

KISS ZOLTÁN KÁROLY

A VIZUÁLIS ÉS AZ
AUDIOVIZUÁLIS ALKOTÓK
DÍJAZÁSA

A vizuális és az audiovizuális alkotók díjazása

49.

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente: 2012–2019

Nyakas Levente – Szadai Károly: 2020–

Kiss Zoltán Károly

A vizuális és az audiovizuális alkotók díjazása

Médiatudományi Intézet

2023

A kutatást támogatta:

Minden jog fenntartva.

© Kiss Zoltán Károly, 2023

© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2023

Tartalom

Bevezetés	7
I. rész	
A szerzők díjazása	9
1. A szerzők díjazásának jogi alapjai	9
1.1. A szerzői vagyoni jogok alkotmányos gyökerei	9
1.2. A művek felhasználásának engedélyezése	12
1.3. A szerzők díjazásának és a díj összegének megállapítása	16
II. rész	
A vizuális művek alkotóinak díjazása	23
2. A képzőművészek díjazása	23
2.1. A képzőművészek vagyoni jogai.....	23
2.2. Képzőművészeti alkotások értékesítése	25
2.3. A kiállítási jog gyakorlása.....	31
2.4. A követő jogi díjigény	35
2.5. A „másodlagos” felhasználások díjazása	39
3. A fotóművészek díjazása	42
3.1. A fotóművészek vagyoni jogai.....	45
3.2. A fotóművek piaca és felhasználása	48
4. Az iparművészek díjazása	56
4.1. Iparművészeti alkotások szerzői jogi védelme, védjegyoltoalma és formatervezési mintaoltoalma	57
4.2. Az iparművészeket megillető díjazás mértéke és meghatározása	60
5. Az alkalmazott művészetek alkotóinak díjazása	65
5.1. A jelmeztervezők díjazása	66
5.2. A díszlettervezők díjazása	73
5.3. A térképművek szerzőinek díjazása	75
6. Az építészek és az építészethez kapcsolódó alkotók díjazása	78
6.1. Az építészek díjazása	80
6.2. A belsőépítészek díjazása	97
6.3. A kert- és tájépítészek díjazása	100
6.4. Műszaki létesítmények tervezőinek díjazása	104

III. rész	
Az audiovizuális művek alkotóinak díjazása	109
7. A filmelőállítók díjazása	112
7.1. Filmalkotás és más audiovizuális mű, film, filmelőállító	112
7.2. A filmelőállítót megillető jogok	116
7.3. A filmelőállítót megillető díjak mértéke és megállapítása	119
8. A filmalkotások szerzőinek díjazása	125
8.1. A filmalkotás szerzőinek köre	125
8.2. A megfilmesítési szerződés	127
8.3. A filmalkotások szerzőinek engedélyezési jogai	129
8.4. A filmalkotás szerzőinek díjazása	138
9. A televízióműsorok alkotóinak díjazása	158
9.1. A televízió-szervezetek jogai.....	159
9.2. A televízióműsorok alkotóinak vagyoni jogai	164
9.3. A televízióműsorok alkotói díjazásának joggyakorlata	167
Összegzés	172
Felhasznált irodalom	174

Bevezetés

A kultúra fenntartó-megőrző erejének záloga az alkotóknak a műveik felhasználásáért járó arányos és megfelelő díjazás elismerése és garantálása. Ezt a jog oldaláról elsősorban a szellemi tulajdonjogok közé sorolt szerzői jog biztosítja, amelynek egyik alapvető célja a szellemi alkotás ösztönzése személyhez fűződő jogok és vagyoni jogok elismerésével. A szerző vagyoni jogainak lényegét az általa létrehozott mű felhasználására adott engedély testesíti meg, míg a felhasználási jog átengedésének ellenértékét jelentő jogdíjak ellentételezik a szerzői, alkotói ráfordításokat.

A szerzői jog egységesnek tűnő általános előírásait sok helyen áttörik az ún. műfajspecifikus előírások, vagyis az egyes műtípusok felhasználási szerződéseire és szabad felhasználására vonatkozó eltérő szabályok. Ezek közül ki kell emelni a szerzői jogi törvény vizuális művekre vonatkozó összefoglaló fejezetét, amely a műfaji eltérésekre tekintettel speciális rendelkezéseket tartalmaz elsősorban a képzőművészeti és az építészeti alkotások felhasználása tekintetében. Az e körbe tartozó műalkotások jellemzője, hogy felhasználásuk főként a tulajdonjog átruházásával valósul meg (képzőművészet, iparművészet), továbbá gyakran használati funkcióval is rendelkeznek (iparművészet, ipari tervezőművészet, építészet, műszaki létesítmények tervei), illetve jellemzően több személy közös munkájának eredményeként, nagy anyagi ráfordítás mellett jönnek létre (filmművészet, rádió és televízió). Ezeknek a műveknek többnyire csak egyetlen példánya létezik, ahol a művek jelentős vagyoni értéket képviselhetnek. Továbbá e művek befogadásának módja is gyakran eltér az egyéb műfajokétól, valamint a kommunikációs és terjesztési technikák fejlődése révén a vizuális műfajok esetében egyre nagyobb teret kapnak a reprodukciós célú felhasználási lehetőségek.

A vizuális műfajtak szerzőinek sajátos igényei és jogviszonyai szorosan összefüggnek ezeknek a területeknek az eltérő közjogi és magánjogi jellemzőivel, amelyek egyenkénti (műfajonkénti) vizsgálata szükséges a vizuális alkotók szerződéses helyzetének és díjazási mechanizmusának jobb megértéséhez. Egyes műtípusoktól (építészet, műszaki létesítmények) szinte elválaszthatatlan a hatósági engedélyezési és eljárási szabályrendszer, míg más vizuális műtípusokat (díszletek, jelmezek, fotóművészeti alkotások) az alulszabályozottság jellemez. Az audiovizuális szektor esetében is inkább egyfajta túlszabályozottságról beszélhetünk (médiaszolgáltatás-centrikusság, médiahatósági feladatok), ellenben a filmalkotók díjazása, díjigénye, anyagi elismerése nem jelenik meg a kommunikációs joganyagban. A művek felhasználásával összefüggő jogdíjigények érvényesítése és kezelése műfajtól és műtípustól függetlenül folyamatos kihívást jelentenek a jogalkalmazás számára. Mindezek kihatással vannak az alkotók művészeti piacon elfoglalt helyére, a megrendelőkkel (vevőkkel) szembeni tárgyalási pozíciójára éppúgy, mint egzisztenciális létükre, díjazásukra.

Jelen tanulmánykötet műfajcsoportonként illetve műtípusonként dolgozza fel a díjmegállapítás és a jogdíjfizetés formáit, külön kitérve a jogsértések esetén megállapított vagyoni hátrány mértékére és a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítése címén megítélt összegekre.

I. rész

A szerzők díjazása

1. A szerzők díjazásának jogi alapjai

1.1. A szerzői vagyoni jogok alkotmányos gyökerei

A szerzői jognak két megközelítésmódja ismert. *A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVII. törvény* (Szjt.) miniszteri indokolása szerint a szerzői jog az alkotmányos értelemben vett tulajdonjog részeként értelmezhető, amelynek alapjogi vetülete akként ragadható meg, hogy a szerzőt megillető vagyoni jogok a tulajdonhoz való jogban¹ kapnak helyet. Az Szjt. indokolása azt is rögzíti, hogy a szerző személyhez fűződő jogainak védelme az emberi méltóságnak mint általános személyiségi jognak is a részét képezi. Ugyanis az alapjogok körében az emberi méltóság mind a korábbi Alkotmányban, mind a hatályos Alaptörvényben foglalt hierarchikus értékrend csúcsán helyezkedik el, számos további alkotmányos alapjog alapja és forrása, valamint az alkotmányos alapjogok egyik anyajogaként ismeretes.²

A szerzői jog és alapjogok viszonyát illetően figyelemreméltó tehát, hogy az Szjt.-ben magában nem, csupán annak miniszteri indokolásában találunk utalásokat a szerzők személyhez fűződő és vagyoni jogainak alkotmányos elismerésére, biztosítékaira. Az indokolás kiemeli az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmányának 15. cikkét, amely megköveteli annak a mindenkét megillető jognak az elismerését, hogy minden olyan tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotás tekintetében, melynek van szerzője, erkölcsi és anyagi érdekei védelemben részesüljenek.³ Az Indokolás szerint továbbá a szerzői jog az alkotmányos értelemben vett tulajdonjog részeként értelmezhető, amelynek alapjogi vetülete akként ragadható meg, hogy a szerzőt megillető vagyoni jogok a tulajdonhoz való jogban kapnak helyet.⁴ Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság (AB) az 1338/B/1992. számú határozatában kiemelte a szabadalmi jog védelmének alkotmányos értelemben vett tulajdonjogi védelmét. Ezt erősítette meg az Alkotmánybíróság 382/B/1995. AB határozata, amikor kimondta, hogy alkotmányjogi szempontból a szerzői vagyoni jogok védelme az Alkotmány tulajdonjogra vonatkozó rendelkezéseiből következik.⁵

Az Alkotmánybíróság a későbbiekben tisztázta azt is, hogy nem jogellenes az Szjt. 20. §-ának (2) bekezdése, amely a magánmásolás utáni díjfizetési kötelezettséget az üres kép- és hanghordozó gyártója, külföldi gyártás esetén pedig a jogszabály szerint vám fizetésére kötelezett személy, vagy a hordozót az országba behozó személy (importőr) és az azt belföldön először forgalomba hozó személy (kereskedő) számára írja elő.⁶ A kötelezetti kör ebben az

1 Magyarország Alaptörvényének XIII. cikkének (1) bekezdése.

2 23/1990. (X. 31.) AB határozat. Alkotmánybíróság Határozatai, 1990. 88.

3 Bővebben ld.: GYENGE (2003)

4 Magyarország Alaptörvényének XIII. cikkének (1) bekezdése.

5 GYERTYÁNFY (2021): 126.

6 124/B/2004. AB határozat.

összefüggésben egységes, vele szemben a jogalanyok más csoportja nem határozható meg, a megkülönböztetésnek nincs viszonyítási alapja. Ebből következőleg a támadott rendelkezések és a diszkrimináció alkotmányi tilalma között alkotmányjogi szempontból értékelhető összefüggés nem állapítható meg.

Az Alkotmánybíróságnak kellett elutasítania az Sztj. bestseller klauzula⁷ megsemmisítésére irányuló indítványát. Az AB megállapította, hogy

„a szerződési szabadság nem alkotmányos alapjog, így erre vonatkozóan nem alkalmazandó az Alkotmány 8. § (2) bekezdése. A szerződési szabadságnak tehát a lényeges tartalma is korlátozható. [...] A korlátozás abban az esetben tekintendő alkotmányellenesnek, ha a szerződési szabadsággal szoros kapcsolatban álló, azt megvalósító vagy magában foglaló alapvető jog vagy alkotmányos intézmény sérelme is megvalósul [...] továbbá akkor is, ha a korlátozásnak nincs alapos oka, a korlátozás nem ésszerű.”⁸

Az Sztj. elfogadásakor a szerző javára történő bírói szerződésmódosítás alapjogi és polgári jogi feltétele tehát a szerződéskötéskor nem fennálló és nem látható feltűnő értékkülönbség volt, amely nem felelt meg az új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) által bevezetett polgári jogi „feltűnő értékaránytalanság” követelményének.

Végül figyelmet érdemel a szerzői jogi jogsértések során különösen problematikus nem vagyoni kárigényekkel (az új Ptk. fogalomhasználatában: sérelemdíj) kapcsolatos alkotmánybírói határozat. Eszerint a nem vagyoni kártérítés esetében a jogellenesség nem a károkozásban, hanem a személyhez fűződő jog megsértésében áll, a jogintézmény a személyiséget ért sérelmek esetére rendelt polgári jogvédelmi eszköz, ahol a jogalapot maga a személyhez fűződő jog megsértése jelenti.⁹ Ebből logikusan az következett volna, hogy ha a kártérítési felelősség egyéb feltételei (elsősorban a vétkesség) fennállnak, a szerző valamely személyhez fűződő jogát is érintő jogsértés esetén mindig helye lett volna nem vagyoni kártérítésnek. Az EBH1999. 100. döntés szerint azonban az engedély nélküli felhasználás miatti jogos felháborodás egyéb hátrányok bizonyítása nélkül nem alapozta meg a nem vagyoni kárpótlás iránti igényt.¹⁰ Ennek alapján a személyhez fűződő jogok megsértése önmagában nem volt elegendő a nem vagyoni kártérítés megítéléséhez.¹¹

A tárgyi alkotmánybírói határozatokból az a jogalkalmazói iránytű is kiolvasható, hogy a műalkotáson fennálló alkotmányos tulajdonjog, és az ebben kifejeződő tulajdonosi rendelkezési jog abban az esetben korlátozható, ha a szerző az emberi méltóságából levezetett személyhez fűződő jogát, a mű integritása érdekében való fellépéshez való jogát érvényesíti. „A külföldi és a hazai joggyakorlat azt is megmutatja, hogy a szerző személyhez fűződő jogai

7 Sztj. 48. § (1) A polgári jog általános szabályai szerint a bíróság akkor is módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos részesedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően nagygyá válik a felek szolgáltatásai közötti értékaránytalanság.

8 852/B/1995. AB határozat.

9 34/1992. (VI. 1.) AB határozat.

10 GYERTYÁNFY (2021): 498.

11 Ez a nem vagyoni kártérítést relativizáló elvi jelentőségű döntés a szerzői jogi jogsértéseknél nyer további értelmezést annak fényében, hogy egyes művészeti területeket fémjelző konfliktusokban a vagyoni jogok vagy a személyhez fűződő jogok szorulnak-e jobban háttérbe mások (különösen egyes felhasználói érdekcsoportok) alkotmányos – leginkább a tulajdonhoz fűződő – jogaival szemben.

csak abban az esetben szorulnak háttérbe, ha a gyakorlásuk joggal való visszaélésnek minősül, vagy az emberi méltóságot sérti.”¹² Természetesen műfajonként, illetve műfajtánként más-más típusú jogütközések jelentkeznek, figyelemmel az adott műtípus felhasználási sajátosságaira. A vizuális művészetek területén a műpéldányok egyedisége, oszthatatlansága és ebből fakadó sérülékenysége a legfőbb forrása a konfliktusoknak. Különösen középületek átépítésénél fordul elő, hogy a tulajdonos birtokjoga és rendelkezési joga ütközik az építésszerzőnek az épület terveinek és magának az építménynek az egységéhez fűződő személyhez fűződő jogával.

Az Sztj. 1999. szeptember 1-jei hatályba lépése óta eltelt 23 év jogfejlődése jól prezentálja bizonyos jogterületeken a szerzők pozícióvesztését, a szerzői jogvédelem gyengülését, ezzel szemben egyes gazdasági, társadalmi csoportok felhasználói érdekeinek látványos előretörését. Egyelőre nem bizonyított, hogy van-e összefüggés, és ha igen, mennyiben a jogérvényesítés stagnálása vagy gyengülése és a szerzői jog alkotmányos megalapozottságának hiányosságai között.

Az alkotmányos háttér bizonytalansága ellenére a szerző vagyoni joga olyan átfogó, kizárólagos (abszolút) jogosultság, amely a mű minden ismert és még ismeretlen, jövőbeli hasznosítását a szerzőnek tartja fenn, és a mű felhasználásából mindenki mást ab ovo kizár.¹³ Erre az abszolút jogra épül a szerző kizárólagos felhasználás-engedélyezési joga. Ez az alapja a szerző arányos részesedésének a mű gazdasági hasznosításából. A szerzői vagyoni jog hasonló a polgári jogi tulajdonjoghoz: a hasonlóság elsősorban a jog kizárólagos jellegében, és a szerzői jogviszony abszolút szerkezetében áll, de azzal nem azonos; a személyhez fűződő jogokkal való összefüggései, és az oltalmi tárgy immateriális jellege miatt számos sajátos vonással is bír. A vagyoni jog tárgya a mű, nem pedig a dolog, amiben az esetleg megjelenik vagy amin az rögzül. A dolog tulajdonosának e minőségéből eredően nincs semmiféle szerzői jogosultsága, így szerzői jogi felhasználási joga sem.¹⁴ Ez összefügg azzal a szerzői jogi alapvetéssel, hogy a műpéldány tulajdonjogának átruházása nem jelenti egyúttal a szerzői jogok átruházását.

A fenti szabálynak különösen a képzőművészeti és iparművészeti alkotásoknál van jelentősége, ahol a műpéldány mint dolog átruházása (és általában ezzel egyidejű átadása) élesen elválik a felhasználási jog(ok) átengedésétől. A tulajdonjog és a szerzői jogok kettéválása okozhat konfliktust a mű szerzője és a tulajdonos között, amikor az alkotás értékesítésekor nem szállnak át, hanem a szerzőnél, illetve jogutódjánál maradnak a követő jogi, és a művek egyéb, másodlagos (például reprodukciós) célú felhasználásainál főszabályként közös jogkezelés keretében érvényesített vagyoni jogok és díjigények.

A személyhez fűződő jogok minden műtípusra, műfajára egységesen vonatkozó átruházhatósági, átszállási és lemondási tilalma is generálhat feszültséget a vizuális művek alkotói és birtokosai között annak előre bocsátásával, hogy a gyakorlatban egyes jogosultságoknak hangsúlyosabb, míg más jogoknak itt lényegesen kisebb jelentősége van. Leginkább a mű integritásához (egységéhez) fűződő jog megsértése esetén fordulnak elő olyan érdeksérelmek és érdek-összeütközések, amelyeknél – erre vonatkozó speciális szabály hiányában – a bíróságok összemérik a szemben álló ellentétes érdekeket és érdeksérelmeket, és ennek mentén döntenek

12 GYENGE (2003)

13 Az Sztj. 16. § (1) bekezdése alapján.

14 GYERTYÁNFY (2021): 126.

valamelyik jog elsőbbségéről, illetve korlátozásáról.¹⁵ Kizárólag az építészeti művekre vonatkozóan értelmezi külön szabály a mű jogosulatlan megváltoztatásának fogalmát,¹⁶ miközben a képzőművészetben is gyakran találkozhatunk olyan esetekkel, amikor azt kell megítélni, hogy a műbe történő illetéktelen beavatkozás (például egy festmény megváltoztatása átfestéssel) csupán a szerző személyhez fűződő jogát sérti, vagy vagyoni jogait (leginkább az átdolgozás jogát) is érinti. A gyakorlatban leginkább a művek másodlagos, például többszörözés útján történő felhasználása körében találkozhatunk olyan esetekkel, amikor a reprodukció során kerül sor a képzőművészeti alkotások eltorzítására, csonkítására átfestéssel, a színek változtatásával, vagy a formátum és a méret – nem az általában elfogadott nyomdatechnikai minőség miatti – megváltoztatásával.¹⁷ A modern képzőművészetben gyakori az olyan át-emelés, másolás, melynek során egy művész mintegy „kisajátítja” egy korábbi szerző művét (appropriation art).¹⁸ Ezekben az esetekben elvárás, sőt, kötelező az eredeti szerző nevének és műve címének feltüntetése, viszont a gyakorlatban erre ritkán (vagy jobb esetben az új mű címében) kerül sor.

Az audiovizuális műveknél ilyen konfliktusok nem merülnek fel, mivel például egy műsor a kereskedelmi forgalomban nem materiális termékként jelenik meg; ezekre sokkal inkább illik a számvitelben immateriális javakként használt fogalom.¹⁹ Természetesen az audiovizuális művek mindegyikénél ugyancsak megragadható maga a fizikai műpéldány (például egy DVD-n vagy bármely adathordozón), de felhasználásuk, nyilvánosságához közvetítésük, már nem anyagi környezetben valósul meg. Ebből következően itt meg sem jelenik a klasszikus értelemben vett eladó-vevő viszony, és nem is kerül sor a mű fizikai példányának tulajdonba adására. Átadásra (teljesítésre) természetesen ebben a közegben is sor kerül – ez alapozza meg az ellenérték megfizetését –, de ez már többnyire az online térben történik.

1.2. A művek felhasználásának engedélyezése

A szerzői vagyoni jogok intézményének egyik legfontosabb fundamentuma az alkotónak járó díjazás biztosítása, még abban az esetben is, ha a mű felhasználása a felhasználó számára semmilyen közvetlen vagy közvetett vagyoni előnnyel nem jár. A díjazás előfeltétele pedig a szerző (és más jogosultak) vagy a közös jogkezelő szervezet engedélye a mű (más védett tel-

15 BDT2010. 2329. Az építmény tulajdonosát megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa vagy azt elbontsa. A tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlásához kapcsolódó átépítés nem eredményezheti a tervező szerzői jogainak sérelmét. A tervező szerzői joga szempontjából a felhasználó hasznosítási jogosultságait érdekösszemérréssel kell mérlegelni.

16 Sztj. 67. § (1) A mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja.

17 A Fővárosi Ítéltábla döntése szerint önmagában az a tény, hogy a nyomdai kiadványban a képzőművészeti alkotás nyomtatminősége nem tökéletes, nem jelenti a műintegritás sérelmét. BH2004. 326.

18 artportal.hu/lexikon-szocikk/appropriation-art/

19 2000. évi C. törvény a számvitelről 25. § (1) Az immateriális javak között a mérlegben a nem anyagi eszközöket (a vagyoni értékű jogokat az ingatlanhoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok kivételével, a szellemi terméket, az üzleti vagy cégértéket), továbbá az immateriális javakra adott előlegeket, valamint az immateriális javak értékhelyesbítését kell kimutatni.

jesítmény) felhasználására. Ez az engedély (hozzájárulás) általában írásos szerződés formáját ölti, kivéve, ha a jogszabály kifejezetten megengedi az írásbeli alaktól való eltérést. A szerzői jog azokban az esetekben, amikor a felhasználási szerződést közvetlenül a szerzővel, illetve ügynökségével (producerével) kell megkötöni, nagyjogról, míg azokban az esetekben, amikor a szerző igényeit a jogkezelő szervezet érvényesíti, kisjogról beszél.

Nagyjogos felhasználási mód tehát minden olyan felhasználás, amikor a felhasználási engedélyt közvetlenül a szerzőtől (vagy jogutódjától) lehet beszerezni, míg nagyjogos művek azok, melyek felhasználásaira közvetlenül a szerzőtől lehet és kell – főszabályként felhasználási szerződéssel – engedélyt kérni, például irodalmi és zeneművek megfilmesítése esetében. Kisjogos felhasználási módnak nevezünk minden olyan felhasználást, amikor a felhasználási engedélyt nem a szerzőtől, hanem a közös jogkezelőtől kell és lehet kérni, míg kisjogos művek azokat az alkotásokat hívjuk, melyek egyes felhasználásaira a közös jogkezelő szervezetektől lehet engedélyt kérni (például a nem színpadra szánt zenemű nyilvános előadása, hangfelvételen való többszörözése sugárzással, művek vezeték útján vagy más hasonló eszközzel vagy módon történő nyilvánosságához közvetítése). A kisjogos jelző a közös jogkezelés történetének kezdetén a beszédett jogdíjak mértékére utalt. Ma ez a fogalom (és párja) mind felhasználási módok, mind egyes műfajták, műtípusok kifejezője lehet.²⁰ Az átdolgozásra a közös jogkezelés nem terjed ki, így arra mindig a szerző (vagy szerzői jogosult) egyedi engedélyre jogosít.²¹

A vizuális művészetek tárgyközpontúságából, és e művek felhasználásának szükségességéből következően a műalkotás kiállítása és értékesítése a tipikus nagyjogos felhasználási mód, a művész számára pedig a legfontosabb jövedelemforrás.²² Ez azt is jelenti, hogy az audiovizuális művek hasznosításánál elsődleges felhasználási módok (többszörözés, nyilvánosságához közvetítés sugárzással és más módok) a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások, valamint az építészeti művek esetében nem játszanak meghatározó szerepet. A műalkotások értékesítése (tulajdonátruházása) döntően adásvételi szerződés vagy bizományi szerződés útján történik, míg az építészeti tervek elkészítése és átadása tervezési szerződésekben manifesztálódik. Ezekben a szerződésekben általában konkrét (fix) összeg formájában jelenik meg a szerzőt megillető vételár vagy tervezési díj, amelyhez különböző elszámolási formák, fizetési módok és határidők kapcsolódhatnak.²³ „A vizuális művek reprodukciós célú, vagy a médiaszolgáltatásban háttérként történő másodlagos felhasználásának engedélyezése, és az

20 Utóbbi indoka az, hogy a közös jogkezelő szervezetek egyes felhasználási módokon belül nem minden típusú alkotás felhasználása esetén rendelkeznek engedélyezési joggal, így ez a kifejezés egyes műtípusokra (műfajtákra) is átterjedt.

21 Kiss Zoltán–Szirvi (2015): 105.

22 A kiállítási jog engedélyezését a HUNGART önkéntes közös jogkezelés körébe vonta, és éves díjszabásaiban is megjelenítette ezt a jogdíjtételt. A közös jogkezelés ellen a szerző teljes bizonyító erejű (azaz két tanú előtt aláírt) magánokiratban tiltakozhat. A művész tehát csak akkor kérhetné közvetlenül a jogdíjat a kiállítási szervezőjétől, ha előzetesen a közös jogkezelő felé jelentette, hogy a jogosítást a HUNGART helyett maga gyakorolja. A tényleges gyakorlat ugyanakkor ennek pont az ellenkezője: a kiállítóhely és a művészek közötti szerződésekben a művész hozzájárulását adja művei kiállításához, és általában lemond mindenfajta díjazásról, beleértve a kiállítási jogdíjat is. Az alapvetően bizalomra és szakmai együttműködésre épülő kiállítás-szervezői, galériás gyakorlat nem alkalmazza ezt az „életidegen” szabályt és díjszabást, ezért megfontolandó lenne a kiállítási jog önkéntes közös jogkezelésből történő kivezetése

23 Tervezési szerződések vonatkozásában ld.: JÁMBOR Attila: A tervezési szerződés. epitesijog.hu/159-tervezesi-szerz-des

ebből befolyó – nem igazán számottevő – díjak felosztása viszont általánosan nem egyéni, hanem közös jogkezelés keretében történik.”²⁴

A filmek, audiovizuális művek, műsorok felhasználásának engedélyezése körében – akár egy új filmalkotás vagy műsorszám gyártásánál, akár annak ismétlésénél – egyidejűleg tipikusan mindkét jogosítási forma kiemelt szerepet játszik. Nagyjogos körbe tartoznak azok az alkotók, akik filmszerzőnek minősülnek, és műveik megfilmesítésére tőlük kell engedélyt kérni, továbbá mindazon filmszerzők, akiktől a filmelőállító (producer) vagy a médiaszolgáltató nem szerzett jogot a mű korlátlan felhasználására, vagy nem rendelkezik az adott felhasználási mód – leginkább nyilvánossághoz közvetítés (sugárzás), on-demand (internetes nyilvánossághoz közvetítés), terjesztés és nyilvános előadás – jogával.

Lényeges eltérés a vizuális alkotásokhoz képest az is, hogy a filmalkotások és az audiovizuális művek elkészítésének és felhasználásának engedélyezési tartománya összetettebb és többlépcsős (többszereplős) folyamatként detektálható. Egyrésztől különbséget kell tenni az Sztj. fogalmi és szabályozási körébe tartozó filmalkotás,²⁵ és a döntően a Médiatörvény tárgykeretét élvező audiovizuális mű (tipikusan és praktikusán műsor) között.²⁶ Első ránézésre nincs érdemi különbség a két fogalom között, azonban a filmalkotás részletes jogi definíciójában – a szerzői jog jellegéből adódóan – hangsúlyosan jelenik meg az egyéni és eredeti alkotói tevékenység mint a védelem alapvető ismérve és feltétele. A műsor, és főként a műsorszám definíciója sokkal inkább a műsorkészítés technikai folyamatára fókuszál.²⁷ Másrésztől az Sztj. felsorolja a filmalkotás legfontosabb szerzőit (nem említve ezek között például a forgatókönyvírókat vagy az operatőrt), élesen elhatárolva tőlük a film megvalósításáért felelős filmelőállítót.²⁸ A filmelőállító szerepe azért is kiemelkedő a jogosítási és díjazási láncolatban, mert bár nem minősül szerzőnek, de a szerzői jogokkal jogátruházási védelem folytán főszabályként ő rendelkezik.²⁹

A filmszerzők és a filmelőállító között létrejött szerződést a szerzői jog megfilmesítési szerződésnek nevezi, ami az általánosabb formájú felhasználási szerződésekhez képest sajátos eltérésekkel rendelkezik.³⁰ A megfilmesítési szerződésben a szerző átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot díj ellenében, a közös

24 Kiss Zoltán–Kiss Dóra (2019): 13.

25 Sztj. 64. § (1) Filmalkotás az olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film. (2) A filmalkotás szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. E rendelkezés nem érinti a filmben felhasznált egyéb művek szerzőinek e törvényben biztosított jogait.

26 A médiaszolgáltatásról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 203. §-ának 44. pontja szerint *Műsor*: rádiós, illetve audiovizuális műsorszámok megszerkesztett és nyilvánosan, folyamatosan közzétett sorozata.

27 Mttv. 203. § 47. *Műsorszám*: hangok, illetve hangos vagy néma mozgóképek, állóképek sorozata, amely egy médiaszolgáltató által kialakított műsorrendben vagy műsorkínálatban - hosszától függetlenül - önálló egységet alkot.

28 Sztj. 64. § (3) A film előállítója (a továbbiakban: előállító) az a természetes személy vagy jogi személy, aki vagy amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről.

29 Sztj. 66. § (1) A filmalkotás létrehozására kötött szerződés (a továbbiakban: megfilmesítési szerződés) alapján a szerző - kivéve a szöveges vagy a szöveg nélküli zenemű szerzőjét - ellenkező kikötés hiányában átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot.

30 Sztj. 66. § (2) – (8) bekezdései.

jogkezelésben érvényesülő egyes díjigények kivételével. Ezek a jogok nem ruházhatók át, a jogosultak ezeket az igényeiket – egyéb díjigények mellett – elsődlegesen a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete (FilmJUS) közös jogkezelő szervezet útján érvényesíthetik.³¹

A megfilmesítési szerződésekre vonatkozó eltérő szabályok között kiemelt jelentősége van annak a rendelkezésnek, amely szerint a szerzőt minden egyes felhasználási mód tekintetében külön-külön díjazás illeti meg.³² Ez a szabály ellensúlyozhatja például azokat a megkötéseket, hogy az előállítás befejezésétől számított tíz éven belül ugyanarra a műre csak az előállító hozzájárulásával köthet újabb megfilmesítési szerződést a szerző. Ez a korlátozás kiterjed a rajz- vagy bábfilmekben szereplő jellegzetes alakra, valamint – a felek megállapodása esetén – a szerzőnek a film céljára készített és felhasznált művével azonos témájú másik művére is.³³

A fentebb elmondottakból a szerzők számára különösen fontos az, hogy a jogi szabályozás ketté bontja azokat a jogokat, amikkel kapcsolatban a szerző saját maga gyakorolja engedélyezési jogait, illetve ahol a díjigényeit csak közös jogkezelő útján érvényesítheti. A közös jogkezelő szervezetek által kötött felhasználási szerződéseknél az egyes felhasználási módok esetében a fizetendő jogdíj összegét rendszeres időközönként (évente) megállapítják és közzéteszik a nyilvántartásba vett jogkezelők. Nem szerencsés „erősorrendet” felállítani e szervezetek között, mégis fontos kiemelni az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesületet (ARTISJUS), amely nem csak az általa képviselt szerzők jogait kezeli és jár el a képviseletükben, hanem törvényi felhatalmazással (az Sztj. rendelkezése szerint) beszédő szervezetként begyűjt és továbboszt más jogosulti csoportokat megillető díjakat is. Ennek megfelelően az ARTISJUS érvényesíti az ún. „üres-hordozó” díjakat és az egyidejű, vezetékes továbbközvetítésre tekintettel beszédett jogdíjakat (kábeltelevíziós jogdíjak). Az így, egy éven keresztül begyűjtött jogdíjösszegeket az ARTISJUS – az Sztj.-ben meghatározott százalékos arányban – szétosztja az érintett jogosulti csoportok között. Az említett két jogdíjtípusra vonatkozóan érdekelt jogosulti csoportok a következők: írók, zeneszerzők (az ARTISJUS saját jogán), előadóművészek (az EJI Előadóművészi Jogvédő iroda képviseletében), a hangfelvétel-előállítók (a Magyar Hangfelvétel-kiadók Szövetsége – MAHASZ – képviseletében), a filmalkotók és filmelőállítók (a FilmJUS képviseletében), végül a képző-, fotó- és iparművészek (a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület – HUNGART – képviseletében).

Az elsődleges felosztást (átadást) követően az érintett jogosultak közötti egyenkénti felosztást a fentebb részletezett jogosultakat képviselő közös jogkezelő szervezetek végzik. A felosztás elveit, szabályait maguk a jogosultak állapítják meg demokratikus keretek között, a jogosultak által elfogadott felosztási szabályzatok szerint. Ezeket a szabályzatokat a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) rendszeresen ellenőrzi.³⁴

31 Ezek a díjigények a következők: a többszörözés joga, a terjesztés jogán belül a mű nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adás, illetve a mű bérbeadással történő terjesztése. A mű nyilvánossághoz való közvetítésének jogán belül csak közös jogkezelő útján adható engedély a nyilvánossághoz történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítésre.

32 Sztj. 66. § (3) bekezdése.

33 Sztj. 66. § (8) bekezdése.

34 Bővebben ld.: www.artisjus.hu/felhasznaloknak/maganmasolasi-dij/qa-10/

A közös jogkezelés körébe tartoznak azok a filmszerző alkotók is, akik csak az „üres-hordozó” és a kábeltelevíziós jogdíjából részesülnek, mivel a médiaszolgáltató megszerezte tőlük a nyilvánossághoz közvetítés és nyilvános előadás egyedi engedélyezési jogát.³⁵

Kisjogos körben öt közös jogkezelő szervezet (ARTISJUS, HUNGART, EJI, MAHASZ, FilmJUS) van folyamatos kapcsolatban a médiaszolgáltatókkal (rádió- és televízió-szervezetekkel). Ez az öt egyesület jelentet meg minden évben ún. audiovizuális díjszabást, vagyis állapít meg önálló jogdíjközleményben tarifát az általa képviselt jogosultak műveinek, teljesítményeinek nyilvánosságához közvetítése tekintetében. Az egyedi engedélyezéshez és a közös jogkezelő szervezetek engedélyéhez kötött felhasználási módok közötti elhatárolást nagyban segíti az SZTNH nyilvántartása, amely közhitelesen tanúsítja a közös jogkezelő szervezet által képviselt jogosulti csoportokat és a kezelt vagyoni jogokat.³⁶

1.3. A szerzők díjazásának és a díj összegének megállapítása

Nem mindenki számára tűnhet evidensnek, hogy a díjazás a szerzőt az engedély, vagyis a felhasználás joga fejében illeti meg, nem pedig a tényleges felhasználás fejében, ahogy azt a régi Sztj. tartalmazta.³⁷ Valamilyen díjazás önmagában a jog engedélyezése, különösen a kizárólagos felhasználási lehetőség lehetővé tétele fejében is jár, illetve akkor is, ha a szerző földrajzi területben, időterjedelemben vagy felhasználási körben lemond a hasznosítási jogáról vagy korlátozza azt. A szerzői jogdíj a polgári jog általános szabályai szerint a saját teljesítéssel egyidejűleg jár, hacsak a felhasználási szerződés másként nem rendelkezik.³⁸ Ebből következik, hogy a jogdíj általános szabályként már a szerződés megkötésével, vagyis a tényleges felhasználás előtt esedékes. Ez nem mond ellent annak, hogy a szerző jogosult ingyenesen is engedélyezni a felhasználást, lemondhat a jogdíjról, ami nem azonos a vagyoni jogokról való – általában tiltott – lemondással.³⁹

1.3.1. Az arányos és a méltányos díjazás elve

Az Sztj.-ben főszabályként jelenik meg az arányosság elve: a díjazásnak – a felek eltérő megállapodása hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia.⁴⁰

35 Ilyenek például a készen vásárolt filmalkotások, ahol a filmszerzők jogdíját a forgalmazó/filmelőállító már rendezte, továbbá a munkaviszonyban készített audiovizuális művek, ahol a film előállítója - mint a filmszerző munkáltatója - kizárólagos jogot szerzett.

36 A 2022. augusztus 15-ei állapot szerinti adatokat ld.: kjk.sztnh.gov.hu/

37 Sztj. 16. § (4) bekezdése, illetve a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 13. § (3) bekezdése.

38 Ptk. 6:35. §-a.

39 GYERTYÁNFY (2021): 132.

40 Az arányos díjazás az egyes felhasználási módok bizonyos százalékában mérhető, de a felhasználási szerződés megkötésekor gyakran nem megbecsülhető, hogy mely hasznosítás milyen eredményre vezet a későbbiekben. Arról nem is szólva, hogy a felhasználót semmiféle szabály nem szankcionálja, amennyiben esetleg semmilyen bevételt nem ér el a mű hasznosításából. Az Sztj. abból a feltételezésből indul ki, hogy a felhasználó bevételt realizál, és azt ki is mutatja mint a jogdíj alapját. Arányosnak tekinthető adott esetben az egyösszegű díjazás is, továbbá lehetőség van a jogdíj bevételhez való igazítására az Sztj. 48. §-a alapján. A jogdíj százalékos formában történő megállapításánál - tekintettel a közös kockázatvállalás tényére - nehezen képzelhető el az arányosság utólagos korrigálása, hacsak már eleve nem feltűnően alacsony százalékban állapodtak meg a felek.

A felhasználáshoz kapcsolódó bevétel fogalma szélesebb, mint a felhasználásból származó bevételé, kiterjed például a felhasználáshoz kapott reklámbevételre és szponzori vagy egyéb támogatásra is.⁴¹ A díjazásnak a bevétellel való arányba állítása azt is kifejezi, hogy a felhasználás veszteségessége miatt nem enyhészik el a szerző díjazás iránti igénye.

Más esetekben a szerzőt a mű felhasználásáért megfelelő díjazás illeti meg anélkül, hogy a felhasználás engedélyezésére kizárólagos joga volna. Ezek olyan tömeges felhasználásokhoz kapcsolódnak, amelyek kizárólag kötelező közös jogkezelés keretében érvényesíthetők.⁴² „A nemzetközi szerzői jogi egyezményekben, főként a szomszédos jogi díjigényekkel kapcsolatban használatos fogalom továbbá a méltányos és a nemzetközi szokásoknak megfelelő díjazás is.”⁴³

A szerzőket megillető arányos és méltányos díjazás kiemelt fontosságát mutatja, hogy számos közösségi jogforrásban találunk erre vonatkozó rendelkezéseket: a legújabb, és a szerzői jog egészére kihatással bíró jogalkotási produktum az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (CDSM irányelv), amely bár sok más kérdésre is kiterjed, lényeges átültetendő rendelkezéseket tartalmaz a méltányos díjazás jogintézményét illetően is a tagállamok számára.⁴⁴ A CDSM irányelv rendelkezései rögzítik a megfelelő és arányos díjazás elvét,⁴⁵ átláthatósági szabályokat állapítanak meg, kötelezővé teszik egy utólagos szerződéskegázítási mechanizmus bevezetését,⁴⁶ továbbá biztosítják a visszavonás jogát a felhasználási engedéllyel és az átruházással érintett jogok tekintetében. E jogintézményeket hivatott pontosítani a CDSM irányelv annak kimondásával, hogy

„a szerzők és az előadóművészek díjazásának megfelelőnek és arányosnak kell lennie az engedélyezett vagy átruházott jogok tényleges vagy potenciális gazdasági értékéhez képest, figyelemmel a szerző vagy az előadóművész teljes műhöz vagy más védelem alatt álló teljesítményhez való hozzájárulására, valamint az eset minden egyéb körülményére, például a piaci gyakorlatokra vagy a mű tényleges felhasználására. Az átalányösszegű kifizetés is minősülhet arányos díjazásnak, de az nem lehet főszabály. A tagállamok számára lehetővé kell tenni, hogy az egyes ágazatok sajátosságait figyelembe véve az átalányösszegű díjazás alkalmazására vonatkozó konkrét eseteket határozzanak meg.”⁴⁷

Fentiekre figyelemmel különösen érthetetlen, hogy a magyar szerzői jogi szabályozás miért idegenkedik az átalányösszegű díjazás törvénybe foglalásától akár opcionális, választható for-

41 A 2010-es évek közepéig ezek is a viták kereszttüzeiben álltak, amíg be nem épültek a tarifaközleményekbe.

42 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (Kjkt.) 4. § 6. *Kötelező közös jogkezelés körébe tartozó eset:* olyan felhasználási mód, amellyel kapcsolatban az engedélyezési jog vagy az engedélyezési jog nélkül fennálló díjigény az Sztj. előírása alapján kizárólag közös jogkezelés útján érvényesíthető.

43 Bővebben ld.: GYENGE (2004)

44 SÁPI–SZUNYOGH (2020)

45 18. cikk (1) A tagállamok biztosítják, hogy amennyiben a szerzők és előadóművészek műveik vagy más védelem alatt álló teljesítményeik felhasználása céljából kizárólagos jogaik gyakorlását másnak engedélyezik vagy azokat másra átruházzák, megfelelő és arányos díjazásra legyenek jogosultak.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt elv nemzeti jogba történő átültetése során a tagállamok szabadon alkalmazhatnak különböző mechanizmusokat, figyelembe véve a szerződési szabadság elvét, valamint a jogok és érdekek közötti méltányos egyensúlyt.

46 Ilyen mechanizmus lehet például az esetlegesen felmerülő jogviták önkéntes, alternatív vitarendezési eljárásban történő rendezése.

47 CDSM irányelv (73) preambulumbekkezdése.

mában is. Az Szt. ezzel kapcsolatos „passzivitása” ellenére, a közös jogkezelő szervezetek némelyike egyes díjszabásaiban megteremtette ennek jogalapját: meghatározott feltételek együttes teljesülése esetén például lehetőség van átalány-jogdíj fizetésére vonatkozó megállapodás megkötésére a közös jogkezelő szervezetek és a JBE médiaszolgáltatók között.⁴⁸ Továbbá az ARTISJUS a letöltést (tartós másolatkészítést) is lehetővé tevő kereskedelmi szolgáltatást nyújtó médiaszolgáltatók számára maximálja a nem letölthetően hozzáférhetővé tett művekre fizetendő átalánydíjat. Tény ugyanakkor az is, hogy az audiovizuális piaccal ellentétben, a vizuális művek felhasználásának terepnumától életidegen az átalányban történő díjazás, díjfizetés.

A szerzői művek felhasználásának ellenértékét jelentő díjaknak ellentételezniük és fedezniük kell a szerzői, alkotói ráfordításokat. A díjat szokták szerzői jogdíjként is nevezni, holott nem biztos, hogy a szerzőnek fizetett ellenérték teljes összege megegyezik a felhasználási jog átengedésének ellenértékével. A felhasználási szerződés alapján fizetett díj teljes összege akkor jogdíj, ha már korábban elkészült és változatlanul felhasznált mű felhasználási jogának ellenértékékként fizetik. Ha jövőben megalkotandó műre kötött felhasználási szerződés tartalmaz díjat, annak egy része a „megbízás” vagy munka teljesítésének, egy másik része pedig az átengedett felhasználási jognak az ellenértéke. A felektől függ, hogy külön-külön meghatározzák-e az egyes díjrészek összegét, vagy pedig százalékos alapon bontják meg a fizetendő díjat.⁴⁹

A jogdíjak megállapítására a különböző szerzői jogi rendszerek egymástól részben eltérő elveket, számítási módszereket alakítottak ki (például fix tarifák, bevételarányos díjak, eladási ár alapján számított díjak, jogdíjatalány). A legelterjedtebb megoldás az, amikor a mű felhasználásának nagyjogos engedélyezésekor arányos részesedést kötnek ki a szerzők és a szerzői jog egyéb jogosultjai javára. Ezt az elvet általában ott alkalmazzák, ahol közvetlen kapcsolat van a mű felhasználása és a felhasználásból befolyt bevétel között (pl. műpéldányok eladása, bérbé adása, művek sugárzása).

Az egyes országok jogdíjtarifái jelentős eltéréseket mutatnak, aminek az oka az eltérő hagyományokban, a sajátos helyi árviszonyokban, fogyasztói szokásokban és más helyi körülményekben keresendő. Ennek ellenére a szerzői jogban a leggyakoribb az ún. 10 százalékos elv, vagyis az az íratlan szabály, hogy a felhasználók a mű hasznosítása révén szerzett összes bevétel kb. egytized részéről kötelesek lemondani a szerzők és egyéb jogosultak javára. Ezen belül az egyedi szerzőnkénti díjak, díjösszegek már az egyedi alkuk eredményeként alakulnak ki, az alkotók hírneve, elismertsége és – kimondva, kimondatlanul – üzleti „értéke” alapján.⁵⁰

1.3.2. Díjmegállapítás a nagyjogos engedélyezés körében

Szerzői jogi törvényünk „díjazás” szóhasználata azt fejezi ki, hogy a mű felhasználásának ellenértékét – eltérő megállapodás hiányában – pénzben kell megállapítani és teljesíteni. A díjazás összegének és a jogsértő gazdagodása mértékének megállapítására vonatkozóan az Szt. nem tartalmaz előírást vagy megkötést; az árva művek felhasználásának engedélyezésére megállapított díjmértékek⁵¹ vagy a közös jogkezelés körében alkalmazott éves díjszabásokban

48 A jelentős befolyásoló erővel rendelkező (JBE) médiaszolgáltatók átalány-szerződésekben állapodnak meg a közös jogkezelőkkel, amelyek jelentősen eltérnek a díjszabásokban foglalt jogdíjmértékektől.

49 GYERTYÁNFY (2021): 164.

50 Kiss Zoltán (2021a): 64.

51 Ld. az árva mű felhasználásának részletes szabályairól szóló 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet 1. mellékletét.

rögzített tarifák még hivatkozási alapként sem szolgálhatnak a nagyjogos engedélyezés során. A szerzői művek és felhasználási módok sokszínűsége és változatossága lehetetlenné teszi az egyedi díjmegállapításra bármilyen számítási mód jogszabályi definiálását.⁵² A kialakított díjak mértékét az alkotók üzleti eredményekben mérhető értéke (presztízse), a mindenkor piaci viszonyok, a felek gazdasági ereje és érdekérvényesítő képessége határozza meg elsősorban. Nem csak a reklámozás céljára megalkotott művekre igaz a Nagykommentár azon megállapítása, hogy a felhasználási szerződés elemei egyedi alku útján alakulhatnak ki úgy, hogy a felhasználás módja és mértéke, valamint a díj igazodjon a felhasználni kívánt mű sikeréhez.⁵³ A díjról csak kifejezett nyilatkozással lehet lemondani: ha a felhasználást engedélyező nyilatkozat a díjról nem tesz említést, azt nem lehet a díjról való lemondásként értelmezni.⁵⁴

A díjazás mértékének, arányosságának és szükségességének megállapítása azonban elsősorban nem a nagyjogos engedélyezés körébe tartozó műfelhasználások, hanem az engedély nélküli (jogsértő) felhasználások és a felhasználási engedély kereteinek túllépése miatti jogvitákban merül fel. A bíróságoknak ezekben az ügyekben arról (is) kell dönteniük, hogy a felhasználás milyen mértékű jogdíjfizetési kötelezettséget von maga után, az alperes az esetleges jogsértéssel milyen összegű gazdagodást⁵⁵ ért el, milyen összegű elmaradt haszon állapítható meg, a jogosulatlan felhasználással mekkora összegű vagyoni hátrány keletkezett.⁵⁶

Mindezekre figyelemmel, a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT vagy Testület) többnyire töretlen gyakorlata az, hogy

„[m]iután a díjak megállapítása a felek megállapodásán múlik, s csak szűkebb körben állnak rendelkezésre jóváhagyott vagy legalábbis közzétett tarifák, az eljáró tanácsok csak hozzávetőleges tételek megállapítására vagy a díj-, illetve kárösszeg-megállapításnál alkalmazandó ismérvek megjelölésére tudnak vállalkozni.”⁵⁷

A Testület tehát ritkán mondja meg, hogy mennyi a konkrét összeg, de azt igen, hogy az adott körülmények között sok-e vagy kevés, illetve próbál bizonyos támpontokat adni a kirendelő hatóságnak vagy megbízónak. A vagyoni hátrány eltérően számítható ki az egyes mű- és teljesítménytípusok, illetve különböző felhasználási módok esetén, ezért a szakértők is eltérő díj- és kárösszeg-megállapítási metodikákat alkalmaznak, melynek során figyelembe veszik az adott szektorra

52 Az 1969. évi III. törvényt (régii Szjt.) a díj mértékére nézve még kötelező erejű miniszteri rendeletek egészítették ki, amelyek többnyire – ha nem is a bevétellel, de a terjedelemmel – arányos díjszabást tartalmaztak. A rendeleti díjszabások 1988-tól csak az alsó határ tekintetében maradtak kötelezőek. Például az ipari tervezőművészi alkotás és az ipari formatervek felhasználása után járó szerzői (tervezési) alapdíjának mértéke (egyszerű felépítésű és szerkezetű termékek esetében) 10 000 Ft-ban illetve a termelői árbevétel 0,1 – 3 százalékában került meghatározásra [9/1970. (VI. 25.) MM rendelet az iparművészeti és ipari tervezőművészi alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és szerzői díjáról]. A művészi fényképek szerzői díjainak alsó határa plakát, falikép esetében 1 500 Ft volt [8/1970. (VI. 24.) MM rendelet a művészi fényképek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról]. Ezek a miniszteri rendeletek elég későn, az Szjt. 1999. szeptember 1-jei hatálybalépésével kerültek ki a jogrendszerből, jóllehet a piactudományok bevezetésével már 1990 után értelmüket veszítették.

53 GYERTYÁNFY (2021): 370.

54 Szjt. 16. § (4) bekezdésének második mondata.

55 A gazdagodás a jogsértő által a jogsértéssel elért nyereséget jelenti.

56 LEGEZA (2014): 32.

57 FICSOR (2010): 359.

vonatkozó díjszabásokat, kamarai díjszámítási ajánlásait⁵⁸ vagy éppen korábbi szakvéleményeket. Összességében elmondható, hogy az SZJSZT ugyan jellemzően nem kíván állást foglalni számszaki kérdésekben, azonban 2000 óta mégis több tucat olyan szakvélemény született, amelyben különféle díjszabásokra történő utaláson túl valamiféle iránymutatásul kívántak szolgálni.⁵⁹

A bírói gyakorlat szerint a szerzői jog megsértése esetén a szerzőt megilleti legalább az elmaradt jogdíj, amely akkor is jár, ha az engedély nélküli felhasználás (másként a felhasználó üzleti tevékenysége) veszteséges.⁶⁰ Mivel a felhasználó a szerzőnek az őt megillető díjat nem fizeti ki, a szerző a díjnak megfelelő összegű gazdagodás visszatérítésére jogszerűen tarthat igényt. A díjazás szabad megállapítása következtében, ha a jogosult meghatározott összeget kér az engedély fejében, a felhasználó döntésén múlik, hogy vállalja ennek megfizetését vagy nem. Ennek okán a Testület általában nem tud az összecszerűség kérdésében állást foglalni, szakvéleményében kizárólag a felek által felvetett, a díjazás mértékét befolyásoló szempontok megalapozottságát vizsgálja. Az összecszerűség kérdésében tehát a bíróság mondja ki a végső szót.

A fentieket összefoglalva, a Testület – általános gyakorlatával összhangban – nem tekinti szerzői jogi szakkérdésnek azt, hogy a felperes az alperestől milyen összeget igényelhet az Szjt. 94. § (1) bekezdésének e) pontja⁶¹ alapján jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítése címén. Ezen objektív alapon, tehát az ellenérdekű félnek felróható magatartás hiányában is a jogsértési szankció alapján – az általánosan elfogadott értelmezés szerint – legalább az a jogdíj követelhető, amelyet a jogsértő a jogosultnak megfizetni elmulasztott. Ezen túlmenően, amennyiben a jogsértő által elért gazdagodás ezt a jogdíjat meghaladja, a jogsértő további gazdagodása is igényelhető.⁶² A gazdagodás visszatérítésének továbbá nem lehet kártérítési jellege, amely más jogalapon, az Szjt. 94. § (2) bekezdésének feltételei szerint igényelhető.⁶³ A fenti megközelítés alapján a gazdagodási igény összecszerűségének kimunkálása meghaladja az SZJSZT eljáró tanácsainak szakértelmét.⁶⁴ Az elmulasztott jogdíjfizetés összegét általában az eljárásokban feltárt tényállás szerzői jogi szakkérdést nem tartalmazó elemeiből állapítja meg a bíróság, a gazdagodás ezen felül járó, esetleges összege pedig szintén az ilyen tényállásrészekből derülhet ki, ennek megállapítása pedig egyéb, különleges szakértelmet (például könyvszakértő) is igényelhet.⁶⁵

1.3.3. Díjmegállapítás a közös jogkezelés körében

A közös jogkezelés alapulhat törvényen és a jogosultak saját elhatározásán (önkéntes közös jogkezelés), azonban bármilyen alapon jön is létre, a közös jogkezelés mindig kiterjesztett hatályú. Kötelező közös jogkezelés esetén a jogosultaknak nincs módjuk arra, hogy kivonják

58 Épitészeti szolgáltatások esetében pl. ld.: a Magyar Építész Kamara (MÉK) 2022. évre vonatkozó díjszabását: mek.hu/media/files/2022/kamara/oradijas_epiteszeti_szolgáltatások_2022_v.pdf

59 LEGEZA (2014): 32.

60 GYERTYÁNFY (2021): 503.

61 94. § (1) Jogainak megsértése esetén a szerző a jogsértővel szemben - az eset körülményeihez képest - a következő polgári jogi igényeket támaszthatja: a) követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;

62 Ezzel kapcsolatban a Nagykommentár megállapítja, hogy: „... a gazdagodás mértéke meghatározásánál a jogsértőnek a jogsértéssel összefüggésben elért teljes bevételéből (nettó árbevétel) kell kiindulni, és abból – lévén szó objektív jogsértésről – levonhatóak a tényleges, igazolt költségek”. Ld. GYERTYÁNFY (2021): 490.

63 94. § (2) A szerzői jog megsértése esetén a szerző a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítést is követelhet. Az e törvényben szabályozott személyhez fűződő joga megsértése esetén a szerző a polgári jog általános szabályai szerint sérelemdíjat is követelhet.

64 LEGEZA (2014): 447.

65 SZJSZT-09/2012. Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása.

jogait a közös rendszerből, míg a kilépést engedő törvényen alapuló, és az önkéntes közös jogkezelés esetén ez a lehetőség adott számukra. Amennyiben nem kötelező a közös jogkezelés, a jogosult – több mint három hónappal a naptári év vége előtt, a következő év első napjánál nem korábbi hatállyal az egyesületnek eljuttatott írásbeli nyilatkozattal – tiltakozhat művének vagy teljesítményének közös jogkezelése ellen, ergo kiléphet a rendszerből. Erre nincs lehetősége a jogosultnak, ha a jogkezelés kötelező.⁶⁶

Ha a törvényen alapuló, de „kilépést engedő” vagy az önkéntes közös jogkezelés körében történő engedélyezés ellen tiltakozik a jogosult, ez az adott felhasználási módra vonatkozó (az Szjt. egyazon szakaszán alapuló) jogkezelés egészéből való kilépést eredményezi, mivel nem lehet bizonyos alkotásokat benntartani, másokat pedig kivinni a közös jogkezelésből. Az ugyanis teljességgel ellehetetlenítené a közös jogkezelést, ha a tagok egyenként kizárhatnák műveiket, teljesítményeiket a közös jogkezelésből.⁶⁷ A vizuális, az audiovizuális szerzők és a közös jogkezelők viszonyrendszerében egyaránt megtalálhatók a törvényen alapuló és az önkéntes közös jogkezelés esettípusai, ezeket a kötet további fejezeteiben részletezzük.

Az egyedi engedélyezés és díjmegállapítás (valójában megállapodás) rendszerével ellentétben, a közös jogkezelés keretében a jogkezelő abban a körben, amelyben közös jogkezelést végez, megállapítja az egyes felhasználási módok tekintetében a jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit jogdíjközlemény vagy díjszabás formájában. Ezek a díjszabások kivétel nélkül kötött pályán mozognak abban az értelemben, hogy fix tarifákban vagy a bevétel bizonyos százalékában határozzák meg a fizetendő díj mértékét, amelyeket a felhasználókkal szemben indokolatlan megkülönböztetés nélkül kell alkalmazni. E törvényi főszabály ugyanakkor nem zárja ki bizonyos kedvezmények megkülönböztetés nélküli alkalmazását vagy azt, hogy a jogkezelő átalányszerződéseket kössön a felhasználóval.

A folyamatosan bővülő és egyre strukturáltabb és differenciáltabb díjszabási rendben a jelenleg nyilvántartásba vett tíz reprezentatív közös jogkezelő szervezet közül hat szervezet összesen huszonegy jogdíjközleményt ad ki. A képzőművészek, iparművészek és a fotóművészeti alkotások szerzői három jogkezelőn (ARTISJUS, Reprográfiai Szövetség, HUNGART) keresztül kilenc jogcímen jogosultak díjazásra.⁶⁸ A díjszabások a Magyar Közlöny mellékleteként megjelenő Hivatalos Értesítőben kerülnek közzétételre.⁶⁹

A közös jogkezelő szervezetek jogérvényesítési képességét több tényező is nehezíti. Az egyik az, hogy a jogdíj nem minősül adók módján behajtható köztartozásnak,⁷⁰ így meg nem fizetése

66 Kjkt. 18. § (1) bekezdése.

67 Kiss Zoltán–SZIVI (2015): 106.

68 Ezek: a magáncélú másolások után járó üres kép- és hanghordozó díjak (Szjt. 20. §), a fénymásolással és más hasonló módon történő többszörözés után járó jogdíjak (Szjt. 21. §), a képző-, ipar-, és fotóművészeti alkotók műalkotásainak reprodukálása (másodlagos felhasználása) után járó jogdíjak (Szjt. 18. §), film bérbeadással történő terjesztése ellenében járó jogdíj [Szjt. 23. § (6) bekezdés], eredeti műalkotások műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházásakor az érintett szerzőknek járó díj (Szjt. 70. §), eredeti műalkotások műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházása esetén a védelmi idő eltelte után érvényesíthető járulékfizetés iránti jog (Szjt. 100. §), a jogosultak önkéntes elhatározásán alapuló kiállítási jog engedélyezése után járó jogdíj (Szjt. 69. §), a képző-, ipar-, fotóművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások sugárással történő nyilvánossághoz közvetítése után járó jogdíjak (Szjt. 26. §), a rádió- vagy televízió-műsorok egyidejű, változatlan, csonkítatlan továbbközvetítése után járó jogdíjak [Szjt. 28. § (2)-(5) bek.].

69 2022-re vonatkozóan ld.: a 2021/61. és 2021/66. számú Hivatalos Értesítőben.

70 Adók módjára behajtható köztartozásnak minősülnek például a különböző - szabálysértési, közlekedési, végrehajtási - bírságok, a meg nem fizetett földhivatali eljárási díjak, valamint a más önkormányzatok által behajtásra átjelentett helyi- és gépjárműadók.

esetén a követelésnek csak peres úton lehet érvényt szerezni. A másik ok a felhasználói szektor lobbiszervezeteinek (például Informatikai Vállalkozók Szövetsége) ellenállásában keresendő, ami esetenként nehezzé és konfliktusossá teszi a díjszabások egyeztetését és elfogadását.

II. rész

A vizuális művek alkotóinak díjazása

2. A képzőművészek díjazása

2.1. A képzőművészek vagyoni jogai

A vizuális alkotók díjazásának, munkájuk anyagi ellentételezésének kérdése nem választható el a szerzők vagyoni jogainak terjedelmétől és átruházhatóságától. A magyar szerzői jog egyik legfőbb elve továbbra is a vagyoni jogok egészben történő elidegeníthetlensége, amely alól az Szt. számos, taxatív meg határozott kivételt enged a szerzői művek forgalmához fűződő praktikus társadalmi érdeket szem előtt tartva. A kivételek egyik típusa a vagyoni jogok átruházásának lehetővé tétele meghatározott műtípusok esetében (például az adatbázis, a szoftver, a reklámozás céljára megrendelt mű). Vannak továbbá olyan esetek, amikor a szerző és a felhasználó közötti jogviszonytól függően, a törvény vélelmezi a vagyoni jogok egészének a felhasználóra történő átruházását, és az ettől való eltérést a kifejezetten erre utaló, szinte minden esetben írásbeli megállapodáshoz köti. Ez a helyzet a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott műveknél és a megfilmesítési szerződésnél.

Amennyiben a vagyoni jogok átruházása az erre vonatkozó szerződésben megtörténik, a szerzőt megillető felhasználási jogok és a felhasználás engedélyezésének joga – a szerződésben foglalt esetleges korlátozásokra figyelemmel – a felhasználóra szállnak át, így ezekkel a jogokkal már nem a szerző, hanem a felhasználó rendelkezik. A vizuális alkotások hasznosítására viszont általánosságban nem munkaviszony és nem megfilmesítési szerződések keretében kerül sor, hanem adásvételi vagy bizományosi szerződéssel válik a vevő a műtárgy tulajdonosává.⁷¹ A műpéldány tulajdonjogának átruházása ugyanakkor nem eredményezi a vagyoni jogok összességének átszállását, mert a műpéldány megszerzése, használata kívül esik a felhasználás lényegén. Képzőművészeti alkotás értékesítésekor a szerzőnél, illetve jogutódjánál maradnak a – későbbiekben részletezett – követő jogi és a művek egyéb, másodlagos, például reprodukciós célú felhasználásainál főszabályként közös jogkezelés keretében érvényesített vagyoni jogok és díjigények.

A személyhez fűződő jogokkal megegyezően, a szerzőt a mű keletkezésétől fogva megillető vagyoni jogok jelentik a szerző kizárólagos jogát műve anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.⁷² Az Szt. a mű egészére vagy valamely azonosítható részére tekinteti irányadónak ezt a szabályt, miközben vizuális műalkotások esetében nem kifejezetten értelmezhető és kezelhető a műrészlet.

71 Külön kérdés a megfilmesítési szerződéssel létrehozott műben szereplő jellegzetes rajzfilm figurák másodlagos kereskedelmi hasznosításából eredő díjigény, mint az Szt. 16. § (3) bekezdése szerinti vagyoni részjogosultság (merchandising jog), amely – tekintve, hogy egy másodlagos, reklám jellegű, a film rendes hasznosításán kívüli hasznosítás – nem ruházható át és nem is száll át a filmelőállítóra.

72 Szt. 16. § (1) bekezdése.

A műkereskedelemben a mű egészének tulajdon átruházása történik meg, amiből az is következik, hogy a törvényben részletezett engedélyezési jogok közül az anyagi formát öltő terjesztés joga⁷³ a leginkább meghatározó vagy kizárólag előforduló. Továbbmenve, a többszörözés engedélyezésének joga⁷⁴ szinte fogalmilag kizárt a vizuális alkotások műpéldányai esetében, hiszen ezzel az alkotás egyedisége, megismételhetetlensége sérülne. Kivétel ez alól is létezik: „egyes műfajoknál (például kispasztika, rézkarc) ismert és megengedett a művész vagy a művészeti műhely által szignált, korlátozott számú és számozott példányban készített másolat.”⁷⁵ Ettől el kell választani a művek elektronikus rögzítését, azokról másolatok készítését és nyilvánossághoz közvetítését, mert ezek a nagyon gyakori, ún. másodlagos (reprodukciós), illetve az online térben megvalósuló felhasználások megengedettek közös jogkezelés körében történő engedéllyel vagy a szerző egyedi engedélyéhez kötötten.

A minden egyes felhasználás engedélyezésének jogát természetesen nem úgy kell elképzelni, hogy a szerző egyenként engedélyezi műveinek bemutatását egy médiatartalomban, vagy megjelenítését könyvborítón, újságcikkben illusztrációként. Azokban az esetekben, ahol az Szt. nem írja elő a szerző kizárólagos joggyakorlását, ott szerepet kapnak az engedélyezésben a közvetítő szervezetek, sőt, bizonyos felhasználások engedélyezését kötelező jelleggel a közös jogkezelő szervezetek végzik ugyancsak törvényi kijelöléssel és hivatali (SZTNH) felhatalmazással. A képző-, ipar- és fotóművészek kötelező és a jogosultak akaratából történő (kiterjesztett hatályú) önkéntes közös jogkezelés körébe tartozó jogainak kezelését az 1997-ben létrejött HUNGART látja el.

Képzőművészeti alkotásoknál az egyedi (nagyjogos) engedélyezés körébe tartozó felhasználás elsősorban a kiállítás, amelynek engedélyezésére külön szabályok vonatkoznak. A másik tipikus engedélyezés – amely valójában nem is klasszikus szerzői jogi értelemben vett engedélyezési joggyakorlás – a műalkotás tulajdonjogának átruházása. Ennek során az alkotó a mű első értékesítésével gyakorolja a terjesztés jogát, ami ezzel ki is merül, tehát nem akadályozhatja például a továbbértékesítést, de a felhasználás módjának azonosnak kell maradnia. Ugyanakkor a szerzőnek az egyéb szerzői jogai, mint például a névfeltüntetés, a kiállítás joga vagy az egyéb irányú felhasználás engedélyezése, fennmaradnak.⁷⁶

Eltérő szabályok és rendező elvek vonatkoznak a hallgatók és oktatók által az egyetemmel fennálló hallgatói, közalkalmazotti vagy megbízási jogviszony keretében előállított szellemi alkotásokhoz fűződő jogok védelmére, hasznosítására, ideértve az általuk létrehozott szellemi alkotás hasznosításából származó díjazásából és egyéb bevételekből való részesedésének meghatározására. Mindezeket a művészeti felsőoktatási intézmények szellemi tulajdon-kezelési szabályzatai tartalmazzák, összhangban a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény előírásaival.⁷⁷

Eszerint főszabályként, amennyiben a szerzői mű elkészítése a szerző hallgatói jogviszonyából származó kötelessége – eltérő megállapodás hiányában –, a mű átadásával vagyoni jogokat a mű megalkotásához nyújtott hozzájárulása figyelembevételével az egyetem szerzi

73 Szt. 23. § (1) A szerző kizárólagos joga, hogy a művét terjessze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Terjesztésnek minősül a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozatallal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.

74 Szt. 18. §.

75 Kiss Zoltán–Kiss Dóra (2019): 58.

76 Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.465/2009/4.

77 Képzőművészeti Egyetem: Ld.: www.mke.hu/res/mke_szajisztj20210514.pdf

meg. Az így megszerzett vagyoni jogok az egyetem személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak az egyetem jogutódjára. A mű átadásával az átadott műre vonatkozóan a hallgató és az egyetem között tulajdonátruházási és felhasználási szerződés jön létre, és a hallgatót a mű hasznosítása esetén a hasznosításából eredő bevételből díjazás illeti meg. Az egyetem a mű tulajdonjogáról és felhasználási jogáról a mű visszaadásával a hallgató részére bármikor lemondhat. Ugyanezek a szabályok vonatkoznak az oktatói jogviszony keretében létrehozott művek felhasználására is.

Az így megszerzett szerzői vagyoni jogok birtokában az egyetemnek kizárólagos joga van a mű egészének, vagy valamely azonosítható részének anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására, és minden egyéb felhasználás engedélyezésére. Az egyetemet a felhasználási jog általában területi korlátozás nélkül, határozatlan időtartamra, azaz a mű teljes védelmi idejére, kizárólagos, harmadik személynek átengedhetően illeti meg. Az egyetem minden esetben köteles a szerzőt, vagy annak jogutódját, illetve a közös jogkezelő szervezetet a felhasználás módjáról és mértékéről tájékoztatni. További speciális szabály szerint az egyetem szabadon dönt a mű átadása során megszerzett vagyoni jogok átruházásáról, vagy a mű felhasználásának engedélyezéséről, melynek díja (bevétele) a ráfordítási költségek levonását követően a művet létrehozó tanszéket (intézetet stb.) és a szerzőt illeti meg. A Képzőművészeti Egyetem esetében a befolyt nettó bevétel a művet létrehozó szerző és az egyetem között 50–50 százalékban kerül felosztásra az intézmény hatályos szellemi tulajdon-kezelési szabályzata alapján.⁷⁸ Ettől az aránytól csak a szerző kezdeményezésére, és a kancellár írásbeli engedélyével lehet eltérni. Egynél több szerző esetén a hallgatók részesedése olyan arányban kerül megosztásra, amely tükrözi egyéni szellemi hozzájárulásuk mértékét. Amennyiben a hozzájárulásuk mértéke nem határozható meg, úgy egyenlő arányban osztoznak a hallgatók a szerzőt megillető részesedésen. Lényeges végül, hogy a bevételből a felosztás előtt a szerző levonhatja az igazolt önerő költségeit, az egyetem pedig az ún. anyag támogatás összegét (akár számla ellenében, akár konkrét anyaggal történt a támogatás).

Összefoglalva, a vizuális műfajok körében sajátosan értelmezendők és érvényesítendőek a művek felhasználásának engedélyezésére vonatkozó általános és garanciális szabályok, hiszen egy képzőművészeti alkotás hasznosításakor az alkotó nem egyes felhasználási jogokat engedélyez a felhasználó számára, hanem a műpéldány tulajdonjogát ruhazza át a vevőre a kialakított vételár ellenében, vagy galéria közbeiktatásával bizományosi konstrukcióban a galériának fizetett jutalékért. Ebből következően itt az arányos díjazás elve is megbicsaklik: a vevő oldalán általában nem jelentkezik a mű hasznosításából származó olyan bevétel, amihez a vételárat arányítani, mérni lehetne. Művészeti felsőoktatási intézmények és hallgatók által az egyetemmel fennálló jogviszony keretében előállított szellemi alkotások vagyoni jogait – a munkaviszonyban létrehozott művekhez hasonlóan – főszabályként a felsőoktatási intézmény szerzi meg, az ezzel eltérő megállapodás törvényi lehetőségét fenntartva.

2.2. Képzőművészeti alkotások értékesítése

Nem igényel különösebb bizonyítást, és nem tartalmaz nívumot az a kijelentés, hogy a képzőművészek alkotó tevékenységéből származó legfontosabb jövedelemforrása az alkotásaik

78 A Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen ez a felosztási arány: 30 százalék alkotó, 70 százalék egyetem.

értékesítéséből származó bevétel. Az egy külön elemzés tárgya lehetne (és sok egyéb változó függvénye), hogy ez a bevétel hogyan oszlik meg a galériák, a gyűjtők, az intézményi befektetők és a múzeumok között, és mindezt milyen tényezők befolyásolják. A műalkotás értékesítését az ügylet egyedisége és személyessége emeli ki a többi műfaj és felhasználási mód közül: amíg a színház, a zene vagy a film egyszerre műélvezők százainak, ezreinek, esetenként millióinak okoz örömet, addig a festmény (leszámítva az offline vagy online kiállításokat) jellemzően egy emberé vagy intézményé. „Tehát a festő abból él, hogy eladja a képét valakinek, leginkább annak, akinek telik rá.”⁷⁹

Az ügylet személyessége, intimitása az összecszerűség kérdését a magánszféra tartományába emeli át. Részben ennek tudható be, hogy a képzőművészeti alkotások (eladási) értékének meghatározásánál nem igazán lehet támaszkodni az SZJSZT szakvéleményeire, mert ezek alapvetően a művek egyéni, eredeti jellegének vizsgálatára, továbbá engedély nélküli felhasználásának (kiállítás, átdolgozás, reprodukció) megállapítására vonatkoznak. Mindebből nem következik az, hogy ne rendelkezni adatokkal, ismeretekkel bizonyos eladások konkrét összegéről. A nyilvános értékesítési fórumokon (aukciók stb.) gazdát cserélő művek eladási (leütési) árai publikusak, így viszonylag könnyen beazonosíthatók a műtárgypiacon aktívan jelenlévő alkotók műveinek értéke.

2.2.1. Képzőművészeti alkotások tulajdonátruházása, adásvétele

A vevő státuszától, jogállásától függetlenül, a műalkotások tulajdonátruházása döntően adásvételi szerződés vagy bizományi szerződés útján történik. Adásvétel során az eladó dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles, míg a bizományi szerződés lényege az, hogy a bizományos a megbízó javára – díjfizetés ellenében – a saját nevében ingó dologra adásvételi szerződést köt.⁸⁰ Képzőművészeti alkotások adásvételére a hagyományos ingóságok adásvételéhez képest részben eltérő szabályok vonatkoznak. Ennek magyarázata a vizuális művek mint szellemi termékek, és alkotóik közötti sajátos kapcsolatban (műalkotások egyedisége és hasznosításuk szűkössége) keresendő, melyre tekintettel az Szjt. speciális szabályokat tartalmaz „többletjogok” biztosításával a szerzők számára mind a személyhez fűződő jogok, mind a vagyoni jogok területén. A mű egységének védelméhez fűződő jog alapján például nem megengedett a mű átfestése, vagy bármely módon történő átdolgozása (például részekre szabdalása) még a művet adásvétel útján megszerző tulajdonosnak sem. Ugyancsak a mű egységéhez tartozik az az egyedi keret, amit a művész maga készített, és dokumentáltan azzal együtt alkot egységet.⁸¹

Ugyanilyen „többletjog” a 2.4. fejezetben részletezett követő jogi díjigény is, amelynek a gyökere az, hogy a szerző részesüljön az általa alacsony áron eladott festmények későbbi, a műkereskedelemben jóval magasabb áron megvalósuló tulajdonátruházásának anyagi hasznából.

79 TANÁCS Gábor: Miből él a kortárs festő? *Szabad Föld*, 2009.01.16. szabadfold.hu/kultura/mibol-el-a-kortars-festo-209523/

80 Ld.: a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:215. §-ának (1) bekezdését és 6:281. §-ának (1) bekezdését.

81 Kiss Zoltán–Kiss Dóra (2019): 120.

A „többletjogok” miatt vizuális alkotások esetében gyakran előfordul a tulajdonjog és a szerzői jog ütközése. A tulajdonos általában korlátlanul rendelkezhet a tulajdonát képező dologgal, de ez a rendelkezési joga nem sértheti az alkotó személyhez fűződő és vagyoni jogokat, még akkor sem, ha ezeket nem foglalták bele az adásvételi szerződésbe.⁸²

A képzőművészeti alkotások vételárának zsinórmértéke az alkotóik elismertségéhez, a művek mindenkor piaci értékéhez igazodik. Az üzleti konstrukció sokkal inkább az ingó adásvétellel, mintsem a felhasználási jogok engedélyezésével rokon. Ellenben a megfelelő díjazás elve érvényesül az engedélyezés nélküli díjigény tipikus eseténél, az eredeti műalkotások tulajdonjogának műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházásakor fizetendő követő jogi díjnál. Az engedélyezés nélküli díjigény másik nagy esete a kép- és hanghordozók magán- és reprográfiai másolása után járó, főszabályként közös jogkezelés körébe vont díjigény, amelynek a vizuális művek alkotói is kedvezményezettjei.⁸³

A képzőművészek jövedelmi helyzetének, az alkotói tevékenységükből való megélhetésüknek feltérképezésére vállalkozott a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet és az Együtt a Művészetért Egyesület kooperációja révén létrejött kutatás 2020-ban. A közös kutatás eredményeit a szerkesztők a *Kortárs helyzet – milyen ma képzőművészeknek lenni?* című tanulmánykötetben publikálták.⁸⁴

A kutatás igazolta azt a feltételezést, hogy az a művész, aki rendelkezik kereskedelmi galériás képvisellettal, jobban megél a művészeti alkotótevékenységéből, nagyobb anyagi biztonságban érzi magát.⁸⁵ 2019-ben a válaszadók művészeti alkotói tevékenységéből származó bevétele átlagosan a 15 százalékát jelentette a teljes bevételüknek. A férfi művészek bevételének nagyobb százalékát tette ki 2019-ben az alkotói tevékenységük (33 százalék), mint a nőké (22 százalék). A boomer, tehát a legidősebb generáció tagjainak több mint fele egyetemet végzett, miközben 20 százalékuk csak érettségivel rendelkezett. Mindeközben a művészeti alkotó tevékenységéből származó jövedelmük átlagosan az éves bevételük 42 százalékát tette ki, ami a többi csoport, és a generációs megoszlás viszonylatában is egy magas szám. Pozitív kapcsolat volt kimutatható a magyar galériás képviselő megléte és a művészeti alkotótevékenységéből származó bevétel aránya között. A hazai galériás képviselő hasonlóan pozitívan korrelált az anyagi biztonsággal, és azzal is, hogy mennyire jön ki jól a jövedelméből az alkotó: szignifikánsan jobban jönnek ki a bevételükből, és inkább érzik magukat anyagi biztonságban azok a képzőművészek, akiknek van hazai galériás képviselőjük. A hazai galériás képviselő korrelált azzal is, hogy a művészek kizárólag az alkotói tevékenységükből élnek-e.

Jelentős kapcsolat volt kimutatható az Instagram-használók és a saját művészeti alkotótevékenységükből magukat fenntartók között, tehát akik az Instagramon jelen vannak, inkább tudják fenntartani magukat anyagilag ebből a tevékenységéből. A művészeti alkotóte-

82 A kiállítási jog kapcsán ez úgy működik a gyakorlatban, hogy a tulajdonos köteles a szerző előzetes engedélyét kérni a tulajdonában lévő mű nyilvános bemutatásához. Ha ezt nem teszi meg, a szerző felléphet a tulajdonossal és a kiállítóhellyel szemben is. Az engedélykérés mellett a festmény tulajdonosának díjfizetési kötelezettsége is fennáll a szerző felé, ha harmadik személynek kiállítás céljára bérbe vagy haszonkölcsönbe adja a műalkotást.

83 Kiss Zoltán–Kiss Dóra (2019): 60.

84 BÁRDICS–BÉRCZI–OLAJOS (2020)

85 Művészeti alkotótevékenységéből származó jövedelem alatt szigorúan a művészeti munkássága révén létrehozott alkotások értékesítéséből befolyó bevételt értjük.

vékenységből származó bevételi forrás arányával szintén pozitív kapcsolat állt fenn, azaz az Instagramot használó művészeknek magasabb a művészeti tevékenységből befolyó bevétele.

A felmérés hangsúlyosan nem tért ki összességében a képzőművészek bevételeire, továbbá a művek árazásának, ármegállapításának kérdéseire. Ezekre vonatkozóan részben az SZJSZT némely szakvéleményében találunk utalásokat, részben az aukciók és a műkereskedelmi piacok (offline és online galériák) leütési és értékesítési árai nyújtanak iránymutatást.

2.2.2. Képzőművészeti alkotások értékének meghatározása

A rendszerváltozásig, de még azt követően is az Szjt. hatálybalépéséig, és a képzőművészeti piac fokozatos államtalanításáig az árak meghatározásában jelentős, vagy inkább meghatározó szerepe volt a régi Szjt. miniszteri rendeleteinek,⁸⁶ valamint a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak és a Lektorátus által is foglalkoztatott becsüsöknek, igazságügyi festményszakértőknek. Önmagáért beszél, hogy a régi Szjt.-vel együtt hatályon kívül helyezett, ún. „ágazati” rendeletek csak a többszörözésre (a rendeletek szóhasználatában: többszörösítésre) alkalmas művek (kispasztikák, képgrafikai alkotások, alkalmazott grafikai művek, ipari tervezőművészi alkotások, művészi fényképek) tekintetében állapítottak meg minimum díjakat (árakat), festmények tekintetében nem. Az állam a kézi vezérlés és a mindent felülről előírás időszakában sem akart – vagy nem tudott – árképzési metódust találni és bevezetni a festőművészet alkotásaira.

Részben ezt a miniszteri rendeletet volt hivatott pótolni a Képző- és Iparművészeti Lektorátus, illetve a Képzőművészeti Alap, a későbbiekben pedig a 10/1968. (II. 28.) Korm. rendelettel a korábbi Alapokat egyesítő Művészeti Alap által végzett zsűrizés intézménye. Ahogy azt az SZJSZT több szakvéleménye is leszögezte,⁸⁷ zsűrizésre azért volt szükség, mert enélkül az állami vállalatok, szövetkezetek, társadalmi szervezetek a művészeti alkotásokra felhasználási szerződést nem köthettek, és jogdíjat sem fizethettek.⁸⁸ Az alkotások felhasználásában érdekelt állami gazdálkodó szervezetek (például Képcsarnok Vállalat, BÁV) mozgásterét az határozta meg, hogy képző-, ipar és fotóművészeti alkotásokra irányuló felhasználási szerződés tárgyai csak olyan alkotások lehettek, amelyeket az arra jogosított szervek elbíráltak.

Napjainkban már csak a köztéri műalkotások ki- és áthelyezése, lebontása esetén ír elő zsűrizési kötelezettséget jogszabály.⁸⁹ Az ehhez szükséges szakvéleményt a MANK Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. (MANK) művészeti szakértők bevonásával adja ki, amely az alkotás

86 Ld.: 51. lj.

87 Például SZJSZT-25/2007. Szerzői minőség jogi megítélése, tervezői és kivitelezői tevékenység viszonya. SZJSZT-32/2014. Zsűrizett kerti fabútorok szerzői jogi védelme.

88 A képzőművészet, iparművészet egyes kérdésének szabályozásáról szóló 83/1982. (XII.29.) MT sz. rendelet 1. §-a szerint „A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény hatálya alá tartozó ... alkotás ... szerzője saját művészeti alkotását szabadon értékesítheti. 2.§ (1) A gazdálkodó szervezetek ... a társadalmi szervezetek stb. művészeti alkotást csak művészeti szempontból történt elbírálás után szerezhettek be, használhatnak fel és hozhatnak forgalomba.”

89 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szervek, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről. 109. § (1) Művészeti alkotás közterületen, valamint önkormányzati tulajdonú épületen való elhelyezéséről, áthelyezéséről, lebontásáról a település önkormányzatának képviselőtestülete, Budapesten fővárosi tulajdonú közterület vagy épület esetében a fővárosi önkormányzat közgyűlése, a kerületi önkormányzat tulajdonában álló közterület vagy épület esetében a kerületi önkormányzat képviselőtestülete dönt, és gondoskodik fenntartásáról és felújításáról. (2) A döntéshez a műalkotás művészi értékére vonatkozóan szakvéleményt kell beszerezni.

művészeti értékének, felhasználásra alkalmasságának, és erre irányuló kérdés esetén a szerzői díj mértékének véleményezésére terjed ki.⁹⁰ A MANK Szolgáltatási Igazgatósága a beérkező megrendeléseknek megfelelően végzi a szakértői tevékenységet, a köztéri művészettel kapcsolatos értékörzés, értékközvetítés és az értékek megújításának szakmai szempontjait szem előtt tartva.⁹¹ Megállapítható, hogy a MANK szakvéleményei az önkormányzatok, állami és egyházi intézmények, iskolák, civil szervezetek és a gazdasági élet szereplői mellett a művészeknek is segítséget, támogatást nyújtanak a műalkotások művészi értékének meghatározásában, árképzésében.

Mégis, hogyan határozható meg a műalkotás ára? Ezt a kérdést boncolgatta az Inventio Arts Freeport szervezésében még 2014-ben lezajlott szakmai beszélgetés a műtárgyak áráiról.⁹² A fórumon résztvevő szakemberek egyetértettek azzal, hogy a képzőművészeti alkotások régebbiről ismert és bevett, mechanikusnak mondható árképzési módja az adott kép nagyságának megfelelő árképzés: a kép két oldalméretének összeadásával, majd egy változóval való megszorzásával határozható meg így az ár. Ezt a módszert még mindig sokan követik itthon és külföldön is, mivel nagy előnye, hogy ezzel az eljárással dekodolható, az adott művész hol tart önmagához képest. A szorzószám ugyanis mindig az egyénhez mért: a galériás elsőként belehelyezi az alkotót egy adott árkategóriába, a többiekhez képest pozicionálja, majd ez a szorzó a művész teljesítményének függvényében változik az idők során. Ez a számítás azért sem vesztette érvényét, mert a szubjektív (szorzó) és az objektív (méret) elem egyszerre jelen van benne.

Sok eset van viszont, amelyben ez az árképzés nem érvényes, hiszen a konstruktivista, absztrakt, monokróm képekre, valamint a szobrokra, installációkra, konceptuális alkotásokra a képlet nem alkalmazható. Ezeknél a műveknél az árat elsősorban a befektetett munka és az anyagköltség befolyásolja, de a legfontosabb értékmérő itt is maga a művész, és nem utolsó sorban a vevő (megrendelő) teherbíró képessége.⁹³ A szobrok árának meghatározása továbbá nagymértékben függ a felhasznált anyagok típusától és a mű és bonyolultságától. Egy kis méretű, egyszerű, olcsó anyagokból készült szobor mindössze néhány száz euróba kerülhet, míg egy ismert művész nagyméretű, összetett alkotása könnyen elérheti a több tíz- vagy akár százezer eurós árat. Végző soron egy adott szobor árat is az határozza meg, hogy ki mennyit hajlandó érte fizetni. Mindazonáltal egy drága anyagból, például aranyból vagy márványból készült darab nyilvánvalóan többbe kerül, mint egy kevésbé költséges anyagból, például agyagból vagy fából készült.⁹⁴ A szobrászok helyzetét, megélhetését az is nehezíti, hogy egy szobor előállításának fajlagos költsége jóval meghaladja a festményekét, amit nem mindig lehet érvényesíteni az értékesítés során az eladási árakban. Más szóval, a szobrászatnál a magasabb költségek és az eladási ár közötti különbség alacsonyabb haszonnést eredményez.

Szobrászok esetében – különösen az erre szakosodott művészek körében – kalkulálható és bevett jövedelemforrás a köztéri szobrok elkészítése. Ezeket többnyire önkormányzatok

90 alkotomuveszet.hu/kozteri-alkotasok-szakvelemenyezese/

91 A művészeti szakértők által elfogadott tárgy zsűriszámot kap. A termék a zsűri által meghatározott, a jegyzőkönyvben feltüntetett példányszámban állítható elő.

92 Inventio Arts Freeport: *Mennyi az annyi? Szakmai beszélgetés a műtárgyak áráiról*. Budapest, Inventio Arts, 2014. május 10. www.prae.hu/article/6203-hogyan-hatarozhato-meg-a-mualkotas-ara/

93 Eklatáns példája ennek Szőke Gábor Miklós csodaszarvast ábrázoló gigantikus aranszínű szobra, amit a Krisztina körúti volt Postapalota (ma Buda Palota) udvarára rendelt meg 199,5 millió forintért a Magyar Nemzeti Bank. (Az MNB megrendelésének része volt egyébként 127 millió forintért az az aranszínű tömbökből formált mozdony is, ami már megtekinthető a Széll Kálmán teret és a Pénztörténeti Múzeumot összekötő alagútban, valamint a múzeum épületében.)

94 Mennyibe kerül a szobrászat? *DNR.hu*, 2022.07.07. www.dnr.hu/mennyibe-kerul-a-szobraszat/

rendelik meg nyílt pályázati kiírás formájában, melyben részletesen meghatározzák a köztéri szobor tematikáját (célját) és elkészítésének legfontosabb paramétereit: a pályázók köre, a szobor helyszíne, mérete, anyaga, környezetbe illesztése, elkészítésének határideje, a bíráló szempontrendszere, a díjazás összege, a szerzői és felhasználói jogok köre, a bekerülési költség felső határa. A kialakult gyakorlat az, hogy a pályázatok kiírója a bíráló bizottság által megfelelő minőségűnek ítélt pályaművek közül általában hármat díjazásban részesít, és közülük kerül ki a végső nyertes, akivel a kiíró (önkormányzat) szerződést köt a megvalósításra. A díjazottaknak vállalniuk kell, hogy a kiíró a pályázatok felhasználására teljes és kizárólagos jogot szerez, azt szabadon felhasználhatja, illetve a pályázat anyagát és pályázó nevét nyilvánosságra hozhatja. A szobor elkészítésére vonatkozó szerződés rögzíti a kivitelezés teljes bekerülési költségét: anyagköltség és munkadíj; ez utóbbit szokták tiszteletdíjnak vagy alkotói díjnak is nevezni, és ez „tartalmazza” a szerzői felhasználási jogok átengedését.

A múzeumok vásárlásainál az alkuknak, a kompromisszumoknak is nagy szerepe van az árak meghatározásánál. Egy nagy közgyűjteménybe bekerülni presztízst jelent, amelynek érdekében sok alkotó hajlandó engedményeket tenni, de arra is vannak példák, hogy egyes alkotók feltételekhez kötötten (például állandó vagy időszakos kiállítás létrehozása) a teljes életművüket ajándékba adják egy önkormányzatnak. Az árengedmények jelen vannak az alkotók és a neves galériák közötti viszonyrendszerben is.

Árbefolyásoló tényező lehet továbbá a művészek életkora is. A fiatal művészek esetében az árak folyamatosan emelkednek a fesztiválokon, kiállításokon való megjelenéstől függően, viszont az idősebb művészek esetében már nem jellemző az ilyen jellegű áremelkedés. Ennek oka abban keresendő, hogy a korosabb művészek karrierjében sokszor nem voltak meg azok az állomások, amik előidézhetnék volna az áremelkedést. A pártállami rendszer szándékoltan alacsonyan tartotta az árakat, sőt hiányzott mögötte az a marketinges háttér, amivel az alkotókat és műveiket be lehetett volna vezetni a meglehetősen szimulált piacra. A fórumon végül elhangzott, hogy a másodlagos piac (kortárs aukciók), illetve annak hiánya is jelentős ármeghatározó tényező.

Érdekes összefüggésekre világított rá a köz- és magángyűjtemények számára egyaránt biztosítási szolgáltatásokat nyújtó AXA 2017-es *Evaluating Contemporary Art* című elemzése a kortárs műalkotások értékének meghatározásáról.⁹⁵ Az AXA kutatása azért is fontos, mert míg a műtárgypiac többi részén viszonylag stabil kánonok, és így stabil érték kategóriák léteznek, a kortárs művészet piaca olyan dinamikusan változik, hogy ennek a működéséről addig nem készült közgazdasági elemzés. Annak kiderítésére, hogy a hozzáértők mi alapján ítélik meg egy kortárs alkotás értékét, az elemzés készítői 18 faktort mérlegeltek, melyek közül a művész kiválósága, a mű eredetisége, az alkotáshoz fűződő érzelmi viszony és a művész kiállítási profilja lett a négy legfontosabb. A felmérés szerint a legkevésbé fontos faktorok a művész kora és pozíciója a különböző ranglistákon. A kutatás egyik legizgalmasabb eredménye az volt, hogy a vásárlási folyamatot sokkal inkább alakítja a műalkotás minősége, mint az ára.⁹⁶ A kutatás azt is igyekezett feltárni, hogy a műtárgypiacon hogyan néz ki egy vásárlói döntési folyamat. Az első lépés mindig az információgyűjtés az ákról, a provenienciáról (eredetiség-

95 axa-art.cdn.axa-contento-118412.eu/axa-art/5b6da6c8-1500-47b8-816c
survey_2017_final.pdf

b11977516065_axa+art

96 A válaszadók mindössze 10 százaléka gondolta úgy, hogy az ár alapjaiban határozza meg a mű értékét, a többiek inkább a műtárgypiachoz igazán nem értők dolgát megkönnyítő szervezetőként, vagy épp a műtárgypiac létrehozójaként értékelték az árat (hiszen árak nélkül nem létezne műtárgypiac sem). Sőt, a megkérdezettek negyede vélte úgy, hogy a műalkotások értéke semmilyen összefüggésben nem áll az árukkal.

tanúsítvány), a művészek karrierjéről és a piacról. Ezt követi a válogatás (az árbecslések megítélése, az árak és az alkotások összevetése), majd utolsóként az értékelés (a műalkotás fizikai és esztétikai minőségének értékelése, a személyes információk figyelembevétele).⁹⁷

Globális szinten több olyan oldal és rangsor van, ami arra törekszik, hogy átláthatóvá tegye a műtárgypiacot, és összegyűjtse, hogy mely művészek alkotásaival milyen árakon kereskednek. Ezek közül az Artnet és az Artprice a legismertebbek. Magyarországon nincsenek ilyen összeállítások, legfeljebb a nagyobb galériák oldalain közzétett adatokból és aukciós adatbázisából tudnak tájékozódni a gyűjtők és az érdeklődők. Kétségtelen tény, hogy az aukciós piac nyilvános, szabályozott, dokumentált és a leginkább transzparens tranzakciós forma. Mivel az adatok nyilvánosak, az itt kialakuló árak érvényesen határozzák meg a piaci árszínvonalat és trendeket.

Teszárik Eszter és Váradi Kata 2020-as átfogó magyarországi kutatásukban arra a kérdésre kerestek választ, hogy lehet-e a festményvásárlásra mint befektetésre tekinteni, és milyen hozamok érhetőek el a festménypiacon. Nekik is szembesülniük kellett azzal a nehézséggel, hogy a festményvásárlás mint egy alternatív befektetési forma piacról rendelkezésre álló adatbázisok korlátozottak, a külföldi historikus ár-összehasonlító szolgáltatások drágák, és csak kevés magyar adatot tartalmaznak. A tanulmány készítői a festőket árkategóriákba sorolták a legdrágábban eladott festményeik alapján. A festők 20 százalékának a képeit, annak ellenére, hogy kikiáltásra kerültek, soha nem adták el. A néhány százezer forintos kategóriában a festők 34 százaléka, a milliósban 36 százaléka és a több tízmilliós kategóriában 10 százaléka került. Az árkülönbségek egyrészt minőségbeli, másrészt presztízsbeli különbséget jeleznek. A kutatók eredményei egybevágtak a szakirodalomban publikált eredménnyel, miszerint a festménypiac a részvényt piacnál rosszabbul teljesít. Ennek ellenére a műtárgybefektetés legnagyobb előnye a potenciális magas hozam, a diverzifikációs képesség, az érték tartó képesség, az élvezeti érték és más áttételes haszon, míg hátránya az illikviditás, a gyenge szabályozottság, a magas kockázat és a nehéz értékelhetőség.⁹⁸

2.3. A kiállítási jog gyakorlása

A kiállítás joga sajátosan egyesíti a személyhez fűződő és a vagyoni jogokat: a kiállítás elsősorban a művész alkotásainak bemutatását, prezentálását jelenti a nagyközönség számára, és mint ilyen, szorosan kötődik az alkotó személyéhez, másfelől viszont minden érintett szereplő (alkotó, tulajdonos műgyűjtő, kiállító galéria) üzleti és vagyoni érdekei is óhatatlanul megjelennek a kiállítás kapcsán.⁹⁹ Ez lehet a magyarázata annak, hogy az Sztj. 69. §-ában foglaltak ellenére részleteiben máig nem szabályozott és nem egyértelmű, hogy a kiállítás megrendezéséért jár-e külön díjazás a művésznek.¹⁰⁰ A közgyűjteményben őrzött művek kiállításánál a törvény kizárja a szerző díjazását, amiből *a contrario* az következik, hogy minden egyéb esetben az engedély – ellenkező meg-

97 Mennyit ér egy műalkotás? *Műtárgy.com*, 2018.01.09. www.mutargy.com/hirek/mennyit-er-egy-kortarsmualkotas

98 TESZÁRIK–VÁRADI (2020)

99 KISS Zoltán–KISS Dóra (2019): 71.

100 Sztj. 69. § (1) A képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás tulajdonosa köteles a művet a szerzői jog gyakorlása végett időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani, ha ez méltányos érdekét nem sérti. (2) Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás kiállításához a szerző beleegyezése szükséges. A közgyűjteményben őrzött mű kiállításához nincs szükség a szerző beleegyezésére és azért a szerzőt díjazás sem illeti meg. (3) A mű kiállítása esetén a szerző nevét fel kell tüntetni.

állapodástól eltekintve – díjfizetéshez kötött. A téma érzékenységet növeli a kiállítás céljának, illetve jövedelemszerző és jövedelemfokozó képességének eltérő a megítélése az engedélyezési és díjazási láncban résztvevő szereplők (művész, kiállítóhely, HUNGART) között.

A kiállítási jog szerző általi gyakorlásának egyetlen törvényi korlátja, hogy e szerzői jog gyakorlása nem sértheti a műalkotás tulajdonosának méltányos érdekeit. Ebből az következne, hogy a szerzőnek és a tulajdonosnak előre meg kell egyeznie e jog gyakorlásának helyéről, idejéről vagy időtartamáról és költségviseléséről, a szerzőnek pedig biztosítania kell a mű épségét, és viselnie az esetlegesen felmerülő (például szállítási) költségeket. Miközben a mű kiállítási célból történő ideiglenes visszaadása a tulajdonosnak is érdeke, és ő is profitálhat a kiállítások közismerten értéknövelő hatásából, a mindennapok gyakorlatában nem ritka, hogy a szerző-déskötés írásba foglalásának elmaradása miatt a szerző nem tud élni ezzel a joggal.

Jóllehet a kiállítás nem tekinthető a művek egyidejű és nagy tömegű felhasználása miatt egyedileg nem gyakorolható felhasználásnak, a kiállítási jog engedélyezését a HUNGART önkéntes közös jogkezelés körébe vonta, és éves díjszabásaiban állapítja meg ennek jogdíjtételét. A kiállítási jogdíj mértéke 2023-ban, ha a kiállító művészek száma a húszat nem éri el – legfeljebb 6 hónapra – 48 146 forint.¹⁰¹ A közös jogkezelés ellen a szerző teljes bizonyító erejű (azaz két tanú előtt aláírt) magánokiratban tiltakozhat.¹⁰² A művész tehát csak akkor kérhetné közvetlenül a jogdíjat a kiállítás szervezőjétől, ha előzetesen a közös jogkezelő felé jelentette, hogy a jogosítást a HUNGART helyett maga gyakorolja. „A tényleges gyakorlat ugyanakkor ennek pont az ellenkezője: a kiállítóhely és a művészek közötti szerződésekben a művész hozzájárulását adja művei kiállításához, és általában lemond mindenfajta díjazásról, beleértve a kiállítási jogdíjat is.”¹⁰³

Találkozunk másfajta megközelítéssel is: Jankó Judit művészeti újságíró szerint a kereskedelmi galériák esetében szerződésben szabályozott partneri viszonyról van szó, a piac törvényei alapján, azaz szóba sem kerül, hogy a művésznek eseti honorárium járna. A nonprofit intézmények viszont más elbírálás alá eshetnének. Van olyan kiállítóhely, ahol fizetnek honoráriumot a művészeknek kiállításon való részvételért, de még több, ahol nem. Valójában ez nem a helytől, hanem a kiállítóhely vezetőjétől, a kiállítás kurátorának személyétől, az ő attitűdjüktől függ, hogy találnak-e megoldást honorárium fizetésére. Ahol a kurátor fontosnak tartja, és kiharcolja az intézményvezetőnél, hogy a költségvetésbe bekerüljön egy rovat, aminek keretéből kifizeti az általa meghívott művészeket, ott van honorárium. Ahol a kurátornak ez nem jut az eszébe, vagy nem tartja feladatának, esetleg megpróbálja, de nem jár sikerrel, ott nincs honorárium.¹⁰⁴ Mindazonáltal, az alapvetően bizalomra és kétoldalú kapcsolatra, együttműködésre épülő kiállításszervezői, galériás gyakorlattól életidegen a kiállítási jog közös jogkezelése, ezért szükség lenne ennek a jognak az egyéni joggyakorlás körébe történő visszaállítására. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy sem a HUNGART által beszedett jogdíjak érintett jogosultak közötti felosztásáról rendelkező Felosztási Szabályzata, sem a 2021. évi Beszámolója nem tér ki külön a kiállításokra.¹⁰⁵

101 Ld.: www.hungart.org/wp-content/storage/2023/02/Kulonos-rendelkezesek_2023.pdf

102 Ld.: a Kjkt. 18. §-át.

103 Kiss Zoltán (2018): 47–48.

104 JANKÓ Judit: Miből él ma egy kortárs képzőművész? III. *artPortal*, 2015.05.15. artportal.hu/magazin/mibol-el-ma-egy-kortars-kepzuomuvesz-iii/

105 Ld.: www.hungart.org/wp-content/storage/2023/01/Felosztasi-szabalyzat-melleklet_zaradekolva2023.pdf és www.hungart.org/wp-content/storage/2022/06/szamviteli_beszamolo_2021.pdf

A régi szerzői jogi szabályozás kifejezetten rögzítette, hogy a műpéldány tulajdonjogának átruházása nem jelenti egyúttal a szerzői jogok átruházását.¹⁰⁶ Ennek a hatályos Sztj.-ből is levezethető tételmondatnak különösen a képzőművészeti és iparművészeti alkotásoknál van jelentősége, ahol a műpéldány mint dolog átruházása (és általában ezzel egyidejű átadása) élesen elválik a felhasználási jog(ok) átengedésétől. Ebből következően, a tulajdonos köteles a szerző előzetes engedélyét kérni a tulajdonában lévő mű nyilvános bemutatásához. Ha ezt nem teszi meg, a szerző felléphet a tulajdonossal és a kiállítóhellyel szemben is. Az engedélykérés mellett a festmény tulajdonosának díjfizetési kötelezettsége is fennáll a szerző felé, ha harmadik személynek kiállítás céljára bérbe vagy haszonkölcsönbe adja a műalkotást.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület két esetben foglalkozott részletesebben az engedély nélküli kiállítás, valamint ennek televíziós – az időszerű, napi eseményekről való tájékoztatás körét meghaladó¹⁰⁷ – sugárzásának, és interneten való közzétételének jogkövetkezményeivel, a jogosultak ért vagyoni hátrány megállapításával. A Testület szakvéleményében azt is vizsgálta, hogy a cselekményeket haszonszerzés végett vagy vagyoni hátrányt okozva valósították-e meg, tekintettel a Büntető Törvénykönyv ezeket vagylagos feltételként tartalmazta.¹⁰⁸ Mivel a felhasználásokkal kapcsolatban a jogosultak nem adtak engedélyt, így az ennek fejében járó esetleges díjazástól is elestek, megállapítható volt, hogy legalább az elmaradt jogdíj mértékében bekövetkezett a vagyoni kár okozása. Az eset valamennyi körülményét megismerve az eljáró tanács álláspontja szerint elsősorban a vagyoni jogok megsértése miatt érte kár a jogutódokat.

„A jogszerű felhasználás esetén fizetendő jogdíj elmaradása mindenképp kárként jelentkezik náluk. Annak eldöntése, hogy a jogutódot nem vagyoni kár jogcímén érte-e kár a tiltása ellenére megrendezett kiállítás miatt, az ügyben rendelkezésre bocsátott dokumentumok alapján nem dönthető el, ez a későbbiekben bizonyítás kérdése lehet.”¹⁰⁹

Mindezek alapján, a Testület nem vállalkozott az engedély nélküli kiállítás és annak nyilvánosságához közvetítése okán bekövetkezett vagyoni hátrány (elmaradt jogdíj) mértékének meghatározására még hozzátétőlegesen sem.

Valamivel konkrétabb következtetésekre jutott a Testület szobor kiállítása esetén fizetendő jogdíj meghatározásának szempontjai tárgyában született szakvéleményében. A tényállás szerint C. szobrászművész 1983–1989 között megmintázta a személyt, és a bronzportrét neki ajándékozta. A szoborral együtt átadta a gipszöntvényt is, amelynek felhasználásával a személy halálát követően gyermekei újabb bronzszobrot öntettek, az alperesi alapítványnak ajándékoztak, és azt 2014. október 3-án az alperes tulajdonát képező, idősek otthonaként működő ingatlanban állították ki. A szobor jelenleg is az idősek otthonának kertjében található. C. szobrászművész

106 A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet 22. §-ának (3) bekezdése.

107 Egy kiállítás megnyitója csak abban az esetben tekinthető időszerű, napi eseménynek, ha a beszámoló rövid időn belül leadásra kerül. A jelen esetben viszont a kiállítás megnyitása (2004. december 17.) és az adásba kerülés (2005. január 15.) között majdnem egy hónap eltelt, így az időszerűség követelményének nem tett eleget.

108 A régi Btk. 329/A. §-a szerint, aki másnak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát haszonszerzés céljából, vagy vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétséget követ el. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (új Btk.) 385. §-ának (1) bekezdése a haszonszerzési célzatot már nem követeli meg; a vagyoni hátrányokozás az egyetlen feltétele a bűncselekmény megvalósulásának.

109 SZJSZT 25/2005. Kiállítási jog gyakorlatja.

özvegye keresetében 6 000 000 forint szerzői jogdíj és gazdagodás megfizetésére kérte kötelezni az alperesi alapítványt, tekintettel arra, hogy az alperes sem a művésszel, sem a jogutódjával nem kötött felhasználási szerződést, ezért a szobor kiállítása jogosulatlan felhasználásnak minősül. Az ügyben eljáró tanács az alperessel szemben érvényesíteni kívánt jogdíj meghatározása során a többszörözésért esetlegesen járó jogdíjat figyelmen kívül hagyta (azt nem az alperes valósította meg), kizárólag a kiállításra mint a felhasználás ezen elemére volt tekintettel.

A jogsértés esetén fizetendő díjnak nincs objektív mércéje; a jogdíj összegének meghatározására így a becslés módszere használható. A bíróság számára ilyen esetekben a piacon egyébként szokásos díjak segítséget jelenthetnek. Bár a kiállítás mint felhasználás nem tipizálható a díjazás tekintetében, az eljáró tanács megjegyezte, hogy a kiállítási jog tipikusan a belépődíj, vagy valamilyen gazdasági előny elérése fejében végzett kiállítás esetét kívánja megragadni, továbbá az általános gyakorlat szerint a szerzői jogi jogosultak nem tartanak igényt díjazásra a művek kiállításáért.¹¹⁰ Amennyiben a jogosult mégis igényel díjazást a kiállításért, az összeg meghatározásakor a felek a felhasználási szerződéssel megszerzett joghoz igazítják a díj mértékét.¹¹¹ Számos körülmény befolyásolhatja az egyedi esetet, mint például a felhasználás célja, körülményei, vagy mértéke.

„Az Sztj. ugyan nem tesz különbséget nyilvános és nem nyilvános helyen történő kiállítás között a kiállítás fogalmát illetően, de a kiállítás fejében fizetendő jogdíj meghatározására már hatással lehet a kiállítás (a szobor felállításának) helye és annak célja (megemlékezés), a kiállítás kereskedelmi jellegének hiánya (sem közvetve, sem közvetlenül nem szolgálja jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját), az elért nyilvánosság szűk köre (melyet meghatároz az, hogy magánterületen helyeztek el egy nem közismert személyt ábrázoló szobrot).”

A Testület nem hagyta figyelmen kívül azt sem, hogy a bíróság számára a jogdíj becslése során segítséget jelenthet a HUNGART díjszabásában szereplő díjtétel is.

A szakvélemény kitért a szobrászművész elismertségére, életművének kimagasló eszmei és anyagi értékére. Az alkotó elismertsége alapján azonban nem határozható meg egy adott szobrászművész által készített szobor adott helyen és céllal történő kiállításának a jogdíja. A konkrét ügyben nem irányadó a műpéldány adásvételi szerződés sem, amely a vételárat 5 000 000 forintban állapította meg. Az ellenérték a műpéldány – anyagköltséget és az előállítás költségeit is tartalmazó – ára, ugyanakkor a szerződésből nem derült ki, hogy a vételárban van-e szerzői jogdíj, és ha igen, mennyi a szerzői díj, valamint hogy az eladó, aki egyben a szerző jogutóda, ad-e egyéb felhasználási engedélyt a vevőnek.¹¹² Mindezek alapján a 6 000 000 forint jogdíj nagymértékben aránytalannak mondható. Az eljáró tanács megjegyezte, hogy kifejezetten ajánlatos lenne az adott ügyben a felek megegyezése a kiállítási engedély fejében fizetendő jogdíj összegéről, ugyanis a felek között „tartós jogviszony” áll fenn.

Kérdésként merült fel az is, hogy az elmaradt jogdíj összegének meghatározásánál van-e jelentősége annak, hogy a felhasználás (kiállítás) közterületen vagy magánterületen történt, illetve az ábrázolt személy kilétének (nem közismert). A felhasználással érintett kis terület, és

110 GYERTYÁNFY (2021): 420., SZJSZT-34/2004. Festmények felhasználása, SZJSZT-23/2001. Festmény aukciós katalógusban való megjelentetésének és kiállításának jogszerűsége.

111 SZJSZT-32/2014. Zsűrített kerti fabútorok szerzői jogi védelme.

112 A vevő egy építőipari cég és a szobor kiállításra került: a vevő által felújított kastély szabadon látogatható részén áll, a főbejáraton belül, az ismert közéleti személynek állít emléket, akiről a kastélyban működő Múzeumot is elnevezték.

a felhasználással elérhető nyilvánosság szűkkörűsége alapvetően a felhasználással elért bevétel számításánál fontos szempontok, de a konkrét esetben (non-profit felhasználásról lévén szó) ilyen szempontból nem bírnak jelentőséggel.

„Ugyanakkor ezeknek a szempontoknak a felek megállapodása során is lehet a jogdíjra nézve befolyásoló hatásuk, így a jogdíj becslésénél szintén figyelembe vehetőek. A jogdíj összegénél csökkentő tényező, hogy a kiállításra csak meghatározott személyi kör számára nyitva álló helyen kerül sor, illetve a szobor nem országosan (csak helyben) közismert személyt ábrázol.”

Végezetül az ügyben eljáró tanács leszögezte, hogy nem áll módjában kiszámítani a jogdíj mértékét, ellenben a becsléshez támpontokat tudott megfogalmazni. A felhasználás helye és az ábrázolt személy ismertségének foka kihathat a jogdíj összegére is. A bíróság számára ilyen esetekben a piacon egyébként szokásos árak segítséget jelenthetnek. Ehhez támpontként szolgálhat a HUNGART díjszabása, amelyben szerepel a kiállítások engedélyezése esetén kért díj.¹¹³

2.4. A követő jogi díjigény

A képzőművészeti műalkotások sajátossága, hogy – szemben más művészeti alkotásokkal – a művek az első tulajdonátruházást követően nem csupán a kereskedelmi forgalom részévé válnak, hanem hasznosításuk is kizárólag az eredeti alkotás esetleges további eladása útján történik, kizárva a szerzőt ennek kontrollálásából. A helyzet méltánytalanságát tovább fokozta, hogy a műalkotások értéke – különösen a modern képzőművészet kezdeti időszakában, a 20. század első felében – a kereskedelmi forgalomban gyakran az eredeti vételárnak a többszörösére nőtt, amelynek hasznát csak a műkereskedő és a tulajdonos élvezte, a szerző egyáltalán nem részesült belőle. Ennek a helyzetnek a felismerése szolgált alapul – elsőként Franciaországban – az eredeti képzőművészeti alkotás szerzőjének javára szóló díjigény (a követő jog) bevezetésére a műalkotás tulajdonjogának átruházásakor.¹¹⁴

A jogintézmény nemzetközi jogi előzménye az 1975. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett Berni Uniós Egyezmény (BUE) 1948-ban beiktatott rendelkezése¹¹⁵ nem tette kötelezővé, de ajánlotta a részes államoknak a követő jogi szabályozás bevezetését. A magyar jogba az 1978. évi 22. törvényerejű rendelet iktatta be a szabályt 1979. január 1-jei hatállyal, a kulturális miniszterre bízva a díj mértékének és részletszabályainak meghatározását.¹¹⁶ A szabályozás következő fontos állomásait az 1994. évi LXXII. törvény jelentette, amely – az Alkotmánybíróság 14/1994. (III.10.) AB határozatának megfelelően – törvényi szintre emelte és pontosította a rendeleti szabályokat. Az 1999. szeptember 1-jén hatályba lépett Szjt. megtartotta a követő

113 SZJSZT-07/2020. Szobor kiállítása esetén fizetendő jogdíj meghatározásának szempontjai.

114 Kiss Zoltán–Kiss Dóra (2019): 74.

115 BUE 14. cikk (1) bekezdés: Az írók és zeneszerzők eredeti műalkotását és eredeti kéziratait illetően a szerzőnek – halála után azon személyeknek vagy intézményeknek, akiket, illetőleg amelyeket a hazai törvényhozás erre feljogosít – elidegeníthetetlen joga, hogy a szerző által eszközölt első átruházást követően részt vegyenek a mű eladására vonatkozó műveletekben.

116 A szerzői jogi törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (Vhr.) 34/A. §-a. A Vhr. a szerzői díj mértékét a vételár 5 százalékában határozta meg, amely a vevőt terhelte. A díj beszedéséért és a Művészeti Alaphoz történő átutalásáért a közvetítő vállalat (abban az időszakban jellemzően a BÁV és a Képcsarnok) volt a felelős.

jogi szabályok szerkezeti elkülönítését a vizuális művekre vonatkozó fejezetben, ugyanakkor külön fejezetbe emelte át a védelmi idő lejártá utáni járulékfizetésre, más néven a fizető köztulajdonra (domain public payant) vonatkozó előírásokat. Az elhatárolás magyarázata az, hogy alapvető eltérés van a két jogintézmény között: amíg a követő jog ellenértéke a szerzőt vagy jogutódját illeti meg, addig a befolyt járulékot az alkotói tevékenység támogatására, és az alkotóművészek szociális céljaira kell fordítani.¹¹⁷

Az Szt. – követve a régi Szt. szabályozását – a díj kötelezettjeként a vevőt nevezte meg, a díj mértékét az általános forgalmi adót (áfa) nem tartalmazó vételár 5 százalékában határozta meg, a díj beszedésének és átutalásának felelőseként a kereskedelmi tevékenységet folytató gazdálkodó szervezetet jelölte meg, a muzeális intézményeket mentesítette a díjfizetési kötelezettség alól. A rendelkezést csak az alkotás tulajdonjogának a szerző részéről történő, első átruházását követően kellett alkalmazni. Ez utóbbiak kivételzett helyzetét egyrészt az ide tartozó intézmények közfeladat-ellátása, másrészt a műtárgyvásárlásra rendelkezésre álló forrásaik szükségessége indokolta és indokolja.

A 2001. szeptember 27-én elfogadott Követő jogi irányelvét az Szt. 2006. január 1-jétől hatályos módosítása ültette át, jóllehet a magyar szabályozás alapvetően összhangban volt az irányelvvel.¹¹⁸ A legfontosabb változások a korábbi szabályozáshoz képest:

- az eredeti műalkotás fogalom-meghatározása,¹¹⁹
- a követő jogdíjról való lemondás kizárása,
- a díjfizetési kötelezettség áthelyezése a vevőről az eladóra (műkereskedőre),¹²⁰
- a díjmérték felső határának rögzítése (12 500 euró),
- a díjfizetés alóli mentesítést adó alsó küszöbérték meghatározása (3 000 euró),
- a díjszámítás körében egy degresszív (sávos mértékű) kulcsrendszer bevezetése,
- a díjfizetési kötelezettség alóli alanyi mentesség feltételeinek szélesítése.

A követő jogi szabályozás hatálya kiterjed minden, a szerző által eszközölt első átruházást követő visszterhes tulajdonátruházásra. Az ingyenes ügyletek (például ajándékozás) mentesek a díjfizetési kötelezettségtől, de a visszterhes tulajdonátruházásra irányuló bármely megállapodás (adás-vétel, csere, illetve egyéb, a Ptk.-ban nem nevesített, visszterhes tulajdonátruházást eredményező ügylet) díjigényt von maga után. A műkereskedőnek nem minősülő magánszemélyek közötti szerződések nem tartoznak a szabályozás tárgykörébe.

2006-ig a fizetendő díj mértéke minden ügylet után egységesen öt százalék volt, ami viszont nem felelt meg az irányelv küszöbértékeinek, továbbá degresszíven növekvő kulcsú díjszámítási metodikát meghatározó rendelkezéseinek. Az irányelv szerint a tagállamoknak meg kellett határozni egy 3 000 eurót meg nem haladó minimum eladási árat, amely alatt nem kell megfizetni a díjat.

117 Kiss Tibor (2007): 45–66.

118 Az Európai Parlament és a Tanács (2001. szeptember 27.) 2001/84/EK irányelve eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról.

119 A követő jog szerinti eredetiség-fogalom nem azonos a szerzői jogi védelem alapfeltételeként rögzített egyéni, eredeti jelleg követelményével, amivel valamennyi műalkotásnak rendelkeznie kell. Az irányelv és annak harmonizációját követően az Szt. szerint az a műalkotás minősül eredetinek, amelyeket a szerző maga készített, vagy az a másolat, amely eredetinek minősül. Az a másolat minősül eredetinek, amelyet a szerző sajátjának ismer el. Ez azt is jelenti, hogy a szerző adott esetben több műpéldányt is úgy tekinthet, mintha azok egyetlen műpéldányok lennének (tipikusan ez jellemző a szerző által meghatározott példányszámban készülő, sorszámozott kispasztikákra).

120 Ide tartoznak a bármilyen szervezeti formában működő aukciós házak, művészeti galériák és általában bárki, aki műalkotásokat hivatásszerűen forgalmaz.

A magyar műtárgypiac jellegzetessége viszont, hogy a kortárs művek jelentős hányada ezen összeg alatt talál gazdára, ezért a jogalkotó ennél jóval alacsonyabb szinten, az adminisztrációs költségeket még éppen meghaladó 5 000 forintban határozta meg a küszöbértéket.¹²¹ Az irányelv az 50 000 euró alatti eladási ár négy százalékában határozta meg a jogdíj mértékét, de lehetővé tette a tagállamok számára ugyanerre a kategóriára vonatkozóan az öt százalékos díj bevezetését, amit az Sztj. jogharmonizációs módosítása magáévá is tett, az akkori piaci helyzet figyelembevétel alapján. A jogalkotó 2012. január 1-jei hatállyal négy százalékra mérsékelte ezt a tarifát.¹²²

Az Sztj. a műalkotás – adót és más köztartozást nem tartalmazó – pénzben kifejezett vagy kifejezhető ellenértékében határozza meg a nettó vételárnak mint a szerzői díj alapjának a fogalmát.¹²³ Az adó elsősorban az áfára utal, de más adójellegű köztartozás is szóba kerülhet.

A követő jogi díjigény érvényesítése egyéni joggyakorlás, továbbá kötelező jogkezelés és önkéntes közös jogkezelés útján is lehetséges. Tekintettel elsősorban arra, hogy Magyarországon ezen a területen a kötelező közös jogkezelés honosodott meg, az Sztj. módosítása is ezt tartotta fent. Ez azt is jelenti, hogy a szerzők – a művek másodlagos felhasználásának közös jogkezelés keretében történő engedélyezésével ellentétben – nem léphetnek ki ebből a jogkezelésből, és a rájuk eső díjról is csak utólag, a felosztás időpontját követő hatállyal, a rájuk jutó összeg erejéig mondhatnak le.

A díjat a műkereskedő fizeti meg a HUNGART számára, amely szervezet legalább fél-évente, legkésőbb június 30-ig és december 31-éig fizeti ki a jogosultaknak, ha a felosztáshoz szükséges felhasználási adatok a HUNGART rendelkezésére állnak.

Az Sztj. a követő joghoz hasonló szabályrendszert állapít meg a lejárt védelmi idejű eredeti műalkotások, műkereskedő közbejöttével történő, visszerhes átruházása utáni díjfizetésre. A díj elnevezése járulék lett, amely egyfelől utal a szerzői díjaktól való határozott különbségre, másfelől azonban nem szerencsés, mivel a pénzügyi szakzsargonban a járulék kifejezés a társadalombiztosítási ellátásokért fizetendő közterheket jelenti. A fizető köztulajdon intézménye a követő jogtól két lényeges ponton tér el:

- a 70 éves védelmi idő lejártja után kell megfizetni,
- nem a szerző, illetve jogutódja kapja, hanem a HUNGART – a hozzá átutalt járulékot pályázatok útján – az alkotói tevékenység támogatására, és az alkotóművészek szociális céljaira fordítja.¹²⁴

A fizető köztulajdon tekintetében nem érvényesül a követő jogdíj megállapításánál irányadó degresszív kulcsrendszer. Korábban az érintett ügyletek után a vételár 5 százalékát kellett megfizetni. Az Sztj. 2012-től hatályos módosítása a járulék mértékét 4 százalékra szállította le, összhangban a követő jog esetében az 50 000 euró eladási ár alatti tartományban 4 százalékra csökkentett díjmértékkel. A díjfizetési kötelezettség itt sem terjed ki azokra az ügyletekre, amelyekben muzeális intézmény eladóként vagy vevőként működik közre.

A követő jogi intézmény gyakorlati alkalmazása az utóbbi néhány évtizedben vált hangsúlyossá. Erre is visszavezethető e jogterület viszonylagos kiforrotlansága, és az, hogy napjaink-

121 A küszöbérték kizárólag forintban történő megállapításának elsődleges indoka az, hogy a díjfizetési kötelezettség ne függjön az árfolyam esetleges ingadozásától.

122 Megállapította a 2011. évi CLXXIII. törvény 34. §-a.

123 Sztj. 70. § (4) bekezdése.

124 2021-ben a HUNGART által kiszámlázott járulékok összege 39 550 ezer Ft volt.

ban számos bizonytalanság övezi a szabályok gyakorlatba történő átültetését és értelmezését. Ezenfelül „a digitális korban meghonosodott műfelhasználási módok – így különösen az internet elterjedése – a szerzői jog vizuális művekre vonatkozó területén is új problémákat és kihívásokat vetettek fel, amelyekre még nem sikerült megoldást találni.”¹²⁵

A HUNGART 2021. évi működéséről szóló beszámolója meglehetősen szűkszavúan tárgyalja a jogdíjak beszedését és felosztását; a követő jogdíjak összegéről is csupán a befolyt éves jogdíjak összesítő táblázata ad minimális tájékoztatást.¹²⁶

jogdíjfajta	2020 (ezer Ft)	2021 (ezer Ft)
4%-os követő jogdíj (járulékkal együtt)	76 475	141 590
jogosítás (többszörözés) utáni jogdíj	16 219	17 069
üres hordozók utáni jogdíj	36 688	48 063
reprográfiai díj	27 762	26 440
sugárzási jogdíj (TV)	17 979	7 755
kábel jogdíj	30 959	28 788
külföldről kapott jogdíj	21 553	22 070
összesen:	277 629	291 755

A 2021. évi jogdíj kifizetésekből 100 148 000 forint volt a tárgyévben beérkezett, felosztott összeg. Ebből a belföldi társszervezetektől (ARTISJUS, Reprográfiai Szövetség) átvett kifizetett jogdíj 41 780 000 forint, a külföldről érkezett jogdíj kifizetés 7 292 000 forint volt. Az újra felosztott három és öt éven túli (általános elévülési idő) jogdíjakból 19 103 000 forintot fizetett ki a jogkezelő. Arra vonatkozóan nincsenek nyilvános adatok, hogy ebből az összegből hány alkotónak, és milyen arányban történt/történik kifizetés. Iparági források szerint ezer körüli lehet a jogdíjban részesülő művészek száma. A díjösszegek (éves szinten) 10 000 és 20 000 forint között mozognak, és csak néhány kiemelkedően jól teljesítő alkotó esetén találkozni 50 000–100 000 forint körüli, vagy ezt meghaladó (kiugró) tételekkel. A HUNGART Felosztási szabályzata amúgy 5 000 forintban határozza meg a kifizethető legalacsonyabb összeget (jogdíj-minimum). Ha a jogosultat megillető összeg nem éri el ezt a szintet, a szervezet azt elkülönítetten kezeli, és csak az összeghatár elérésekor fizeti ki.

Az egy művészre jutó jogdíjak alacsony összegének, és a jogérvényesítés gyenge hatásfokának tudható be, hogy évről évre nő az önkéntes jogkezelésből kilépő, ezáltal az engedélyezési jogait egyénileg gyakorló szerzők és jogutódok száma.¹²⁷ Az igazsághoz tartozik, hogy a közös jogkezelőknek nincsen sem kapacitása, sem felhatalmazása az egyéni képviselőre, ezt ügyvédek és erre szakosodott művészeti ügynökségek látják el. A képzőművészek körében a galériák végzik ezt a feladatot, ha erre is megbízást kapnak, illetve bizonyos szervezetek (mint például a Kortárs Galériák Egyesülete) érdekvédelmi feladatokat is ellátnak.¹²⁸ A galériás képviselővel nem rendelkező, és a HUNGART által sem jogosítható művészek saját magukat

125 POPPER (2014)

126 Forrás: kjk.sztmh.gov.hu/sites/default/files/hungart_beszamolo_kieg_2021.pdf

127 A HUNGART által nem jogosítható szerzők listája (2023. március 16-ai frissítés): www.hungart.org/hungart-altal-nem-jogosithato-szerzok/

128 Ld.: www.kortarsgaleriak.hu/hu/etikai-kodex.html

képviselik és menedzselik, ebből következően maguk engedélyezik műveik reprodukciós célú másodlagos felhasználását (többszörözését). Bár az egyéni joggyakorlás ebben a piaci szegmensben körülményes és sokszor eredménytelen, a szerzők joggal bíznak a működési költségeket is felszámító közös jogkezelői kifizetéseknél magasabb díjtételek kiharcolásában.

2.5. A „másodlagos” felhasználások díjazása

A szerzői jogi nyelvezet a képző-, ipar-, fotó- és ipari tervezőművészeti alkotások többszörözését, terjesztését (praktikusan nyomtatásban megjelenő reprodukálását), kiállítását, valamint sugárzás útján, vagy digitálisan a nyilvánossághoz történő közvetítését érti másodlagos felhasználás alatt. Ezek engedélyezése részben kötelező közös jogkezelés, részben a jogosultak akaratából gyakorolt kiterjesztett hatályú önkéntes közös jogkezelés körében történik. A közös jogkezelés körében gyakorolt jogdíjak beszedése, érvényesítése is összetett képet mutat: az ún. átalányjogdíjakat az ARTISJUS (üres-hordozó díj,¹²⁹ kábel TV jogdíj¹³⁰), illetve a Reprográfiai Szövetség (reprográfiai jogdíj¹³¹) szedi be, és a képző-, ipar-, fotóművészekre eső hányadot átutalja a HUNGART-nak. A már nyilvánosságra került művek Szjt. 18. §-a szerinti többszörözésének (reprodukálásának) engedélyezése nyomtatásban vagy másképp, a 26. § (1) bekezdése szerinti nyilvánossághoz közvetítése (televíziós sugárzás), vagy lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétele, valamint 69. §-a szerinti kiállítása utáni jogdíjakat a HUNGART önkéntes jogkezelés keretében, vagyis a jogosultak akaratából szedi be és osztja fel, így ezen típusú jogkezelésből a jogosultak kiléphetnek.

A kilépés (törvényi megfogalmazás szerint a jogosult tiltakozása) tehát kizárólag a művek további másodlagos felhasználására vonatkozhat, nem terjedhet ki olyan jogok kezelésére, amelyek kötelező közös jogkezelésbe tartoznak. A kilépés vonatkozhat valamennyi fenti jogra, de a teljes felmondás helyett egyoldalúan korlátozhatja is meghatározott vagyoni jogokra, valamint országokra a HUNGART jogkezelését. A tiltakozás bármikor történhet, és a tiltakozó nyilatkozat a kézhezvétel napját követő ötödik napon válik hatályossá. A tiltakozással érintett, már megkötött felhasználási szerződések esetében a tiltakozás – eltérő megállapodás hiányában – a tiltakozással érintett naptári félév utolsó napján válik hatályossá, feltéve, hogy a tiltakozásra az érintett félév első három hónapjának utolsó napjáig sor kerül.¹³² A

129 Szjt. 20. § (5) Képhordozók esetében a befolyt díjaknak a költségek levonása után fennmaradt összegéből - ha az érintett közös jogkezelő szervezetek évente március 31-ig másként nem állapodnak meg - tizenhárom százalék a filmelőállítókat, huszonkét százalék a filmalkotások mozgóképi alkotóit, négy százalék a képzőművészeket, az iparművészeket és a fotóművészeti alkotások szerzőit, tizenhat százalék a filmírókat, húsz százalék a zeneszerzőket és a zeneszöveg-írókat, valamint huszonöt százalék az előadóművészeket illeti meg.

130 Szjt. 28. § (4) A befolyt díjaknak a költségek levonása után fennmaradó összegéből - ha az érintett közös jogkezelő szervezetek évente március 31-ig másként nem állapodnak meg - tizenhárom százalék a filmgyártókat, tizenkilenc százalék a filmalkotások mozgóképi alkotóit, három százalék a képzőművészeket, az iparművészeket és a fotóművészeti alkotások szerzőit, tizenegy százalék a filmírókat, tizenöt és fél százalék a zeneszerzőket és zeneszöveg-írókat, huszonhat és fél százalék az előadóművészeket, valamint kilenc százalék a hangfelvétel-előállítókat illeti meg.

131 Szjt. 21. § (6) A befolyt díjaknak a költségek, valamint a Kjkt. 12. § (3) bekezdése szerinti szerződés alapján - ha ilyen hatályban van - a kiadókat megillető részesedés levonása után fennmaradt összegéből a szakirodalmi, tudományos művek szerzőit negyvenkettő, a többi irodalmi mű szerzőit negyvenkettő, a képzőművészeket és a fotóművészeket tizenhat százalék illeti meg.

132 Ld.: www.hungart.org/tajekoztatasa-a-hungart-reszere-adott-jogkezelesi-megbizas-felmondasarol-es-vagyakiterjesztett-kozos-jogkezeles-elleni-tiltakozasrol/

HUNGART szerint a művek másodlagos felhasználásának engedélyezését közvetlenül végző szerzői jogi jogosultak nem élvezhetik a közös jogkezelés előnyeit, melynek következtében csökkenhet a művekre kért felhasználási engedélyek száma és a jogdíjbevétel, ezzel párhuzamosan a jogosulatlan felhasználások száma és az adminisztrációs terhek növekedhetnek. Ennek a vélekedésnek ellentmondani látszik a közös jogkezelésből kilépő szerzők (különösen fotóművészek) számának folyamatos növekedése.

A HUNGART 2020. évi átláthatósági jelentésben ezt a következőképpen fogalmazta meg:

„A HUNGART a követő jogdíjat és reprodukciós jogdíjat (kivéve a sugárzási jogdíjat) negyedévente osztja fel, tekintettel arra, hogy az Szjt. szerint a műkereskedőknek negyedévente kell a követő jogdíjat befizetni és adatot szolgáltatni. Ehhez a felosztáshoz kapcsolódva a reprodukciós jogdíjak is felosztásra kerülnek. A sugárzási jogdíjat nem lehet ezzel együtt felosztani, mert itt negyedévente csak előlegfizetés van, a végleges elszámolás évente történik (így a felosztás is csak ezt követően történhet meg). A társszervezetek által beszedett jogdíjakat a tárgyév lezárását követően utalják át, így ezeket is évente egy alkalommal osztják fel. A HUNGART a belföldi felhasználások után járó jogdíjakon túl a külföldi felhasználások után is megkapja a jogdíjakat azokból az országokból, amelyek közös jogkezelő szervezeteivel ún. kölcsönös képviselési szerződése van; Ez jelenleg 33 országot jelent, ebből 23 európai.”¹³³

Ennek megfelelően a külföldi alkotók műveinek magyarországi felhasználása utáni jogdíjakat a HUNGART is kiutalja az őket képviselő szervezeteknek. A jogdíjfelosztás a HUNGART Felosztási Szabályzata szerint történik. A jogdíjfelosztás a HUNGART kezelési költséget von le – az egyesületi formában működő közös jogkezelő szervezetek kizárólag a beszedett jogdíjakból tudják finanszírozni a működésüket.¹³⁴ A sokéves működés tapasztalatai alapján a Felosztási Szabályzat rögzíti a kezelési költség szintjét, amelynek mértéke a HUNGART által beszedett és felosztott jogdíjak esetében 22 százalék (2020. július 1.–2021. május 31. között 25 százalék), míg a társszervezetektől felosztásra átvett jogdíjak esetében 15 százalék (2020. július 1.–2021. május 31. között 19 százalék) volt 2021-ben.¹³⁵

A HUNGART – kapcsolódva a sugárzási jogdíjakhoz – összevontan osztja fel a tárgyévre vonatkozó reprográfiai, kábel- és magánmásolási jogdíjakat. A díjfelosztás alapja a sugárzási jogdíjak adatszolgáltatása oly módon, hogy valamennyi adatszolgáltató televízió adatait (amelyek legkésőbb a tárgyév június 30-áig beérkeztek) a tárgyévben együttesen kell kezelni.¹³⁶

Más rendezővel szerint történik a már egyszer nyilvánosságra hozott képző-, ipar- és fotóművészeti alkotás változatlan, nyomtatott formában történő felhasználásának engedélyezése, és az ebből

133 www.hungart.org/wp-content/storage/2021/09/ATLATHATOSAGI-JELENTES-2020.-tervezet-1.pdf

134 A külföldről érkező jogdíjakból a HUNGART nem von le kezelési költséget, mert a kölcsönös képviselési szerződések értelmében a költséget mindig a beszedő társaság érvényesíti. A külföldi társszervezetek által alkalmazott kezelési költség 20, vagy 25 százalékos.

135 www.hungart.org/tajekoztato-a-kozos-jogkezelesrol/

136 Az adott televízióban sugárzott vizuális alkotások jogdíját a tárgyévi összes felhasználási időtartam, előfordulási szám figyelembevételével kell meghatározni. A meghatározás úgy történik, hogy a tárgyévben a televízió által befizetett összes jogdíj összegét elosztjuk a tárgyévi összes ide vonatkozó sugárzási idővel, és így megkapjuk az egy másodperc sugárzásra eső egységnyi jogdíjat. Ezen egységnyi jogdíjat kell visszaszorozni az adott mű tényleges sugárzási időtartamával és ezt követően a művön fennálló szerzői jogosultságok jogosultjai – a vizuális művészek, köztük a díszlet- és jelmeztervezők – között felosztani. (Ld. HUNGART Felosztási szabályzatának 17.3. pontját: www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2022/06/Felosztasi_szabalyzat_2022majus30-tol.pdf)

származó (beszedett) jogdíjak megállapítása és felosztása. A HUNGART éves jogdíjközleményében szabályozza a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások másodlagos felhasználását (így többszörösését, terjesztését), azok kiállítását, valamint sugárzás útján, közvetlen betáplálással vagy digitálisan a nyilvánossághoz történő közvetítését, ideértve a tartalomjegyző szolgáltató felhasználását is, továbbá a kereskedelmi forgalomban nem elérhető műveknek a kulturális örökségvédelmi intézmények által végzett felhasználását. A jogdíj mértéke elsősorban a felhasználás jellegének, terjedelmének függvénye, és általános tarifaként, vagy egyedi szerződés keretében kerül meghatározásra.

A díjszabás kizárólag a HUNGART közreműködésével történő jogosítások tekintetében érvényes, vagyis ha a szerző, vagy más jogosult közvetlenül ad engedélyt a felhasználásra, úgy a tarifák nem kötelező érvényűek.¹³⁷ A felhasználás engedélyezése általában egyszeri alkalomra, az ott megjelölt formában és terjedelemben történő megjelentetésre vonatkozik. A díjszabás tarifarendszere alapvetően a nyomtatott, illetve nyomtatásra szánt példányokra vonatkozik, amely értelemszerűen nem alkalmazható, nem adaptálható az audiovizuális felhasználásokra.¹³⁸ A felhasználásra jogosított köteles a felhasználás során megfelelő helyen az alkotó nevét, a mű címét és a HUNGART jelet feltüntetni, illetőleg utalni minden olyan személyre, aki a jogosítás folyamatában részt vett.

2001-től a HUNGART is jogdíjakat állapított meg a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások nyilvánossághoz közvetítéséért, amely szerint jogdíjfizetési kötelezettséget vonnak maguk után az alábbi felhasználási cselekmények:

- a már nyilvánosságra hozott képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások ismételt sugárzási célú rögzítése és sugárzása, valamint a műsor nem sugárzással, hanem vezeték útján a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele;

137 Ld.: www.hungart.org/wp-content/storage/2023/02/Kulonos-rendelkezesek_2023.pdf

138 A jogdíjközlemény termékenként, áruajtánként részletezi a képzőművészeti alkotások és fényképek reprodukálási célú felhasználásáért fizetendő jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit. Jelenleg az alábbi termékeken (termékekben) történő reprodukciók után kell díjat fizetni:

- újságok,
- folyóiratok, magazinok,
- könyvek,
- e-könyvek,
- naptárak,
- különnyomatok (plakátok, poszterek, műnyomatok stb.),
- szórólapok, e-hírlevelek,
- levelezőlapok, diák, diafilmek, projektorfóliák,
- borítók, ábrahordozók (Audio- és videokazetta, DVD, CD és más hasonló tárolók, valamint azok borítói),
- arculati elemek másodfelhasználása (háttérképek, képüzenetek-MMS, képernyőkímélők),
- videóvetítések,
- filmben megjelenített műalkotások,
- CD-ROM, videokazetta, DVD, Blue-ray lemez,
- reklámbrosúrák, levelezőlapok, reklámprospektusok, reklámeszközök, reklámnaptárak,
- egyéb, máshová nem sorolt reklámhirdetések,
- reprodukciók reklám- és dekorációs célokra (vásárok, kirakatok, óriásplakát-felületek, molinó, zászló, buszreklám stb.),
- programfüzet, meghívó, étlap,
- bélyegek,
- egyéb anyagokon történő felhasználás (pl.: textília, bőr, csomagolópapír, stb.),
- kártya (telefonkártya, bankkártya, klubkártya, egyéb kártya), könyvjelző,
- kiállítások.

- a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások nyilvánosság számára lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétele, azaz a műveknek vezeték útján, vagy bármely más eszközzel vagy módon történő nyilvánossághoz közvetítése, amelynek során a közönség tagjai a művekhez úgy férhetnek hozzá, hogy mind az egyes műveket, mind a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg (interaktív lehívásos felhasználás), tekintet nélkül arra, hogy a nyilvánosság tagjai a lehívott műveket számítógépre, vagy bármely más hordozóra letölthetik-e.

Ez utóbbinál a differenciált jogdíjmérték – az ARTISJUS, az Előadóművészi Jogvédő Iroda Egyesület és a MAHASZ hasonló díjszabásával megegyezően – függ a letölthető művek számától, valamint attól, hogy a felhasználás során a szolgáltató bevételekhez jut-e vagy sem. Üzletszerűnek minősülő felhasználás esetén például, ha a lehívható művek száma az ötöt nem éri el, a fizetendő jogdíj összege 2022-ben (a lehívások számától függetlenül) 20 170 forint. Mivel a HUNGART a művek nyilvánossághoz közvetítéséért fizetendő jogdíjából befolyó bevételeiről csak összevontan közöl adatot, nem tudható, hogy ténylegesen mennyi bevétele származik a művek lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tételének engedélyezéséből.

Ha a képző-, ipar- vagy fotóművész kizárólag saját művét teszi lehívásra hozzáférhetővé, és erre vonatkozóan a szolgáltató a felhasználás megkezdését megelőzően a HUNGART-tal felhasználási szerződést köt, úgy mentesül a jogdíjfizetés alól. Célszerű azonban az ilyen felhasználást a HUNGART-nak bejelenteni, és a változásokról is tájékoztatni.

A jogkezelő az elmúlt években az infláció mértékével megegyező vagy azt meg nem haladó mértékben változtatott (emelt) a jogdíjmértékeken az előző évi jogdíjközleményben foglalt tarifákhoz képest.

3. A fotóművészek díjazása

A fotóművészeti alkotásokra vonatkozó tulajdonjogi, ezen belül szerzői jogi szabályok és a fotóművészek díjazásának kérdései nem választhatók el a képzőművészeti alkotások felhasználásának hasonló szabályrendszerétől, értékesítésének üzleti modelljeitől, így itt is érvényesek a vizuális alkotások kiállításáról, követő jogi díjigényéről és másodlagos felhasználásának engedélyezéséről az előző fejezetben leírtak. A szabályozás és a díjazás szintjén mutatózó eltérések a műfaj sajátosságaiból fakadnak: a fotózás körében találkozhatunk olyan területekkel, tevékenységekkel, amelyek a képzőművészetnél nem fordulnak elő, vagy nem tekinthetők tipikusnak. Ilyen a portréfotózás, az épületfotózás, a műtárgyfotózás vagy a fotók reklám célú felhasználása, valamint az ezekből következő, más jogterületeket is súroló szabályok és eltérő gyakorlatok.¹³⁹ Az eredetiség szintjét el nem érő, a privát (amatőr) fotózás körébe tartozó fotók kívül esnek a jelen kutatás tárgykörén, miközben meg kell jegyezni, hogy a digitális fényké-

139 A személyekről készített fotók (leginkább a portréfotók) kettős jogi kötöttséggel bírnak: az egyik alapvető jog a fotózott személy képmásához fűződő joga, a másik a fotót készítő személy szerzői joga. Az előbbi a Ptk. 2:42.–2:43. §-a rendezi egyfelől általános tartalmú személyiségvédelmi szabály felállításával, másfelől annak kimondásával, hogy a személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen „g) a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése.” Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemtől. A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire tekintettel – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására –, egy összegben határozza meg [Ptk., 2:52. § (2)–(3) bek].

pezés korszakában egyre gyakoribbak a nem nyilvánosságra szánt családi fotók – többnyire engedély nélküli – letöltéséből és felhasználásából fakadó jogviták.

Az összekötő kapocs mindegyik fotózási forma esetében a szerzői jog, mivel még a megrendelésre készített fotónál is rendezni kell ezeket a kérdéseket, ha a megrendelő felhasználási jogokat kíván szerezni a fénykép jövedelemszerzési célú hasznosítására. „Ilyenkor már előre szükséges tisztázni, hogy az elkészült mű vonatkozásában milyen terjedelmű felhasználási jogot kíván átengedni a fényképész: a megrendelő átdolgozhatja-e a képet, terjesztheti-e üzletszerűen, feltöltheti-e a honlapjára vagy közösségi oldalakra. Ezek mind szerzői jogi felhasználásnak minősülnek.”¹⁴⁰

A fotóművészet szabályozási környezetét – a képzőművészethez hasonlóan, és az építészettel ellentétben – az határozza meg, hogy nincs közjogi beágyazottsága, ily módon a fotóművészethez közvetlenül nem kapcsolódnak közfeladatok, közigazgatási eljárások, hatósági intézkedések. Mindez összefügghet azzal is, hogy a fotózás legtöbb irányzata – a portré-, a műtárgy- és az eseményfotózás kivételével – nem megrendelés vagy megbízás, hanem többnyire egyéni elhatározáson alapuló alkotómunka eredménye, amelyeknél nem indokolt szabályozni sem a tevékenység a szakmagyakorlás feltételeit és a foglalkoztatás körülményeit, sem a díjazás részleteit. 2021. szeptember 1-jétől a fotózás (fényképészet) már nem képesítéshez kötött tevékenység, az ezt előíró jogszabályt hatályon kívül helyezték.¹⁴¹

Elsősorban a műfaji határok elmosódása lehet az oka annak, hogy egyrésztől nem találunk a hazai joganyagban a fotózást, illetve az azzal összefüggő tevékenységeket fókuszába helyező jogi normát, másrésztől nem ismert a fotó és fotóművészeti alkotás jogszabályi definiálása sem. Erre is visszavezethetően a szerzői jogi szabályozás, vagyis inkább a szerzői jogi ítélkezési gyakorlat tett és tesz a legtöbbet a fénykép, illetve a fotóművészeti alkotás és alkotója mibenlétének tisztázásáért,¹⁴² egyéni-eredeti jellegének meghatározásáért. A joggyakorlat kísérelte meg szétszálazni az épületfotózás szerzői vagyoni jogi környezetét, amelynél nem csak az épület tervezőjének és tulajdonosának jogaira kell tekintettel lenni, hanem sok esetben az épület tulajdonosára is. Az ugyanakkor elvitathatatlan, hogy ha az épületről készült fotót egy másik személy, a fotóművész alkotja meg, aki a kép készítése során saját személyiségét juttatja kifejezésre, és ezáltal fotóművészeti alkotást hoz létre, akkor az alkotásnak – az alapul fekvő épülettől függetlenül – a fotóművész lesz a szerzője.¹⁴³ Ebben az esetben tehát különvált az így készült fotó engedélyezésének jogcíme és a fotó felhasználásáért fizetendő díj meghatározása (és mértéke) a fotóművész, az épület tervezője és tulajdonosa között.

Némiképp hasonló a helyzet a műtárgyfotók esetében is, ahol főszabályként az így készült fotók bármilyen formában történő nyilvánossághoz közvetítése, vagy kereskedelmi célra történő felhasználása csak a múzeum engedélye és előzetes hozzájárulása alapján, díjfizetés elle-

140 KESERŰ Barna Arnold: *Fényképészet, jog, szellemi tulajdon*. keserubarna.hu/fenykepzeset.html

141 RICHLACH Mónika: Már nem képesítéshez kötött a fényképészeti tevékenység? *Merosus*, 2021.11.30. merosus.hu/hirek/2021/11/mar-nem-kepesishez-kotott-a-fenykepzeseti-tevekenysegi/

142 A régi Sztj. és végrehajtási rendelete még megkülönböztette a szerzői jogi védelemmel bíró művészi fényképet (fényképészeti műveket) és a rokonjogi védelmet élvező fényképet. Ez utóbbiak körébe tartoztak a művészi vagy tudományos alkotásnak nem minősülő, szemléltető eszközként funkcionáló szakmai fényképek. Az Sztj. már nem tesz különbséget a két minőség között; a törvény az egyéni-eredeti jelleggel rendelkező fotóművészeti alkotást nevesíti a műfajták példálózó felsorolásában, míg a (szakmai) fénykép a szerzői jogi védelemből kizárt kreatív termékek (például eljárás, működési módszer, matematikai művelet) között sem kapott helyet.

143 Kiss Zoltán (2021): 139.

nében lehetséges. A felhasználók körében kérdésként szokott felmerülni, hogy a múzeumok rendelkeznek-e szerzői vagy más típusú engedélyezési jogokkal. A múzeumok szerzői joggyakorlásának feltétele, hogy a képek egyéni, eredeti jellegűek legyenek, és a fotóművésszel kötött munkaszerződés vagy felhasználási szerződés e rendelkezési jogot számukra biztosítsa. Alapesetben tehát a múzeum mint a kulturális javak őrzője és kezelője (és nem mint szerzői jogosultja) készíti el a reprodukciót, és ad engedélyt a megrendelőnek a fotómásolat használatára, amiért díjazást kérhet. Ha a múzeum rendelkezik a fotó szerzői jogaival is, akkor ez után is jogdíjat kérhet, de a fotón ábrázolt műtárgy utáni jogdíj nem illeti meg, vagyis az ábrázolt műtárgyra nem adhat felhasználási engedélyt.

Portréfotózás esetében a megörökített személyiségi jogai nagyobb súllyal eshetnek latba, mint a fotós szerzői jogai. A jogkövetkezmények – ezek közül leginkább a sérelemdíj követelése és elismertetése – szempontjából más megítélés alá esnek a nem közszereplők és a közszereplők. Ha nem közszereplő személyről az engedélye nélkül készül és jelenik meg fotó, akkor az érintett sérelemdíjat kérhet. Számos esetben viszont szubjektív annak megítélése, hogy egy közéleti, közérdeklődésre számot tartó, és a sajtóban előre meghirdetett esemény (például egy falunap) fotózásához kell-e a jelenlévőktől engedélyt kérni. Korábban sok rendőr és büntetés-végrehajtási őr nyert pert a Kúria jogegységi határozatára alapozva,¹⁴⁴ azonban az Alkotmánybíróság határozata egyértelművé tette, hogy szolgálatteljesítés közben jogszerűen készíthető róluk felvétel.¹⁴⁵ A fotós díjazásának összege viszont már független a sérelemdíj mértékétől.

A művészi fotózás, a fotóművészeti alkotások árazása már külön kategória, és más szempontok, rendezőelvek mozgatják ezt a piacot, mint az előzőekben említett alkalmazott fotográfia termékeit, vagy a képzőművészeti alkotások piacát. Kijelenthető, hogy mára a fotográfia egyre népszerűbb és keresettebb a galériák és a gyűjtők körében, ami annak is köszönhető, hogy sok magyar származású fotográfus tudhat maga mögött nemzetközi karriert, és lett világhírű. 2019 novemberében a műtárgy.com *A magyar művészek aukciós piaca* című kiadványában a fotóművészekre is kitért, és több mint 150 fotóművész eladási eredményei alapján megvizsgálta a magyar fotóművészek aukciós piacát. A portál kutatásai szerint az elmúlt tíz évben 2014 volt az árverések szempontjából a fotóművészek legeredményesebb éve, akkor közel egymilliárd forint volt az aukciókon értékesített munkák összege. A gyűjtésből kiderült, hogy a magyar fotóművészek legfontosabb piaca az USA, amely a teljes aukciós forgalom 62 százalékát teszi ki, míg Magyarország pedig kevesebb mint egy százalékát.¹⁴⁶

A klasszikusnak számító magyar fotóművészek növekvő népszerűsége kihatással van a kortárs fotó piacának élénkülésére. A 2000-es évek közepétől több fővárosi galéria rendezett értékesítési kiállítást Moholy-Nagy László és André Kertész műveiből, és az itt tapasztalható áruk a szerényebb pénzű, illetve a kockázatosabb, új felfedezésekre fogékonyabb vásárlókat a kortársak felé terelték. Az igazi siker természetesen a nemzetközi áttörés lenne, vagyis a kortárs magyar fotó rendszeres jelenléte nemzetközi kiállításokon, vásárokon, múzeumi és magángyűjteményekben. Míg a hazai és nemzetközi siker a kedvező fejlemények ellenére is a

144 1/2012. számú BKMPJE határozat

145 28/2014. (IX. 29.) AB határozat

146 Vajon ki a legkeresettebb magyar fotós a fotóművészek aukciós piacán? *Octogon*, 2020.02.27. www.octogon.hu/design/vajon-ki-a-legkeresettebb-magyar-fotos-a-fotomuveszek-aukcios-piacan/

jövő titka, előremutató tény, hogy azóta több magyar gyűjtő önálló, kortárs fotógyűjteményt épített fel a kísérleti, konceptuális irányból merítve.¹⁴⁷

3.1. A fotóművészek vagyoni jogai

A fotóművészek vagyoni jogainak feltérképezésénél a privát vagy családi fotózás szintjét meghaladó fotóművészeti alkotásból, azaz a kiállításra és értékesítésre szánt, a szerző által készített, vagy általa jóváhagyott fotóműtárgyból kell kiindulni. A fotóművészeti alkotásnak – eltérő funkciójából fakadóan – más követelményeknek (például művészetesztetikai, kiállítási, műkereskedelmi szempontoknak) kell megfelelnie a szerzői jogi védelem fennállásához, elismeréséhez. Az Szt. ugyanakkor nem differenciál; a fényképeszeti alkotásokat ugyanolyan feltételekkel védi, mint az irodalmi, a képzőművészeti vagy az audiovizuális művek egyéb kategóriáit. A szerzői jogi védelem egyetlen feltétele tehát a fotóművészeti alkotásnál is az, hogy a mű egyéni és eredeti jellegű legyen. Ez az egyéni-eredeti jelleg azonban műtípusonként más és más jelent, így a fotóművészeti alkotásoknál is sajátos formajegyek mentén ragadható meg.

Az egyéni jelleg abban az esetben áll fenn, ha az alkotás körülményei között lehetőség van többféle kifejezési módra, ezek közül pedig a szerző egyénileg választ ki egyet, ami alapján létrehoz egy alkotást. Ennek pedig az a feltétele, hogy legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak. Bizonyos műszaki megoldások esetében erre például nincs lehetőség. Az eredeti jelleg definiálása ennél már jóval egyszerűbb: azt jelenti, hogy a szerző a művet egyedileg alkotta meg, nem pedig egy korábban már létező mű másolatáról van szó. Mindezek mentén, „egy interneten publikált fotó vagy videó éppúgy szerzői jog alá eső alkotásnak minősül, mint egy egyedi tervezésű grafika, vagy egy saját kézzel írott irodalmi mű.”¹⁴⁸ Ez a gondolatmenet ugyanakkor nem csak a fotók interneten történő publikálásának veszélyeire és az internetes közzététel gondosságára hívja fel a figyelmet, hanem arra is, hogy a feltöltés a privát fotókat is átlényegítheti a szerzői jog által védett művek tartományába. Ugyanakkor, ha elfogadjuk azt a mára általánosnak mondható jogértelmezést, hogy a fényképek esetén nincs szükség valamilyen speciális „művészi” jellegre, akkor a fotók szerzői jogi védelme elismerésének egyetlen feltétele az marad, hogy a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon.¹⁴⁹

Ezzel kapcsolatban kiemelést érdemel a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) és az UNESCO közös dokumentumának jogértelmezése a fényképeszeti művek szerzői jogi védelmének feltételeiről:

147 ÉBLI (2007)

148 NÉMET János: Hogyan működik a szerzői jogvédelem a képek és a videók esetében? *Neten a videóm*, 2020.10.29. netenavideo.hu/blog/hogyan-mukodik-a-szerzoi-jogvedelem-kepek-es-videok-eseteben

149 A hírszolgáltatási anyagok jogi védelmével foglalkozó SZJSZT-18/2004. számú szakvélemény szerint nincs szükség a fényképek esetén valamilyen speciális „művészi” jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az eredetiség fogalmának. Ez a fogalom pedig – az európai és nemzetközi jogfejlődéshez igazodóan – jóval kevésbé igényes feltételek meglétét kívánja meg, mint ahogyan az a régi Szt. esetében volt irányadó. Elegendő az, hogy a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon; tehát, hogy az ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglévő alkotásnak szolgai másolásáról legyen szó.

„Minden olyan fényképet, amely eredeti elemeket tartalmaz, fényképészeti műként kell védeni. Minden fényképet úgy kell tekinteni, mint amely eredeti elemeket tartalmaz és így mint amely fényképészeti műnek számít, azoknak az eseteknek a kivételével, ahol a fényképet készítő személynek semmilyen befolyása nincs a kép megalkotására vagy más fontos elemeire.”¹⁵⁰

A közösségi jog szintjén pedig már a Szellemi Tulajdon Világszervezete Szerzői Jogi Szerződése (WCT) elfogadása előtt megtörtént a fényképészeti műveknek a többi műkategóriához történő teljes hasonítása, amit a szerzői jog és bizonyos kapcsolódó jogok védelmi idejének a harmonizálásáról szóló, 1993. szeptember 27-én elfogadott 93/98/EGK számú irányelve végzett el. Az irányelv 1. cikke határozza meg az irodalmi és művészeti művek védelmi idejét (a szerző életében és a halála utáni év kezdetétől számított 70 év), a 6. cikke pedig úgy rendelkezik, hogy a fényképészeti művek esetében is ezt a védelmi időt kell alkalmazni. Tisztázza a 6. cikk azt is, hogy egy fénykép szerzői jogi védelmének az egyetlen feltétele az, hogy az a szerző saját szellemi alkotása legyen; semmilyen más kritérium nem alkalmazható ebből a szempontból.¹⁵¹ A 6. cikk utolsó mondata még tovább megy annak kimondásával, hogy a tagállamok más fényképeket is védelemben részesíthetnek. Ennek nyomvonalán haladva vannak országok, amelyek az egyéni, eredeti jelleget nélkülöző fotókat is védelemben részesítik, így többek között – a régi Sztj.-hez hasonlóan – a jelenleg hatályos német, osztrák és olasz szerzői jog egyaránt szerzői jogi védelemben részesíti a festményekről, szobrokról készült képek fotóit az azok mögött húzódó kreatív teljesítmények védelme érdekében.¹⁵²

Mivel tehát az Sztj. nem különböztet meg „általános” fotókat és művészi fotókat, a fotóművészeti alkotás esetében nehezebb megállapítani, hogy a szerzői jogi védelem fennállásához szükséges minimális egyéni-eredetiség követelményeinek eleget tesz-e. Az a tény, hogy a fotó esetében az alkotási folyamat gépi eszközzel történik, és akár egy pillanat töredékébe is sűrítendő, számos sajátos mérlegelési szempontot visz be a szerzői jogi oltalmi feltételrendszer gyakorlati alkalmazásába. Az alkotó egyénisége a fotóművészetben is, mint minden művészeti ágban a világ sajátos, belső, szubjektív szűrőn keresztül történő láttatásban érhető tetten. Az elmúlt egy-két évtizedben kikristályosodott bírósági gyakorlat szerint fotóknál az egyéni, eredeti jelleg kifejeződései az alábbi szempontok mentén ragadható meg:

- a téma, illetve a kompozíció kiválasztása,
- a felvételhez választott beállítás, a képkivágás egyedisége,
- a fotós által elkapott pillanat sajátosságában (jellegzetes mozdulat, gesztus, történés),
- a kompozícióhoz alkotó módon használt technikai megoldásokban (például különlegesen hosszú expozíciós idő, speciális optika megválasztása, szűrők használata, egyéb kreatív képpalkotói döntések) testesülhet meg.¹⁵³

Mindezeket a szempontokat és kritériumokat a fényképek, és a rajtuk szereplő téglafalak szerzői jogi védelme tárgyában készült testületi szakvélemény foglalta össze annak kimondásával,

150 Photographic Works (1988): 271.

151 SZJSZT-10/2007. Fényképfelvétel szerzői jogi védelme.

152 HEPP (2011a)

153 GYERTYÁNFY (2021): 387.

hogy a fotóművészeti alkotásoknál az Szjt. szerint nincs szükség valamilyen speciális „művészi” jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az egyéni, eredeti alkotás fogalmának. Elegendő az, hogy a műben az egyéni jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon, azaz ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá hogy ne egy meglévő alkotás szolgai másolásáról legyen szó.¹⁵⁴ A házakról készített fényképek vizsgálata során pedig az SZJSZT adott ügyben eljáró tanácsa kifejtette:

„Az egyéni, eredeti jelleg akkor állapítható meg, ha a fotók – bár azok a házak legáltalánosabb nézetét mutatják – nem egyszerű reprodukciós felvételek, hanem olyan alkotó módon megválasztott szemszögből készült alkotások, amelyek kiemelik a lefotózott építészeti művek előnyös oldalait, és – a környezetbe való harmonikus illeszkedésüket is megmutatandó – abból arányos részt ábrázolnak.”¹⁵⁵

A bútorkatalógusban felhasznált, a bútokról készített fényképek vizsgálata során a Testület leszögezte, hogy a képek szakszerű fotográfusi munkának tekintendők, a tárgyfotózás területén magas színvonalú fotográfusi teljesítmények, amelyek a tárgyfotózás ismert szabályainak megfelelnek. Ez azonban egyúttal azt is jelenti, hogy jellegüknél fogva nélkülözik a felvételek a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni és eredeti jelleget, hiszen az árukatalógus céljával (az áru bemutatásával eladás céljából) csak az fér össze, hogy a tárgyak objektív valóságukban jelenjenek meg, ne kerüljön hozzájuk többlet, azaz a fotográfus szubjektuma ne szűrődjön át a felvételeken. Mindezen szempontok figyelembevételével az ügyben eljáró tanács megállapította, hogy a képek szerzői jogi értelemben egyéni, eredeti jellegűek, azaz szerzői jogi védelem alatt állnak azzal, hogy a fényképek esetében is a minősítés határesetnek tekinthető.¹⁵⁶

A fotóhoz fűződő jogokkal kapcsolatos jogviták különleges eseteit képezik az állatok által készített művek jogi minősítése. Az állatokat az alkotási folyamatba valamilyen formában bevonó személyek és az így készült műveket közkinccsnek kezelő felhasználók közötti viták az ún. „majomszelfi” ügyben csúcsoodtak ki. David Slater természetfotós és a PETA nemzetközi állatvédő szervezet közötti per középpontjában annak eldöntése állt, hogy a Naruto névre keresztelt állat által a fotós munkaeszközével véletlenszerűen készített szelfik utáni szerzői jogi bevétel kit illet meg: a fotóst, az indonéziai dzsungelben élő majmot vagy az állatvédő szervezetet? A bíróságon a fotós azzal érvelt, hogy a képeket ugyan nem ő készítette, de az utazás, a fényképezőgép és a képfeldolgozó szoftver költségeit ő állta, a helyszínen a gépet ő állította be, ő tette lehetővé, hogy a majom hozzájusson és maradandót alkothasson vele. Számításai szerint, ha mindenki egy fontot adott volna neki, aki a képeit használta az elmúlt években, ma körülbelül 40 millió fontja lenne.

A természetfotós kreatív hozzájárulását elismerve, jogos is lehetne társszerzőnek, vagy még inkább az alkotás producerének tekinteni őt, melynek alapján őt illetnék a vagyoni jogok. Ez a logika ott bicsaklik meg, hogy a fotózás individuális műfaj, ahol a szerzői jog nem ismeri a közös mű fogalmát. A jogértelmezés szigorú: aki elkészíti a képet, az az alkotó. Ha pedig ez egy állat, akkor a mű nem rendelkezik szerzői jogi védelemmel. Ezzel a

154 SZJSZT-24/2013. Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme.

155 SZJSZT-24/2004. A fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének feltételei.

156 SZJSZT-01/2007. Bútorkatalógusok szerzői jogi védelme.

végkövetkeztetéssel zárta le az ügyet 2018. április 23-án az USA 9. körzeti fellebbviteli bírósága.¹⁵⁷ A per során az egyik eljáró bíró felvetette, hogy vajon a majom képes lenne-e bármilyen módon élvezni szerzői státuszát, és hogy szenved-e valós hátrányt azáltal, hogy ezzel nem élhet. Az is felvetődött a tárgyaláson, hogy a szerzői jogok emberek között örökölhetőek, de vajon ezzel mit tudnának kezdeni Naruto utódai. Az ítélet szerint a majmot nem illeti meg a szerzői jog.¹⁵⁸ Ettől függetlenül a felek peren kívül abban állapodtak meg, hogy Slater a szerzői jogdíjakból befolyó összeg negyedét olyan jótékonyági szervezetnek utalja, amely gondoskodik a Naruto nevű majomról, vagy élőhelyének megőrzéséről.¹⁵⁹

3.2. A fotóművek piaca és felhasználása

A fotóművészek vagyoni jogainak egyéni vagy közös jogkezelés keretében történő gyakorlása főbb elemeiben nem különbözik a képzőművészek (és az iparművészek) joggyakorlásának szabályaitól és lehetőségeitől. A műfaji sajátosságok és a piaci körülmények természetes módon eltérő megoldásokat is kitermeltek, és a nagyságrendek is eltérnek, de a lényegi jogi instrumentumok, vagyis az értékesítés, a kiállítás, a követő jogi díjigény, az alkotások másodlagos felhasználásának engedélyezése a fotóműveknél is azonosak, és hasonlóképpen működnek. Ennek okán itt nem szükséges megismételni az előző fejezet ezekről szóló pontjait, csak az egyedi sajátosságokra, a kiemlést érdemlő műfaj specifikus részletszabályokra térünk ki.

3.2.1. A fotóművészeti alkotások árának meghatározása

A közös vizuális és alkotóművészeti gyökerek ellenére a két piac nem mérhető össze egymással és a szektorok közötti átfedés, átjárás is viszonylag ritka, szűk területen mozog. Kétségtelen tény, hogy piaci összehasonlításban a művészi fotók értékesítésének volumene jelentősen alatta marad a képzőművészeti alkotásokénak, bár pontos arányszámokat nehéz mondani, és talán nem is szerencsés ilyen szempontból egymáshoz mérni a két műfajt. Az összevetést nehezíti az is, hogy a fotók esetében nincs egyértelmű ármeghatározó, árképzési módszer, szemben a képzőművészeti alkotásoknál ismert, a kép nagyságához, méretéhez igazodó árképzési metódussal. Végeredményben a fotóművész alkotók piaci értékét is elsősorban a hírnevük, elismertségük határozza meg.

Ahogy minden termék piacára, úgy a fotóművészeti alkotások piacára is az gyakorolja a legnagyobb hatást, hogy maguk a termékek hol szerezhetőek be: ugyanott, ahol a festmények, vagy léteznek a műtárgypiacnak, a fotóra fókuszáló „leágazásai”? A válasz erre a kérdésre az, hogy nincs ilyen különbség, nincs külön fotóművészeti piac. Nemzetközileg ma már majdnem minden rangos galéria árul fotót – pontosabban, inkább médiaművészeti alkotásokat, kis részben analóg fotót, és döntően digitális műveket. A megváltozott művészeti trendek és piaci igények miatt nem engedhetik meg maguknak, hogy ne legyen fotó is a kínálatukban.

157 Naruto v. Slater, No. 16-15469 (9th Cir. 2018)

158 law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/16-15469/16-15469-2018-04-23.html

159 Kiss Zoltán–Kiss Dóra (2022a): 35.

A gyűjtők számára az is kulcskérdés, hogy a fotóművészet tekinthető-e akár alul-, akár felülárzottnak az egyéb kortárs művészethez képest, és mennyire transzparens a fotók árképzése a hazai és a külföldi piacokon? Nyilvánvalóan a kortárs fotóművészet a gyűjtő szempontjából alacsonyabb árszintet tud felmutatni, mint a festészet és a szobrászat. A kortársalkotói generáció ismert képviselője, Wolfgang Tillmans egy 30x40 cm-es, kilenc példányszámú fotója 10 000–15 000 euró, Thomas Ruff ekkora, ugyanilyen példányszámú új sorozata is ennyibe kerül, míg a hasonló korú művészek ilyen méretű festményének ára 50 000 euró.¹⁶⁰

Az is árbefolyásoló tényező, hogy a fotó példányszáma nagyobb, míg a festményből általában csak egy van. Az idősebb művészgeneráció árai értelemszerűen magasabbak, Marina Abramovic legújabb performance fotói 40 000 eurónál kezdődnek (60x40 cm), és a nagyobb, 120x140 cm-es, hárompéldányos munkái 170 000 euróért vásárolhatók meg.

A magyar fotóművészek nemzetközi karrierépítését az is nehezíti, hogy a külföldi elismeréshez biztos hazai piacot kellene teremteni, stabil gyűjtői bázissal, és olyan, tartós, kiszámítható éves bevétellel, amely megalapozza a későbbi nemzetközi piacra lépést. Fontos lenne szilárd kapcsolatokat kiépíteni, elsősorban olasz, osztrák és német galériákkal, amelyek a régiós eladást erősítenék. És ha mindezek megvalósultak, akkor érdemes stratégiát kidolgozni a globális piac meghódítására.¹⁶¹

Mindazonáltal a fotóművészet hazai piacára is élénkítőleg hatott a digitális fotózás beköszöntése, még akkor is, ha a digitális képek korlátlan példányban sokszorosítva veszítenek értékükből. Több galéria webáruháza

„azzal kínál lehetőséget művészi fotó alkotások vásárlására, hogy kiemelkedő díjazott és kiállításon szereplő fotóalkotásokat kínál megvásárlásra zárt sorozatban történő értékesítéssel. A művészi fotók vásárlása zárt sorozatban garantálja az alkotás értékét, hiszen az csak az alkotó által meghatározott példányszámban kerül értékesítésre.”

Az ebben üzletet látó galériák meggyőződése, hogy a művészi fotók – értékállóságuk mellett – hosszú ideig, „akár több mint 100 évig díszei maradnak a vásárló, gyűjtő vagy befektető” otthonának, kiállítási helyiségének, irodájának.¹⁶²

3.2.2. Reklám céljára készült fotók felhasználása

Más jogi és üzleti tartományban mozognak a reklám céljára készült fotók, mivel a reklám speciális, többszereplős jogviszony, amelynek csupán egyik, de nem minden esetben kötelező szereplője a fotóművész. A reklámozó megrendeli a reklámszolgáltatótól a gazdasági reklámmot, amelyet a reklámszolgáltató tesz megismerhetővé, így jut el az alkotás a reklám címzettjéhez.¹⁶³ A megrendelő domináns helyzetére figyelemmel az Szjt. lehetővé teszi a reklámozás

160 Ha idővel az összes kilenc példányt eladja a művész, akkor már akár százezer euro körüli összeget kapott összességében egy műért, de ez hosszú idő, illetve a bevétel megoszlik a galéria és a fotós között, és eközben a festmények ára is folyamatosan emelkedik.

161 ÉBLI (2018): 14.

162 Ld.: például: [eifertartgallery.hu/oldal/muveszi-foto-alkotasok-vasarlasi/](http://eifertartgallery.hu/oldal/muveszi-foto-alkotasok-vasarlasi)

163 A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény 3. §-ának l) pontja szerint reklámozó az, akinek érdekében a reklámmot közlést tesz, illetve aki a reklámmot megrendeli.

céljára megrendelt mű vagyoni jogának szerző általi átruházását. Az Sztj. arról is rendelkezik, hogy a felhasználási szerződés általános szabályain túl mire kell kiterjednie a megállapodásnak: ez a felhasználás módja, mértéke, földrajzi területe, időtartama, a reklám hordozójának meghatározása, valamint a szerzőnek járó díjazás összege.¹⁶⁴ „Ezek az előírások egyrészt szerzői jogi szempontból lényegesek a reklámmű alkotóinak, másrészt támpontul szolgálnak a fotóművész számára, hogy az elkészült művet milyen célközönségnek szánják, mennyi ideig szerepel a mű a reklámpiacon, milyen hordozón (CD-n, bankkártyán, óriásplakáton) kívánják azt felhasználni, ezáltal segítséget nyújtanak a mű megalkotásában és kidolgozásában.”¹⁶⁵

A fenti körülményeknek is betudhatóan, a reklám céljára megrendelt és e célra felhasznált művekre nem terjed ki a közös jogkezelés. A reklámszolgáltatóval kötött szerződés alapján a szerző átláthatja, ellenőrizheti a reklámcélú felhasználás szerződésben engedélyezett teljes folyamatát, ismerheti a felhasználások pontos mértékét, sugárzás esetén időpontját, így a felek ehhez, és gazdasági erejükhöz, érdekérvényesítő képességükhöz igazodó díjat alkudhatnak ki.¹⁶⁶ Ettől független elem, hogy a közös jogkezelés meghatározott körében a felhasználóhoz befolyó reklámbevételeket figyelembe kell venni a jogdíjalap meghatározásánál. A sugárzási jogdíjak körében a rádió- és televízió-szervezetek költségvetési támogatásának, előfizetői díjbevételeinek, továbbá reklám- és szponzorációs bevételeinek százalékában megállapított jogdíjmértékek megfelelnek a nemzetközi ajánlásoknak.

Annak sincs akadálya, hogy már meglévő fotót használjanak reklámozás céljára, de ebben az esetben a fotós és a megrendelő külön megállapodásába azt is bele kell foglalni, hogy a fotót reklámozás céljára megrendelt műnek tekintik. Egy fotó reklámcélú felhasználása tárgyában készült szakvéleményben a Testület kimondta, hogy ilyen felhasználás esetén a bevételarányos díjazás megállapításakor „azt a bevételt kellene megállapítani – és ahhoz arányosítani a szerzői jogdíjat –, ami ezekhez a felhasználási módokhoz kapcsolódik, és nem a becsomagolt és reklámozott áru eladásához.”¹⁶⁷

A HUNGART éves díjszabása részletezi azokat az eseteket, amikor díjfizetés ellenében jogosíthat felhasználásokat, többek között különböző reklámhirdetések céljából történő többszörözéseket (például reklámnaptár, reklámbrosúra, óriásplakát, molinó, buszreklám). A képző-, ipar- és fotóművészek alkotásainak díjszabásban felsorolt felhasználásait a HUNGART – önkéntes közös jogkezelés körébe vonva – egyszeri alkalomra, az ott megjelölt formában, terjedelemben és példányszámban a mindenkori kiadvány szedéstükréhez igazodva engedélyezi.¹⁶⁸

Az Sztj. lehetővé teszi a képző-, az ipar- és a fotóművészeti alkotások műpéldányainak reklámozási célú szabad (engedély- és díjmentes) többszörözését és terjesztését, ha ez a kiállított vagy a műkereskedelem keretében értékesített műalkotás reklámozását, népszerűsítését szolgálja.¹⁶⁹ Ez a szabad felhasználás tehát elsősorban kiállítási és árverési plakátokat, katalógusokat mentesít a jogszerzés kötelezettsége alól még abban az esetben is, ha maga az ese-

164 Sztj. 63. § (1)–(2) bek.

165 Kiss Zoltán (2021): 161.

166 GYERTYÁNFY (2021): 237.

167 SZJSZT 11/2009. Áru csomagolásán, reklámján felhasznált fotografiai mű szerzői jogdíja.

168 Például egy képző-, fotó- és iparművészeti alkotás 500 és 1000 példány közötti ½ oldalnagyságú reklámbrosúrán, levelezőlapon, reklámprospektuson, reklámnaptáron történő többszörözésének egyszeri díja 2022-ben 11.320 forint.

169 Sztj. 36. § (5) bekezdése.

mény belépődíj ellenében látogatható. E többszörözésnek és terjesztésnek is meg kell felelnie azonban a szabad felhasználás általános előírásainak.¹⁷⁰

Fotók szabad felhasználása kapcsán figyelmet érdemel az SZJSZT fali naptárakon szereplő sörök reklámképeinek promóciós anyagokban történő jogosulatlan felhasználása tárgyában született szakvéleménye, amelyben az eljáró tanács megállapította, hogy „a képek szerzői műnek minősülnek, szerzői jogi védelem alá tartozó, magas színvonalú esztétikai követelményeknek is megfelelő, professzionális alkotásokról van szó.” Továbbá a falinaptáron szereplő fotóból egy részlet átemelésével kapcsolatban a szakvélemény kimondta, hogy „fotóművészeti alkotás felhasználása esetében a mű részletét nem lehet idézni, tehát szabad felhasználásról nem beszélhetünk [67. § (5) bek.], továbbá az átdolgozás – vagy erre másnak engedély adása – is a szerző kizárólagos joga.”¹⁷¹ Erre vonatkozó kérdés hiányában a szakvélemény nem tért ki a fotók jogosulatlan felhasználása miatt követelhető jogdíj becslött összegére.

3.2.3. Fotók internetes felhasználása

Az internetről származó képek, fotók kereskedelmi, illetve magáncélú felhasználásával kapcsolatban is sok a bizonytalanság abból a tévhitből kiindulva, hogy ha az adott tartalom letöltését a szerzője (tulajdonosa) nem tiltja, korlátozza vagy köti valamilyen feltételhez, akkor az már közkinccs, amivel bármit megtehetünk. „A valóságban nincs különbség egy fotó felhasználása között annak alapján, hogy a nyomtatott sajtóban, blogban, weboldalon, promócióban vagy könyvben használják fel. A képek, fotók hozzáféréseinek szabadsága (például képkeresők, képadatbázisok, közösségi média oldalain) nem teszi azokat önmagukban szabadon felhasználhatóvá.”¹⁷² Internetes tartalmak esetében is kijelenthető, hogy az Szjt. szerint egyéni, eredeti jellegű minden fotó és kép (akár grafika, akár számítógéppel bármilyen technikával létrehozott vizuális alkotás, állókép) szerzői műnek minősül, és annak bármilyen felhasználásához a szerző engedélye, és a felhasználási engedélyért szerzői jogdíjfizetése szükséges. E főszabály alól csak a közkinccsnek minősülő produktumok, a védelmi idő eltelte és a szabad felhasználás esetkörei képeznek kivételt.

Az intézményi (munkahelyi) vagy a kereskedelmi, üzleti célú letöltés már többnyire engedély- és jogdíjköteles felhasználásnak minősül. Ugyanígy engedélyt kell kérni akkor, ha magánszemélyként, saját célra történő letöltésekért, abból közvetlenül vagy közvetve jövedelem származik, illetve valamilyen formában bevétel keletkezik a tartalmak felhasználásával. A szabad felhasználás tehát nem vonatkozik arra, ha a letöltött képet visszatöltik az internetre, kiteszik a közösségi oldalakra, a neten elérhető akár privát, akár üzleti blogra, honlapra akár illusztrációként, kísérő képként, akár a honlapdesign részeként.

Mindazonáltal létezik olyan lehetőség (ld.: például a Google képkeresőjében), ahol beállítható, hogy a találatok között csak szabadon felhasználható képek jelenjenek meg. Ezek általában nem mindig jó minőségűek, vagy a méretük nem megfelelő, ezért más megoldást, például ingyenes képmegosztó oldalakat érdemes felkeresni és használni. Professzionális mi-

170 Szjt. 33. §-a.

171 SZJSZT-23/2007. Fotórészletek jogosulatlan felhasználása.

172 HORVÁTH Katalin: „A netről szedtem a képet, akkor szabadon használhatom, nem?” A szerzői engedélyről, a felhasználás részleteiről. *Jogi Fórum*, 2015. 12. 10. www.jogiforum.hu/hirek/34955

nőségű képekhez online fotóügynökségek fizetős adatbázisaiból, vagy hivatásos fotós megbízásával lehet hozzájutni. 2017-ben lépett be a magyar piacra a több mint 1 millió aktív felhasználóval rendelkező, a világ egyik legnagyobb stock fotóügynöksége, az 123RF.com. A 25 millió darab kereskedelmi célú illusztrációs fotóval, grafikával, mozgóképpel és zenével rendelkező tárhely alapszolgáltatásai között az egyik legnépszerűbb konstrukció keretében 20 fotóig egyéves előfizetési díj 0,69 USD/kép.¹⁷³

Külön kategóriát és minőséget képvisel a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) Archívuma, amely – mint a közszolgálati médiavagyon törvény által kijelölt tulajdonosi joggyakorlója¹⁷⁴ – jelenleg 319 887 darab fotóval rendelkezik és gazdálkodik.¹⁷⁵ Az MTVA fotóértékesítési árlistája szerint például egy darab tíz éven belüli sajtófotó egyszeri internetes felhasználásának díja 4 000 forint/hó (20 darab vásárlása esetén a kedvezményes ár 25 000 forint/csomag/hó).¹⁷⁶ A fotók és egyéb archív anyagok (főként műsorok, műsor-részletek) értékesítésének bevételei közvetlenül az MTVA-t gazdagítják, amiből a szerzők, alkotók „egyenes ágon” nem részesülnek. Ennek magyarázata az, hogy a közmédia archívumát képező közszolgálati médiavagyon¹⁷⁷ – jelentéktelen számú kivételtől eltekintve – munkaviszonyban készített művek alkotják,¹⁷⁸ amelyeknek a vagyoni jogai átszálltak az MTVA-ra.¹⁷⁹ Az MTVA árlistájában rögzített árak – ha a felek másképp nem rendelkeznek – minden esetben tartalmazzák az MTVA-t mint szomszédos jogi jogosultat megillető jogdíjat, de nem tartalmazzák az ismételt felhasználásért, vagy egyéb jogalapon járó szerzői és előadóművészi jogdíjakat, és egyéb, az Szjt.-ben foglalt közös jogkezelés körébe tartozó díjakat, illetve ha az igények eltérnek az MTVA által alkalmazott technológiai formátumtól, annak kivitelezéséről az MTVA külön ajánlatot ad.

A fotóügynökségek a vásárlók felé szavatolják, hogy rendelkeznek a mű valamennyi ismert felhasználási módra kiterjedő, az Szjt.-ben meghatározott valamennyi szerzői és kapcsolódó jogával területi és időbeli korlátozás nélkül, továbbá rendelkeznek a felhasználás harmadik személyre történő átruházásának jogával. A kizárólagos engedélyezési jog ilyen garántálása teljes körű jogi biztonságot jelent a felhasználónak a fotó felhasználásával kapcsolatos vele szembeni esetleges fellépéssel szemben.

173 hu.123rf.com/products/

174 Ld.: a médiaszolgáltatásról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 100. §-át.

175 archivum.mtva.hu/photobank

176 Ld.: MTVA 2022. január 1-től érvényes tartalomértékesítési árlistáját: mtva.hu/wp-content/uploads/sites/17/2017/12/2022_%C3%A9vi_MTVA_tartalom%C3%A1rlista_internetre.pdf

177 Mttv. 203. § 33. Közszolgálati médiavagyon: a közszolgálati médiaszolgáltató, jogelődei, valamint az Alap által megrendelt, bármilyen jogcímen készített, adásvétel útján beszerzett, felhasználási szerződéssel vagy egyéb megállapodás útján részben vagy egészben megszerzett, vagy készített filmalkotások és más audiovizuális művek, rádiós műsorszámok, hangfelvételek és a médiaszolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb, kulturális értéket képviselő dokumentumok, fényképek szerzői és szomszédos jogai, vagy ezek bármely felhasználási jogai, valamint e műveket tartalmazó fizikai hordozók (például: lemezek, szalagok, kazetták, papíralapú dokumentumok, kották), továbbá a jelmezek, kellékek, díszletek és egyéb szerzői művek, amennyiben a művel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogok a törvény hatálybalépését megelőzően az Alapot illetik meg vagy illették meg, valamint amelyekre vonatkozóan e törvény hatálybalépését követően a közszolgálati médiaszolgáltató jogelődei valamelyikét vagy a törvény hatálybalépését követően az Alapot illetik meg vagy illették meg, valamint amelyekre vonatkozóan e törvény hatálybalépését követően a közszolgálati médiaszolgáltató jogelődei szereztek, vagy maga a közszolgálati médiaszolgáltató szerez jogot.

178 Szjt. 30. §-ának (1) bek. Eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége.

179 Szjt. 30. § (2) bekezdése.

Összefoglalva, az interneten fellelhető fotók csak akkor és úgy hasznosíthatók, ha a felhasználó megszerezte a szerzői jogosulttól az engedélyt az adott típusú felhasználáshoz, és ha a szerző (jogtulajdonos) által megállapított jogdíj megfizetésre került, vagy ha a szerző kifejezetten úgy rendelkezett a művéről, hogy az az ő engedélye és jogdíjfizetés nélkül felhasználható. Ez utóbbinak az ellenőrzése nehézkes, a legtöbb képkereső szolgáltatásnak azonban van olyan beállítási lehetősége, hogy csak azokat a fotókat, képeket jelenítse meg a keresés eredményeként, amelyek a korlátlan, nem kizárólagos, bármilyen felhasználását a szerzői jogosult előzetesen ingyenesen engedélyezte.¹⁸⁰

A jogszerűen megszerzett képek csak a felhasználási engedélyben (szerződésben) foglalt keretek között használhatók fel; ezek túllépése szerzői jogsértést valósíthat meg. Alapvető az is, hogy például egy weboldalon vagy blogban elhelyezett fotó mellett vagy alatt fel kell tüntetni annak szerzőjét, illetve a forrást (például fotóügynökség), ahonnan a kép származik, kivéve, ha a fotós kifejezetten kérte neve szerepeltetésének mellőzését. A becsülethez és a jóhírnévhez fűződő személyiségi jog alapján a szerzőt megilleti az a jog is, hogy nem lehet művét olyan kontextusban, illetve olyan módosítással felhasználni, amely becsületére vagy jóhírnevére sérelmes.¹⁸¹ A fotósnak ez a joga értelemszerűen független a fotón szereplő személy(ek) képmáshoz való jogától, amelynek a megsértését jelenti, ha például egy összejövetelről közzétett fényképfelvétel olyan személy is szerepel, aki nem kívánt felkerülni az internetre.¹⁸²

Végül, fotóművészeti alkotások esetében még inkább figyelmet érdemel a művek interneten nyilvánosság számára lehívásra¹⁸³ (on demand) hozzáférhetővé tétel fejében alkotásonként fizetendő jogdíj. A HUNGART éves díjszabásának erről rendelkező külön pontja szerint a jogdíjmérték – az ARTISJUS és az EJI díjszabásához hasonlóan – differenciáltak: függnek a letölthető művek számától, valamint attól, hogy a felhasználás során a szolgáltató bevételhez jut-e vagy sem. Például a jogdíj mértéke 2023-ban a fotók üzletszerűnek minősülő felhasználása esetében, ha a lehívható művek száma a tízet nem éri el, a lehívások számától függetlenül 41 855 forint/év.¹⁸⁴ Amennyiben a felhasználás egy évnél rövidebb, a fizetendő jogdíjat arányosan csökkenteni kell. Hangsúlyozandó, hogy a HUNGART jogdíjközleményében közzétett díjtételek legjobb esetben is csak orientáló jellegűek az engedélykérés és díjfizetés elmaradása miatt indult perekben, a díjazás bírósági megállapításakor ugyanis tekintettel kell lenni minden körülményre (például a felhasznált fényképek jellege, a fényképek tárgya, a felhasználás módja). Ami biztos: a perbeli időszakokra mindig a jogsértéssel érintett időszakban hatályos díjszabás alkalmazandó.

180 HORVÁTH Katalin: „A netről szedtem a képet, akkor szabadon használhatom, nem?” A szerzői engedélyről, a felhasználás részleteiről. *Jogi Fórum*, 2015. 12. 10. www.jogiforum.hu/hirek/34955

181 Ptk. 2:45. § (1) A becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás. (2) A jóhírnév megsértését jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tényt állít vagy híresztel, vagy valós tényt hamis színben tüntet fel.

182 Személyiségi jogsértések a közösségi médiában. *Jogászvilág*, 2017.01.30. jogaszvilag.hu/napi/szemelyisegi-jogsertések-a-kozösségi-médiában/

183 Lehívás: a műveknek vezeték útján, vagy bármely más eszközzel vagy módon történő nyilvánossághoz közvetítése, amelynek során a közönség tagjai a művekhez úgy férhetnek hozzá, hogy mind az egyes műveket, mind a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg. A lehívásra történő hozzáférhetővé tétel megvalósul tekintet nélkül arra, hogy a nyilvánosság tagjai a lehívott műveket számítógépre, vagy bármely más hordozóra letölthetik-e.

184 A letöltést (tartós másolat készítését) is engedő, ún. download típusú, további felhasználását (például a nyilvánossághoz közvetített mű új környezetben való, vagy eredeti céljától eltérő célzatú megjelenítését) lehetővé tevő felhasználásért a fenti jogdíjakon felül azzal azonos mértékű pótdíj is fizetendő.

3.2.4. Fotók jogértő felhasználásával okozott vagyoni hátrány összegének megállapítása

A nagyjogos engedélyezés körében alkalmazott díjak megállapításáról szóló 1.3.2. fejezetben részletesen foglalkoztunk azzal, hogy a díjazás mértékének, arányosságának és szükségességének bírósági megállapítása az engedély nélküli felhasználások, és a felhasználási engedély kereteinek túllépése miatti jogvitákban merül fel. A bíróságok az egyes ügyekben szinte minden esetben a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményére támaszkodnak, amelynek – a perben álló feleknek a díjazásra is kiterjedő kétoldalú megállapodására tekintettel – évtizedes gyakorlata az, hogy csak hozzávetőleges (tól–ig) tételek megállapítására vállalkozik. Mivel a vagyoni hátrány eltérően számítható ki az egyes műtípusok és felhasználási módok esetén, ezért a szakértők a fotók esetében is eltérő díj- és kárösszeg-megállapítási metodikákat alkalmaznak. Kamarai vagy egyéb szakmai szervezeti díjszabás hiányában fotók tekintetében a szinte valamennyi tipikus felhasználási módra kiterjedő HUNGART jogdíjközlemény a kiindulási alap, emellett a szakértők sokszor figyelembe veszik, hivatkozási alapnak tekintik a korábbi szakvéleményeket is.

Egy 2004-ben megjelent kiadványba korábbi szakirodalmi művekből engedély nélkül átvett fotók vonatkozásában a Testület a HUNGART 2004-ben hatályos díjközleményét vette alapul, amely szerint 500 példányig történő sokszorosítás esetében az 1/4-ed oldaltól egész oldal terjedelmű képért fizetendő jogdíj 1 100 forinttól 3 800 forintig terjed képenként. Erre figyelemmel, a szóban forgó fényképek díjazására az eljáró tanács fotónként 1 100–3 800 forint szerzői jogdíjat látott indokoltnak.¹⁸⁵

Kiadványban és naptárban engedély nélkül felhasznált 53 db fotó vonatkozásában bírósági megkeresésre készített testületi szakvélemény is abból indult ki, hogy a szerzői jogdíj mértékét főszabály szerint a felek szabadon határozzák meg, ugyanakkor a jogosulatlan felhasználást követően a felhasználási díj mértékének utólagos meghatározásánál kiindulási alap lehetne a felhasználásból származó bevétel nagysága is. A konkrét esetben azonban a kiadvány ingyenesen került terjesztésre, így a felhasználásból az alperesnek nem származott bevétele. További nehezítő körülményként, a felperes és az alperes írásbeli felhasználási szerződést nem kötött, kizárólag a felperes által kiállított számlákon feltüntetett megnevezésből lehetett követeztetni arra, hogy a felperes az alperes által megrendelt fotókat milyen felhasználási céllal készítette el. Így az eljáró tanács – a 2008-ban hatályos HUNGART díjközlemény „Reklámbrossúra, levelezőlap, reklámprospektus, reklámeszközök, reklámnaptár”-ra vonatkozó rendelkezések alapján – az 1 500 darabszámban megjelent „Útközben” elnevezésű kiadvány fényképfelvételeinek jogosulatlan felhasználása miatt a 2000 darabszámig terjedő példányszám kategóriába besorolva 1x16 300 forint és 42x8 500 forint, összesen 373 300 forint jogdíj elmaradását állapította meg. A 2008-ban hatályos díjszabás ugyanazon rendelkezéseinek alapján pedig a 150 példányszámban megjelent „BUÉK” naptáron a felperes által készített 5 darab 1/8-ig terjedő nagyságú fényképfelvétel jogosulatlan felhasználása miatt 5x4 100 forint, azaz összesen 20 500 forint jogdíj meg nem fizetését mutatta ki. A szakvélemény ennek alátámasztására rögzítette, hogy nem volt egyértelműen megállapítható, hogy a felperes által készített, jogosulatlanul felhasznált fényképek közül mely képek felhasználása tekinthető elsődleges felhasználásnak, azonban a per során becsatolt számlán feltüntetett

185 SZJSZT-26/2006. Szövegrészletek és fotók kiadványban történt jogosulatlan felhasználásával okozott kár megállapítása.

megnevezéstől eltérő célra történő felhasználás jogosulatlan felhasználásnak tekinthető, és a HUNGART másodlagos felhasználásra vonatkozó jogdíjközleménye ebben az esetben is a jogdíj alapjának meghatározásakor viszonyítási alapként szolgálhatott.¹⁸⁶

Téglafalakat ábrázoló fotók szerzői jogi védelme tárgyában készült szakvéleményében a Testület eljáró tanácsa arra a következtetésre jutott, hogy a fényképfelvételek triviális, a kreativitás minimumával is alig rendelkező, a funkció által szinte teljes egészében meghatározott produktumok. Ugyanakkor a fényképfelvételek elkészítésekor volt a fényképésznek minimális mozgástere abban, hogy milyen szögéből, milyen napszakban vagy világítással, és képkivágással készítse el a fényképfelvételeket. Ebből következően a szakvélemény megállapította, hogy a fotók – egy kivétellel – szerzői műnek minősülnek, amelyek felhasználásáért a felperes díjazás illeti meg. A díjazásnak – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia, és a díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozáttal mondhat le.¹⁸⁷ A bevétellel arányos díjazás elvét azonban a jelen felhasználás esetében nem lehetett alkalmazni, mivel nem volt megállapítható, hogy az alperes a felhasználással milyen bevételt ért el. Ilyen esetben a díjazás tekintetében – analógiaként – irányadó lehet a HUNGART díjszabása. Az eljáró tanács a díj meghatározásánál figyelembe vehető szempontként hangsúlyozta, hogy „itt egy bárki által (»háziilagosan«) elkészíthető produktumról van szó, amely a funkcionális kötöttsége okán nem bír magas felhasználási értékkel.”¹⁸⁸ Az ügyben született ítélet nem elérhető, így nem tudható, hogy a bíróság – ha elfogadta az SZJSZT szempontjait és megállapításait – milyen összeget ítelt meg a felperes szerzőnek elmarad jogdíj és gazdagodás megtérítése címén.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) megkeresésére készült szakvéleményben a jogvita tárgyát az képezte, hogy egy honlapon, különböző időpontokban megjelent cikkek mellett felüntetett három darab fénykép a feljelentő (sértett) felhasználási engedélye nélkül került felhasználásra. A sértett feljelentést tett a Btk. 385.§ (1) bekezdésébe ütköző, és a (3) szerint minősülő nagyobb vagyoni hátrányt okozva elkövetett szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése büntettének gyanúja miatt. Az okozott vagyoni hátrány összegének megállapítására vonatkozó kérdést a Testület nem szerzői jogi szakértői problémának tekintette, ezért az eljáró tanács álláspont helyett csak tájékoztatást, egyfajta iránymutatást adott. A vagyoni hátrány összege a feljelentő (sértett) szerző vagyonában okozott kárból, és az elmaradt vagyoni előnyből adódik össze. A fényképeknek a perbeli honlapon történő jogosulatlan megjelenítése (nyilvánosságához közvetítése, esetleg többszörözése) útján keletkezett vagyoni hátrány kiszámítása során az Szt. 16. § (4) bekezdés első mondata releváns.¹⁸⁹ Minthogy a jogdíjat nem lehetett az Szt. § 16 (4) alapján megállapítani (a feljelentő – sértett – szerző és a gyanúsított közötti eltérő megállapodás nem volt, és a fényképek felhasználásához kapcsolódóan a bevétel külön nem volt megállapítható), a szakvélemény a releváns piacon hasonló felhasználás engedélyezéséért járó, általánosan kialakult jogdíj-mértékekből indult ki. A feljelentő vagyonában megalapozottan elvárt jogdíj ugyanis elmaradt. Az eljáró tanács ismeretei szerint a gyakorlatban az online hírportálok által fizetett jogdíjak összege fényképenként bruttó 3 000–9 000 forint (a reális összeg

186 SZJSZT-04/2011. Fotók kiadványban és naptárban történt jogosulatlan felhasználása esetén megállapítható jogdíj

187 Szt. 16. § (4) bekezdése.

188 SZJSZT-24/2013. Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalakat, mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme

189 „Ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelyek - eltérő megállapodás hiányában - a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia”.

szignifikánsan alacsonyabb a feljelentő – sértett – által megjelölt igénynél). Az engedély nélküli felhasználásból a feljelentőt ért vagyoni hátrány tehát megközelítőleg a három fényképért együttesen bruttó 9 000–27 000 forint, következésképpen nem éri el a büntetőjogi értékhatárt. Az eljáró tanács megjegyezte továbbá, hogy a kalkuláció során nem vette figyelembe a szerző személyhez fűződő jogainak esetleges sérelmét, amelyeknek a vagyoni hátrány megtérülésével kapcsolatban a joggyakorlat a mai napig nem alakított ki egységes véleményt.¹⁹⁰

4. Az iparművészek díjazása

A tárgyalkotó vizuális művészeteken belül a képzőművészet és a fotóművészet mellett létezik egy műfajilag, rendeltetésileg és jogilag is markánsan elhatárolható, sajátos forma- és stílusjegyekkel, eltérő funkcióval rendelkező művészeti terület: az iparművészet és az ipari tervezőművészet. A területek egymástól történő elhatárolását egyfelől megnehezíti, hogy az iparművészet és a képzőművészet határai napjainkra összemosódnak látszanak: az iparművészet számos területén egyre több esetben találkozhatunk olyan autonóm alkotásokkal, amelyek a használati funkciójukat elvesztették, így a használati tárgyaktól elvonatkoztatva, esztétikai műtárgyként jelennek meg.

Másfelől, az iparművészeti alkotások sok tekintetben hasonlóságot mutatnak az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények művészeti jellegzetességeivel, gazdasági és jogi ismérveivel is. Az építészeti művekkel való rokonság elsősorban ezeknek az alkotásoknak az egy műpéldányhoz való kötöttségében és elsődleges használati funkciójában mutatkozik meg, valamint abban, hogy a szerzői jog nemcsak az építészeti, iparművészeti alkotásokat, hanem azok terveit is védi. A műszaki létesítményekkel való egyezőség pedig a párhuzamos oltalomban jelentkezik – a szerzői jogi védelem mellett az iparjogvédelmi oltalom is szóba jöhet az azokra vonatkozó jogszabályoknak való megfelelés esetén. A két különböző védelmi rezsim nincs összekapcsolva: attól még, ha az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotás nem felel meg az egyes iparjogvédelmi oltalmak követelményeinek, részesülhet szerzői jogi védelemben az Szt. szerint.¹⁹¹ A párhuzamos oltalmi formák „együttélése” megmutatkozik az iparművészek díjazásának különböző formáiban, az iparművészeti alkotások eltérő árképzésében.

Az iparművészet legkülönbözőbb ágazataiban tevékenykedő alkotók általában messze-menőig ki is aknázzák az oltalmi formák nyújtotta lehetőségeket: az Szt. által garantált szerzői jogi védelem mellett jellemzően a védjegyoltalom és a formatervezési mintaoltalommal biztosítják alkotásaikon a párhuzamos védelmet.¹⁹² A párhuzamos alkalmazás mellett előfordulhat az előbb említett oltalmi formák közötti összeütközés is. Ezzel kapcsolatban mind a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (Vt.), mind a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (Fmtv.) kizáró okként rögzíti más jogosult korábban fennálló szerzői jogi jogosultságát.¹⁹³

190 SZJSZT-20/17. Fényképfelvétel szerzői jogi védelme

191 Bővebben ld.: Kiss Zoltán–Kiss Dóra (2022b)

192 A különböző iparművészeti ágazatokat illetően ld.: hu.wikipedia.org/wiki/Kateg%C3%B3ria:Iparm%C5%B1v%C3%A9szet

193 Vt. 5. §: „(1) Nem részesülhet védjegyoltalomban a megjelölés, amely *a*) másnak korábbi személyiségi – különösen névhez, képmáshoz fűződő – jogát sértené; *b*) más korábbi szerzői, szerzői joghoz kapcsolódó vagy iparjogvédelmi jogába ütközne.” Fmtv. 10. § (2) Más korábbi szerzői jogát sértő minta nem részesülhet oltalomban.

Az iparművészeti alkotások kritériuma, hogy rendszerint a nem egyedi, hanem meghatározott darabszámú kézi munkával készült művek hordoznak iparművészeti jelleget. Ez a szempont sem a legmegfelelőbb módja az összevetésnek, hiszen a képzőművészet területén jól ismert a sokszorosított képgrafika, amely az iparművészeti művekhez hasonló eljárás útján készül. Az iparművészeti alkotásokkal kapcsolatban az SZJSZT már 30 évvel ezelőtt, a 10/1992. számú szakvéleményében rögzítette, hogy az iparművész munkáját a kivitelezés emeli művészetté. Ennek nyomán az ügyben eljáró bíróság megállapította, hogy egy mű szerzői jogi védelmét nem a megrendelő és a szerző megállapodása dönti el, hanem kizárólag az alkotás jellegétől függhet.¹⁹⁴

Összefoglalóan rögzíthetjük, hogy a képző-, a fotó- és az iparművészet közös jellemzője, hogy mindegyik vizuális műfaj célja a művészeti önkifejezés megvalósítása az alkotó tevékenységen keresztül. A képző- és fotóművészethez képest azonban az iparművészetben többtelemként a funkcionalitás is megjelenik, ugyanis az iparművészeti alkotások célja jellemzően valamilyen használati funkció elérése és kiszolgálása. Ezeknek az ipari, lakberendezési, szórakoztatási, díszítő stb. funkcióknak a kiaknázása biztosítja az iparművészek számára a más léptékű és típusú anyagi ellentételezést. Az ezt erősítő (többes) oltalomnak, és a magasabb összegű, biztosabb jövedelemnek az ára az iparjogvédelmi oltalomszerzés hatósági díja, amit vagy az alkotónak vagy a termék későbbi jogosultjának (használójának) kell megfizetni az erre vonatkozó jogszabályoknak és tarifáknak megfelelően.

4.1. Iparművészeti alkotások szerzői jogi védelme, védjegyoltalma és formatervezési mintaoltalma

Szerzői jogi törvényünk a műtípusok nem kimerítő jellegű, példálózó felsorolásában külön nevesíti az iparművészeti alkotást és annak tervét, valamint az ipari tervezőművészeti alkotást.¹⁹⁵ Ettől függetlenül, a művészet határtalan világában előfordulnak olyan műtárgyak, amelyek esetében nehézségbe ütközik a tipizálás, és a műfaji sokszínűség, a műfajok keveredése kikényszerítette a párhuzamos oltalom lehetővé tételét, azaz ha az egyik oltalmi forma által biztosított védelem fennáll (vagy nem áll fenn), az még nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egy másik oltalmi rezsim védelmet nyújtson. Ezzel összefüggésben az Fmtv. indokolása megerősíti a formatervezési mintaoltalom és szerzői jogi védelem kumulációjának lehetőségét. Eszerint „a mintának az e törvényben szabályozott oltalma nem befolyásolhatja a mintán mint művészeti alkotáson külön törvény szerint fennálló szerzői jogok védelmét.”¹⁹⁶

A szerzői jog formalitásmentes és automatikus jellegének köszönhetően a védelem már az alkotás létrejöttétől kezdve fennáll, így a szerzői jogi védelem időben minden esetben megelőzi az iparjogvédelmi oltalmi formák által biztosított védelmet. Ha egyazon alkotáson keletkezik a szerzői jogi oltalmat követően más iparjogvédelmi oltalom, akkor az nem fogja a korábbi oltalmat megszüntetni. Ugyanakkor egy másik, korábbi alkotáson fennálló szerzői

194 BH1990. 420

195 Szjt. 1. § (2) bekezdésének *m*) és *o*) pontjai.

196 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról (Fmtv.) 64. §-a.

jogi oltalom kizáró okként merülhet fel a védjegyjogi oltalom, a valamint formatervezési mintaoltalom megszerzése esetén.¹⁹⁷

A két típusú oltalmi forma által biztosított védelem megszerzéséhez eltérő feltételek szükségesek: a formatervezési mintaoltalomhoz az újdonság és az egyéni jelleg követelménye társul, a szerzői jogi védelemhez pedig a már említett egyéni, eredeti jelleg fennállása. Az egyéni jelleg kritériuma mindkét esetben megtalálható, ám a fennállásuk vizsgálatában különböznek egymástól. Amíg a minták esetében a tájékozott használó, addig a szerzői jog esetében a művész, vagy az adott művészi ágban jártas szakember megítélése a zsinórmérték. Az újdonság követelményének megítélésénél a vizsgálat arra irányul, hogy a későbbi minta vagy alkotás ne legyen másolata a korábbiak.¹⁹⁸

A szerzői jog szerint biztosított védelmi idő lényegesen hosszabb az iparjogvédelmi oltalmi formákhoz képest, mivel a szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.¹⁹⁹ Ezzel szemben a formatervezési mintaoltalom a bejelentés napjától számított öt évig áll fenn, amely legfeljebb öt alkalommal meghosszabbítható, tehát a védelmi idő a huszonöt évet semmiképp sem haladhatja meg.²⁰⁰ Ebből adódóan az olyan formatervezési minták esetében, amelyeknél a szerzői jogi védelem feltételei is fennállnak, a jogosultak halálát követően a minták még hosszú időn át oltalomban részesülhetnek.

Azon formatervezési minták esetében, amelyek szerzői jogi védelem alatt is állnak, az alkotót megillető jogosultságok kapcsán fontos kiemelni, hogy a párhuzamos védelem egyaránt kiterjed a hasznosításra és a felhasználásra mint a hasznosítás szerzői jogi megfelelőjére.²⁰¹ Ugyan mindkét jogosultság az alkotás nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét célozza, a mögöttes céljuk tekintetében eltérés mutatkozik. „Amíg a szerzői jog esetében a hangsúly a mű érzékelhetővé tételére, élvezetére helyeződik, addig a mintáknál a hasznosítás kifejezetten profitorientált.”²⁰² Az Fmtv. a hasznosítás fogalmát egy nem kimerítő jellegű felsorolással határozza meg, amely szerint hasznosításnak minősül különösen: a minta szerinti termék előállítás, használata, forgalomba hozatala, forgalomba hozatalra való felkínálása, behozatala, kivitele és e célokból való raktáron tartása.²⁰³ Szükséges azt is megjegyezni, hogy az oltalom korlátjai kifejezik a formatervezési mintaoltalomnak a szerzői joghoz fűződő szoros viszonyát: mind az idézés, mind az iskolai oktatás céljából végzett cselekmény megtalálhatók a szerzői jogi szabad felhasználás esetkörei között.²⁰⁴

A vagyoni jogok tekintetében is eltérés mutatkozik a két oltalmi forma között. A szerzői jog szerint a szerzőt megillető vagyoni jogosultságok főszabály szerint forgalomképtelenek, nem idegeníthetők el, azaz a jogátzállás helyett jellemzően felhasználási engedély útján történik az alkotás hasznosítása.²⁰⁵ Ezzel szemben a mintaoltalomból eredő vagyoni jogok át-

197 Vt. 5. § (1) bekezdésének *b*) pontja; Fmtv. 10. § (2) bekezdése.

198 Amíg a formatervezési mintaoltalomnál egy meghatározott, objektív mérce használatos, azaz a viszonyítási alapot az elsőbbségi időpont előtt már nyilvánosságra hozott minták jelentik, addig a szerzői jog esetében az újdonság kritériuma szubjektív jellegű, mivel az oltalom teljesülését a szakembernek a vizsgálat időpontjában fennálló szakértelme határozza meg.

199 Szjt. 31. § (1) bekezdése.

200 Fmtv. 19. § (1)–(3) bekezdése.

201 Fmtv. 16. § (1)–(3) bekezdése, Szjt. 16. §-a.

202 HEPP (2011b): 66.

203 Fmtv. 16. § (3) bekezdése.

204 LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS (2017): 348.

205 Szjt. 9. § (3) bekezdése.

szállhatnak, átruházhatók és megterhelhetők.²⁰⁶ Éppen ezért azon szerzői mű esetében, amely formatervezési mintának is minősül, az iparjogvédelmi oltalmon keresztül biztosíthatóvá válik a szerzőt megillető vagyoni jogok forgalomképessége.²⁰⁷

A formatervezési mintaoltalom lajstromba vételének kétségtelen előnye, hogy hatósági nyilvántartásba vételhez kötött, amely egyrészt a jogérvényesítés szempontjából biztonságot jelent, másrészt a nyilvánosság számára hiteles információval szolgál. Hátránya viszont, hogy az eljárás költséges, szemben a díjmentes szerzői jogi oltalommal, ahol a jogosultak számára lehetőség van a minimális költségekkel járó és egyszerűen elérhető önkéntes műnyilvántartásra is. Ugyan az így szerezhető tanúsítvány védelmet nem keletkeztet, a szerzőség elsőbbségi időpontját igazolja.²⁰⁸ Ennek kapcsán szükséges ismételtlen kiemelni, hogy a formatervezési mintaoltalom biztosítja az alkotások forgalomképességét, azaz a felhasználó ezáltal nem engedélyt, hanem vagyoni jogokat szerezhet. Mindamellet a védelmi idő tekintetében a szerzői jog által biztosított oltalom kedvezőbb a jogosult számára, hiszen a formatervezési mintaoltalom maximum 25 évig áll fenn.

A formatervezési mintaoltalom és a szerzői jogi védelem célja és rendeltetése között a legfőbb különbség az, hogy amíg az előbbi a versenyképesség javítására koncentrál, addig az utóbbi rendeltetése a művészeti, kulturális értékek közvetítése, megőrzése, valamint a művelőzet biztosítása. Az egyéni–eredeti, esztétikai jelleg megléte nem követelmény a formatervezési mintaoltalom esetében – ha a minta művészeti értékkel is bír, az a fennálló formatervezési mintaoltalmat nem befolyásolja. Így tehát az iparművészeti, ipari tervezőművészeti alkotásoknak mint szerzői műveknek lehetséges a mintaként történő oltalmaztatása is, ha megfelelnek a formatervezési mintaoltalommal szemben támasztott új és egyéni jellegű követelménynek. A szerzői jogi oltalom mind a formatervezési mintaoltalom keletkezése alatt, azt megelőzően, és annak lejártát követően fennáll.²⁰⁹ „Mindezek alapján létrejöhet a párhuzamos oltalom, amely lehetőséget teremt a jogosult számára a különböző igények közötti választásra, biztosítva azt, hogy azokat akár egymás mellett is érvényesítse.”²¹⁰

Az iparművészeti alkotások egyes altípusainak szerzői jogi védelmével kapcsolatban végül fontos kiemelni, hogy esetükben más tényezők, szempontok kapnak szerepet az egyéni–eredeti jelleg megragadásánál, megállapításánál. Ezek a tényezők összefüggnek az adott tárgy funkcionalitásával, amely annyira behatárolhatja külső kialakításukat, hogy kizárt az egyéni, eredeti jellegzetesség megragadása (például lépcsők, támfalak, kerti bútorok esetében). Az egyéni, eredeti jelleg fennállásához ugyanakkor ezeknél is elengedhetetlen, hogy legalább minimális tere legyen a különböző megoldások közötti választásnak.²¹¹ A döntés megnyilvánulhat például az anyagválasztásban, a forma és a színvilág meghatározásában. Az alkotószabadság terét szűkítik a tárgy használati funkciói, technikai adottságai, az ergonómiai követelmények, továbbá az adott iparágra jellemző kialakítási ötletek és stíuselemek. Egy iskolai bútorozási terv elkészítése során figyelembe kell venni továbbá a vonatkozó szabvány előírásokat is. Az iparági jellemzőkre – mint a szerzői jogi eredetiséget korlátozó vagy kizáró

206 Fmtv. 21. § (1) bekezdése.

207 HEPP (2011b): 67.

208 SZJSZT-21/2005. Grafikai alkotás szolgai másolása.

209 LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS (2017): 344.

210 KISS Zoltán–KISS Dóra (2022b): 78.

211 SZJSZT 13/2014. Kő dísz tárgyak szerzői jogi védelme és szolgai másolása.

tényezőkre – további példákat találunk a divatiparban.²¹² Mindez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a szerzői jogi védelem hiánya vagy el nem ismerése jelentős befolyásoló, konkrétan csökkentő hatással lenne az alkotók díjazására.

4.2. Az iparművészetet megillető díjazás mértéke és meghatározása

4.2.1. Díjmegállapítás jogszabályban

A nagyjogos engedélyezés körében alkalmazott díjmegállapításról szóló 1.3.2. fejezetben tisztáztuk, hogy a műfajtak, és azok felhasználásának sokszínűsége és változatossága lehetetlenné teszi az egyedi díjmegállapításra bármilyen számítási mód jogszabályi definiálását. Mindez halmozottan igaz az iparművészetre, melynek területén a piacgazdaság világában, és a szerződéses szabadság jegyében teljességgel lehetetlen akár jogszabályban, akár iparági útmutatókban értékesítési limitárákat meghatározni, vagy árképzési metódusokat megszabni. Az Szjt. 1999. évi elfogadásáig hatályos ágazati miniszteri rendeletek még megszabták a díjazás alsó határát, általában a terjedelemmel vagy a darabszámmal arányosan. Esetünkben az iparművészeti és ipari tervezőművészi alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és szerzői díjáról szóló 9/1970. (VI. 25.) MM rendelet volt irányadó, amely rögzítette, hogy a kész, vagy a jövőben alkotandó iparművészeti, valamint az ipari tervezőművészi alkotás (terv, műpéldány, prototípus stb.) felhasználására vonatkozó szerződésnek tartalmaznia kell a mű megjelölését, felhasználásának célját és módját, elkészítésének technikai megoldására vonatkozó kikötéseket, az átadásának határidejét, a műpéldány tulajdonjogára vonatkozó megállapodást, a szerződés időtartamát, a díjazással kapcsolatos rendelkezéseket, valamint a mű többszörösítésénél a szerző esetleges közreműködésére vonatkozó megállapodást. A díjazásban a felek a művészeti bírálókat során kialakított vélemény figyelembevételével állapodtak meg.²¹³ A szerződés időtartama legfeljebb 10 évre terjedhetett, ipari tervezőművészi alkotás esetén azonban határozatlan időre is szólhatott.

Az ipari tervezőművészi alkotás és az ipari formatervek felhasználása után járó szerzői díj mértékét a rendelet melléklete szerint kellett megállapítani. E műtípus megvalósításának folyamatára és egyéb sajátosságaira tekintettel a rendelet és melléklete különbséget tett tervezési díj (mint díjelőleg) és a termelői díj árbevételének meghatározott százalékában rögzített százalékos díj között. A tervezési díjat abban az esetben sem kellett visszafizetni, ha a százalékos szerzői díj nem vált esedékessé, vagy annak összege a tervezési díjat nem érte el.²¹⁴ Az

212 Ennek termékei (például ruhák, kiegészítők) is élvezhetnek szerzői jogi jogvédelmet, de jellemzően ez az oltalom csak „szűk értelemben” áll fenn. Ebben az állandóan változó iparágban egy korábban még egyéni, eredeti jellegű megoldás később gyakran már „csak ötlet” szintjén mozoghat, beszűkítve az alkotás terét. A divatiparra jellemző módon általános és bevett gyakorlat, hogy egy ruhadarab megtervezésénél a tervezők a korábbi divathullámokból merítik ötleteiket, az ötletek pedig nem állhatnak védelem alatt, tehát felhasználásuk egy ruhadarab kialakításánál nem alapoz meg védelmet.

213 A művészi bírálót (zsűrizést) a Képző- és Iparművészeti Lektorátus végezte, amely 2007-ben a Magyar Művelődési Intézethez került, majd 2012-ben beolvadt a Magyar Alkotóművészeti Közhazsnú Nonprofit Kft.-be (MANK). Ezt követően a MANK keretei között folyik az alkotóművészetet támogató szakmai, szaktanácsadói tevékenység, így többek között köztéri szobrokról, érmékről, és egyéb műalkotásokról szakvélemények kiadása.

214 A százalékos szerzői díjat évenként a tárgyévet követő év február 1-ig kellett megfizetni.

ipari tervezőművészi alkotás és az ipari formatervek felhasználása után járó szerzői (tervezési) alapdíjának mértéke például egyszerű felépítésű és szerkezetű termékek esetében 10 000 forintban, míg a százalékos díj a termelői árbevétel 0,1–3 százalékában került meghatározásra (bonyolult felépítésű és összetett szerkezetű termékek esetében a tervezési díj 50 000 forint volt, a százalékos díj viszont itt is 0,1–3 százalék között mozoghatott).

1999. szeptember 1-jétől ezeket a miniszteri rendeleteket hatályon kívül helyezték, ahogy a Képző- és Iparművészeti Lektorátus jogszabállyal megerősített és minőséget garantáló (ezáltal ármeghatározó) zsűri funkciója is megszűnt. Napjainkban a MANK által a beérkező megrendelések szerinti műfajban (például kézműves- és iparművészeti termékek, amatőr művészeti alkotások) folytatott egyéni, csoportos és időszakos csoportos termékminősítő zsűriki szervezése, lebonyolítása tölti be ezt a funkciót, amely azonban nem terjed ki a tárgy értékének elbírálására.²¹⁵

Kortárs iparművészeti aukciók, számokban mérhető galériás értékesítések hiányában kérdésként merül fel, hogy milyen szempontok, rendezőelvek határozzák meg ezeknek a műveknek a piaci mozgását és árát? A fotóművészek díjazásáról szóló fejezetben tisztázásra került, hogy a fotóművészeti alkotások értékesítése, kiállítása, követő jogi díjigénye, az alkotások másodlagos felhasználásának engedélyezése a képzőművekhez hasonlóan működik. Erre figyelemmel a HUNGART éves díjszabása nem is tesz különbséget az érintett jogosulti kör alkotásainak másodlagos felhasználása (többszörözés, terjesztés, kiállítás, valamint sugárzás útján, közvetlen betáplálással vagy digitálisan nyilvánossághoz történő közvetítés) után beszédett jogdíjak megállapítása és felosztása között. Az alapprobléma az, hogy a jogdíjközlemény nem tesz különbséget, és nem differenciál a képző-, fotó-, ipar- és ipari tervezőművészek között, miközben az iparművészeti alkotások reprodukciós célú többszörözése nem tekinthető tipikus és gyakori felhasználási módozatnak. Másként fogalmazva, a dizájn termékek elsődleges és másodlagos felhasználása nem vethető össze a képző- és fotóművészeti alkotások piacával, amire nincs tekintettel a HUNGART díjszabása. Ez a helyzet nem okoz ugyan zavart az iparművészek díjazási folyamatában, ugyanakkor –szakmai igazodási pontok hiányában – megnehezíti a jogsértés során keletkezett vagyoni hátrány bírósági megállapítását. Ezt támasztja alá az iparművészeti területen fellelhető kevés számú, az összecszerülésre kiterő releváns testületi szakvélemény is.

4.2.2. Díjmegállapítás a jogalkalmazásban

Mintadobozok kismértékben történő megváltoztatása, és engedély nélküli gyártása, forgalomba hozatala tárgyú bírósági ügyben az SZJSZT eljáró tanácsának dolgát az is nehezítette, hogy figyelembe kellett venni, hogy a felek nem foglalták írásba a felhasználási szerződést, aminek elmaradása egyfelől a szerződés semmisségét eredményezi, másfelől az (elmaradt) díjazás megállapítását is megnehezíti. A szakvélemény ebben az esetben is abból indult ki,

215 A termékminősítés során a MANK által felkért művészeti szakértők elbírálják az alkotást, a műfaji és funkcionális követelményeknek megfelelő munkát szerzői jogvédelem alá eső iparművészeti alkotásnak (AM), illetve egyedi jellegű színvonalas kézműves terméknek (TM-A), vagy igényesen kivitelezett kézműves terméknek (TM-B) minősítik. Az eredményről a MANK szakvéleményt, termékminősítést ad ki. A művészeti szakértők által elfogadott tárgy zsűriszámot kap. A termék a zsűri által meghatározott, a jegyzőkönyvben feltüntetett példányszámban állítható elő.

hogy a felhasználási díj kizárólag a felek szabad megállapodásán, annak hiányában bírói mérlegelésen múlik.

„A szerződésben kikötött egyszeri díjazás esetén sem a felhasználás ténye, sem a legyártott mennyiség természetesen nem érinti a díj mértékét; ilyenkor inkább csak a kockázatvállalás van máshova telepítve, mint abban az esetben, ha a szerző a tényleges forgalom után százalékos juttatásban részesül. Olyan esetben azonban, amikor a felek előre nem állapodtak meg a díjazás mértékében – mint a tárgyalat esetében –, hanem arra a per során, és így már bizonyos forgalmi tapasztalatok után kerül sor, indokolt lehet, hogy a forgalmi adatokat a díj megállapításánál valamilyen módon figyelembe vegyék.”

Mindezekre figyelemmel, az eljáró tanács a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakvéleményében szereplő alkotásonkénti 100 000–300 000 forint közötti összeget annyiban tartotta reálisnak, hogy a felhasználásra került formatervek esetében a forgalom mértékétől is függően a felső határig terjedő összeg, a felhasználásra nem került mintadobozok esetében az alsó határhoz közeli összeg megállapítása lehet indokolt.²¹⁶

Szobrászművész felperes által tervezett alkotások alperes kivitelező által történő lemásolása, és engedély nélküli felhasználása tárgyában készült szakvéleményében a Testület rendelkezésre állt a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakvéleménye. Ezt azonban nem vette figyelembe, mivel „a művészeti alkotásról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet.” Az ügyben eljáró tanács ettől függetlenül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felperesi jogelőd tervei az Szt. értelmében önmagukban is védelem alá eső művészeti alkotások. Mivel a perbeli ügyben a régi Szt. rendelkezései voltak irányadók, a szakvélemény felidézte az előző alpontban ismertetett 9/1970. (VI. 25.) MM rendeletben az ötvös- és fémművészeti alkotásokra vonatkozó tervezési díj és százalékos szerzői díj mértékét. A díj és a vagyoni hátrány összegének ennél konkrétabb megállapítására azonban a Testület ebben az ügyben nem vállalkozott.²¹⁷

Kerti fabútorok szerzői jogi védelmének megsértése miatt indított büntetőügyben a Testület megállapította, hogy a vádlott által készített garnitúra követi a sértett garnitúráinak egyéni, eredeti kialakítását, a bútorok karakterükben, összehatásukban megegyeznek, ez a hétköznapi szemlélő számára is egyértelmű, ezért a vád tárgyává tett kerti ülögarnitúra gyártása sérti a jogtulajdonos többszörözési és terjesztési jogát. A díj kiszámításának módjára és összegére vonatkozó bírói kérdések megválaszolása előtt az eljáró tanács először azt vizsgálta, hogy a sértett által megjelölt 30 000 000 forint vagyoni hátrány – 100–130 db garnitúra vádlott által történő eladása esetén – reális-e. A 30 000 000 forintot a sértett egyszerűn a saját darabonkénti kb. 300 000 forintos eladási ára és a vonatkozó időszakban kieső megrendelések száma alapján határozta meg. A szakvélemény rámutatott arra, hogy

„még ha bizonyítást is nyer, hogy a sértett a vádlott szerzői jogsértésének következtében valóban kb. 100 vásárlótól esett el, nem a teljes árral, hanem a haszonnal kell kalkulálni a vagyoni hátrány összegének megállapításához, ami a fenti adatokkal számolva is jóval kisebb

216 SZJSZT-21/2006. Doboz formatervek szerzői jogi védelme.

217 SZJSZT-25/2007. Szerzői minőség jogi megítélése, tervezői és kivitelezői tevékenység viszonya.

összeg, nagyságrendileg 3.000.000 forint. A vagyoni hátrány fogalmába nem tartozik bele az általános forgalmi adó, így ezt is figyelembe kell venni az összeg meghatározásánál.”

A bútort tervező iparművészek jogdíjigényével kapcsolatban a Testület utalt a HUNGART díjszabására, amennyiben a szerzők átengedik a már egyszer nyilvánosságra hozott alkotásaik bármely további felhasználásának – a hatályos szerzői jogi rendelkezések értelmében jogdíjköteles – engedélyezési jogát a közös jogkezelőnek. Ha nem engedték át, akkor a jogdíj mértéke elsősorban a felhasználás jellegének, terjedelmének függvénye, és általános tarifaként, vagy egyedi szerződés keretében kerül meghatározásra. A HUNGART jogdíjtarifái kizárólag a jogkezelő közreműködésével történő jogosítások tekintetében érvényesek, ugyanakkor viszonyítási pontként hasznosak lehetnek a vagyoni hátrány számítása során is. A jelen ügyben kérdéses bútorok a díjszabás „Egyéb anyagokon történő felhasználás (textília, bőr, csomagolópapír stb.)” kategóriájába tartoztak, ahol a díj a kiskereskedelmi eladási ár százalékos arányában kerül megállapításra és a nettó eladási ár 10 százalékát teszi ki.²¹⁸ A jelen ügy egyik tanúvallomása szerint a vádlott nagyjából 100–130 darab garnitúrát adott el, darabját 160 000–220 000 forint között.. A vádlott jóval kisebb darabszámot jelölt meg, azonban még ezekkel a forgalmi adatokkal kalkulálva is nagyságrendileg 1 500 000–3 000 000 forint a becsült vagyoni hátrány. A sértett szerint a vádlott 75 000 forintért is árult garnitúrákat, ez esetben viszont az összeg még kisebb.²¹⁹ A sértett akként nyilatkozott, hogy évi 500 000 forint licencdíjat kért volna a vádlottól annak fejében, hogy zavartalanul gyárthassa és árusíthassa a bútorokat. Ez a kérdéses időszakra vonatkozóan nagyságrendileg 1 500 000 forintot tett volna ki. A bírói mérlegelésnél tehát figyelembe lehetett venni, hogy a sértett ezt a nagyságrendet tartotta reálisnak a jogszerű felhasználás fejében fizetendő szerzői jogdíj meghatározásakor! Az eljáró tanács végül kitért arra is, hogy a díj megfizetésének formájára sincs speciális előírás, a felek szerződésbe foglalt megállapodásának megfelelően fizetendő (akár részesedésarányosan, meghatározott periódusokra vonatkozóan, akár fix díjban is kiköthető, és egyszeri alkalommal fizethető). „Iparjoggal kapcsolatos díjfizetési kötelezettségről viszont a jelen esetben nincs szó, tekintve, hogy szerzői jogi védelem alatt álló alkotásról van szó, és nem az iparjogvédelem tárgykörébe eső termékről (bár a párhuzamos oltalom elvének is megfelelően akár formatervezési mintaoltalomban is részesülhetnének a kérdéses bútorok, de erről az eljáró tanácsnak nincs tudomása).”²²⁰

Gumiformák – mint ipari formatervek – segítségével készített miniatúrák területén a tervező és a kivitelező nem szokta a felhasználási szerződésben korlátozni a sokszorosítható tárgyak számát. Ennek az az oka, hogy vagy az ún. örökáras konstrukcióban történik a felhasználás engedélyezése, vagy a felhasználási szerződésben elszámolási kötelezettséget vállalnak bizonyos időközönként a felek, az adott időszakban értékesített tárgyak darabszámának megfelelően. Ez utóbbi esetben az elszámolás alapja a termelői árbevétel szokott lenni és

218 Amennyiben a kiskereskedelmi eladási ár nincs rögzítve, akkor a HUNGART és a felhasználó közötti szerződéses engedélyezésben egy átlagos kiskereskedelmi eladási ár kerül meghatározásra, melyet a kiszámítás alapjául használnak fel.

219 Ezzel a számítással a vádlott gazdagodásának a nagysága határozható meg pontosan, a sértettet ért kár, valamint a vagyoni hátrány megállapítása során az elmaradt haszon részeként ugyan lehet számolni a sértett által alkalmazott eladási árral, viszont ebben az esetben tekintettel kell lenni arra, hogy ezen a magasabb áron a vásárlók száma vélhetően alacsonyabb lett volna.

220 SZJSZT-32/2014. Zsúrizett kerti fabútorok szerzői jogi védelme.

ennek bizonyos százalékában mint szerzői jogdíjban szoktak a felek megegyezni. A százalék nagyságrendje a 0,5-től 3-ig terjed, de kivételes esetben ennél magasabb százalék is lehet. A Testület által még 2002-ben megvizsgált tárgyak esetében a vélelmezhetően nem túl magas darabszám okán az eljáró tanács szerzői jogdíjként a szakmában szokásos felső határt, a 3 százalékot jelölte meg, és tartotta indokoltnak. Az eljáró tanács kitért arra is, hogy a sokszorosítható darabszám a Lektorátus állásfoglalásaiban csak egy bizonyos eszmei plafont jelöl, amelyet általában e tárgyak sokszorosítása nem szokott elérni, és a gyakorlatban ilyen darabszámra a felek nem szoktak szerződést kötni.²²¹

Mókuszfigurákat is tartalmazó játékpéldák szakértői vizsgálata alapján a Testület megállapította a felperes által csatolt alkotások művészeti (iparművészeti és ipari tervezőművészeti) alkotásoknak minősülnek és szerzői jogi védelem alatt állnak, míg az alperesi művek szolgai másolatának minősülnek, így azok a felperesi művek jogsértéssel előállított példányainak minősíthetők. Az ügyben eljáró tanács ugyanakkor nem tekintette szerzői jogi szakkérdésnek annak megítélését, hogy a felperes által megjelölt és igényelt 11 460 000 forint gazdagodás eltúlzott összegű-e. A szakvélemény idézte a kommentárookban is lefektetett általánosan elfogadott jogértelmezést, amely szerint

„legalább az a jogdíj követelhető, amelyet a jogsértő a jogosultnak megfizetni elmulasztott. Ezen túlmenően, amennyiben a jogsértő által elért gazdagodás ezt a jogdíjat meghaladja, a jogsértő további gazdagodása is igényelhető. A szabály nemzetközi egyezményes és irányelvi háttérből következően a gazdagodás a jogsértő által a jogsértéssel elért nyereséget jelenti.”²²²

E jogértelmezés alapján a gazdagodási igény összességének kimutatása az eljáró tanács szakértelmét meghaladta.²²³

Különböző hamis és szerzői jogot sértő ruházati termékek és kiegészítők árusításával összefüggő SZJSZT-szakvélemény részletesen foglalkozott az engedély nélküli felhasználás esetén érvényesíthető kártérítési igény kérdésével, különösen a kár elemeivel és a kármérték meghatározásának szempontjaival. A Jogérvényesítési Irányelv²²⁴ a kár mértékének meghatározásánál a kár elemeiként az elmaradt hasznot, a jogsértő által elért tisztességtelen gazdagodást és a vagyoni tényezőkön kívüli sérelem figyelembevételét említi. Ezzel összhangban van a Ptk. 6:522. §-ának (1)–(2) bekezdésével, amely szerint a károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni. A teljes kártérítés körében a károkozó köteles megtéríteni

- a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést;
- az elmaradt vagyoni előnyt; és
- a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket.²²⁵

221 SZJSZT-24/2002. Miniaturák elkészítése után fizetendő szerzői jogdíj.

222 GYERTYÁNFY (2021): 510.

223 SZJSZT-09/2012. Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása

224 A szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004. április 29-i 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: Jogérvényesítési Irányelv).

225 A negyedik elem a sérelemdíj (a korábbi Ptk. fogalomhasználatában nem vagyoni kár), amelyet a személyi ségi jogában megsértett személy követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért (Ptk. 2:52. §-a).

Amennyiben a tényleges kár nem állapítható meg, a Jogérvényesítési Irányelv lehetővé teszi az általános kártérítés megítélését is,²²⁶ melynek mértéke legalább akkora kell, hogy legyen, mint az a díj, amely a jogosultnak a jogsértő részéről járna a felhasználásért, ha a jogosult erre engedélyt adott volna.

Az ügyben eljáró tanács megjegyezte, hogy az elsőfokú ítélet a vagyoni hátrányt a korábban beszerzett szakértői vélemény alapján a lefoglalt áruk értéke alapján határozta meg. A Testület álláspontja szerint a vagyoni hátrány meghatározásának ezen módja nem volt megfelelő, mert a vagyoni hátrányt más szempontok szerint kell meghatározni. Annak megállapítása, hogy milyen összegű az okozott vagyoni hátrány, a bizonyítás lefolytatására jogosult bíróság hatásköre. A Testület arra a kérdésre tudott választ adni, hogy jogszerű felhasználás esetén milyen összeg illethet meg (illetve volna meg) a jogosultat. A kiindulási pont itt is a HUNGART elkövetéskor hatályos díjszabása, amely az egyéb anyagokon (például textília) történő felhasználás esetére a nettó kiskereskedelmi ár 10 százalékát határozza meg. Az engedélyezés során meghatározásra kerül az értékesítési ár, vagy ennek hiányában egy átlagos kiskereskedelmi ár kerül alkalmazásra. Az eljáró tanács szerint abból az esetből kell kiindulni, amikor a jogszerű felhasználás céljára engedélyt adnak, és az engedély ellenértékét a jogosult a piaci körülmények figyelembevételével határozza meg, azaz az eredeti termékekből eredő nettó árbevételhez viszonyítja a százalékos díjat.²²⁷

Röviden összefoglalva az ipari tervezőművészi alkotások és az ipari formatervek alkotói díjazásának lényegét, kissé leegyszerűsítve két korszakot különíthetünk el. Az Szjt. hatálybelenlépése előtt a 9/1970. (VI. 25.) MM rendelet (melléklete) volt irányadó, amely szerint a felhasználási engedély szerzői díja két részből tevődött össze: egyfelől tervezési alapidőből (ennek minimum összege került rögzítésre a jogszabályban), másfelől százalékos díjből (ez a termelői árbevétel 0,1–3 százalékában került meghatározásra). A miniszteri rendelet 1999. szeptember 1-jei hatályon kívül helyezését követően a felhasználási díj megállapítása kizárólag a felek szabad megállapodásán, annak hiányában (peres út esetén) bírói mérlegelésen múlik. Bonyolult felépítésű, összetett szerkezetű, illetve jelentős piaci haszonnal kecsegtető termékek esetében a tervezési díj és a százalékos díj (ha elkülönülnek) elérheti a nettó kiskereskedelmi eladási ár 10 százalékát.

5. Az alkalmazott művészetek alkotóinak díjazása

Az alkalmazott művészetek kategóriájának több megközelítése ismert és lehetséges. A legelterjedtebb irányzat a design köré építi fel a fogalmat és a művészi-esztétikai igénynek is megfelelő eszköz- és gyakorlati rendeltetésű tárgytervezést sorolja ide. Ennek megfelelően tárgykörébe tartozik elsősorban a formatervezés, a belső építészet, a plakát- és reklámgrafika, a könyvművészet, a divat és jelmeztervezés. A művek felől közelítve, olyan műalkotások gyűjtőneve, amelyek más alkotásnak alárendeltjei, annak díszítő, hangulati stb. részelemei (például épületek díszítését szolgáló szobrok). A művészetelmélet újabban használja erre a függő művészet fogalmat, azon művészi alkotások összefoglaló elnevezéseként, amely alkotások (szemben az autonóm művészet produkcióival) társadalmi funkcióikat tekintve nem a műv-

226 Jogérvényesítési Irányelv 13. cikk (1) bekezdésének b) pontja.

227 SZJSZT-26/2014. Szerzői jog megsértésének vétsége.

szi tükrözés feladatainak betöltésére hivatottak, vagy e feladatokat önmagukban – anélkül, hogy nekik fölérendelt társművészeti alkotások kereteibe illeszkednének – nem képesek betölteni. Ide tartoznak tehát mindazok a művek, amelyek kizárólag (mint a díszítőművészet), illetve más, nem esztétikai funkciók betöltése mellett (mint az építőművészet, iparművészet) az emberi környezet megszépítésére, a szépség élményének felkeltésére hivatottak, vagy más alkotások kiegészítéseként (például illusztráció, aláfestő zene), betéteként funkcionálnak.²²⁸

Jelen tanulmány ugyanakkor nem a design vagy a művészettörténeti csoportosítás mentén haladva dolgozza fel a témát, hanem a hazai szerzői jogi szabályozás műfajtak szerinti kategóriarendszerének megfelelően. Az Szjt. – amely kifejezetten tárgyi hatályaként jelöli meg a művészeti alkotásokat – a szerzői jogi védelem konkrét tárgyainak nem kimerítő, tizenhat pontos felsorolása közül nyolc műtípust sorol a vizuális műalkotások közé.²²⁹ Ezek közül – némileg szubjektív elhatárolás alapján – itt dolgozzuk fel a jelmezek, a díszletek és a térkép-művek alkotóinak díjazásának kérdéseit, míg a belsőépítészet, a kert- és tájépítészet, valamint a műszaki létesítmények díjazási attribútumai az építészeti alkotásokról szóló fejezetben kapnak helyet. Az alkalmazott művészetek alkotóinak emberi és anyagi elismerése sajnálatosan és nem indokoltan még napjainkban is alulmúlja a festészet, a szobrászat vagy az építészet társadalmi, gazdasági, jogi és intellektuális presztízsét, ezért is fontos a téma folyamatos napirenden tartása, valamint jogi és gazdasági szempontból történő kutatása.

5.1. A jelmeztervezők díjazása

5.1.1. A jelmezek és jelmeztervek szerzői jogi védelme, a jelmeztervezők jogai

A funkcionalitást hordozó műtípusok szerzői jogi elismerésének bizonytalansága húzódik meg a mögött is, hogy a védelem egészen a közelmúltig csak a jelmez- és díszlettervekre terjedt ki, magukra a jelmezekre és színházi díszletekre nem. Ennek a jogalkalmazásban is zavart okozó helyzetnek az Szjt. 2013. április 1-jétől hatályos módosítása vetett véget, megszüntetve e rokon művek közötti hátrányos megkülönböztetést. A törvénymódosítás előzménye egy 2005-ös bírósági határozat volt, amely a szerzői jogi védelmet kiterjesztette a megvalósított színpadi jelmezekre.²³⁰ Ez a hatályos joggal ellentétes értelmezés volt, hiszen az Szjt. 1. § (1) bekezdése példálózó felsorolásának *n*) alpontja akkor még csak „a jelmez- és díszletterveket” említette. Az ítélet – a jövőbeni jogszabály és jogalkotás szempontjából – mégis helyes

228 www.kislexikon.hu/alkalmazott_muveszet.html#ixzz7iux8dq9N

229 Szjt. 1 §. (2) Szerzői jogi védelem alá tartozik - függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e - az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen: (...)

h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvnyomtatás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve,

i) a fotóművészeti alkotás,

j) a térképmű és más térképészeti alkotás,

k) az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve,

l) a műszaki létesítmény terve,

m) az iparművészeti alkotás és annak terve,

n) a jelmez, a díszlet és azok terve,

o) az ipari tervezőművé.

230 Győri Ítéltábla Gf.IV.22.228/2005/30.

volt, hiszen a jelmez az általános ruhatervekhez, szabásmintákhoz képest távolabb van a cél általi meghatározottságtól és közelebb a díszítő és jellemző-gondolati művekhez.²³¹ Ahogy ezzel összhangban az Szjt. Nagykommentárja is megfogalmazza: „a jelmezek és a díszletek használati célú műtárgyak, jellegüket tekintve a képzőművészeti, illetve az iparművészeti alkotásokhoz állnak közel, ezért indokolt védelmük azonos szintjének biztosítása a jogszabályi felsorolás pontosítása által.”²³²

Az Szjt. sajátosságából adódóan – a többi vizuális műtípushoz hasonlóan – sem a jelmezeknek, sem a jelmeztervnek nincs jogi fogalmi meghatározása, maximálisan a műpiacon és – jogvita esetén – az ítélkezési gyakorlatra bízva egy mű egyéni-eredetiségének és értékének meghatározását. Így a Szerzői Jogi Szakértő Testületre hárult a szerzői jogi védelmet élvező jelmez és jelmezterv fogalmi ismérveinek kimunkálása is: a jelmezterv egy adott előadás stílusának megfelelő, egy-egy szerep helyzetét, jellemét kifejező alkalmazott képzőművészeti alkotás. Pontosan ábrázolja a különböző jelenetekben viselendő öltözékeket, néha a maszkelképzelést is. Részletrajzokkal kiegészítve (szabásrajz stb.) kerül a különböző kivitelező műhelyekbe: szabó – kalapos – cipész, és mellékelik hozzá a jelmeztervező által kiválasztott anyag- és szín-mintákat is.²³³ Televíziófilmhez készített jelmeztervek felhasználásának minden részlemez feldolgozó szakvélemény szerint a jelmeztervek önmagukban is műalkotások, azonban szerepük a felhasználás során másodlagos, legfeljebb kiállításon, vagy a produkció promóciója során szokták nyilvánosan felhasználni őket. Céljuk a jelmeztervező vizuális elképzelésének, koncepciójának bemutatása a producer, a felhasználó, továbbá a produkció kreatív alkotó csapata (rendező, operatőr, díszlettervező, koreográfus stb.), valamint a kivitelezők számára. A terveket a prezentációt követően elfogadják, majd azok a jelmezek kivitelezéséhez nyújtanak segítséget és pontos iránymutatást. A tervező alkotó szellemi tevékenysége a megvalósuló jelmezekben manifesztálódik, azok magukban hordozzák a kreatív alkotó szellemi tevékenység eredményét.²³⁴ Mindezen sajátosságok miatt – az építészeti tervekkel ellentétben – a színházi világban nem a jelmezterv, hanem a jelmez felhasználása a meghatározó, elsődleges forma.

A színdarabokhoz és a játékfilmekhez nem minden esetben készülnek jelmeztervek; ez leginkább a kosztümös illetve a különleges látványvilágra törekvő alkotások esetében merül fel. Másrészről a filmszakmai gyakorlat alapján az is megállapítható, hogy a jelmeztervezői alkotói folyamat egyik, de nem szükségképpen részlemez a jelmeztervek készítése. Erre tekintettel önmagában az a tény, hogy egy filmhez nem készülnek, vagy nem minden egyes jelmezhez készülnek jelmeztervek, még nem zárja ki a jelmeztervező alkotói minőségét. A színpadi művek esetében sem merül fel minden esetben jelmeztervek készítésének szükségessége, azonban jelmeztervező foglalkoztatása szinte mindig elengedhetetlen (esetenként ez a feladat egybeolvad a díszlettervezővel).²³⁵

A díszlet- és jelmeztervezők megfelelő díjazása és további anyagi elismerése, vagyoni jogainak alakulása szempontjából rendkívül lényeges annak megítélése, hogy a felek között milyen jogviszony jön létre. Ez azért fontos, mert a díszlet- és jelmeztervezők, valamint az őket foglalkoztatók (megbízók) körében gyakori az Szjt. 30. §-ában meghatározott munkaviszony

231 GYERTYÁNFY (2021): 57.

232 Ld.: az Szjt. miniszteri indokolását.

233 SZJSZT-02/2006. Szerzői jogdíjak jelmezterveken.

234 SZJSZT-17/2013. A jelmeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban.

235 Bővebben ld.: Kiss Zoltán (2021b)

vagy ahhoz hasonló jogviszony,²³⁶ és az ezek keretében létrehozott művek szerzői jogi vetülete teljesen más, mint a szerző szabad, önálló akaratából létrehozott művek esetében.

Az Sztj. 30. § (1)–(2) bekezdése szerint, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, és a vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára, azaz továbbruházhatók. E rendelkezések azt jelentik, hogy ha a munkavállaló díszlet- és jelmeztervező a művet készre jelenti és átadja, akkor a személyhez fűződő jogok kivételével minden vagyoni joga átszáll a munkáltató színházra vagy filmelőállítóra. „A munkáltató azzal a kötelezettséggel szerzi meg a vagyoni jogokat, hogy a szerzőnek fennmarad a díjazásra való igénye egyrészt akkor, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza, másrészt egyes közös jogkezelésben érvényesített vagyoni jogok vagy díjigények esetében.”²³⁷

Lényeges alapvetés ebben a szegmensben, hogy ha a felek között létrejött jogviszony megfelel az Sztj. 30. §-ában foglaltaknak, akkor a díszlet- és jelmeztervező díjazására a szerződésben meghatározott díjmértékek az irányadóak, és csak a művek nem engedélyezett, vagy a szerződésben foglalt jogcímeiket meghaladó mértékű felhasználások kapcsán indult jogi eljárásokban merülhet fel a más hasonló jogviszonyok keretében meghatározott díjmértékekhez való viszonyítás, valamint az arányos díjazás, valamint a megfelelő díjazás elvének és gyakorlatának vizsgálata.

Az Sztj. 30. §-a szerinti jogviszonyokban az arányos díjazás elvének alkalmazása (a szerzőt a díjazás a mű felhasználására adott engedély fejében illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia) kevésbé jöhet szóba, mivel a fix összegeket tartalmazó hazai színházi és a filmgyártási foglalkoztatási szerződések körében nem jellemző, nem tekinthető tipikusnak a bérnek (díjazásnak) a munkáltatónál (foglalkoztatónál) keletkező bevételekhez történő igazítása. Ezzel szemben a megfelelő díjazás elve (ami a szerzőt a törvényben meghatározott azon esetekben illeti meg, amikor kizárólagos engedélyezési joggal nem rendelkezik) már nevesítetten is megjelenik az Sztj. 30. §-ának (3) bekezdésében.²³⁸

A helyzetet az bonyolítja, hogy az Sztj. 30. § (3) bekezdése szerinti díjigényt a törvény néhány műtípus esetében kizárja.²³⁹ Filmalkotásokra ráadásul nem csak a (3) bekezdést, hanem a teljes 30. §-t sem kell alkalmazni, így a jelmez- és díszlettervezők semmilyen díjigényt nem támaszthatnak a közreműködésükkel létrehozott művekkel kapcsolatos vagyoni jogok átruházása esetén. Az Mttv. pedig külön is kitér az MTVA Archívumában található műveknek (közszolgálati médiavagyon) a közszolgálati médiaszolgáltató részére történő átadására, amit az Sztj. 30. § (3) bekezdését kizáró saját felhasználásnak minősít.²⁴⁰ Konkrétan, a köz-

236 Az Sztj. 30. §-át kell megfelelően alkalmazni a közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban, szolgálati viszonyban lévő személyeknél is, valamint a munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tagokra is.

237 LEGEZA (2016): 101.

238 Sztj. 30. § (3) A szerzőt megfelelő díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza.

239 Sztj. 65. § (5) bekezdése.

240 Mttv. 100. § (7) bekezdése.

szolgálati médiavagyon-elemek felhasználási jogainak a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. részére történő átengedéséért a munkavállaló-szerzőket nem illeti meg további jogdíj.²⁴¹

Az Sztj. 30. § (3) bekezdés alkalmazásának kizárását indokoltta tehetik az olyan munkakörben alkotott művek, amelyek elsősorban és jellemzően a munkáltató körén kívüli felhasználás céljára készülnek, vagyis amikor a szerző munkáltatója elsősorban harmadik személyek részére végez szolgáltatást. Ezek a szerzőkkel kötött munkaszerződések ilyen kifejezett kizárás nélkül is értelmezhetők úgy, hogy a munkavállaló-szerzők munkabére eleve az adott „külső” felhasználásra tekintettel került megállapításra, azaz tartalmazza az Sztj. 30. §-ának (3) bekezdésében foglalt díjat is.²⁴²

Sokszor nem lehet a szerződés elnevezéséből messzemenő következtetéseket levonni, és csak ez alapján megítélni egy jogviszony tartalmát. A szerzői jogi értékláncban nem ritka az előfordulása az olyan eseteknek, amikor a felek látszólag megbízási jogviszonyt létesítenek egymással, de a szerződés valójában olyan komplex jogviszony képét mutatja, amelyben fellelhetők a munkaviszony, a megbízási és a vállalkozás egyes elemei. A bíróságnak ilyen esetekben a megbízott feladatleírásából (a munkavállaló munkaköri leírásából) és egyéb bizonyítékokból kell tisztázni, hogy például a jelmezterveket a munkavállaló-szerző vezető jelmeztervezői feladatkörének keretén belül volt köteles elkészíteni, vagy pedig azon túlmutató, a jog átengedése esetén megfelelő díjazást megalapozó felhasználás valósult meg.

5.1.2. Színházi jelmezek színházon kívüli felhasználásának díjazása

Felperes jelmeztervező által készített jelmezek színházon kívüli felhasználása tárgyában a kirendelt Testületnek egyebek mellett azt kellett megállapítania, hogy a jogosulatlan felhasználás ítéltábla általi megállapítása esetén az adott színdarabok jelmezeinek alperesi felhasználásával arányban áll-e a felperes által megjelölt díjazás. A kérdéses jelmezterveket a felperes vezető jelmeztervezői feladatkör keretében volt köteles elkészíteni a színházi évadon belül, az előadások nevesítése nélkül, és havi fix díjazásban részesült. Az eljáró tanács álláspontja szerint a szerzői jogi díj csak az elkészített és elfogadott jelmeztervek után jár; nem merülhet fel ilyen díjigény a jelmezek használatával kapcsolatosan. Így tehát a jelmeztervekre vonatkozó szerzői jogi díjigény nem igazodik a tervek felhasználásának módjához és terjedelméhez. A szakvélemény azt is leszögezte, hogy a rendezvények során felhasznált jelmezek, ruhák, kellékek nem feleltek meg az előadás során felhasznált jelmezeknek.²⁴³ A felperesi igény helyállósága szempontjából a Testület annak megítélését tartotta lényegesnek, hogy a felek között létrejött jogviszony megfelel-e az Sztj. 30. §-ában meghatározott munkaviszonyhoz hasonló jogviszonynak, mert az ennek keretében létrehozott mű szerzői jogi vetülete teljesen

241 GYERTYÁNFY (2021): 213.

242 SZJSZT-14/2002. Könyvtárak állománygyarapítási tanácsadójának jogi védelme; internetes felhasználási jogának gyakorlása

243 Azt ugyanakkor a szakvélemény is elismerte, hogy a jelmeztervező (felperes) igényének helyállósága szempontjából kulcskérdés a felek között létrejött jogviszony megfeleltetése az Sztj. 30. §-ában meghatározott munkaviszonyhoz hasonló jogviszonynak, mert az ennek keretében létrehozott mű szerzői jogi vetülete teljesen más, mint a szerző szabad, önálló akaratából létrehozott művek esetében. A színházi gyakorlatban az a jellemző, hogy a jelmezek és díszletek megalkotása a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, így a munkaviszonyban létrehozott művek szabályai sok esetben alkalmazhatóak rájuk.

más, mint a szerző szabad, önálló akaratából létrehozott művek esetében. Ennek megítélésére azonban nem vállalkozott, mivel az nem tartozik a szerzői jogi szakkérdések közé.

„Amennyiben a felek között létrejött jogviszony, illetőleg a felperes által létrehozott művek az Szjt. 30. §-ának megfelelőek, a felek között létrejött szerződésekben meghatározott díjazások mértéke, a más hasonló jogviszonyok keretében meghatározottakhoz viszonyítva is, megfelelőek.”²⁴⁴

A jelmezek színházon kívüli, ünnepi eseményeken való felhasználása díjazásának mértéke tekintetében a Testület nem tudott állást foglalni, ennek feltételül a felek közötti jogviszony tartalmának tisztázását jelölte meg.

Mind az elsőfokú bíróság, mind a másodfokon eljáró ítélőtábla alaposnak találta a felperes keresetét, és megállapította, hogy a felhasználás jogosulatlanul történt, amelyért az alperes díjazással tartozik. Az ítélőtábla ugyanakkor nem értett egyet az SZJSZT szakvéleményével abban a vonatkozásban, hogy szerzői jogi díjigény csak elfogadott jelmeztervek után jár, a jelmeztervek alapján elkészített jelmezek felhasználása után pedig – általánosságban – nem jár díj; és azzal sem, hogy a jelmezek előadáson kívüli használat során csupán egyszerű kellékek lennének. Az ítélőtábla meggyőződése szerint a jelmeztervek alapján készült felperesi jelmezeknek nemcsak azon konkrét színházi előadáson belül van egyéni eredeti jellege, amelyhez készítették, hanem a színházi előadáson – és magán a színházon – kívüli felhasználás esetén is, azok csupán – szerzői jogi védelem alatt nem álló – színházi kellékeknek nem minősíthetők. A jogerős ítélet azt is kimondta, hogy a felek között létrejött megbízási szerződés tartalmához, az abból következő felhasználás megengedett mértékéhez nem tartozott hozzá – külön engedély hiányában – a jelmezek színházon kívüli felhasználása, ezért az alperes azzal, hogy a jelmeztárából az ünnepi eseményeken történő felvonuláshoz a jelmezeket kiadta, a felperes szerzői műveit jogosulatlanul használta fel.

Annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy a szerző felperes a színházon belül felhasznált művek felhasználásáért igényelhet-e – a jelmeztervek elkészítéséért járó megbízási díjon túl – felhasználási díjat jogosulatlan felhasználásra hivatkozással, az ítélőtábla álláspontja szerint – eltérő szerződési kikötés hiányában – abból kellett kiindulni, hogy a jövőben megalkotásra kerülő szerzői mű létrehozására irányuló szerződésnél vélelem szól amellest: az átadott szerzői művet a megbízó felhasználhatja, így az elkészítésre kötött szerződés egyúttal felhasználási szerződés is. Vélelem állt fenn amellest is, hogy a szerződésben kikötött díj a felhasználás ellenértékét (a szerzői jogdíjat) is magában foglalja.²⁴⁵ Amennyiben pedig a szerző azt állítja, hogy a tervezésre irányuló szerződés nem terjed ki a mű felhasználásának engedélyezésére, azt a szerzőnek kell bizonyítania. E vélelem megdöntésére alkalmas tény ugyanakkor a felperes nem bizonyított és nem is állított.

Fentiekből az ítélőtábla azt a következtetést vonta le, hogy a – jelmeztervek elkészítésére is irányuló – megbízási szerződés kiterjedt az elkészült jelmezek felhasználására is, azaz a felperes a jogosulatlanul állított felhasználásért felhasználási díjat (a gazdagodás visszatérítését) nem igényelhet. Ezért a felperes keresete e tekintetben alaptalan. A felperes által elkészített, az alperes színház által átvett, és a szerződés alapján az István című darabban fel is használt jelmezek jelmeztervei elkészítéséért és felhasználásáért az ítélőtábla 400 000 forint + ÁFA (448 000 forint)

244 SZJSZT-02/2006. Szerzői jogdíjak jelmezterveken

245 Szegedi Ítéletábla Pf.20.119/2005.

díjat határozott meg. A Táltos János című darab jelmezterveit a felperes elkészítette, azokat az alperesnek megküldte. A jelmezterveket ugyan az alperes nem használta fel, azonban azok elkészítése komoly előtanulmányokat igényelt, illetve a felperes a jelmezekhez szükséges egyes ruhadarabokat már erdélyi útja során megvásárolta. Ezekre a tényekre, valamint arra is figyelemmel, hogy az elkészült mű elfogadásának hiánya a díjigényt nem szünteti meg, legfeljebb mérsékli, az ítéltábla a Táltos János jelmeztervei után a felperest megillető díjat 300 000 forint + ÁFA összegben határozta meg. A Tíz kicsi néger jelmezterveit a felperes elkészítette, és azt átadta a darab rendezőjének. A tervek elkészítése egy-két havi felkészülési időt igényelt. Ezért az ítéltábla – egyéb peradat hiányában – a tervek elkészítéséért a felperesnek járó megbízási díjat ebben az esetben 260 000 forint + ÁFA összegben határozta meg. A felperest így mindösszesen 960 000 forint + ÁFA díj illette meg, az ezen túli díjra vonatkozó keresetet a bíróság alaptalannak ítélte. A jelmezek színházon kívüli felhasználásáért a megtérítendő gazdagodás összegét az ítéltábla alkalmanként 25 000 forint + ÁFA összegben állapította meg, figyelemmel a felperest jelmeztervezésért megillető és megállapítható díjakra is, így az öt alkalom összesen 125 000 forint + ÁFA. Összességében tehát a felperes keresete 1 215 200 forint tőke erejéig bizonyult alaposnak, ezen túlmenően alaptalannak.²⁴⁶

5.1.3. Jelmeztervezés és jelmezek filmalkotásban történő felhasználásának díjazása

Egy rockoperához tervezett jelmezek felhasználási szerződésben engedélyezett területen kívül megvalósított felhasználása tárgyában hozott jogerős ítélet alapján a szerző a felhasználásra vonatkozó díjfizetés szabályai szerint szerzői díjra nem tarthat igényt, azonban a jogsértőtől követelheti a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését.²⁴⁷ Az ítélet indokolása szerint az alperes azáltal, hogy a felperessel a külföldi előadásokra vonatkozóan felhasználási szerződést nem kötött, és díjat nem fizetett, a szerzői díj elmaradt összegével gazdagodott. Ezért a felperes a jogosulatlan felhasználás után, a gazdagodás visszatérítése jogcímén, lényegében a szerzői díj összegével megegyező térítésre tarthat igényt.²⁴⁸

Jelmeztervezés és jelmezek filmalkotásban történő felhasználása más kérdéseket vet fel, mint a színházi és azon kívüli felhasználás, melyekre a Testület – a téma minden aspektusára kiterjedően készített – SZJSZT-17/2013. számú szakvéleménye adott válaszokat.²⁴⁹ Az ügyben eljáró tanács megállapítása szerint a perbeli felhasználási cselekményekre (ismételt nyilvánosságához közvetítés sugárzással, DVD hordozón való rögzítés és másolat készítése, DVD hordozón való terjesztés) az alperes sem az érintett közös jogkezelő szervezetektől (FilmJUS, HUNGART), sem az egyébként számára ismert jogosulttól nem szerzett engedélyt, így a felhasználásokra jogsértően került sor.

Kérdésként merült fel, hogy a szerzői műnek minősülő jelmeztervek sugárzás, illetve többszörös és terjesztés útján történő jogosulatlan felhasználásáért eltulzottnak tekinthető-e a felperes által megjelölt 100 000 forint szerzői díjigény? Válaszában az eljáró tanács rámutatott arra, hogy a jogosultak a perbeli felhasználások körében díjigényüket nem érvényesíthették közös jogkezelő

246 Győri Ítéltábla Gf.IV.22.228/2005/30

247 Szt. 94. § (1) bekezdés e) pontja.

248 Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.21.771/2008/7.

249 Bővebb elemzését ld.: Kiss Zoltán (2021b): 43.

szervezet útján, ezért a felhasználó alperes sem szerezhetett jogot a művek felhasználására a közös jogkezelőtől történő engedélykéréssel, illetve a közös jogkezelőnek történő díjfizetéssel, tehát minden esetben a jogosult előzetes engedélye és külön eseti megállapodás szerinti díj fizetése szükséges. Díjfizetésre vonatkozó megállapodás hiányában a Testület a jogosítási gyakorlat során alkalmazott díjtételekből indulhat ki. Mivel a tapasztalatok szerint a perbeli felhasználások terén az engedély, így díjfizetés nélküli felhasználás jellemző a gyakorlatban, így összehasonlító adatok sem álltak az eljáró tanács rendelkezésére. (A perbeli ismételt televíziós sugárzásra vonatkozó jelmeztervezők jogosulti csoportjára irányadó közös jogkezelői díjszabás jelenleg sincs érvényben.)

A felperes által csatolt másodperc alapú HUNGART díjszabás (95 forint/mp) a konkrét ügyben nem lehetett irányadó, mert az csak a kulturális magazinműsorokban sugárzott, jellemzően képző- és iparművészeti alkotásokra vonatkozott. A többszörözést és terjesztést illetően a FilmJus a filmalkotások analóg vagy digitális hordozón (pl. DVD, Blu-Ray) többszörözött példányonkénti terjesztése után fizetendő jogdíjakról és e felhasználások egyéb feltételeiről szóló, akkor hatályos jogdíjközleménye értelmében a filmírók és mozgóképi alkotók részére fizetendő jogdíj = a példányonkénti, fogyasztói (ÁFÁ-t magába foglaló) ár 8 százaléka, vagy a felvételt kiadó nettó (ÁFA nélküli) átadási árának (terjesztők számára közzétett katalógusár, PPD) 13 százaléka x a filmalkotásból legyártott példányok számával x a hordozón felhasznált szerzői jogi védelem alatt álló filmalkotás (filmalkotások) elfoglalt helyének arányával (a hordozó teljes, használt kapacitásához viszonyítva). Műpéldányonkénti terjesztés esetén ezen jogdíjtételből a jelmeztervezőt is megilletné arányos jogdíjrész. A műpéldányonkénti terjesztésre azonban peradatok nem álltak rendelkezésre, így arra vonatkozóan díjkalkulációt sem lehetett végezni. Az eljáró tanács az összes szempont mérlegelésével megállapította, hogy a megjelölt mértékű felhasználásért a felperes által igényelt összesen 100 000 forint (2 777 forint/sugárzás, 52,68 forint/perc) jogdíjösszeg nem tekinthető eltúlzottnak.

A szakvélemény kitért a HUNGART és FilmJUS jogkezelési tevékenységének vizsgálatára is a jelmeztervezők tekintetében. A HUNGART 2010. január 1-jétől kezdte meg a díszlet- és jelmeztervezők már nyilvánosságra hozott műveinek másodlagos felhasználásának közös jogkezelését, a műsoradatok gyűjtését. Az első jogdíjak felosztására 2011-ben került sor. A HUNGART által ténylegesen kezelt, a jelmeztervezők részére beszedett jogdíjak a következők:

- üres képhordozó díj (az üres képhordozók forgalmazása után fizetendő díj a sugárzott, illetve képhordozón terjesztett művek magáncélú másolására tekintettel);
- kábeltévé jogdíj (a sugárzott vagy vezetéken terjesztett eredeti műsorok vezeték útján a nyilvánossághoz való egyidejű, változatlan továbbközvetítése fejében fizetendő díj);
- reprodukciós jogdíj (például nyomtatott vagy elektronikus sokszorosítás, internet letöltés, kiállítás esetén fizetendő díjak);²⁵⁰
- másodlagos sugárzásért járó jogdíj kizárólag a közszolgálati televíziók művészeti magazinjaiban bemutatott magyar film- és színházi előadás részletek díszlete és jelmeze után.²⁵¹

250 Jelenleg csak a képzőművészek és a fotóművészeti alkotások szerzői részesülnek ebből a jogdíjból, a jelmeztervezők nem.

251 A kötelező közös jogkezelés keretében beszedett átalánydíj tervezőkre eső részét a magyar televíziós és játékfilmek, valamint közvetített színházi előadások díszlet- és jelmeztervezői között a közszolgálati televízió csatornákon sugárzott filmek és közvetített előadások műsoradatai alapján osztják fel, így a filmek sugárzási ideje csak számítási eszközként szolgál a jogdíjfelosztás arányosításához, mivel a tényleges magáncélú másolások és kábeltelvíziós továbbközvetítések adatai nem ismertek.

A HUNGART jogkezelése tehát nem terjedt és jelenleg sem terjed ki a filmalkotások és az abban foglalt jelmezek televíziós sugárzására, többszörözésére és terjesztésére, emiatt ezen felhasználásokra vonatkozóan engedélyezést nem folytat, díjigényt nem érvényesít, jogdíjat nem oszt fel a jogosultak között, ennek következtében a perbeli felhasználásokra a felhasználó közös jogkezelő útján engedélyt nem szerezhetett volna. Az eljáró tanács a HUNGART nyilvántartására vonatkozó adatok és a közös jogkezelői gyakorlat alapján megállapította, hogy „a per tárgyát képező felhasználások (ismételt sugárzás, DVD többszörözés és terjesztés) a perbeli felhasználások idején nem tartoztak, illetve jelenleg sem tartoznak kiterjesztett közös jogkezelés körébe, így azokból eredő díjigényt a felperes közvetlenül jogosult érvényesíteni.”

A FilmJUS közös jogkezelése a filmalkotások sugárzásának vagy más nyilvánossághoz közvetítésének, nyilvános előadásának, továbbközvetítésének, többszörözésének, terjesztésének engedélyezésére, és ezen jogokból eredő díjigények érvényesítésére terjed ki, azonban a nyilvántartásba vétele folytán nem képvisel jelmeztervezőket, díszlettervezőket, illetve egyéb képző- és iparművészeti szerzőket. Ezért a jelmeztervezők javára a per tárgyát képező felhasználások tekintetében díjat a FilmJUS nem érvényesít.²⁵²

5.2. A díszlettervezők díjazása

5.2.1. A díszlettervek jogi védelme, a díszlettervezők jogai

A díszletek funkcionális és iparművészeti jellege – a szerzői jogi védelem mellett – megnyitja a kaput e művek formatervezési mintaoltalomban való részesítésének lehetősége előtt is, mivel a díszlet (látszólag) minden jogszabályi feltételnek megfelel, amely alapján egy új és egyéni jellegű minta formatervezési mintaoltalomban részesülhet.²⁵³ A szerzői jogi oltalom és a formatervezési minta közötti átfedés az alkalmazott művészeti alkotások esetében áll fenn, ahol az ilyen formába öntött kreatív megoldások esztétikai jellemzőkön kívül használati, műszaki és egyéb követelményeknek is megfelelnek. E körbe tartoznak a belsőépítészek, de sokkal inkább a lakberendezők által tervezett lakberendezési (iparművészeti, ipari tervezőművészeti) tárgyak.²⁵⁴

Bizonyos díszletelemek párhuzamos védelme akkor merülhet fel, ha a színpadi díszlet elemei között vannak lakberendezési tárgyak, vagy formatervezett bútorok. Nem kizárt tehát, hogy ezek a díszletelemek formatervezési minta oltalmat is élvezzenek. Ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy a komplett színpadi díszlet a szerzői jogi oltalom mellett automatikusan formatervezési mintaoltalmat is kap, már csak azért sem, mert „a formatervezési mintaoltalom a szerzői jogi oltalommal ellentétben nem a formalitásmentes oltalom elvén épül fel.”²⁵⁵

252 SZJSZT-17/2013. A jelmeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban

253 Fmtv. 1. § (1)-(3) bekezdései.

254 Ld.: a 4.1. fejezetet

255 SÁPI (2019): 269.

5.2.2. Díszlet engedély nélküli átdolgozása esetén fizetendő díj

A jogvita eredőjeként 2007-ben a Légy Jó mindhalálig! című színdarab rendezője a díszlettervező engedélye nélkül módosította az eredeti díszleteket egy kihelyezett előadás alkalmával, továbbá a díszlettervező nevét sem tüntették fel a színlapon. Bírósági kirendelésre, az SZJSZT szakvéleménye rámutatott arra, hogy a díszlettervezői munka

„önálló alkotói tevékenységnek minősül még akkor is, ha a tervezés folyamatát a rendezői koncepció értelemszerűen és az esetek többségében nagymértékben befolyásolja. Ilyenkor a rendezői vagy közös munkaként megszülető elvi és művészi döntések, ötletek tükröződnek később a díszlettervben.”

A konkrét ügyben is úgy ítélte meg a Testület, hogy az elkészült díszlet szempontjából a rendezői koncepció (például az, hogy a színpadra állítás során kétszintes díszletet kell alkalmazni, vagy a színpadon alkalmazott lépcső) csak a szerzői jogi védelem szintjét el nem érő – a színházi világban egyébként gyakran alkalmazott – ötletnek minősül. Az eljáró tanács végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a soproni előadás díszlete több részletében is az ősbemutató díszletének átdolgozása, így az Szt. 29. §-a alapján származékos műnek tekinthető.²⁵⁶ A soproni átdolgozás pedig nem önálló koncepció, csak az adottságokhoz (a színpad méreteihez stb.) alkalmazkodó átszabás.²⁵⁷ Az SZJSZT szakvéleményére alapozva azt állapította meg részítéletében az elsőfokú bíróság, hogy az alperesek megsértették a felperes díszlettervező szerzői jogát – beleértve névviseléshez való jogát is – az általa alkotott díszlet engedélye nélküli átdolgozásával és újbóli színpadra állításával. A felperest megillető díjazást illetően az elsőfokú bíróság nem hozott döntést, ellenben adatszolgáltatásra kötelezte az alperest arra nézve, hogy hány alkalommal, milyen darabszámmal és eladási áron értékesítette a musical jegyeit, és hogy e musical előadása kapcsán milyen igazolt költségei merültek fel.²⁵⁸

Az ügyben másodfokon eljáró ítélet tábla – ugyancsak részítéletben – az alperesek fellebbezését elutasítva teljes körűen osztotta az elsőfokú bíróság álláspontját az engedély nélküli átdolgozás minősítését és a jogsértő magatartás Szt. szerinti jogkövetkezményeit illetően. Az engedély nélküli felhasználásért fizetendő díj összegéről ez a részítélet sem rendelkezett, ugyanakkor utalt rá, hogy a pertárgy értékét a perindításkor az elsőfokú bíróság 350 000 forintban állapította meg, amit a felperes nem vitatott.²⁵⁹ A jogerős ítélet nem elérhető, de ebből következtetni lehet a felperes pernyertessége esetén az alperes által fizetendő kártérítés összegére.

Az SZTNH publikus adatbázisában²⁶⁰ ezen kívül még egy díszlettel kapcsolatos szakvélemény ismert. Kőszínházba tervezett, kivitelezett és felhasznált díszlet szabadtéren megtartott előadása kapcsán indult perben arról kellett a Testületnek döntenie, hogy szerző becsületére, vagy szakmai jóhírnevére sérelmes lehetett-e vagy sem, ha a színpadi díszletet a szerzői joggal

256 Szt. 29. § A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.

257 SZJSZT-12/2009. Díszletterv átdolgozása.

258 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3.P.21.040/2007/75.

259 Győri Ítélet tábla Pf.I.20.055/2011/7.

260 Az SZJSZT Szakvéleményei éves bontásban. www.sztnh.gov.hu/hu/szakmai-oldalak/szerzoi-jog/szerzoi-jog-foosztaly/szerzoi-jog-szakertoi-testulet/az-szjszt

rendelkező díszlettervező hozzájárulása nélkül úgy módosítják, hogy a színpadkép megváltozik. Az eljáró tanács előjáróban megállapította, hogy a kőszínházba tervezett díszleteket a szabadtéri játékokon megtartott előadásokon csak változatlan formában lehetett volna felhasználni. A másik kérdésben a szakvélemény árnyaltabban fogalmazott:

„A szabadtéri előadás díszlete több helyen lényegesen különbözött az eredeti, a korhű jelleget jobban követő felfogástól. A látványegység (...) megbontása, az egyes díszletelemek (kápolna, oltár) technikai követelmények által nem indokolható módosítása összességében azonban arra nem volt alkalmas, hogy a nézőben a szerző becsületére, vagy jóhírnevére sérelmes benyomás alakuljon ki. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az eredeti mű vonásai több helyen lényegesen megváltoztak és ez a szakmai körökben akár negatív megítélést is eredményezhet.”

Kirendelői kérdés hiányában a Testület nem foglalkozott a felek közötti jogviszony tartalmával, és nem tért ki az engedély nélküli felhasználás ellenében a felperest megillető díjazás mértékével.²⁶¹ Sajnálatosan az ebben az ügyben született jogerős ítélet sem hozzáférhető, mivel az érintettek továbbra is csak ritkán tesznek eleget annak a 2004-től hatályos törvényi kötelezettségüknek, hogy bírósági, hatósági kirendelésre készített testületi szakvélemény esetén az ügy érdemében hozott határozatról – a határozat egy példányának megküldésével – az SZJSZT-t értesíteni kell.²⁶²

5.3. A térképművek szerzőinek díjazása

5.3.1. A térképek fogalma és fajtái

Sem a szakirodalom, sem a jogszabályok és az ezekre épülő szakvélemények nem élnek egységes fogalomhasználattal a térképműveket illetően. A számunkra iránytűül szolgáló SZJSZT szakvélemények a külföldi szakirodalom fogalommeghatározását veszik alapul, amely szerint térkép hagyományos értelemben a Föld felszínének meghatározott matematikai szabályok, vagy mértani törvények szerint síkba vetített, méretarányosan kisebbitett, általánosított, és sajátos grafikai jelrendszerrel bemutatott ábrázolása.²⁶³ Mindemellert beszélhetünk térkép-szerű ábrázolásról is, amelyek „a térbeli sajátosságokat nem térképi formában jelölő grafikus ábrázolásmódok. Idetartoznak a panorámatérképek, madártávlati és műholdképek, térhatású térképek, metszetek, tömbszelvények, perspektívák.”²⁶⁴

A földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 2012. évi XLVI. törvény (Fttv. vagy földmérési törvény) viszont nem térképművekről, térképekről rendelkezik, hanem térképészeti alapadatbázisokról, tekintettel az állam által kezelt és biztosított állami térképek forrásaira. Az állami térképészeti alapadatok adatbázisai jelentős számban térképalapú adatbázisok.²⁶⁵

261 SZJSZT-39/2007. Színpadi díszlet megváltoztatása.

262 Szt. 101. § (4) bekezdése.

263 SZJSZT-35/2007. A szerzői mű és a rokonjogi védelmet élvező térkép elhatárolása.

264 SZJSZT-01/2014. Sítérkép szerzői jogi védelme.

265 Ide tartoznak az állami földmérési alaptérképi adatbázisai, az állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázisai, az állami topográfiai térképi adatbázisai, a honvédelmi célú térképi adatbázisok és az archív analóg és digitális térképi adatok adatbázisai.

Az állami földmérési és térképészeti alapadatbázisokat mind az ipar, mind a mezőgazdaság tevékenysége során felhasználja, hasznosítja. Az agrárigazgatás adatbázisainak jelentős része az állami földmérési és térképészeti alapadatbázisok adatain alapul.

A Testület SZJSZT-01/2014. számú szakvéleménye a térképészeti alkotásnak következő alfajait különbözteti meg: általános földrajzi térkép, földmérési alaptérkép, topográfiai térkép, turistatérkép, várostérkép, autótérkép, sítérkép. „Egymástól való megkülönböztetésük elsősorban rendeltetésükből fakad, ami azt jelenti, hogy eltérő funkcióval bír például egy földmérési térkép vagy egy sítérkép.”²⁶⁶ Ez az ügy is rávilágított a térképészeti alkotások sajátos hibrid jellegére: egyes térképfajták a művészi és irodalmi művek jellemvonásait egyaránt ötvözik.

„Művészi vonásai a vonalvezetésben, a forma-, és színvilágban, szimbólumok, piktogramok sajátos ábrázolásában, irodalmi művekre jellemző sajátosságai pedig az adott tájegységben végzett mérési és egyéb adatok összegyűjtésében, szelektálásában, elrendezésében, aktualizálásában mutatkozik meg. Ez utóbbi adathalmaz képezi a térképészeti alkotás vázát, alapját és egyben művészi vonások megjelenésének korlátját is egyben.”²⁶⁷

Ahogy arra az SZJSZT-14/2010. számú szakvélemény is rámutat,

„a térképészeti alkotás létrehozatala során a tudományos kutatás és alkotás (vetületválasztás, domborzatrajz, síkraajz, névrajz, jelkulcs, színkulcs, gyámrajz) szorosan összefügg a grafikai tervezéssel és kivitelezéssel (ld. színek és formák megválasztása és alkalmazása).”²⁶⁸

Ezek a fogalommeghatározások, és a térképészeti alkotások tipológiája is jól szemlélteti, hogy a térképművek létrejöttében nem az esztétikai kivitelük és művészeti jellegük a meghatározó, hanem a funkcionalitás, azaz valamilyen használati cél elérése. A tartalom és cél szerinti meghatározottságuk folytán a térképek szigorú szakmai és jogi kötöttségek alapján készülnek. Ettől függetlenül – kevés kivételtől eltekintve – minden térkép szerzői, alkotói munka eredménye, így azok egyértelműsége és értelmezhetősége, információtartalma, esetleg esztétikus kivitele egyéni-eredeti jelleget hordozhat, és ilyen módon szerzői jogi védelemben részesülhet.²⁶⁹

5.3.2. A térképek szerzői jogi védelme

Ahogy azt az iparművészeti alkotásoknál, vagy a jelmezeknél, díszleteknél is láttuk, a szerzői jogi védelmet nem érinti, ha a mű nem esztétikai, hanem funkcionális alkotás. A funkcionális művek elterjedése ugyanakkor hatással volt és van az ún. védelmi szintre, az egyéni-eredeti jelleg mércéjére, amely egyre alacsonyabbra kerül. Leegyszerűsítve, ha egy „egyszerű” funk-

266 A sítérkép a síútra befizető vendégek számára teszi lehetővé a különböző sítérek – különös tekintettel a sípályarendszerek hosszúságára, nehézségi fokaira, a kínált lift-, étkezés- szállás-szolgáltatásokra – előzetes felmérését, megismerését.

267 SZJSZT-01/2014. Sítérkép szerzői jogi védelme.

268 SZJSZT-14/2010. Térképészeti művek gyűjteménye iskolai atlaszban – a plágium megállapíthatóságának kérdése.

269 *Térképek* (2014)

cionális mű nem szolgai másolás eredménye, ha alkotó jellegű választási lehetőség állt fenn a mű megalkotása során, és ezzel az alkotó élt, az alkotás már megfelel a szerzői jogi védelem előfeltételeinek.²⁷⁰

Szerzői jogi védelem alatt állhat gyűjteményes műként az atlasz mint térképek szisztematikusan, témák szerinti gyűjteménye,²⁷¹ valamint az egyéni-eredeti jellemzőkkel rendelkező térképi adatbázis.²⁷² Ezen ismérveknek azonban az állami földmérési és térképészeti adatbázisok nem felelnek meg.

A földmérési törvény ugyanis kimondja, hogy az állami alapadatok és adatbázisok az állam tulajdonát képezik, azok előállításával és szolgáltatásával kapcsolatban az adattal rendelkezni jogosult további térítésre nem tarthat igényt.²⁷³ Ez a rendelkezés egyértelművé teszi, hogy a törvényben meghatározott adatok, adatbázisok, térképművek nem képezik a szerzői jogi védelem tárgyát, ugyanis az adat (térkép) előállítója egyfelől állami vagy magán megrendelésre, ellenszolgáltatás fejében készíti el a „terméket”, másfelől – tekintettel a szakmai szabályok kötött előírásaira – nem felel meg az Szt. 1. § (3) bekezdésében foglalt feltételnek, miszerint „a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg”.²⁷⁴ Az állami földmérési és térképészeti adatbázisok, adatok, termékek, munkarészek továbbfelhasználásához, illetve azokról további másolatok készítéséhez, értéknövelt termékek előállításához a tulajdonosi jogok gyakorlójának²⁷⁵ hozzájárulása szükséges, és az államot a továbbfelhasználásért díj illeti meg. Az állam tulajdonosi mivoltát erősíti az is, hogy ezek az adatbázisok a nemzetközi jog alapján az államok számára kötelező előírások szerint készülnek,²⁷⁶ ahol nem érvényesülhet a szerzői jogi védelmet megalapozó alkotói kreativitás.

A Testület több ügyben foglalta össze azokat a jellemzőket, amelyek alapján a térkép szerzői jogilag védendő térképészeti alkotásnak tekinthető. Önkormányzati turisztikai és információs térképrendszer tárgyában készült szakvéleményében az eljáró tanács véleménye szerint a kihelyezésre került mindhárom típusú információs térkép a benyújtott másolatok szerint a közmű-alaptérképtől különbözik, ahhoz képest számos egyéb tartalmi elem (piktogramok, egyéb jelzések, színezés) szerepel rajta, így a fenti szempontok miatt a szerzői jogi védelem ezekre a térképekre kiterjed. Ebben az ügyben az eljáró tanács azonban nem tudta megállapítani, hogy sérült-e, és melyik szerzőnek a szerzői joga. Ily módon a vagyoni hátrány összegével kapcsolatos kérdést is csak általánosságban (a vagyoni hátrány elemeinek felsorolása) válaszolta meg a Testület. Eszerint a vagyoni hátrány egyrészt az engedély nélkül felhasznált szerzői művek tekintetében elmaradt jogdíj (ennek mértékét az átadott felhasználási jog konkrét terjedelme és a piaci árviszonyok alapján lehet megállapítani), másrészt a jogellenes magatartással esetleg az elmaradt jogdíjon felül okozott kár, költség összege.²⁷⁷

Összefoglalóan az rögzíthető, hogy az állami térképészeti alapadatok és adatbázisok törvényben foglalt állam tulajdonjoga és szerzői jogon kívülisége ellenére, a földmérési és térképé-

270 SZJSZT-16/2008. Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása.

271 Szt. 61. §-a.

272 Szt. 60/A. § (1) E törvény alkalmazásában adatbázis: önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni.

273 Fttv. 32. § (2) bekezdése.

274 Ld.: a földmérési törvény miniszteri indokolását.

275 Jelenleg a Miniszterelnökséget vezető miniszter.

276 Ld.: például a mérésügyről szóló 1991. évi XLV. törvényt.

277 SZJSZT-07/2007. Térképészeti alkotások szerzői jogi oltalma.

szeti hatóságok előtt napjainkban sem mindig tisztázott és egyértelmű a térképek, térképművek, térképészeti adatbázisok szerzői jogának hovatartozása. Az nem képezi vita tárgyát, hogy az állami térképészeti alapadatok és adatbázisok körébe nem tartozó térképművek további felhasználásához (leginkább átalakítás, átdolgozás és másolás) minden esetben be kell szerezni a térkép előállítójának, illetve jogtulajdonosának hozzájárulását, és meg kell fizetni az általa, vagy az engedélykérés elmaradása esetén a bíróság által meghatározott díjat. Az e tárgyban megismerhető számottevő testületi szakvélemények²⁷⁸ ugyanakkor nem tértek (térnek) ki az okozott vagyoni hátrány összegére, ami ugyancsak a jogalkalmazás bizonytalanságát tükrözi a térképművek szerzőit megillető díjakkal kapcsolatban. A térképkészítők szakmai elismertsége mellett elsődlegesen a térképek használati céljából, rendeltetéséből levezethető piaci értéke határozza meg az alkotói díjak mértékét itt is, hasonlóan az iparművészek, ipari tervezőművészek díjazásához. Érdekességképpen említhető meg egy, a képzőművészek számára, a vízrajzi térképek témáját és formáját a művészet eszközeivel újraértelmező alkotások készítésére kiírt pályázat, amelynek az 1. helyezettje 1 000 000 forint, 2. helyezettje 600 000 forint, míg 3. helyezettje 400 000 forint díjazásban részesül.²⁷⁹

6. Az építészek és az építészethez kapcsolódó alkotók díjazása

Az alkalmazott művészetek alkotóinak díjazásáról szóló 5. fejezet bevezetőjében már említettük, hogy – az iparművészek és ipari tervezőművészek mellett – odatartozónak tartjuk a jelmezek, a díszletek és a térképművek alkotóit, míg a belsőépítészek, a kert- és tájépítészek, valamint a műszaki létesítmények alkotóinak személyhez fűződő és vagyoni jogai az építészek szerzői jogi környezetével mutatnak közös vonásokat. E szubjektív csoportosítás csak részben magyarázható az Szjt. szerkezetével, amely a filmalkotások és más audiovizuális művek, valamint a vizuális művek bizonyos fajtáinak felhasználására vonatkozó rendelkezéseket foglalja külön fejezetekbe (IX. és X. fejezet). Ez a törvényi elhatárolás is vitatható annyiban, hogy az Szjt. X. fejezete döntően az építészeti művek szabad felhasználásának különleges eseteit, valamint a műalkotások kiállítására, és a követő jogra vonatkozó – szintén csak egy szűkebb műtípusra és alkotói körre jellemző – szabályokat gyűjti csokorba. Ily módon a X. fejezetben nem nevesített vizuális műfajtak felhasználására vagy az Szjt. általános szabályai irányadók, vagy – jogalkalmazói analógia révén – esetenként a különleges (műfaj specifikus) szabályok megfelelő alkalmazására nyílhat lehetőség. Ebből következően vizsgálódásunk tárgyát képezi az is, hogy a jogszabályi környezet mennyiben van hatással, befolyással az építészethez kapcsolódó alkotók díjazására, műveik felhasználásának anyagi ellentételezésére.

Kiindulási pontunk ebben a körben is az Szjt. 1. §-ának (2) bekezdése, amely a szerzői jogi védelem tárgyainak (nem kimerítő) felsorolásának *k*) és *l*) pontjában külön nevesíti az építészeti alkotást és annak tervét, valamint az épületegyüttest, illetve a városépítészeti együttes tervét, valamint a műszaki létesítmény tervét. Jóllehet a belsőépítészeti alkotások, valamint a kert- és tájépítészeti alkotások és azok tervei nem szerepelnek az Szjt. nevezetes felsorolásában, ez nem kérdőjelezi meg e produktumok szellemi alkotás mivoltát és szerzői

278 SZJSZT 05/2003., SZJSZT-07/2007., SZJSZT-14/2010., SZJSZT-01/2014., SZJSZT-35/2014., SZJSZT-31/2017.

279 palyazatmenedzser.hu/penzdijas-palyazat-kepzomuveseknek/

jogi elismerését, ellenben megnehezíti, megnehezítheti jogaik érvényesítését mind a műveik felhasználásának engedélyezése, mind azok jogosulatlan felhasználása elleni fellépés során.

Ugyanakkor a vizuális művészetek joganyagának fejlődésére is hatással voltak és vannak e speciális művek létrehozásának és felhasználásának egyedi sajátosságai, amelyek éppen a szellemi tulajdonjogi szabályozás flexibilitásában érhetők tetten. Csak villanásszerűen kiragadva néhányat a tágabb építészet szerzői jogi szabályozásának területéről: az építészeti tervek állami tulajdonba vétele (a nemzeti tervvagyon bevezetése), a belsőépítészet és a tájépítészet alárendeltsége az építészethez képest, a munkaviszonyban készített díszlet- és jelmeztervek másodlagos felhasználásának engedélyezése.

Előzetesen elmondhatjuk, hogy a vizuális műfajok és műfajták közötti hasonlóságok, közös vonások, és több más kapcsolódási pont ellenére nem lehetséges a terület „jogegységesítése” az egyes művészeti ágak eltérő közjogi helyzete miatt sem. A legpregnansabb példája ennek éppen az építészeti terület, ahol a műemlékvédelem, a környezetvédelem, az építési engedélyezés jelentős közjogi (hatósági engedélyezési, büntetőjogi stb.) szabályozást indukál, míg más tárgyalkotó művészeti ágaknál ilyenekkel nem találkozhatunk.

A hazai építészet világát jól jellemzi, hogy a belsőépítészet és a tájépítészet mint önálló szakágak, kiszorultak az épített környezet belső és külső tereinek alakításából, annak műszaki tervezéséből, és a művelőik véleménye szerint megszűntek az építészek egyenrangú alkotótársaiként létezni. Nem véletlen, hogy e szakmák, illetve művészeti ágak képviselői hosszabb ideje küzdenek a magyar belső- és tájépítészet szellemi bázisának és jogi pozícióinak megerősítéséért. A hátrányos helyzetet tovább fokozza a két terület feltűnő alulszabályozottsága, a speciális jogszabályok, szakmai állásfoglalások és ítéletek csekély száma, következképpen a joggyakorlat hiánya. Ahogyan az Sztj. sem, az építésügyet és az építőipart szabályozó jelentős számú törvény és rendelet sem tartalmazza a belsőépítészet és tájépítészet fogalmát, azokra nem állapít meg külön szabályokat.²⁸⁰

Mindeközben az építészet sikerrel vívta ki, hogy munkái (elsősorban a középületek és az egyedi lakóépületek) a humán kultúra területéhez tartozzanak, jóllehet e művek az épület materiális megjelenésének szellemi produktuma és a műszaki tevékenységek integrációjaként jelennek meg. Másként fogalmazva, egy épület egységéhez, komplexitásához, belső „működéséhez” és külső érvényesüléséhez hozzátartozik annak bonyolult műszaki-gépészeti rendszere és rendezett, épített környezete is. Ennek ellenére a belsőépítészet és a tájépítészet hiába önálló, az építészetet feltételező, de attól függetlenül létező alkotó munka, hazai elismertsége és szerzői jogi megalapozottsága napjainkban sem éri el az elvárt, megérdemelt és a tőlünk nyugatabbra fekvő országokban már korábban kivívott szintet. A beruházók, ingatlanfejlesztők jelentős része még mindig nem ismerte fel, hogy ezek a szakterületek – a maguk hagyományos kultúrájával, kreativitásával, speciális szakmai, műszaki és művészeti ismereteivel – nagy hozzáadott értéket termelő tevékenységek, és mint ilyenek, az épített környezet belső és külső terei alakításának nélkülözhetetlen elemei.

Ha anyagi érelemben nem is, művészi elismertég szempontjából hasonló helyzetben vannak a műszaki létesítmények, ipari objektumok alkotói, mivel ezeket a műveket általában csak akkor sorolják az építészet kategóriájába, ha azt középületeiről is ismert, neves építész tervezte. A műszaki építmények esztétikai értékei és jellemzői itt végképp nem számítanak, ráadásul a társadalom egy ipari épületet kevésbé tart értékesnek, mint például egy középületet. Ebből következően, a kulturális értéket is hordozó ipari objektumok megóvásának egyetlen módja

280 Kiss Zoltán (2021): 77.

a műemléki értékek védeltségét biztosító műemlékvédelem. A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv. vagy Örökségvédelmi törvény) nevesíti a kulturális örökség elemeit, amelyben nincs külön kihangsúlyozva, hogy a műemléki értékekhez mely épület, illetve építmény kategóriák tartozhatnak.²⁸¹ A Kötv. egyik végrehajtási rendelete a védeltség kezdeményezéséhez szükséges adatok körében részletezi az építmény (együttes) típusait: szakrális épület, lakóépület, középület, közlekedési építmény, ipari építmény, mezőgazdasági építmény, erődítmény, rom, temető, síremlék, történeti kert, köztéri szobor, egyéb építmény.²⁸² A rendelet ezáltal megteremti a jogi feltételeit az értéket hordozó ipari létesítmények műemlékké nyilvánításának, ami önmagában nem nyújt sem anyagi, sem erkölcsi védelmet e műtárgyak tervezőinek, alkotóinak. Ezt a védelmet esetükben is a szerzői jog biztosítja.

A műszaki létesítmények terveinek Szjt.-ben nevesített szerzői jogi védelme tehát e művek megóvására irányuló törekvésekre vezethető vissza és innen származtatható, élesen elhatárolva a műszaki létesítményben esetlegesen testet öltő műszaki megoldást – mint találmányt – védő kizárólagos jogtól, a műszaki megoldások, formai kialakítások és az áruk vagy szolgáltatások megkülönböztetésére alkalmas iparjogvédelem körébe tartozó szabadalomtól.²⁸³ A két védelmi rezsim lefedettsége viszonylag jól elhatárolható, és nem okoz zavart a műszaki létesítmények jogi védelmének biztosításában, ellenben esetenként továbbra sem egyértelmű az építészeti alkotás és a műszaki létesítmény elhatárolása, továbbá annak eldöntése, hogy csak az építmény típusú, vagy a kisebb méretű műszaki eszköznek minősülő berendezések tervei állnak szerzői jogi védelem alatt.

Joggal merül fel a kérdés, hogy a belsőépítészet és a tájépítészet szerzői jogi megalapozottságát és alkotóik méltányosabb anyagi elismerését erősítené-e ezeknek a műtípusoknak a beemelése az Szjt. 1. § (2) bekezdésének felsorolásába, vagy elegendő a kötelező kamarai tagság előírása egyrészt a jogosultsághoz kötött szakmai tevékenység gyakorlásának garantálásával, másrészt e művek (belsőépítészeti alkotások, épített kertek) szerzői jogi státuszának megkérdőjelezhetetlenné tételével.²⁸⁴ Ilyen igény a műszaki létesítmények alkotói részéről azért nem merül fel, mivel e műtárgyak tervezői általában nem igényelnek az építészek védelmi szintjéhez hasonló személyhez fűződő és vagyoni jogokat.

6.1. Az építészek díjazása

6.1.1. Építészet és Építési törvény

A jog felől közelítve az építészek díjazásának, tevékenységük anyagi ellentételezésének kérdéskörét, ebben az esetben is az építészet és a jog kölcsönhatásának, az építészet jogi szabályo-

281 Kötv. 7. § 11. Kulturális örökség elemei: a régészeti örökség, a hadtörténeti örökség régészeti módszerekkel kutatható elemei, a műemléki értékek, a nemzeti emlékhely, a kiemelt nemzeti emlékhely és annak 61/I. § (3a) bekezdése szerinti településkép-védelmi környezete, valamint a kulturális javak.

282 A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. melléklete.

283 A szabadalom a műszaki megoldást, a találmányt védő kizárólagos jog. Nem tekinthetők találmánynak és így szabadalmi oltalomban nem részesülhetnek a felfedezések, a tudományos elvek, matematikai módszerek vagy a szoftverek (mindezek védelmére a szerzői jog szolgál), az esztétikai alkotások (amelyeket ipari mintaoltalommal lehet védeni), a játékszabályok, az üzleti tervek vagy az információ megjelenítés.

284 Kiss Zoltán (2020): 59.

zásának a vizsgálatából kell kiindulni. A látszólag egyszerű képletet ugyanakkor bonyolítja, hogy az építészet – a kulturális dimenziók mellett – ezer szállal kötődik a gazdasági, kreatív ipari és információ-technológiai környezethez, ezek működéséhez. A művészeti ágak közül az építészet áll legközelebb a tudományhoz, az ipar egyes területeihez, ezáltal az építész által létrehozott művek vannak a legnagyobb hatással környezetünkre, az építészet bír a legnagyobb befolyásoló erővel az emberek életére. A témával foglalkozó kutatások szerint az építészet társadalmi méretű fontosságának tudható be az építés egész folyamatának szigorú, ugyanakkor sokszor változó szabályokhoz kötése és az ezzel járó – ugyancsak társadalmi méretű – ellenszenv és elutasítás kialakulása. Az építészet területét behálózó, szinte folyamatosan változó és egyre áttekinthetlenebb – az épületek tervezésével, megvalósításával kapcsolatos tevékenységeket és hatásköröket érintő – jogszabályok garmadája csak fokozza a szakmai szereplők ambivalens viszonyulását az építészeti „normaerdővel” szemben. Ez az averzió nem vonatkozik az építészeti, tervezési szolgáltatások díjszámítására, amely szakmai egyeztetések és egyetértés mentén a Magyar Építész Kamara által került elfogadásra és szabályzatban közzétételre. (bővebben ld.: a 6.1.2. fejezetben).

Az építészet területét behálózó jogszabályok három részre bonthatók: az első csoportba az építészeti-műszaki tervezési tevékenységet szabályozó polgári jogi, közjogi, büntetőjogi, fogyasztóvédelmi, versenyjogi normák tartoznak. A második halmazt az építészeti alkotás szerzői jogi szabályai alkotják, míg a harmadik nagyobb egységet a kulturális örökség körébe tartozó építmények megóvására, megőrzésére irányuló tevékenységeket szabályozó joganyag képezi.

Az első csoportba tartozó jogszabályhalmaz az az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényre (Étv. vagy Építési törvény) és annak végrehajtási rendeleteire épül. Az Építési törvény és kapcsolódó végrehajtási rendeleteinek tárgyi hatálya az épített környezet védelmével, az építésügy hatósági eszközökkel történő kikényszerítésével, valamint az épített és természetes környezet védelmét szolgáló tevékenységek támogatásával összefüggő állami feladatok megvalósítására, ellátására terjed ki. Konkretizálva, az építésügy állami feladatellátása körében a Kormány gondoskodik az állami főépítési, építésügyi és építésfelügyeleti hatósági intézményrendszer működtetéséről, a nemzetközi egyezményekből adódó állami feladatok ellátásáról, valamint az országos kutatási, műszaki fejlesztési programok kialakításáról és érvényre juttatásáról. Másfelől, a települési önkormányzatok az épített környezet, a település tervszerű alakítása és védelme érdekében alapvetően településfejlesztési és településrendezési feladatokat látnak el, amelyeket az Étv. mellett az önkormányzati törvény is nevesít.²⁸⁵

Ki kell emelni a településrendezést mint egy sokirányú, az építést is magában foglaló tevékenység gyűjtőfogalmát, amely a település területének megfelelő felhasználását és az ezzel kapcsolatos építkezést, ezek révén a kedvező településszerkezet és településkép kialakítását, továbbá a település működőképességét biztosító feladatok megvalósítását jelenti. A településrendezés célja, hogy a benne meghatározott rendszer és módok szerint alakuljon ki az építéssel a település. Az Építési törvény szabályozza a településrendezési viszonyokban az ingatlanok tulajdonosainak, használóinak, a településrendezési tevékenységet végző szervezeteknek

285 A települési önkormányzat és a szervei településrendezési feladatukat a településrendezési tervek és a helyi építési szabályzat elfogadásával, továbbá úgynevezett sajátos településrendezési jogintézmények alkalmazásával látják el. Az országban bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások, a megváltozott körülmények indokolták a településrendezés céljának, feladatának és jogi szabályozásának törvényi meghatározását.

a magatartását, előírja, hogy a településrendezési tevékenység során mely elvárásoknak kell kötelezően megfelelni, és miként kell azok biztosítása érdekében eljárni. Azonban nem tárgya, így nem tér ki érdemben az építészek (tervezők) díjazására.

Azáltal, hogy az Építési törvény részletesen előírja az építőipari kivitelezési tevékenység végzésének feltételeit, a megrendelő – tervező – kivitelező célirányos együttműködését is elősegíti. Ebben kiemelkedő szerepe volt az építés és az építészeti törvényi elválasztásának, aminek egyik alapvető eleme az „építéstervezés” – mint az épített környezet igényoldalát megjelenítő tényező – fogalmának tisztázása, és természetes funkciójának helyreállítása. Építészeti-műszaki tervezési tevékenységnek minősül az építmény, építményrész, építményegyüttes megépítéséhez, bővítéséhez, felújításához, átalakításához, helyreállításához, korszerűsítéséhez, lebontásához, elmozdításához, rendeltetésének megváltoztatásához szükséges építészeti-műszaki dokumentáció elkészítése és kormányrendeletben foglaltak szerinti ellenőrzése, továbbá – ha az építész erre az építetetőtől megbízást kapott – a tervezői művezetés.²⁸⁶ Ebből jól látható, hogy az építési jog kifejezetten műszaki, tervezési, illetve hatósági, engedélyezési oldalról közelíti meg az építészetet, szemben a szerzői jogi felfogással, amely mint minden műtípusnak, az építészeti alkotásnak is a tudományos és a művészeti jellegét állítja középpontba. Erre is visszavezethetően – ellentétben a médiajog, a mozgókép-szabályozás és a szerzői jog közötti kapcsolódásokkal – nincs igazán átjárás a két jogterület között.

Az építészetet az is megkülönbözteti a tárgyalkotó művészet egyéb ágaitól, hogy nem csak kulturális, hanem jelentős anyagi értékkel bír, és az (épített) környezetbe történő beavatkozással általában visszafordíthatatlan következményeket eredményez. Ez magyarázza az építészeti-műszaki tervezés jogosultsághoz és egyéb feltételekhez kötését. Az építészeti-műszaki tervezési jogosultság megszerzésének, megőrzésének, elvesztésének szabályozása részleteiben a Magyar Építész Kamara (MÉK) és a Magyar Mérnöki Kamara (MMK) feladata. Az építés-tervezői szakmagyakorlás feltételeinek szigorú előírása mellett a másik kötelező elem a tervezés során végzett munkálatokért, és az esetlegesen azokból eredő hibákért, tévedésekért való felelősség-biztosítás.²⁸⁷ Ennek okán külön jogszabály kötelezően előírja a legfeljebb 300 négyzetméter összes hasznos alapterületű új lakóépület építése esetén, az építetetővel közvetlen szerződéses kapcsolatban álló építész vagy más szakági tervező által vállalt tervezési és tervezői művezetési tevékenység körében okozott kár megtérítésére a tervezői felelősség-biztosítás megkötését.²⁸⁸ Az építészek díjazásába beépülnek a felelősségbiztosítás díjai is – ilyen tételekkel más művészeti ágban eleve nem kell számolni. A felelősségbiztosításnak a tervező esetében fedezetet kell nyújtani:

- „50 millió forint beruházási költségkeretig biztosítási eseményenként legalább 2 millió forintig és állandó felelősségbiztosítás esetében évente, egy adott időszakra kötött felelősségbiztosítás esetében a biztosítás tartamára együttesen legalább 6 millió forintig,
- 50 millió forintot meghaladó, de 100 millió forintot meg nem haladó összegű beruházási költségkeret között legalább 5 millió forintig és állandó felelősségbiztosítás esetében évente, egy adott időszakra kötött felelősségbiztosítás esetében a biztosítás tartamára együttesen 15 millió forintig,

286 . Étv. 32. § (1) bekezdése.

287 Emberekként még a legfelkészültebb, legtapasztaltabb építész szakemberek is tévedhetnek, hibát követhetnek el munkájuk során, amellyel megszeghetik a műszaki és foglalkozási szabályokat, előírásokat.

288 155/2016. (VI.13.) Korm. rendelet a lakóépület építésének egyszerű bejelentéséről.

- 100 millió forint feletti beruházási költségkeret esetén legalább 10 millió forintig és állandó felelősségbiztosítás esetében évente, egy adott időszakra kötött felelősségbiztosítás esetében a biztosítás tartamára együttesen 30 millió forintig.²⁸⁹

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az építés engedélyezése komoly szakértelmet igénylő, számos szakhatóság (esetenként szakértő) bevonását megkívánó, az érdekeltek jogos érdekeinek összehangolását is szolgáló, döntéseiben gyakorlatilag visszafordíthatatlan, felelősségteljes eljárásforma. Az építési engedélyezés, a településtervezés és településfejlesztés szerteágazó joganyaga kevésbé az építész-tervező személyhez fűződő és vagyoni jogaira, sokkal inkább az építési tevékenység településképi, műszaki, technikai és hatósági elemeire koncentrál. Ebből fakadóan az építésügyi szabályozás közjogi (építésügyi hatósági) jellege nem kedvez az alkotói jogok és érdekek megjelenítésének. Ezt a szemléletet az építésüggyel kapcsolatos szabályozás szerzői joggal való összhangjának megteremtése törte meg, egyértelművé téve a 2019. január 1-jétől hatályos Étv. és Szjt. módosításokig nem szabályozott, korábbi állami vagy önkormányzati tulajdonú jogi személyek által készített nemzeti tervvagyon jogi jellegét. Fontos még itt említeni az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlás feltételeit tartalmazó kormányrendeletet,²⁹⁰ amely rögzíti ugyan a tervezési díj elemeit, de az építészeti szolgáltatások ajánlott tevékenységyszoróinak és díjszámítási módozatainak meghatározását a kamarák önszabályozására bízta.

6.1.2. Építészet és örökségvédelem

Az építészet jogi terepének másik nagyobb egységét az építészeti örökség védelmének szabályozása alkotja, amihez a törvényi definíció szerint a műemlékek, a műemléki környezetek, a műemléki jelentőségű területek és a történeti tájak tartoznak. Mindezek megóvásának egyik legfontosabb területe a műemlékvédelem, amely a műemlékek kutatásával, megőrzésével, védelmével, restaurálásával foglalkozik építészek, művészettörténészek, régészek és mérnökök közreműködésével.²⁹¹ A műemlékvédelem feladatai sokrétűek, részben hatósági, tudományos kutatói és építészeti jellegűek. Hatósági feladat a védett épületek nyilvántartása, védelemre érdemes épületek felkutatása és védetté nyilvánítása, a műemlék épületek használatának szabályozása, és a használat ellenőrzése, esetleges javítási munkák elrendelése, a kivitelezés felügyelete. Tudományos kutatói feladat az egyes épületek építéstörténetének felvázolása, az ezzel kapcsolatos adatok, az épülettel foglalkozó irodalom gyűjtése. Építészeti feladat az épületek felmérése, a helyreállítások megtervezése és kivitelezése. Ide tartoznak a restaurálási munkák is, a műemlékhez tartozó festmények (falrestaurációk) és szobrok helyreállításai.²⁹²

2015. január 1-jei hatállyal épültek be az Örökségvédelmi törvénybe a nagyberuházásokhoz, vagyis elsődlegesen a bruttó 500 millió forintos értékhatárt meghaladó teljes bekerülé-

289 Bővebben ld.: mek.hu/index.php?link=Kotelezo_tervezoi_felelossegbiztositas2

290 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről.

291 Körv. 28. § (1) bekezdése.

292 Kiss Zoltán (2021): 34.

lési költségű beruházásokhoz kapcsolódó régészeti feladatellátásra vonatkozó szabályok.²⁹³ E szabályok rendezik a teljes felületű feltárás költségeinek mértékét²⁹⁴ és viselését, valamint a kiemelt nagyberuházásokat érintő régészeti hatáskörrel bíró örökségvédelmi szerv – 2022. január 1-jétől a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) – által ellátandó feladatokat. Ez a feladatellátás jelentős többletbevételt biztosít az intézménynek, és rajta keresztül az MNM által foglalkoztatott és megbízott régészeknek, restaurátoroknak és más szakembereknek, ugyanakkor ez a munka – bizonyos kivételektől eltekintve – nem minősíthető a szerzői jog által védett művészeti alkotótevékenységnek.

Összefoglalva, a műemlékvédelmi szabályozás is megegyezik az építésügyi szabályozással annyiban, hogy a közjogi elemek dominálnak a magánjogi és humán tárgykörökkel szemben, következésképpen nem tér ki az alkotók jogaira, díjazásukra. A kulturális javak kivitelének és behozatalának szabályozása fontos része az Örökségvédelmi törvénynek, de ez is főként a nemzeti kulturális értékek megőrzését és védelmét szolgálja, mintsem a készítőik anyagi elismerését. Mindezek feltételeit esetükben is a szerzői jogi szabályozás és az Sztj. által bevezetett intézmények biztosítják.

6.1.3. Építészet és szerzői jog

Az építészet, az építés és a szerzői jog kapcsolatát mindig a kettősség és az ambivalencia jellemezte, ennek ellenére sosem képezte vita tárgyát az, hogy mind az építészet, mind pedig az építés területe alkalmas lehet szerzői jogi vagy – szűkebb körben – iparjogvédelmi oltalomra, ha annak törvényi feltételei fennállnak. Az építészeti alkotások többségükben nem csak funkcionális célt szolgálnak, hanem tartós, akár több évszázadon át fennmaradó művészeti alkotásokként esztétikus megjelenésükkel és formavilágukkal a mindennapi életünk és környezetünk hangulatát is befolyásolhatják. Az építészet körében a szerzői művek megszületését mindig valamilyen építési igény indukálja, a megvalósítás költségei pedig társadalmi méretűek. A szerző saját társadalmi és gazdasági erejéből adódóan csak a mű megalkotására (megtervezésére) és első rögzítésére, valamint a megvalósítás felügyeletére alkalmas, a kivitelezés pedig egy rendkívül tökeigényes és időben elhúzódó folyamat keretei között realizálódik.²⁹⁵

Az építészetre jellemző sajátosság, hogy az épület megvalósítása és kivitelezése általában egy többszereplős, bonyolult beruházási rendszer és szerződéses hálózat keretében zajlik. A folyamat első lépcsőjeként a megrendelő/beruházó/építtető megrendeli a terveket, amelyeket saját elképzeléseivel kisebb-nagyobb mértékben befolyásolhat. A tervező által elkészített terveket az építtetővel kötött szerződés alapján maga, vagy alvállalkozói útján egy a beruházási folyamatba bekapcsolódó újabb szereplő, a kivitelező valósítja meg. További sajátosság a tervek megváltoztatása a beruházási, építési munkálatok során, amely nem csupán a tervezési és az engedélyezési szakban jelenhet meg, hanem a kivitelezés során is.²⁹⁶ Ha a terv mindezek el-

293 Megállapította a 2014. évi CVI. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő törvények módosításáról.

294 Ezek nem haladhatják meg a nagyberuházás teljes bekerülési költségének 1 százalékát, ide nem értve azt az esetet, ha a beruházó ennél magasabb összeg megfizetését vállalja.

295 BARTA (2005): 405–417.

296 Számos alkotás és terv azonban sokszor el sem jut a megvalósítás fázisáig, például elfogy a támogatás, vagy a megrendelő mégsem készíti (készítteti) el azokat, vagy új helyszínen, olcsóbb költségekből építi meg az épületet.

lenére mégis eléri a kivitelezés szakaszát, akkor sem biztos, hogy a megépített épület pontosan a terveknek megfelelően kerül megvalósításra, továbbá a szerzői jogi védelmi idő fennállása alatt is többször jelentkezhet igény az épület átalakítására, korszerűsítésére vonatkozóan.²⁹⁷ A tulajdonosnak jogában áll ugyanis ingatlanát átalakítani, bővíteni, annak akár a rendeltetését is megváltoztatni, azt akár le is bontani. A szerzői jog a gyakorlatban ily módon gyakran ütközik a tulajdonosi joggal, ami a konfliktusokhoz, jogvitákhoz vezet. A tulajdonos rendelkezési lehetőségeinek főszabályként az szab határt, hogy az építész engedélye nélkül nem változtathat az épületen oly módon, amely az építész becsületére, hírnevére már sérelmes, illetve amely az épület mint műalkotás lényeges vonásait, voltaképpen a művészi összképet befolyásolja.²⁹⁸

Szerzői jogunkban tehát az építészeti alkotás és egyéb műszaki létesítmény mint alkotás fogalma kettős jellegű: beletartozik a terv és az épület (műszaki létesítmény) is, illetve hogy az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása.²⁹⁹ Ilyennek minősülnek azok az épületek, műszaki létesítmények tervei, és mindazok a rajzok, a háromdimenziós modellek (vagyis együtt építészeti művekre vonatkozó alkotások), amelyek alapján ezek az épületek, műszaki létesítmények létrehozhatók. Hasonlóképpen, az Szt. az építészet és a műszaki létesítmények tekintetében a művészeti aspektust kívánja védelemben részesíteni, és pedig mind a terv, mind pedig a megvalósult létesítmény vonatkozásában.

Az építészeti művek esetében ugyanakkor nem csak az alkotó- és építési szakasz többelémű, hanem a felhasználás is többszereplős: a tervezőn és megrendelőn túlmenően az egyes szerzőtársak (tervezőtársak), munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkáltató, az örökösök és jogutódok, más felhasználásra jogosult személyek, az építészeti alkotásokon nyugvó származékos művek szerzőinek, valamint az épület tulajdonosának az érdekei is előtérbe kerülnek. Az építési folyamatban közreműködő személyeket megillető jogosultságok szétszálazása és tisztázása mindig érzékeny pontja volt a szerzői jogunknak, amit a szabályozás e tárgyú, 2019. január 1-jétől bevezetett reformjáig a felek közötti bonyolult szerződéses viszonyrendszer elemzéséből lehetett megállapítani.

Az építészeti alkotások szerzői jogi felhasználásának reformját az tette szükségessé, hogy az Szt. 1999. szeptember 1-jei hatálybalépését megelőző időszakban működő állami tervező-vállalatok, intézetek keretei között megtervezett építészeti alkotások (főképpen középületek) esetében nem volt delegálva egyetlen állami szervhez sem az állami tulajdonú tervdokumentációkhoz kapcsolódó vagyoni jogok tekintetében a rendelkezési jog gyakorlása. Az elmúlt időszakban több közfeladat ellátására szolgáló építmény felújítására, átépítésére irányuló beruházás megvalósulása húzódnott el a még működő (jogutód) tervezőirodák, illetve azok alkalmazottjai és a beruházók közötti szerzői jogi jogviták miatt. A helyzet jogszabályi rendezéséhez hosszú egyeztetések után jutottak el az érintettek, mivel nem volt egyszerű megteremteni az egyensúlyt a középületek átépítésének közérdeke, és az építmények tervezőinek magánérdekei között.³⁰⁰

297 KULCSÁR Attila: Az építészeti alkotások szerzői joga - És kinek mi köze hozzá? *Építészfórum*, 2009.01.16. epiteszforum.hu/az-epiteszeti-alkotasok-szerzoi-joga-es-kinek-mi-koze-hozza

298 Kiss Zoltán (2021): 46.

299 Ld.: az SZJSZT-3/1986. számú szakvéleményét.

300 Az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok építészeti-műszaki dokumentációira vonatkozó szerzői jogi szabályozással és joggyakorlattal összefüggő, a társadalmi jogtudatosság növelését célzó átfogó stratégia és megvalósítási program (2020–2023). lechnerkozpont.hu/oldal/epiteszeti-szerzoi-jog-strategia

A 2019. december 31-étől bevezetett – a nemzeti filmvagyon és a közszolgálati médiavagyon jogi státuszának megteremtéséhez hasonló – szabályozás alapvetéseként a jogutódlással megszűnt állami tulajdonú tervezővállalatokban született tervek és épületek szerzői jogának részét képező felhasználási és vagyoni jog, az ún. Nemzeti Tervvagyon az államot illeti meg.³⁰¹ A gyakorlatban ez úgy ment végbe, hogy a megszűnt állami tervezővállalatok rendezetlen jogi sorsú építészeti-műszaki dokumentációi, valamint a privatizációt megelőzően állami pénzeszközök felhasználásával készült épületek építészeti-műszaki dokumentációi az állam 100 százalékos tulajdonában álló Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. (LTK) részére kerültek átadásra. Ennek az volt a háttere, hogy a rendszerváltást követően a privatizáció folytán jogutódlással átalakult tervező vállalatok egy része tovább őrizte a jogelőd tervtárát, anélkül, hogy jogszerűen megillették volna az ahhoz kapcsolódó szerzői vagyoni jogok. A törvénymódosítás nevesítette a Nemzeti Tervvagyon körét, amely körben az államot mint vagyoni jogi jogosultat illetik az építészeti alkotásokhoz és építészeti-műszaki dokumentációhoz fűződő vagyoni jogosultságok.³⁰² Természetesen a jogutód számára továbbra is biztosított a privatizáció alatt, vagy azt követően készített építészeti-műszaki dokumentációk szerzői jogi védelme. Mivel a Nemzeti Tervvagyon részét képezik az önkormányzatok tulajdonában álló tervvagyon elemei is, ezek vonatkozásában az állam csupán gyűjtési és tárolási feladatokat végezhet, ezek tulajdonjoga továbbra is az önkormányzatokat illeti.³⁰³

A rendezésnek az alábbi öt esetkört kellett lefednie:

- a) az 1999. szeptember 1-jét³⁰⁴ megelőzően munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutódlással megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek,
- b) 1999. szeptember 1-jét megelőzően az állami tervező vállalatoknál, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutód nélkül megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek,
- c) 1999. szeptember 1-jét követően, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutódlással megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek,
- d) 1999. szeptember 1-jét követően, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutód nélkül megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek,

301 2018. évi CXXXIV. törvény az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról.

302 Étv. 2. § 41. Nemzeti tervvagyon: az építészeti alkotásoknak az állam és az önkormányzat tulajdonába tartozó építészeti-műszaki dokumentációi – a honvédelmi, katonai, valamint nemzetbiztonsági célú és rendeltetésű építményeket érintő építészeti-műszaki dokumentációk kivételével –, valamint az azok vonatkozásában az államot és az önkormányzatot a mindenkor szerzői jogi szabályozás alapján megillető szerzői vagyoni jogok.

303 Ld.: a 2018. évi CXXXIV. törvény miniszteri indokolását.

304 Az időkorlátnak azért volt jelentősége, mert az 1999. augusztus 31-éig hatályos régi Szjt. még nem ismerte a vagyoni jogok teljes mértékű átszállásának lehetőségét. Az akkori szabályozás ugyanis úgy rendelkezett, hogy ha a mű elkészítése a szerző munkaköri kötelezettsége és a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján a mű felhasználására jogosult, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül, és a felhasználás joga az átadással száll át a munkáltatóra. A munkáltató ezt a jogát a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerezte meg, és csak működési körén belül gyakorolhatta. A szerző a művet e körön kívül is csak a munkáltató hozzájárulásával használhatta fel, de hozzájárulását a munkáltató csak alapos okból tagadhatta meg.

- e) azok a tervek, ahol a szerző személye nem állapítható meg, és a jogok nem tartoznak a Nemzeti Tervvagon körébe (árva művek).

Az Szjt. 2009. február 1-jétől vezette be az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotása (árva mű) felhasználásának hatósági engedélyezését. Ahhoz, hogy egy mű vagy teljesítmény árva műnek minősüljön az Szjt. az általában elvárható gondossággal és jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatást írja elő. A jogosultkutatás során a jogosult személyének vagy hollétének megállapítása érdekében az árva mű felhasználásának részletes szabályairól szóló 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendeletben – az érintett mű vagy teljesítmény típusa szerint – meghatározott információforrásokat kell igénybe venni. Ha a jogosultkutatás során az információforrásként megjelölt szervezetek részéről kapott olyan tartalmú megerősítés érkezik, amely szerint az adott építészeti tervre vonatkozóan, vagy a jogosult ki- és hollétét illetően nem rendelkeznek információval, az SZTNH jogosultkutatást eredménytelennek tekinti, és – szerző vagy egyéb jogosult hiányában – a jogosultkutatáson kívüli egyéb feltételek teljesítése esetén engedélyt adhat a felhasználásra. Ha a szerző személye ismertté válik, akkor a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala akár a jogosult, akár a felhasználó kérelmére visszavonja a felhasználási engedélyt, azonban a törvény lehetővé teszi, hogy a felhasználó az engedélyből hátralévő időtartamig folytathassa a mű felhasználását. Ha a szerző személye ismertté válik, a felhasználásért fizetendő jogdíjat az ismertté vált szerző követelheti.

A szabályozási reform részeként beiktatott Szjt. módosítás³⁰⁵ az építészeti alkotás tulajdonosa számára biztosította, hogy az árva mű felhasználásának engedélye a mű átdolgozásának (átépítésének) vagyoni jogára is kiterjedhessen. A törvénymódosítás indokolása hivatkozott az épület tulajdonosa és a szerző közötti jogvitát lezáró BH2005. 427 határozatra, amely szerint a tulajdonosi jogok rendeltetészerű gyakorlása nem eredményezheti a tervezőnek az építményhez fűződő szerzői joga megsértését. A BDT2010. 2329 határozat szerint továbbá az építmény tulajdonosát megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa vagy azt elbontsa. Az SZTNH engedélye a szerző személyhez fűződő jogait, és adott esetben azok érvényesíthetőségét nem érinti.

305 Szjt. 41/B. § (1a) bekezdése.

A rendezési folyamat eredménye táblázatban bemutatva a következő:

	Szerzői vagyoni jogok jogosultja	A tervek felhasználásának engedélyezése
A)	A vagyoni jog a magyar államot illeti meg, kivéve, ha egyértelműen igazolható, hogy az állam a jogutódnak azt kifejezetten átadta (Étv. 55/B. §)	A Lechner Tudásközponttól kell felhasználási engedélyt kérni.
B)	A felhasználási jog visszaszállt a szerzői vagyoni jogok maradékával rendelkező tervezőre [Étv. 55/A. § (2) bek.]	A szerzői jogi jogosult az építészeti-műszaki dokumentáció felhasználásáért – eltérő megállapodás hiányában – a Magyar Építész Kamara és a Magyar Mérnöki Kamara közös szabályzatában (Díjszabás) megállapított díjazást követelheti. Ha a jogosult e díj mértékét a felhasználás sajátos körülményeire tekintettel vitatja, akkor bármelyik fél az Szjt. 102. §-a szerinti egyeztető testülethez fordulhat. Ha a jogosult az egyeztető testület előtti eljárást megelőzően akként nyilatkozik, hogy a felhasználást engedélyezi, és csak az azért követelt felhasználási díj összegét vitatja, az egyeztető testület eljárásáért fizetendő díjat az állam viseli. Ha a jogosult a felhasználáshoz hozzájárult, és az egyeztető testület javaslatát a felek nem fogadják el, a jogosult bírósági úton érvényesítheti igényét, amely azonban a felhasználás megkezdését nem akadályozza, feltéve, hogy a felhasználó a Díjszabásában ajánlott díjat letétbe helyezte.
C)	Eltérő megállapodás hiányában a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén a vagyoni jogok átszállnak a munkáltató jogutódjára. Itt is lehetőség van úgy megállapodni, hogy a jogelőd szervezet tulajdonosa a szerzői vagyoni jogokat nem kívánja értékesíteni. [Étv. 55/A. § (1) bek.]	A jogosult – az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt, az építészeti-műszaki dokumentáció alapján már megvalósított épülethez kötődő felhasználásáért – annak tulajdonosától kérheti a Díjszabályzatban ajánlott díjakat. A díjtételekkel érintett felhasználások csak a már fennálló épülethez kötődhetnek (például átépítés, ráépítés), vagyis például egy újabb épület felépítése a tulajdonost külön megállapodás hiányában nem jogosíthatják fel, és csak akkor irányadóak, ha az adott tevékenység szerzői jogi felhasználásnak minősül.
D)	Állami vagy tanácsi, önkormányzati tulajdonú tervezővállalatok jogutód nélküli megszűnése esetén a jogok a nemzeti vagyon részeként az államot illetik meg (nemzeti tervvagyon). [Étv. 55/A. § (3) bek.]	A nemzeti tervvagyonnak az állam tulajdonába tartozó része és az annak kezeléséhez szükséges eszközök vonatkozásában a tulajdonosi jogokat a Lechner Tudásközpont gyakorolja, ezért tőle kell felhasználási engedélyt kérni.
E)	A szerzői vagyoni jogok jogosultja ismeretlen (árva mű). (Szjt. 44/A-D. §)	A felhasználáshoz a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától (SZTNH) kell engedélyt kérni, mely engedély az építészeti alkotás átdolgozására is kiterjed.

A rendezési folyamat része volt továbbá az építészeti alkotásokkal kapcsolatos, szerzői jogi szempontból lényeges adatokat tartalmazó nyilvántartási rendszer, az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartás (Nyilvántartás) bevezetése, amely az építésügy naprakész tájékoztatását hívatott segíteni. Ez az adatbázis egyben lehetővé teszi azt is, hogy visszamenőlegesen is lehessen önkéntesen nyilatkozni az építészeti szerzői jogokról. Az építetetőt és a tervezőt 2020. január 1-je óta terheli az a kötelezettség, hogy közös nyilatkozatban a Nyilvántartás részére átadják az építészeti-műszaki dokumentációhoz, valamint az annak alapján megépült építményhez fűződő szerzői vagyoni jogok tulajdonosának vagy

tulajdonosainak az adatait.³⁰⁶ A Nyilvántartásba történő bejegyzés szerzői vagyoni jogosultságot nem keletkeztet.³⁰⁷

A nyilatkozat megtételét mind az építtető, mind a tervező kezdeményezheti a Nyilvántartás elektronikus felületén, azonban azt a másik félnek is jóvá kell hagynia. Amennyiben a tervezői szerződésben több építtető vagy több tervező szerepel, a vagyoni jogosultak képviselőt jelölnek ki maguk közül, aki a nyilvántartás vonatkozásában a nevükben eljár. A meghatalmazást a nyilvántartásba a képviselő tölti fel a nyilatkozat megtétele előtt. Ezt követően a Nyilvántartást üzemeltető Lechner Tudásközpont megvizsgálja, hogy az építészeti alkotás nem tartozik-e a Nemzeti Tervvagyon körébe. Amennyiben a vizsgálat megállapítja, hogy az építészeti alkotás ebbe a köré tartozik, a Lechner Tudásközpont visszautasítja a nyilatkozat nyilvánosságra hozatalát, és a nyilatkozatot tevők egyidejű tájékoztatása mellett törli a Nyilvántartásból.³⁰⁸

Ha a vizsgálat azzal az eredménnyel zárul, hogy az érintett tervek a Nemzeti Tervvagyon körébe tartoznak, akkor a közzététel (például publikáció, oktatás, kutatás, kiállítás) vagy a tervezett beruházás (bővítés, átépítés) vonatkozásában az áttervezésért (átdolgozásért) a tervezett felhasználásra vonatkozó igénybejelentő űrlapon a szerzői vagyoni jogosulttól, vagyis a Lechner Tudásközponttól kell felhasználási engedélyt kérni.³⁰⁹ Az igénybejelentés részletes szabályait a Dokumentációs Központ Üzemeltetési Szabályzata,³¹⁰ míg a nemzeti tervvagyonnal kapcsolatos felhasználási engedély díjait közzététel esetén a Szabályzat 1. számú melléklete,³¹¹ átépítés esetén a 2. számú táblázata tartalmazza.³¹²

Közzétételre történő felhasználás esetén a szolgáltatás díja jelenleg dokumentumonként (azaz tervlaponként) 3 000 forint. Átépítéshez, bővítéshez történő felhasználás engedélyezése esetén a fizetendő felhasználási díj összege függ az építmény típusától, nagyságától (m²) és a tervezett felhasználás időtartamától. Eszerint például egy igazgatási, szociális, oktatási, kulturális vagy közlekedési célú 101–500 m² területű épület átépítésének, bővítésének alapjogdíja 10 évre szólóan 675 000 forint, szakrális épület esetében 1 500 000 forint. (Az új szabályozás életbe lépését megelőzően a vélt szerzői jogosultak ennél nagyságrendekkel magasabb összegeket követeltek a beruházóktól, ami jogvitákhoz, évekig tartó pereskedéshez vezetett.) A felhasználási engedélyt az engedélyes nem ruházhatja át harmadik fél számára, azonban az adott beruházáshoz kapcsolódó tervezési tevékenységben részt vevő jogi és magánszemélyek részére átadhatja.

Joggal merül fel a kérdés, hogy amikor a MÉK vagy az MMK határozzák meg a tervek újbóli felhasználásért kérhető díjakat (ld.: a B) és a C) pontokat), az korlátozza-e a tervezők

306 Az Étv. 59/B. §-a szabályozza a Nyilvántartás részére átadandó adatok körét. Az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartásról szóló 8/2020. (VI. 26.) MvM rendelet pedig tartalmazza mindazon részletszabályokat, amelyek rögzítik a kötelező és önkéntes nyilatkozattétel eseteit, részletezik a nyilvántartás adataihoz történő hozzáférés körét, illetve előírják a nyilvántartást üzemeltető feladatait, beleértve az adatmódosítás és vita esetén történő eljárás kérdését is.

307 A Nyilvántartás továbbá nem közhiteles, a nyilvántartásban szereplő adatok valódiságáért, helyességéért a nyilatkozattételre jogosult személy felel a nyilatkozat szövegének megfelelően. Az építészeti alkotás a nyilvántartásba vételét követően az adatbázis részét képezi és publikussá, azaz kereshetővé válik.

308 Ld.: lechnerkozpont.hu/oldal/epiteszeti-szerzoi-jogi-nyilvantartas
309 A felhasználásra vonatkozó igénybejelentő űrlapot a nemzetitervvagon@lechnerkozpont.hu e-mail címre kell elküldeni.

310 lechnerkozpont.hu/data/sites/default/files/doc/dusz_2019.pdf

311 www.e-epites.hu/dokumentacios-kozpont/arlista

312 lechnerkozpont.hu/doc/dusz/dusz_2_dijtabla.pdf

szabadságát, hogy szabadon állapodjanak meg terveik felhasználásáról? Mivel a Díjszabás nem kötelező, csak a joggyakorlat alakításán keresztül lehet korlátozó hatása, és csak akkora, hogy az épülettulajdonosok és építetők jogos igényén ne terjeszkedjen túl. A MÉK jelenleg is figyelmet fordít arra, hogy tagjai ne lehetetlenítsék el alapos indok nélkül a terveik felhasználását igénylő építkezéseket. Ha ilyen történik, akár fegyelmi eljárást is indíthatnak.

A Nemzeti Tervvagyon hasznosításából befolyt bevételek a Lechner Tudásközpont külön nyilvántartott bevételét képezik. A társaság 2021. évi éves beszámolója szerint a nemzeti tervvagyonnal kapcsolatos felhasználási engedélyek kiadásával összefüggő bevételek (2021-ben mintegy 41 232 000 forint) a Miniszterelnökség erre elkülönített előirányzati számlájára kerültek befizetésre, illetve átvezetésre.³¹³ Az előirányzati számlán év végén rendelkezésre álló összeg elvonásra került.

A Lechner Tudásközpont Szabályzatát érdemes összevetni a MÉK és az MMK közös, a már megvalósult épületekhez kötődő építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásának ajánlott díjszámítását tartalmazó Díjszabásával.³¹⁴ Lényeges hangsúlyozni, hogy amikor a felhasználó által a jogosultnak fizetendő díjat a szabályzat szerint kell kiszámítani, a számított díj csak ajánlott, amitől a felek közös megegyezéssel eltérhetnek. Az ismételt felhasználás ajánlott díját az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásának időpontjában érvényes, az épület megvalósításához szükséges összes szerzői joggal védett munkarész tervének nettó tervezési díja szerint kell megállapítani. A tervezési alapszolgáltatások díját a szabályzat 1. melléklet szerinti táblázat alapján kell kiszámítani a következő képlet alapján: díjalap (Ft) x díjosztály szorzó x díjszázalék, osztva 100-al.

A már megvalósult épületek áttervezésének (átdolgozásának) a Lechner Tudásközpont Szabályzatában illetve a MÉK és az MMK Díjszabásában meghatározott felhasználási díjtételeitől élesen el kell választani a MÉK ajánlott díjszabásait, díjszámításait az új épületek tervezési és építészeti szolgáltatásairól.³¹⁵ Mindezek jogszabályi háttere az Étv. felhatalmazása alapján megjelent 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet, amely meghatározta az építészeti-műszaki tervezési tevékenység ellátásáért felszámítható tervezési díj tartalmát. Ennek ellenére, a rendelet csak a kereteket fogalmazza meg egyfelől annak rögzítésével, hogy az építészeti-műszaki tervezési tevékenység folytatásához szükséges tervezési szerződés – a Ptk. és az Étv. előírásain túlmenően – tartalmazza a tervezési díj összege mellett az elszámolás és a teljesítésigazolás formáját, módját, a fizetés módját és határidejét, másfelől a tervezési díj elemeinek felsorolását. Eszerint a tervezési díj magában foglalja:

- a közvetlen költségek (ennek keretében a számított munkadíj és a terv tervezési szerződés szerint rögzített felhasználásának szerzői díja),
- a közvetett költségek, ennek keretében a működési költség, anyagjellegű ráfordítás,
- az értékcsökkenési leírás,
- az egyéb ráfordítások,
- a tervezett nyereség együttes összegét.³¹⁶

313 A Lechner Tudásközpont 2021. évi Beszámolóját ld.: lechnerkozpont.hu/oldal/kozerdeku-adatok

314 mek.hu/index.php?id=45523

315 Építészeti Alkotások Ajánlott Díjszámítási Szabályzata. mek.hu/index.php?link=dijszabas_dijszamitas

316 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet 17. § (1) bekezdésének b) pontja és 18/A. §-a.

Az építészeti és tervezési szolgáltatások ajánlott tevékenységszorzóit és díjait tehát a MÉK Építészeti Alkotások Ajánlott Díjszámítási Szabályzatában találjuk meg. Az ezekben meghatározott óradíjak átalánydíjnak minősülnek, ennek megfelelően teljes mértékben tartalmazzák az építészeti szolgáltatással kapcsolatban és azzal összefüggésben felmerült valamennyi költséget, többek között a munkahelyi ügyviteli és rezsiköltségeket, bérköltségeket a járulékokkal, banki és adó jellegű költségeket, bérleti díjakat, kommunikációs költségeket, közlekedés költségeit, képzési és szakmai érdekképviselési költségeket, marketing költségeket, amortizációt, valamint az elkészített építészeti alkotás egyszeri felhasználásának díját. Lényeges kiemelni, hogy a díjtételek tartalmazzák a szolgáltatást végzők bruttó munkadíját, valamint szerzői jogdíját és ezek járulékait is.

Az ajánlott összegek tevékenységi kategóriák és -szorzók szerint Ft/mérnökórában, illetve Ft/mérnöknapban kerültek meghatározásra. Eszerint például 2022. évben a kiemelt, vezető építész tevékenység tevékenységszorzója 12–16, ajánlott minimumdíja 40 908 forint/óra + Áfa illetve 327 264 forint/nap + Áfa. A számítás kiindulási alapja az adott naptári évre a törvényben meghatározott havi minimálbér. A képlet a Díjszámítási Szabályzat hivatkozott fejezet „Óradíj” és „Alapóradíj” bekezdése szerint: Ajánlott mérnökóradíj = tevékenységszorzó x (minimálbér x 3) / 176. A MÉK Díjszabása kitér a kirívóan alacsony és kirívóan magas árakra, ezzel is orientálva a díjak kalkulációját. A Díjszabásban ajánlott díjak 67 százaléknál alacsonyabb díjak (kirívóan alacsony ár) azzal a veszéllyel járnak, hogy azért a tervező már nem tud megfelelő minőséget szolgáltatni, a beruházás-lebonyolítót, illetve a műszaki ellenőrt pedig a korrupció veszélyének teszik ki. Az ilyen alacsony árak esetében mindig ajánlott vizsgálni annak indokát. A Díjszabásban ajánlott díjak 150 százaléknál magasabb díjak (kirívóan magas ár) pedig felvethetik a korrupció gyanúját. Az ilyen magas árak esetében mindig ajánlott megvizsgálni annak indokát.

A Díjszabás mellett a MÉK díjszámítási ajánlást is közzétett a 300 m²-nél kisebb hasznos alapterületű, lakóépület építészeti tervezésre vonatkozóan.³¹⁷ A díjszámítás az új építésű, vagy bővített, átépített lakóépület tekintetében kizárólag az építész (koordinálási és vezető tervezői) alaptevékenység számított munkadíját határozza meg, és nem tartalmazza az épület megvalósításához szükséges, az MMK által szabályozott szakági tervezők, és a tervezéshez szükséges alapadatok (geodézia, talajmechanika) elkészítésének költségeit. A díjszámítás alapja itt a megvalósítandó családi hasznos ház alapterülete,³¹⁸ három módosító tényezővel: hasznos alapterületek diszpozíciója, építési környezet, terepadottság. A díjalap 2022-ben a mindenkori garantált bérminimum (2022-ben 260 000 forint) 30 m²-kénti szorzata, vagy hasznos alapterület 1 négyzetméterre szorozva a mindenkori garantált bérminimum 3,33 százalékaival. Családi ház bővítés esetén a tervezési díjszámítás két részből adódik össze, ha a meglévő épületben nincs szükség átalakításokra: a meglévő épület bővítéséhez csatlakozó (a bővítésnél műszakilag releváns) rész és az új építésű bővítmény.

Teljes biztonsággal kijelenthető, hogy az építészet területén is a legfontosabb áralakító tényező a szakmai elismertség; amíg a neves építészek elkérhetik és el is kérik a kamarai díjszámítás szerinti tervezési díjat, addig a kevésbé ismert irodák ennek a töredékéért dolgoznak. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a kamara új típusú – tevékenységszorzókra és

317 szab-mek.hu/upload/files/MEK_dijszamitas_ajanlat_300nmalatt_lakoep.pdf

318 A hasznos alapterülethez 0,5 szorzótényezővel a szerkezettel fedett vagy szerkezettel alátámasztott terasz, erkély alapterülete hozzászámítható.

óradíjakra épülő – díjszámítási ajánlása objektívebb és igazságosabb modellnek tűnik, mint a korábbi (2014 előtti) kamarai díjszabás, amely a bekerülési összegből, azaz megvalósítási árból származtatta a tervezési díjat. Ennek összege százalékosan csökkent, tízmillió forintról tízmilliárd forintos bekerülési összegig. A komplett tervezési díj felső határa 10 százalék, az alsó pedig 4,5 százalék volt.³¹⁹

Az építészek fizetendő díj több részből tevődik össze: míg az építészeti díj csak a tervezést foglalta magába, addig a komplett mérnöki szolgáltatásba a kivitelezés felügyelete, vagyis a tervellenőrzés is beletartozik. A megvalósítás felügyeletének tervellenőri díját az MMK külön díjszabásai tartalmazzák. A korábbi díjtáblázatok az összes tervezési díj 10 százalékában rögzítették az épületek létesítésével kapcsolatos mérnöki szolgáltatások ajánlott díjszabását. A 2021. január 1-jétől érvényes díjszabás már mérnöknapokban határozta meg a díjak összegét, hat külön kategóriában (a kiemelt mérnöktől a segédtervezőig). A kiemelt mérnök kategória napdíja 300 000 forint + Áfa, míg a legalacsonyabb kategória díja 66 000 forint/nap + Áfa.³²⁰ Hozzá kell tenni, hogy a tervellenőri tevékenység az elfogadott értelmezés és gyakorlat szerint érintőlegesen nem minősül alkotó (művészeti) tevékenységnek, így annak eredménye, produktuma nem állhat szerzői jogi védelem alatt sem. Ettől függetlenül, az MMK díjszabása az ajánlott mérnöki napdíj tartalmi elemei között nevesíti az esetlegesen a szerzői joggal kapcsolatosan felmerülő személyi és vagyoni jogok értékét is a szolgáltatást végzők bruttó munkadíja, ezek járuléka, az adók, a vállalkozói nyereség stb. mellett.

6.1.4. Az építészek vagyoni jogai és a jogalkalmazás

A szerzői jogi védelem fennállásának eredetiség követelményéből az következik, hogy az építészeti alkotások, valamint annak tervei csak abban az esetben élveznek szerzői jogi oltalmat, ha a téralakításban rejlő kreatív gondolatiság fellelhető bennük, még akkor is, ha más képzőművészeti ágakhoz képest a tervezőnek a fizika törvényei és a kötelező jogszabályi műszaki előírások csak jóval szűkebb alkotói mozgásteret hagynak. Az építészeti művek megalkotása és kivitelezése azonban – a terv és a kivitelezett épület sajátos kapcsolata folytán – több munkamozzanatból épül fel, melyből fakadóan előfordulhat, hogy a munkafolyamat egyes elemei (eredményei) védelem alá esnek, míg mások nem. Egy példával érzékeltetve mindezt: ha egy tervező elsődlegesen típustervek alapján dolgozik, akkor az (átdolgozott?) tervdokumentációk vonatkozásában nem beszélhetünk szerzői jogi védelemről, és talán ezzel is összefüggésben az ún. adaptálási díj is nagyjából a fele a „rendes” tervezési díjnak.³²¹ Másfelől viszont nem kizárható ki az sem, hogy az eredetiség szintjét el nem érő tervdokumentációból már szerzői jogi védelmet élvező épület szülessen. Az építészeti tervek esetében mindenesetre megállapíthatjuk, hogy bármilyen, tehát valamennyi tervfajta szerzői jogi oltalomban részesülhet, ha annak törvényi feltételei fennállnak.

319 Tarifamustra: milliók már a háztervért is. *hvg.hu*, 2008.01.21. hvg.hu/im/20080121_epitesz

320 mernokvagyok.hu/mernoki-dijszabas/

321 Nem állnak fenn az alkotóssá minősítés feltételei abban az esetben sem, ha a kiválasztott megoldás az egyetlen kivitelezési és műszaki lehetőség az épület megvalósítására, valamint a felhasznált műszaki elemek összeállításából más építményi struktúra nem következhet (például panelházak esetében). Ebben az esetben az objektív tényezőkön alapuló meghatározottság egyáltalán nem hagy teret az individuális alkotásnak.

Építészeti mű szerzői jogának megsértése tárgyában indult bírósági ügyben a felperes által egy üzemcsarnok 1–3. ütemének megépítéséhez készített terveket az alperesek (I. r. alperes fővállalkozó, II. r. alperes tervező) a telephely 4. ütemének megépítése során a felperes hozzájárulása nélkül használták fel. A felperes, szerzői joga megsértésének megállapítását, és gazdagodás címén 5 780 000 forint megtérítésre kötelezését kérte a bíróságtól. Ezen anyagi igényének számítási módjaként a 4. ütemben megvalósult épület becsült beruházási költségéből (1 milliárd forint) és a MÉK Díjszabása alapján kiszámolt tervezési díjból (57 800 000 forint) indult ki, a követelt összeg a díjszabás alapján a tervezési díj 10 százaléka (5 780 000 forint) volt.³²² Az ügyben kirendelt Testület eljáró tanácsának véleménye szerint az építetőnek az eredeti tervező engedélyét az épület továbbépítéséhez meg kellett volna szereznie, vagy a továbbtervezéshez a közreműködését kellett volna kérnie. A Testület azt is megállapította, hogy a vagyoni hátrány összegének a MÉK Díjszabásán alapuló számítási módját elfogadhatónak tartja, annak megjegyzésével, hogy az I. r. alperes által 2004. január 22-én aláírt fővállalkozási szerződés szerinti fővállalkozói díj összege nem 1 milliárd forint, 450 000 000 forint volt.³²³

Az ügyben első fokon eljáró Bács-Kiskun Megyei Bíróság a felperes keresetét csak részben ítélte alaposnak. A bíróság álláspontja szerint ugyanis a felperes által megjelölt becsült beruházási költség a gazdagodás visszatérítése iránti igény összegének meghatározásakor nem vehető figyelembe, mert a felperes az Szjt. 16. § (4) bekezdése alapján a felhasználásra adott engedély fejében a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányos díjazás illetve volna meg. Mivel a II. r. alperes a tervezésért 13 687 500 forintot kapott, a bíróság álláspontja szerint a felperesnek igénye ehhez az összeghez igazodóan 1 368 750 forint gazdagodás kiadására lehet. A vagyoni igény tekintetében tehát a felperes keresetét a bíróság nagyobb részt alaptalannak találta, a felperes e körben 24 százalékból lett pernyertes.³²⁴

Az SZJSZT gyakorlata szerint már a műszaki rész megoldásokat tartalmazó építészeti vázlatok és látványtervek is részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Abban az esetben azonban, ha azok nem érik el azt a szintet, amely alapján az épület megvalósítható és kivitelezhető lehetne, vagy nem tartalmazzák azokat az építészeti determinációkat, műszaki és esztétikai elemeket, amelyek egyértelműen meghatároznák az építési folyamat legfőbb irányait, nem az építészeti alkotás terveként, hanem grafikai műként élvezhetik az oltalmat. Ennek szellemében foglalt állást a Testület egy rendőrségi kirendelésre készült szakvéleményben annak kimondásával, hogy a feljelentő által készített, önmagukban a korábbi testületi gyakorlat szerint „csak” grafikai műnek minősülő vázlatok, látványtervek szerepe meghatározó volt a későbbi tervezés és kivitelezés során, ezért a feljelentő az elkészült építészeti alkotás tekintetében szerzői személyhez fűződő és vagyoni jogokkal rendelkezik. Az ügyben eljáró tanács az átadott fényképfelvételeknek a látványtervvel és műszaki megoldások vázlataival történő összehasonlítása eredményeképpen megállapította, hogy

322 A felperes arra hivatkozott, hogy a 4. ütem becsült beruházási költsége 1 milliárd forint volt, és ezen díjalapérték alapján a beruházás tervezési díja az „építészeti alkotások és szolgáltatások díjszámítási szabályzata 2003.” 2. számú melléklete alapján 57 800 000 forint ezen számítási mód alapján az építészeti és mérnöki összevont szolgáltatások honoráriumuma (építészeti, tartószerkezet, épületgépészet, épületvillamosság) 1 milliárd forintos díjalapnál ezen összeg 5,78 százaléka, azaz 57 800 000 forint, amelynek 10% százalékat jelölte meg a felperes gazdagodásként.

323 SZJSZT-09/2008. Építészeti mű szerzői jogának megsértése.

324 14.P.21.356/2006/53.

„a kivitelezés során – illetve nyilvánvalóan azt megelőzően, az engedélyezési terv elkészítésekor – az eredeti mű meghatározhatatlan mértékű megváltoztatására került sor. A csatolt látványtervek, részlettervek az egész épület megvalósítására vonatkozóan nem tartalmaznak teljeskörűen olyan részletezettségű műszaki adatokat, melynek alapján a módosítás mértéke egyértelműen tisztázható lenne.”

A módosításra (átdolgozásra) adott engedély hiányát nem kellett értékelni, mivel a változatlan felhasználásra sem történt meg bizonyíthatóan az engedély megszerzése.³²⁵ A vagyoni hátrány konkrét összegével kapcsolatban a szakvélemény figyelembe vette, hogy a feljelentő anyagi ellenszolgáltatást kapott a látványtervek átadásakor. Bizonyítási eljárást igényel annak tisztázása, hogy az ellenértéket pontosan mire tekintettel (látványtervek elkészítése és felhasználási engedély megadása, a kivitelezés megszervezése, tanácsadás?) kapta a feljelentő. Az eljáró tanács végül megjegyezte, hogy az átadott ellenérték iratokból megismerhető összege (1 400 000 forint) nem tűnik eleve kirívóan alacsony mértékű ellenszolgáltatásnak a látványtervek elkészítéséért, és egyes szervezési, tanácsadási feladatok ellátásáért.³²⁶

Egyébiránt a tervezőt megillető díjazással kapcsolatos kérdésekre a Szerzői Jogi Szakértő Testület leggyakrabban azt a választ adja, hogy ez nem tartozik hatáskörébe a Testület általános gyakorlatának is megfelelően. Iránymutatásként több esetben kimondásra került, hogy az Szjt. 16. § (4) bekezdésében foglalt, a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányos díjazásra vonatkozó szabály az építészeti alkotások esetében egyáltalán nem, vagy csak nagyon közvetetten alkalmazható.

„Az építészeti tervek esetében az egyes rész tervek (engedélyezési terv, látvány terv, kiviteli terv stb.) elkészítésében és a kivitelezésben való közreműködés (művezetés), is alakíthatják a díj összegét. A díjazás mértékét, vagy részben egyik elemét alkothatja tehát ez utóbbi fázisban a kiviteli költségek százalékában (ezrelékében) meghatározott összeg is. A tervezési szerződésben kikötött tervezési díjat és járulékait a tényleges felhasználónak kell megfizetnie. A tervezési díj mértéke vonatkozásában a Magyar Építész Kamara díjszámítási szabályzata irányadónak tekinthető, de az átdolgozáshoz történő hozzájárulás fejében kérhető díj mértéke az érintett felek megállapodásán múlik.”³²⁷

Az ún. Korányi-projekt engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére, és a felhasználási engedély terjedelme tárgyában magánmegkeresésre készült testületi szakvélemény tisztázta, hogy tervezési szerződés nem tartalmaz semmilyen rendelkezést az elkészült tervek felhasználásával, és általában a szerzői/felhasználási jogokkal kapcsolatban, miközben ezek a Ptk. diszpozitív rendelkezése szerint is a tervezési szerződés lényeges tartalmi elemének tekinthetők. Az eljáró tanács megjegyezte, hogy

„célszerű a megállapodásban nemcsak általánosságban azt rögzíteni, hogy a tervezői díj a terveknek a Korányi projekthez szükséges terjedelmű felhasználásának ellenértékét, és a

325 A felhasználási engedély megszerzésével – tekintettel az építészeti tervezés és kivitelezés több alkotási fázisból adódó jellegzetességeire – a gyakorlatban ugyanis igen gyakran átdolgozási jogot is szerez a későbbi terv készítője/kivitelezője.

326 SZJSZT-26/2004. Építészeti látványtervek szerzői jogi oltalma és felhasználása.

327 SZJSZT-30/2004., SZJSZT-35/2002., SZJSZT-03/2011.

Tervezőnek a tervek átdolgozásához való hozzájárulásáért járó ellenértéket foglalja magában, hanem azt is, hogy a díj mely része a terv elkészítésének ellenértéke, és mely része a jogdíj az átengedett felhasználási jog, és az átdolgozáshoz adott engedély ellenében (például 80 százalék a terv elkészítésének díja, 20 százalék jogdíj). A megosztási arányt ahhoz képest lehet meghatározni, hogy milyen mértékű tevékenység ellátása volt szükséges a terv elkészítéséhez és milyen széles terjedelmű a megrendelő jogszerzése. A megosztást indokolhatja az a megfontolás is, hogy ha kellékszavatossági jogvita keletkezik (hibás terv), elősegítheti a vitás kérdések rendezését, ha tudható, hogy mennyi volt a tevékenység ellenértéke.”

Ezeknek a tisztázása annak kapcsán merült fel, ha az ajánlatkérő érvénytelennek nyilvánítja az ajánlatkérő ajánlatát, és a közbeszerzési eljárás eredménytelenségéről dönt, akkor milyen úton tudja megszerezni a felhasználási jogokat, hogy eleget tehessen a támogatásra irányuló pályázat támogatási szerződésében foglaltaknak. Az eljáró tanács álláspontja szerint amennyiben az ajánlatkérő (megbízó) a kivitelezési tervek elkészítésére vonatkozó tervezési szerződést a lefolytatott tárgyalásos közbeszerzési eljárás eredménytelensége miatt az ajánlattevő tervezővel nem köti meg, a megbízó részéről szükséges, hogy a tervezővel olyan külön felhasználási szerződést kössön, amely lehetővé teszi a terveknek a későbbi nyílt közbeszerzési eljárásban történő felhasználását, és a nyertes pályázóval olyan tervezési szerződés megkötését, amelynek a teljesítése nem sérti a tervezőnek az engedélyezési tervekkel kapcsolatos szerzői jogát. Az engedély megadását a tervező díjazáshoz kötheti. Nincs olyan jogszabály, amely a hozzájárulás fejében kérhető díj mértékére vonatkoznék ebben az esetben. Ez az érintett felek megállapodásán múlik.³²⁸

Városrész rehabilitációs programját érintő vállalkozási szerződések értelmezése kapcsán merült fel kérdésként, hogy ha bármely társaságnak, vagy szerzőnek a hozzájárulása szükséges egy adott épület átalakításához, akkor jóhiszeműen és tisztességesen jár-e el a megrendelő, ha az áttervezésnek minősülő munkák (tekintettel arra, hogy az eredeti állapot helyreállítását célzó munkák nem valósítanak meg szerzői jogi szempontból felhasználást) tervezési díját, és a MÉK honlapján közzétett ajánlást veszi alapul a jogosultaknak járó díjazás kiszámítása céljából, továbbá egy ilyen számításon alapuló díj kielégíti-e az arányosság követelményét. Amennyiben nem, mit kell a megrendelőnek figyelembe vennie az arányosság követelménye betartása érdekében? A Testület eljáró tanácsa válaszában tisztázta, hogy nincsenek szerzői jogi szabályok a felhasználási engedély megszerzése céljából tett ajánlat tartalmára, így az ajánlatban meghatározott ellenszolgáltatás mértékének meghatározására sem.

„Az Szjt. 3.§-a útján alkalmazandó Ptk. alapelvei, így a jóhiszeműség és tisztesség elve irányadó a felhasználási szerződések megkötésére is. Az mindenképpen az ajánlat jóhiszemű és tisztességes megtételét támasztja alá, ha az ajánlattevő nyilvánosan hozzáférhető, összehasonlítható díjmértékekből indul ki. Az arányosság követelményének betartása elsősorban attól függ, hogy milyen mértékű lesz az átdolgozás.”

Mivel az ügyben érintett épület rekonstrukciója mind felújítást, mind átdolgozást magában foglal, csak a konkrét tervek ismeretében lehet meghatározni az átdolgozás mértékét.³²⁹

328 SZJSZT-15/2010. Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján.

329 SZJSZT-19/2012/02. A P. rekonstrukciójával érintett szerzői jogokra vonatkozó korábbi szerződések értelmezése

Repülőtéri terminál és a belső terek terveinek átdolgozása tárgyában indult perben is kérdésként merült fel, hogy az alperes tervezési tevékenysége körében a vagyoni jogok mértéke meghatározásánál a megjelölt díj elfogadható-e, illetve milyen díjszabás alkalmazható? A testületi szakvélemény szerint kötelezően alkalmazandó díjszabás a díjmérték megállapítására vonatkozóan nincsen, a jogdíj mértéke minden esetben az érintett felek közötti megállapodás tárgyát képezi. A konkrét ügyben a felperes tervezőirodával korábban munkaviszonyban álló alperes díjszámítása kizárólag a MÉK tervezési díjtáblázatának ajánlásain alapul, ez azonban az akkori általános építészeti gyakorlatban reálisan nem volt elérhető. A teljes megfizetett tervezési díj felperesre eső részéből, a ténylegesen az építészeti tervezésre eső hányadból levonandóak a következők:

- belső terek terveinek díja,
- kiviteli tervek díj, amint a MÉK díjszámítása szerint a kivitelezési tervezés külön szolgáltatás, amelyet következőképp bárki elvégezhet.

Az így megmaradó hányad 50 százaléka tekinthető az alperes tiszteletdíjának, mivel ő magánszemélyként már nem számíthatott fel olyan járulékos költségeket, mint a rezsiköltség, a szerkesztők munkabére, biztosítás, tervezési szoftverek stb.³³⁰

Irodaépület építészeti tervének engedély nélküli átdolgozása tárgyában indult perben is a kirendelő törvényszék által feltett kérdések között szerepelt, hogy a felperes építész irodának az áttervezésre vonatkozó árajánlata mennyiben felelt meg a MÉK által javasolt díjszabásnak. A Testület szakvéleménye előzetesen azt jegyezte meg, hogy a felperesi árajánlat mind az építési, mind a kivitelezési tervdokumentáció díját magában foglalta. Nem talált az eljáró tanács olyan peradatot, amely ezt a díjat, vagy e díjnak az építési tervdokumentáció elkészítésre eső részét összehasonlíthatóvá tehetné az építési tervdokumentációt jegyző, munkavállaló tervező számára fizetett díjjal. Azt azonban leszögezte, hogy „az Szjt. 30.§ (3) bekezdése értelmezése alapján a szolgáltatási mű szerzőjének csak a felek ilyen irányú megállapodása alapján jár szerzői jogdíj, ha a szolgáltatási művet a munkáltató maga használja fel.”³³¹

Egy városháza tervezett átépítésével kapcsolatban készült szakvéleményében az SZJSZT eljáró tanácsa elsőként azt tisztázta, hogy a megkereső által tervezett átépítés szerzői jogi szempontból átdolgozásnak minősül, hiszen a tervezett változtató, kiegészítő vonások önmagukban is olyannyira lényegiek, hogy megfelelnek az egyéni és eredeti mű követelményének (alkotó jellegűek), és egyúttal az így létrejött mű együtt tartalmazza az eredeti alkotó személyiségi jegyeit mutató gondolati formákat is. A Testület tehát nem osztotta a megkereső azon álláspontját, mely szerint az eredeti építészeti alkotásból a tervezett átalakítást követően nem maradna fenn egyéni, eredeti jelleget tükröző elem (például az épületegyüttes sziluettjében, városi tömegében fennmarad).

„Bár a megkeresés azt tartalmazza, hogy a megkereső az eredeti terveket nem kívánja felhasználni, egy épület átdolgozása az építészeti alkotás terveinek átdolgozásával kezdődik, ezt követi – már a módosított tervek alapján – magának az építészeti alkotásnak az átdolgozása. Ezért a jogosult által adott átdolgozási engedélynek is kettősnek kell lennie:

330 SZJSZT-11/2013. Tervdokumentáció átdolgozása.

331 SZJSZT-47/2014. Építészeti terv engedély nélküli átdolgozása, az építészeti mű sérthetlenségéhez fűződő jog megsértése építészeti terv átdolgozása.

egyrészt ki kell terjednie magának az eredeti terveknek, másrészt az eredeti tervek alapján létrejött eredeti építészeti mű átdolgozására.”

Az eljáró tanács álláspontja szerint a városháza tervezett korszerűsítése mind a rendeltetészerű használatához fűződő jogszerű tulajdonosi magánérdekre, mind a városháza és a városkép modernizálása kapcsán megjelenő társadalmi érdekre tekintettel reális tulajdonosi igényként fogható fel. Ez azt jelenti, hogy a vagyoni jog jogosultja az épület átépítésére vonatkozóan a felhasználási engedély megadását nem tagadhatja meg szerzői jogaira való hivatkozással, ugyanis ez a joggal való visszaélés tilalmába ütközne. A felhasználásért méltányos ellenérték követelése ugyanakkor nem visszaélésszerű magatartás a szerzők részéről. A vagyoni jog jogosultja a hozzájárulást arányos, a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megfelelő díjazást tartalmazó ajánlat esetén nem tagadhatja meg.³³²

A fentebb kiragadott példák, jogesetek is jól szemléltetik a 2000-es évek utáni jogalkalmazás úttörő és iránymutató szerepét az épületek átépítésével, átalakításával összefüggő jogvitákban, az építésztervező személyhez fűződő és vagyoni jogainak elismerésében. Azt is látni kell ugyanakkor, hogy az SZJSZT szakvéleményei, és a vonatkozó bírósági ítéletek elsősorban az építész-szerző személyhez fűződő, és az épület tulajdonosának tulajdonhoz fűződő jogának összeütközéséből fakadó jogviták feloldására vállalkoztak, vállalkozhattak, mivel az ütközés feloldására – a részletesebben ismertetett 2019-től hatályos szabályozási reformtól eltekintve – nincs konkrét jogszabályi rendelkezés. A konkrét ügyekben esetről esetre a bíróságok döntenek, mérlegelve és ütköztetve a jogosultak érdekeit, hogy épp mely jogosult joga élvez elsőbbséget, emellett a szakirodalom is keresi a választ. Összefoglalva az e jogesetek kapcsán hozott ítéletek indokolásában leírtakat, az látható, hogy a tulajdonosi igények élveznek elsőbbséget, ha az épület célszerű, zavartalan használata miatt vagy akár közérdekből van szükség az épület megváltoztatására, ilyen esetben a szerzői jogosult túrni köteles az építészeti mű megváltoztatását még akkor is, ha e megváltoztatás adott esetben személyhez fűződő jogait sérti. „A szerzői jog gyakorlása nem ütközhet a tulajdonosnak a dolog célszerű zavartalan használatához fűződő jogával. A tulajdonost megilleti az a jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet, ha annak reális igénye felmerül, átalakítsa, bővítsé, funkcióját, rendeltetését megváltoztassa, vagy ha azt szükségesnek tartja, az épületet lebontsa, illetve teljes egészében átépítse.”³³³ Az elmaradt jogdíj, vagy a jogsértéssel okozott vagyoni hátrány összegének megállapítása is nehéz helyzet elé állította és állítja a jogalkalmazást ezekben az ügyekben. Illetékesség hiányában az SZJSZT is – vagy kitért az erre irányuló kérdések megválaszolása elől, vagy a díjmértékek vonatkozásában a MÉK díjszámítási szabályzatát tekinti irányadónak, hozzáátéve, hogy az átdolgozáshoz történő hozzájárulás fejében kérhető díj mértéke az érintett felek megállapodásán múlik.

6.2. A belsőépítészeti díjazása

A belsőépítészettel kapcsolatos jogi, szakmai bizonytalanságok és ellentmondások abból fakadnak, hogy nem eldöntött, vajon az építészet, az iparművészet vagy az ipari tervezőművészet körébe tartozik, mivel a belsőépítészet mindhárom terület művészeti és tervezői formaje-

332 SZJSZT-21/2017. Városháza átépítésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

333 BARTA (2011): 110–111.

gyeit egyaránt magában hordozza. Ezt a helyzetet csak tovább erősíti, hogy nincs elfogadott definíció, ami meghatározná a belsőépítészeti és belsőépítész tartalmi elemeit, ismérveit. Az elfogadottnak tekinthető megfogalmazás szerint belsőépítészeti egy épület belső tereinek, helyiségeinek a megbízó igényei szerinti megtervezése, kialakítása, átszabása. Ebbe beletartozhat a konyhabútorok megtervezésétől kezdve a lépcsőkön át a mennyezet- és falburkolatok kialakításáig szinte minden feladat.³³⁴

Abban teljes az egyetértés a szűkebb és tágabb szakmán belül, hogy a belsőépítészeti önálló, az építészeti feltételező, de attól függetlenül létező alkotó munka, ahol kizárólag az épület belső tereinek, az adott stílusnak, a funkcióknak és az egyéni (megrendelői) igényeknek való megfelelés a mindenkor meghatározó szempont. Egy új épület megvalósítása során az építés és a belsőépítés a legtöbb esetben szorosan együttműködnek a munkafolyamatok során a funkcionális terek megtervezésétől kezdve a beépítésre kerülő anyagok kiválasztásig. Ezekből is jól látható, hogy egy belsőépítésznek szerteágazó – tervezői, műszaki, mérnöki, művészeti – képességekkel, ismeretekkel és felkészültséggel kell rendelkeznie.

A belsőépítészeti egyfajta alárendeltségét tükrözi, hogy Magyarországon önálló művészeti ággként soha nem ismerték el, és az egyetemi mesterképzésekben is az építészeti szakok közé lett beolvasztva. Továbbá a belsőépítészeti nem rendelkezik önálló országos hatókörű szakmai szervezettel sem (a Magyar Építész Kamarán belül működő Belsőépítész Tagozataként nyert elismerést). Minden bizonnyal ezzel is magyarázható a belsőépítészeti önálló joganyagának hiánya, beleértve a specifikus szerzői jogi szabályrendszert. A zavart némiképp tompítja, hogy az Szjt. 71. §-a egy helyen említi az ipari tervezőművészeti és a belsőépítészeti alkotást, amiből a két terület rokonságára lehet következtetni.³³⁵ Ennek ellenére a belsőépítészeti tervek egyéni, eredeti jellegének körülírására, szerzői jogi védelmének szakmai megítélésére a kommentárok, tanulmányok nem, vagy csak elvétve vállalkoznak.

6.2.1. A belsőépítészeti alkotások jogi védelme

Az esztétikai értékelés szempontjait elvetve, az SZJSZT már a régi Szjt. hatálya alatt állást foglalt abban, hogy belsőépítészeti alkotás lehet egy irodahelyiség, tárgyaló beépítésének vázlatlatterve és a megvalósított beépítés is, mert az adott esetben egyéni, művészi színvonalú eredmény jött létre.³³⁶ Abban a kérdésben, hogy egy sárgaréz öntvényekből és csövekből álló lépcsőkörlát mint iparművészeti alkotás védelemben részesül-e, a Testület eljáró tanácsa megállapította: az iparművész munkáját a kivitelezés színvonala emeli művészetté. Az adott esetben egyedi hajlítású, az építészeti kivitelezés hiányosságait is korigálni képes eredeti megoldásokat kellett alkalmazni.³³⁷ E szakvélemény alapulvételével a bíróság jogerős ítéletében megalapozottan mondhatta ki, hogy a mű szerzői jogvédelmének fenn-

334 Kiss Zoltán (2021): 77–78.

335 Szjt. 71. § Az ipari termék célját szolgáló ipari tervezőművészeti és a belsőépítészeti alkotás tekintetében:
a) jogszabály vagy szerződés a törvény rendelkezéseitől eltérően rendezheti a név feltüntetéséhez való jogot;
b) a felhasználót megilleti - a szerződésben meghatározott körben - a kizárólagos felhasználás és a változtatás joga, a változtatás előtt azonban a tervező művészt meg kell hallgatni;
c) a szerződésben rendelkezni kell arról, hogy a felhasználó az alkotást időhatárhoz kötötten vagy anélkül használja fel.

336 SZJSZT-14/1991.

337 SZJSZT 10/1992.

állását nem a megrendelő és a szerző megállapodása, hanem kizárólag az alkotás jellege dönti el.³³⁸

A Testület mindössze egy esetben foglalkozott kifejezetten belsőépítészeti terv felhasználásának és átdolgozásának szerzői jogi szempontú megítélésével. A bíróság által feltett kérdések is elsősorban arra irányultak, hogy a felperes alkotása a szerzői jogi alkotás szintjét eléri-e, illetve a felperesi tervben látható motívumok egyeznek-e az alperes által beadott rajzokban feltüntetett motívumokkal? Az ügyben eljáró tanács elsőként azt mondta ki, hogy a belsőépítészeti tervek is állhatnak szerzői jogi védelem alatt, bár a belsőépítészet területének jogi megítélése a mai napig vitatott; felmerülhet annak az építészet, az iparművészet vagy akár az ipari tervezőművészet körébe tartozása egyaránt. Belsőépítészeti alkotásról egy épület belső terének egyéni-eredeti kialakításakor beszélhetünk; az építészet szerzői jogi szabályai vonatkozhatnak rá, ha a munka téralakító jellegű. Az ipari tervezőművészet szabályainak párhuzamos (vagy kizárólagos) alkalmazásának sincs akadálya, valamely berendezési tárgy külső megjelenésének egyéni-eredeti megoldásai tekintetében.³³⁹

Az alperes észrevételezte, hogy a szakvélemény nem megfelelően fejtette ki az alperesi ötletek, vázlatok és a felperesi terv közti viszonyt, ezért a bíróság a szakvélemény kiegészítésére kérte a Testületet. Az ügyben eljáró tanács fenntartotta és megerősítette az első szakértői véleményben foglaltakat:

„az alperes által becsatolt ötletek, vázlatok, elképzelések nem érik el azt az egyéni-eredeti kifejtési szintet, hogy azok belsőépítészeti tervnek vagy belsőépítészeti vázlatnak lennének tekinthetők. Ezek az ötletek, minták, különböző helyekről gyűjtött segédanyagok egyrészt ismert szecessziós motívumok, másrészt egyéb gyűjtések. Ezek az anyagok alkalmasak arra, hogy a megrendelőnek a tervezővel való konzultációját segítsék, de nem érik el azt a szintet, hogy önmagukban szerzői jogi védelem alatt álljanak.”

A Testület megítélése szerint egyértelműen megállapítható volt, hogy a kivitelezés során felhasználták a felperesi tervet, de azt átdolgozták. Az átvétel mértékét 60 százalékban határozta meg az ügyben eljáró tanács azzal a megjegyzéssel, hogy a százalékos meghatározást a kivitelezett helyiség és a terv ismeretében, a kettő összképe alapján állapította meg. A százalékos egyezés az ilyen ügyekben természetesen matematikai pontossággal vagy módszerrel nem mérhető, de megerősítésre került, hogy a szakértői véleményben elvégzett, tervlapok szerint lebontott elemzés alátámasztja a nagyjából 60 százalékos arányt.³⁴⁰ Bírósági kérdés hiányában a Testület nem tért ki a felperesi követelés (vagyoni hátrány) összegének megalapozottságára.

Összefoglalóan az rögzíthető, hogy az építészeti tervek mellett (vagy az építészeti tervekhez hasonlóan) az épület belső megjelenését, kialakítását célzó belsőépítészeti tervek is szerzői jogi védelem alatt állnak. Az Sztj. 67. § (1) bekezdésének megfogalmazásából arra a következtetésre is lehetne jutni, hogy az épületegyüttes belsőépítészeti tervei engedély nélkül áttervezhetők, átterveztetők, ezáltal kívül esnek a szerző személyhez fűződő jogának körén.³⁴¹ Ez a jogértelmezés

338 Veszprém Megyei Bíróság P.20.145/1992.

339 SZJSZT-15/2011. Belsőépítészeti terv felhasználása, átdolgozása.

340 SZJSZT-15/2/2011. Belsőépítészeti terv felhasználása, átdolgozása.

341 Sztj. 67. § (1) A mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetészerű használatot befolyásolja.

nem fogadható el, mivel a szerző személyiségéből fakadó egyéni, eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsejében, akár belső képében, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is. A belsőépítészeti tervek bonyolultak, a külsőnél sokkal több funkcionális elemet vesznek figyelembe amellet, hogy alapvetően az esztétikum, a kuriozitás a céljuk. Az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása.³⁴²

6.2.2. A belsőépítészek és a lakberendezők díjazása

A belsőépítészet „különösségét” jól érzékelteti a tervezési díjak eltérő árképzése is: míg az építész-tervezők díja az épület bekerülési költségéhez igazodóan a MÉK ajánlott díjszabására épül, addig a belsőépítészek (és a lakberendezők) általában négyzetméter alapon kalkulálják a tervezési díjat.

Jóllehet a belsőépítész és a lakberendező tevékenysége sok esetben egybekapcsolódik és egybemosódik, a lakberendezés mégis külön értelmezendő szakmaként jelenik meg, Röviden és leegyszerűsítve, a belsőépítészeti tervezés lényege a rendelkezésre álló tér kialakítása, a megrendelő igényeinek, szokásainak és ízlésének megfelelően, építészeti szaktudás birtokában, az építészeti és statikai előírások ismeretében. A belsőépítészet ennek megfelelően főként szerkezetet, konstrukciót érintő feladatokra fókuszál, falakat, szerkezeteket mozgat, funkciót ad a térnek. Ezzel szemben a lakberendezési tervezés fő feladata a helyiségek dekorálása, berendezése, és a tér formákkal, textúrákkal való kitöltése.³⁴³ A belsőépítés tervezők eltérő árszabással dolgoznak. Ebben közrejátszik a háttértudás és tapasztalat, a klientúra, a referenciák és a földrajzi elhelyezkedés, ahol a munkájukat végzik.

Általánosságban rögzíthető, hogy hazai viszonylatban egy komplett belsőépítészeti tervezési csomag tarifája 15 000 és 30 000 Ft/m² között mozog,³⁴⁴ A lakberendező óradíja pedig 7 000–15 000 forint között mozog, a konzultáció díja alkalmanként 7 000–25 000 forint közötti összegbe kerül. Természetesen ez mindkét irányban változhat. A pályakezdő lakberendező árak a belépő szinten vagy az alatt alakulnak, ez segít az ügyfélkör kiépítésében, illetve kompenzálja a tapasztalat hiányát, azonban nem jelent kevesebb kreativitást és szépérzékét, ráadásul rendíthetetlen kezdeti lelkesedéssel társul.³⁴⁵

6.3. A kert- és tájépítészek díjazása

6.3.1. A kert- és tájépítészet fogalma és alkotásainak jogi védelme

A hazai jogalkotás és joggyakorlat – a belsőépítészethez hasonlóan – súlyos le- és elmaradásban van a kert- és tájépítészetrel kapcsolatos besorolási, képzési és egyéb szakmai bizonytalanságok és ellentmondások tisztázásával. Ennek „köszönhetően” egzak, jogszabályban

342 Kiss Zoltán (2021): 80.

343 mullermonika.hu/blog/mi-a-belsőepiteszet-es-miben-kulonbozik-lakberendezestol

344 A legalacsonyabb átlagár: 5–10 000 Ft/m², míg a legmagasabb átlagár: 50–70.000 Ft/m². Ezek az összegek is jól mutatják milyen jelentős eltérések vannak a belsőépítészek árai között.

345 *Hogyan alakulnak a lakberendező árak? Mit tartalmaz a szolgáltatás?* www.novohome.hu/lakberendezo-arak/

vagy kamarai szabályzatban meghatározott fogalommeghatározást erre az építészeti területre sem találunk, ezidáig kizárólag a szakirodalom fogalmazta meg a kert- és tájépítészet legfőbb ismerveit. Ennek megfelelően a kertépítészet rendeltetése az épület(ek) környezetében lévő terület megtervezése annak érdekében, hogy az jól funkcionál és esztétikus tér legyen. A tájépítészet – mint a kertépítészettel rokon fogalom és tevékenység – körébe a tágabb környezet, a nagyobb léptékű szabad terek tervezése tartozik, a hozzá kapcsolódó olyan összetett feladatokkal, mint a birtok-, a környezet- és a tájrendezés, valamint a tájvizsgálat. A tájépítész a természetes és a művi alkotóelemek összehangolásán dolgozik, miközben előnyt kovácsol a táji adottságokból. A szó tágabb értelmében az ember alighanem hamarabb végzett tájépítész tevékenységet, mint gondolnánk. A tájépítész sokszor igen bonyolult és soktényezős feladatot végez a tervezési és fejlesztési tevékenységek során – sokoldalú megközelítés szükséges, hogy a táj egyes térségeiben a potenciális adottságok optimálisan hasznosuljanak.³⁴⁶

Fentiek okán, a kert- és a tájépítészet hazai elismertsége sem mérhető össze az építészettel, ami ezeknek a műveknek a szerzői jogi elismerésében is érzékelhető: a szakmai körökben és a jogirodalomban jelenleg is vitatott, hogy minden megtervezett és létrehozott kert szerzői jogi értelemben műnek minősül-e. Abból a tényből, hogy az Szt. 1. § (2) bekezdésének *k*) pontja csak az építészeti alkotást és annak tervét, valamint az épületegyüttest, illetve a városépítészeti együttes tervét nevesíti, a belsőépítészeti alkotást és a kertépítészeti alkotást nem, az következik, hogy a szerzői jogot szűken értelmező szakértők jogértelmezése szerint a belsőépítészet, a kertépítészet, a településrendezés, valamint az épített környezet kialakítása csupán hordozhat magán olyan individuális jegyeket, amelyek a törvényi feltételeknek megfelelően szerzői jogi oltalmat keletkeztethetnek.³⁴⁷ Ez a megközelítés tehát nem minden kertépítészeti alkotást tekint szerzői jog védelme alatt állónak, csak a különleges egyediséget megtestesítő, megtervezett kerteket.

Jól jellemzi mindezt, hogy Nagykommentár is csak érintőlegesen, és egy helyen, építészeti alkotások és a műszaki létesítmények szabad felhasználásáról szóló 67. §-ához fűzött magyarázatában tesz említést a kert- és tájépítészeti alkotásokról:

„A mű nemcsak épület lehet - erre az Szt. 1. § (2) bekezdés *k*) pontja is utal, amikor épületegyüttesről és városépítészeti együttesről is beszél. De emellett nem feledkezhetünk meg például a kert- és tájépítészeti munkájáról sem, amelynek eredménye szintén védett alkotás.”³⁴⁸

Mindez nem könnyíti meg a jogalkalmazók helyzetét e műtípusok azonosításakor, minősítésekor.

Mindmáig szintén csak egyetlen testületi szakvélemény említette – az is csak érintőlegesen – a tájépítészetet, amelyben az eljáró tanács megállapította, hogy

„ha a tájépítészet, tájalakítás szempontjából az út mint építmény megvalósult nyomvonalának tájépítészeti képét összehasonlítjuk az épület mint másik fajta építmény homlokzati képével, nyilvánvalónak látszik, hogy az épülethomlokzat tervezése általában nagyobb alkotói játékteret nyújt, mint az út nyomvonalának tervezése. Emellett a tájalakítás emberi érzékelése is eltérő utak és épületek esetében. Utak esetében csak megfelelő távolságból, fe-

346 KISS Zoltán (2021): 82.

347 BARTA (2005): 405–417.

348 GYERTYÁNFY (2021): 389.

lülnézetből érzékelhető az építmény tájbeli elhelyezkedése, az út használata során csak igen korlátozottan, míg épület esetében előlnézetből könnyen érzékelhető a tájalakító jelleg.”

Az autópályanyomvonal-terv mint tájépítészeti mű esetében a Testület nem zárta ki a tervező egyéni-eredeti jellegű, alkotói választását az út nyomvonalvezetésének megtervezésében. A szakvélemény végkövetkeztetése szerint

„ha az eredeti nyomvonal-terv átdolgozása hivatalos irathoz kötődik, akkor az eredeti terv ezen (új) hivatalos irat ügyiratává válik. Ilyenkor értelemszerűen az eredeti terv szerzője szerzői jogait nem gyakorolhatja. Ha a hivatalos irati funkció nem áll fenn, a tulajdonos (építtető) joga ütközik az eredeti terv szerzőjének jogával. Az ütközést alapvetően a dologi jog primátusa mellett a jog rendeltetészerű gyakorlása és a joggal való visszaélés összemérésével csak esetről esetre lehet feloldani.”³⁴⁹

Erre visszavezethetően a Testület elkerülte a konkrét válaszadást arra a kérdésre, hogy a tervek felhasználására, illetve megváltoztatására kell-e szerzői jogi szempontból engedélyt kérnie az eredeti tervezőtől, illetve van-e jogdíjigénye ilyen esetben az eredeti tervezőnek.

Összefoglalóan megállapítható, hogy célzott jogi szabályozás és joggyakorlat hiányában a kert- és a tájépítészet magyarországi művelőinek jogvédelme, és műveik szellemi tulajdonjogi elismerése a 2020-as években sem megfelelő, és nem méltó a tájépítészet hazai hagyományaihoz, kimagasló egyéniségeinek nemzetközi hírnevéhez. Több évtizedes sikeres szakmai múlttal rendelkező táj- és környezetépítésszek szembesülnek azzal, hogy korábbi megbízóik (sok esetben állami szervezetek, önkormányzatok) erőfölényükkel visszaélve engedélyük nélkül használják fel szerzői jogvédelem alatt álló eredeti terveiket, és azokat úgy fejlesztik tovább, hogy sérül a mű integritásához fűződő joga.³⁵⁰ Más esetekben kertrendező vállalkozások élnek vissza munkáikkal, és pályázati anyagokban, katalógusokban saját referenciaként tüntetik fel a neves tájépítésszek által tervezett tereket és parkokat, vagy azok részleteit, megsértve ezzel az eredeti szerzők személyéhez fűződő és vagyoni jogait. Sajnálatos, hogy hivatalból egyik szakmai szervezet sem lép fel, vagy kezdeményez eljárást a nyilvánvaló jogsértésekkel szemben, ami azzal magyarázható, hogy ezen a területen kétséges, pontosabban nem tisztázott az illetékes személy kiléte, ahogyan az sem, hogy van-e egyáltalán olyan szervezet, amelyik jogosult, netán köteles lenne eljárni ilyen ügyekben.³⁵¹

6.3.2. A kert- és tájépítészet alkotóit megillető díjak

A MÉK óradíjas építészeti szolgáltatások ajánlott tevékenységsszorzóit és díjait tartalmazó Díjszabás személyi hatálya ugyan egységesen kiterjed az építészeti, belsőépítészeti, táj- és kertépítészeti, valamint településtervezési szolgáltatásokra,³⁵² mégsem állítható, hogy a táj- és kertépítésszek az épülettervező építésszekkel megegyező tarifákkal dolgoznának.

349 SZJSZT-18/2009. Autópálya tervezéssel kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

350 „A terveimet ellopták és kidobták az ablakon” - mondja az Európa Nostra-díjas tájépítész a Széchenyi téri pályázatról. *Delmagyar.hu*, 2019.03.12. www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/2019/03/a-terveimet-elloptak-es-kidobtak-az-ablakon-mondja-az-europa-nostra-dijas-tajepitesz-a-szechenyi-teri-palyazatrol

351 Kiss Zoltán (2021): 88.

352 mek.hu/media/files/2022/kamara/oradijas_epiteszeti_szolgaltatasok_2022_v.pdf

Az ismert és hozzáférhető árjegyzékek alapján kijelenthető, hogy a kerttervezés irányárai lényegesen alacsonyabbak az épülettervezés tarifáinál. Tényként rögzíthető az is, hogy a családi házas környezetbe tervezett kertek tarifái alacsonyabbak a középületek és irodaépületek, vagy kulturális létesítmények környezete megtervezésének árainál. Amíg a családi házak környezetébe tervezett kertek tarifáira több helyen fellelhetők publikus adatok, addig az intézményi, irodaházi környezet kialakításának díjai többnyire üzleti titkot képeznek, vagy esetenként közbeszerzési tenderekben, pályázati kiírásokban találunk erre vonatkozó adatokat.

Hangsúlyozni kell, hogy a kert- és tájépítészek díjai is függenek a tervező hírnevétől, elismertségétől, továbbá az iroda lokációjától. A fővárosban, Pest megyében, az Észak-Dunántúlon és a Balaton partján az árak eleve 25–50 százalékkal magasabbak.³⁵³ Egy megyei jogú városban tevékenykedő tájépítész stúdió kerttervezési irányárai családi házas környezetben 2022-ben a következők:³⁵⁴

a terv típusa	kiskert (500 m ² alatt)	normál kert (500-1000 m ² -ig)	nagy birtok (1000 m ² fölött)
ötletterv (2–3 eltérő vázlat összeállítás alaprajzban)	100 000 Ft	150 000 Ft	200 000 Ft
tanulmányterv (ötletterv szöveges anyagrészsel kiegészítve)	120 000 Ft	180 000 Ft	230 000 Ft
engedélyezési terv (állapotfelvétel, fakivágási és favédelmi terv, zöldfelületi terv, tereprendezési terv, kertépítészeti terv, műszaki leírás, hatósági előírások teljesítése)	150 000 Ft	200 000 Ft	250 000 Ft
kiviteli terv (engedélyezési tervnél felsorolt tételek, kitűzési terv, növénykiültetési terv, burkolatépítési terv, részletrajzok, árazatlan költségkiírás)	200 000 Ft	240 000 Ft	300 000 Ft
Egyéb szaktanácsadás (tervezői költségbecslés, látványrajzok stb.)	10 000 Ft/óra	10 000 Ft/óra	10 000 Ft/óra

Parkok, terek, közterületek megújításának, átalakításának tervezési díjai – szoros összefüggésben azzal, hogy ezek magasabb szerzői jogi védelmi szinttel rendelkeznek, mint a családi házak kerttervei – a fenti tarifáktól jelentősen eltérnek, hiszen ezeknél sok egyéb körülménynek (például a terep sajátosságai, a megbízó speciális igényei, építési és örökségvédelmi hatóságok előírásai) is meg kell felelni a tervekészítés során. Elég itt a Budavári Palota kertjeinek fejlesztésére utalni, ahol a tervezési és kivitelezési munkáknak szorosan illeszkedniük kell a Nemzeti Hauszmann Programban meghatározott célkitűzésekkel és koncepcióval.³⁵⁵ Éppen ezért az ilyen típusú kerteknek a tervezési díjait teljesen más alapokon számítják ki (tervezik meg), melyek ismertetése meghaladja jelen tanulmány kereteit.

353 www.palkovitskert.hu/kerttervezes-arak/

354 greenflag.hu/kapcsolat

355 „A várlejtőkön és a Vár területén belül elhelyezkedő zöldfelületek, a várkertek és az ezekhez kapcsolódó fogadóterek, felvezető utak és panorámasétányok fejlesztésének célja a természeti és kultúrtörténeti értékek megőrzése mellett az, hogy az itt élők kényelmesen sétálva, rendezett kertekben tölthessenek fel, és az idelátogatók is otthonosan érezhessék magukat.” Bővebben ld.: nemzetihauszmannprogram.hu/nemzeti-hauszmann-program-strategia-2022.pdf

6.4. Műszaki létesítmények tervezőinek díjazása

6.4.1. Műszaki létesítmények fogalma és szerzői jogi védelme

Jelen tanulmányban utolsóként tárgyalt vizuális műtípust a műszaki létesítmények gyűjtőfogalom körébe tartozó műtárgyak és építmények képezik, amelyek sokkal inkább az épületekkel, valamint az iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotásokkal mutatnak rokonságot, mint a képzőművészet tárgyaival.

Az épületekkel való rokonság abban gyökerezik, hogy az építmény típusú műszaki létesítmények létrehozását is külön szakértelmet igénylő tervezés előzi meg (amely tervek szintén szerzői jogi védelem alatt állnak), továbbá e létesítmények egy műpéldányban öltenek testet, és felhasználásuk, praktikusan üzembe helyezésük a tulajdonjog átruházását is magában foglaló építési-szerelési szerződéssel valósul meg. Az iparművészettel való párhuzam pedig abban mutatható ki, hogy a sorozatgyártott műszaki alkotások használati funkcióval is rendelkeznek, továbbá megfelelhetnek egyes iparjogvédelmi oltalmak követelményeinek.

Élesen elválik tehát a műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme a műszaki létesítményben esetlegesen testet öltő műszaki megoldást – mint találmányt – védő kizárólagos jogtól, az iparjogvédelem körébe tartozó szabadalomtól.³⁵⁶

A régi Sztj. még különbséget tett a csak rokonjogi védelmet élvező építészeti, mérnöki és egyéb műszaki vagy szerkezeti tervek, rajzok és vázlatok,³⁵⁷ valamint a szerzői jogi védelem alatt álló műszaki létesítmények, és azok tervei között.³⁵⁸ A hatályos szerzői jogi törvény – szemben a régi Sztj.-vel – már nem biztosít külön kategóriába tartozó védelmet a szerzői alkotómunkával rokon más tevékenységek eredményei, azaz az alkotásnak nem minősülő fényképek, ábrák, műszaki rajzok, tervek, térképek, szemléltető képek stb. számára. Ha ezek a műfajták megfelelnek az eredetiség követelményének, akkor ezekben a kifejezési formákban is keletkezhetnek szerzői jogi védelmet élvező alkotások.

A műszaki létesítmények jogi védelmét illetően jogértelmezési és jogalkalmazási zavart okoz, hogy míg az Sztj. az építészeti alkotások esetében nemcsak a tervre, hanem az épületre is kiterjeszti a szerzői jogot, addig műszaki létesítmény esetén kizárólag annak tervét említi. Ennek azért van jelentősége, mert napjainkban egyes műszaki létesítmények külső megformálása, kialakítása – azok funkcionalitását meghaladva – képző- vagy építőművészeti alkotásnak

356 Az iparjogvédelem köre a szabadalom, a használati mintaoltalom, a mikroelektronikai félvezető termékek topográfájának oltalma, az ipari mintaoltalom és a védjegy és a földrajzi árujelzők oltalmára terjed ki. A szabadalom a műszaki megoldást, a találmányt védő kizárólagos jog. Nem tekinthetők találmánynak és így szabadalmi oltalomban nem részesülhetnek a felfedezések, a tudományos elvek, matematikai módszerek vagy a szoftverek (mind ezek védelmére a szerzői jog szolgál), az esztétikai alkotások (amelyeket ipari mintaoltalommal lehet védeni), a játékszabályok, az üzleti tervek vagy az információ megjelenítés. [Ld.: a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 1. §-ának (2) bekezdését]

357 A rokonjogi védelem tartama a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal évét követő tizenöt év volt. A védelem alatt álló fényképet, ábrát, műszaki rajzot, térképet, szemléltető képet vagy eszközt és filmet csak készítőjének hozzájárulásával és nevének feltüntetésével lehetett felhasználni.

358 A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet 32. § (2) Műszaki alkotásként az olyan műszaki létesítmény terve részesül szerzői jogi védelemben, amely az épület fogalmi körébe nem tartozó, önálló, eredeti, műszaki alkotás (például közúti híd, vízi erőmű) terve, vagy valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldása.

is tekinthetők. A joggyakorlat nem egységes ennek megítélésében, de a hozzáférhető jogesetektől, ítéletektől az a következtetés szűrhető le, hogy a bíróságok többnyire a törvényszövegből következő, csak a műszaki létesítmények terveit elismerő védelmet ismerik el.³⁵⁹ Az építészeti alkotás és a műszaki létesítmény elhatárolása mellett a másik nyitott kérdés a műszaki létesítmények szűkebb vagy tágabb körű értelmezése, vagyis annak eldöntése, hogy csak az építmény jellegű és méretű, vagy a kisebb, műszaki eszköznek, berendezésnek minősülő műtárgyak terveinél is fennállhat szerzői jogi védelem.

A műszaki létesítmények (például a hidak, termelőüzemek, üzemcsarnokok) a két évtizedes joggyakorlat alapján akkor sorolhatók az Szjt. 1. § (2) bekezdésének l) pontjában említett „műszaki létesítmény” műtípus alá, ha azok valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldásai. Az ebbe a fogalmi körbe tartozó műszaki létesítmények terve pedig abban az esetben áll szerzői jogi oltalom alatt, ha a létesítmény tervében foglalt megoldások egyéni-eredeti jelleget kölcsönöznek a létesítménynek. Az egyéni és eredeti jelleget a terv elkészítése során megjelenő tervezői kreativitás teszi kézzelfoghatóvá és értelmezhetővé. Ebből következően nem részesíthető műszaki létesítmény címén szerzői jogi védelemben például egy hulladékéltelhelyező létesítmény megvalósításának az algoritmus; az oltalomra ebben az esetben az iparjogvédelem egyes védelmi lehetőségei jelenthetnek garanciát és biztosítékot.³⁶⁰

A fentebb vázolt kételyek és dilemmák még nehezebbé, szinte lehetetlenné teszik a műszaki létesítményeket tervezők díjazására vonatkozóan bármiféle általános tipológia, kalkuláció vagy díjszabás kimunkálását, ilyen nem is létezik. A bíróságok esetről esetre hoznak döntéseket, különböző szempontokat (az eszköz előállításának költsége, többszörözhetősége, kereskedelmi hasznosíthatósága stb.) mérlegelve a tervezők díjazásának, illetve a műveik jogsértő felhasználásával okozott vagyoni hátrány mértékének megállapításánál.

6.4.2. Műszaki létesítmények tervezőit megillető díjak

Műszaki létesítmények terveinek felhasználása tárgyában készült szakvélemények visszatérő megállapítása, hogy az e tárgyban megkötött szerződésekben a felek pontatlanul vagy nem minden részletre kiterjedően határozzák meg a teljesítendő feladatot, az elkészítendő mű jellegét, paramétereit vagy az átadásra kerülő felhasználási módozatok körét, terjedelmét. Ilyen esetekben sokszor az sem megállapítható, hogy milyen szolgáltatásra vonatkozik a szerződés, az átadott tervdokumentáció jogi oltalom alatt áll-e, és ha igen, milyen jellegű ez az oltalom (szerzői jogi, know-how vagy egyéb nem nevesített szellemi alkotás).³⁶¹ Ez rámutat a műszaki létesítmények terveire vonatkozó felhasználási szerződések legvitatottabb tartalmi elemeinek egzakt, és minden részletre kiterjedő megfogalmazásának fontosságára. Ezek: az elkészítendő mű leírása, az átadásra kerülő felhasználási módozatok köre, terjedelme, átruházhatósága.³⁶²

A szerződések nem megfelelő kidolgozottságával is magyarázható az e tárgyban készült testületi szakvélemények relatíve magas száma és a kirendelő hatóságok, illetve megbízók ál-

359 BARTA (2017): 233.

360 KISS Zoltán (2021): 107.

361 Ld.: például: SZJSZT-30/2006. Ipari beruházásokhoz készített tervek felhasználása.

362 KISS Zoltán (2021): 100.

tal feltett kérdések hasonlósága. Ezek többnyire arra vonatkoznak, hogy az adott szerződéses kikötés, és az ismertetett tényállás mellett megvalósul-e a jogosulatlan felhasználás, megállapítható-e az bármelyik tervdokumentáció esetében, hogy a felperes által készített tervdokumentáció megváltoztatása történt, és a megváltoztatott tervet illesztették bele a tervdokumentációba, és ha igen, ez a változtatás a felperes becsületére, jóhírnevére sérelmes változtatásnak minősül-e. Az is szembeűnő, hogy a kérdések ritkán terjednek ki az elmaradt jogdíj vagy az okozott vagyoni hátrány összegére.

Gokart pályarajz harmadik személynek történő engedély nélküli átadása tárgyában készült első szakvéleményében a Testület annak alátámasztására fókuszált, hogy a pályarajz kialakítása önálló tervezői döntések sorát igényelte, ezért annak egyedisége, eredetisége, és ebből következően azon a szerzői jogi védelem fennállása egyértelműen megállapítható. Nem lehetett kizárni azonban, hogy az átadott pályarajz a későbbiekben szerzői jogi szempontból is minősíthető felhasználás (például átdolgozás) alapjául szolgált, de ennek valószínűsítésére az SZJSZT nem vállalkozott.³⁶³ A jogszerzés módjának ismerete hiányában a Testület az egy évvel később e tárgyban született újabb szakértői véleményében is csak azt rögzítette, hogy ha a vállalkozó rendelkezett a pályarajz feletti rendelkezési joggal, akkor a harmadik személynek történő átadására a felek közötti szerződés rendelkezései irányadóak. Továbbment viszont az újabb szakvélemény a pályarajz esetleges átdolgozása kérdésének vizsgálatában, és annak tisztázásában, hogy a kötelezettségszegés haszonszerzés végett, vagy vagyoni hátrányt okozva valósult-e meg. Az eljáró tanács – amennyiben a felhasználás jogosulatlansága beigazolódik – figyelembe veendő szempontnak tartotta, hogy az engedélyköteles felhasználások az Szjt. 16. § (4) bekezdése szerint díjkötelesek, és az ügy irataiból „nem látta alátámaszthatónak, hogy a szerzői jogok jogosultja a – vélelmezhetően egyébként is jogosulatlan – átdolgozás után díjazást kapott volna.”³⁶⁴

Acélszerkezetes építési rendszerű csarnokok látványtervének engedély nélküli felhasználása, átdolgozása tárgyában történt bírósági kirendelésre a Testület eljáró tanácsának véleménye szerint az alperesi módosítások az eredetire épülő új műveket nem hoztak létre, tehát a felperesi művek többszörözéséről (és nem átdolgozásáról) van szó. A látványtervek felhasználása miatti díjazás (gazdagodás) tekintetében az eljáró tanács nem tudott általános fogódzót adni a bíróság részére. Mivel a HUNGART díjszabása képző-, ipar- és fotóművészeti művek másodlagos felhasználására vonatkozik, az nem használható építészeti alkotások és műszaki létesítmények terveinek versenytárs általi felhasználása esetén. Ebben az esetben a jogsértéssel elért gazdagodást³⁶⁵ a bíróság az eset egyedi körülményeitől függően tudja felmérni. „Objektív jogsértés esetén a szerző vagyoni igényeinek legalsó határa az elmaradt jogdíj. Ha a jogsértő gazdagodása ezt a mértéket meghaladja, a különbözet is követelhető.”³⁶⁶

Városi csapadékvíz-elvezetés, vízjogi létesítési engedélyezési terv felhasználása tárgyában készült szakvéleményében az SZJSZT megállapította, hogy az adott műszaki létesítmény terve a jogvédelem fennálláshoz szükséges egyéni-eredeti jelleg követelményének megfelel. „A tervdokumentáció nem csupán egészében áll a szerzői jog védelme alatt, annak egyes részei egyéni-eredeti jellegüknel fogva önmagukban is a védelem tárgyai (tipikusan ezek az egyes

363 SZJSZT-31/2006. Gokart pályarajz szerzői jogi védelme.

364 SZJSZT-12/2007. Gokart pályarajz szerzői jogi védelme.

365 Szjt. 94. § (1) bekezdésének e) pontja.

366 SZJSZT-17/2017. Acélszerkezetes építési rendszerű csarnokok.

tervek, illetve az azokhoz kapcsolódó műszaki leírás).” A Testület már korábbi, tervdokumentáció átdolgozásával kapcsolatos szakvéleményében kifejtette,³⁶⁷ hogy a gyakorlatban az engedélyezési tervek alapján kidolgozott kiviteli tervek nem tekinthetők szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak, ugyanis a kiviteli terv készítése során az engedélyezési tervben rögzített fő paraméterektől érdemben eltérni nem lehet.³⁶⁸ Amennyiben a megbízó és a tervező között létrejött szerződések nem tartalmaztak az engedélyezési tervek felhasználására vonatkozóan konkrét rendelkezéseket, amelyből a felhasználási jog terjedelme megállapítható, a tervező (mint szerző) terveinek bizonyított felhasználása esetén a megbízótól további jogdíjra jogosult.

A szakvélemény hivatkozott a tervezési és mérnöki szolgáltatások megrendelésére vonatkozó speciális szabályokat tartalmazó jogszabályra, melynek értelmében az ajánlatkérő a tervezővel kötött szerződésben előírja, hogy az elkészített tervekkel kapcsolatosan korlátlan és kizárólagos felhasználási jogokat szerez, a tervező pedig nyilatkozik ezen felhasználási jogok átruházásáról a tervezési szerződésben meghatározott, erre vonatkozó díj ellenében. Ha az ajánlatkérő rendelkezik végleges építési vagy létesítési engedéllyel, a további tervezésre irányuló közbeszerzési eljárásban biztosítani kell, hogy a nyertes ajánlattevő jogdíj fizetése nélkül legyen jogosult az eljárás során rendelkezésére bocsátott tervek általa elvégzendő tervezési feladathoz szükséges továbbtervezésére, átdolgozására.³⁶⁹ A Testületnek sem volt tudomása kötelezően alkalmazandó díjszabásról a díjmérték megállapítására vonatkozóan, ugyanakkor utalt a Magyar Mérnöki Kamara mérnöki tevékenységek ajánlott díjszabására.³⁷⁰ Erre tekintettel a jogdíj mértéke minden esetben az érintett felek közötti megállapodás tárgyát képezi. Az eljáró tanács álláspontja szerint az engedélyezési tervekkel kapcsolatosan megkötött korábbi szerződésekben meghatározott megbízási díjból kell kiindulni az esetlegesen fizetendő jogdíj meghatározásánál, ezen szerződésekben meghatározott megbízási díj 10–30 százalékának alapulvételével. Az eljáró tanács azonban rögzítette, hogy kizárólag azokat a szerződéseket lehet figyelembe venni, amelyek a hatályos vízjogi létesítési engedély megadása során felhasználásra kerültek alapján készültek.³⁷¹

367 SZJSZT 24/2007/1. Tervdokumentáció átdolgozása.

368 A kiviteli terv csakis a szerzői jogi szempontból érdeminek tekinthető „alkotó” tervezési szakasz lezárását követően készül, készülhet el, és már a megvalósítás szakaszába esőnek tekintendő. A kiviteli terv célja, az engedélyezési tervben meghatározott paraméterekkel és műszaki tartalommal dokumentált, tervezett létesítmény kivitelezési munkálataihoz szükséges műszaki-technikai kiegészítések és technológiai eljárások, valamint a szükséges gyártmánytervek, konszignációk kimunkálása. A kiviteli tervek készítése során az engedélyezési tervtől eltérni azonban csak az engedélyezési terv tervezőjének (szerzőjének) és az engedélyező hatóság hozzájárulásával lehet. Az engedélyezési terv tervezője, mint szerző csak kifejezett írásos engedély útján járulhat hozzá az engedélyezési tervnek a kivitelezési terv céljaira másolás (többszörözés) útján való felhasználásához is.

369 Az építési beruházások, valamint az építési beruházásokhoz kapcsolódó tervezői és mérnöki szolgáltatások közbeszerzésének részletes szabályairól szóló 322/2015. (X. 30.) Korm. rendelet 7. § (1)-(2) bekezdése.

370 Bővebben ld.: a 6.1.3. fejezetben, illetve az MMK honlapján: mernokvagyok.hu/mernoki-dijszabas/

371 SZJSZT-13/2019. Városi csapadékvíz-elvezetés, vízjogi létesítési engedélyezési terv felhasználása.

III. rész

Az audiovizuális művek alkotóinak díjazása

Bevezetés

A vizuális műtípusokkal az audiovizuális műtípusok hozhatók a legszorosabb kapcsolatba, miközben lényeges különbségek is fennállnak e két, jogi szabályozásukban is részben elkülönült alkotáscsoport között. Bár első pillanatra egyszerűnek tűnik az elhatárolásuk, mégis felmerül a kérdés: miként ragadható meg fogalmilag az audiovizuális közlés, mi különbözteti meg a vizuális érzékeléstől? A tudományos és szakirodalmi megközelítés szerint az audiovizuális kommunikáció nem más, mint két legfontosabb érzékünkhöz kapcsolódó, a látási és hallási ingereket összekapcsoló módszer, eszköz, közlés stb. A legismertebb audiovizuális műfajtak a diaporáma, a film, a videó, de ide sorolható, bizonyos szempontból a színház is. Napjainkban a számítógépes környezetben, az interneten is nagyon sok információ audiovizuálisan, multimediálisan jelenik meg.

„Az audiovizuális kommunikáció kapcsán a hang és kép, a különböző térbeli és időbeli dimenziók összekapcsolódnak. A hétköznapi valóságban tér és idő elválaszthatatlanul egymásba fonódnak, és ezt a teljességet megszakítatlanul éljük át a maga folyamatosságában.”³⁷²

Ha a kommunikációt tekintjük közös nevezőnek a két műfaji kategória között, akkor megkerülhetetlen a kommunikáció információelméleti meghatározása is: a kommunikáció minden, amiben az információ továbbítása történik, függetlenül attól, hogy az információ milyen jelekben, vagy ezeknek milyen rendszerében (kódban) van kifejezve.³⁷³ Az emberek vonatkozásában ez kiterjesztendő az információk, gondolatok, érzelmek továbbítására. A kommunikáció, tehát egy olyan tevékenység, amely során két vagy több ember megfelelő szimbólumok, szimbólum rendszerek segítségével információk, érzések, gondolatok közös értelmezésére, meghatározására törekszik.³⁷⁴ A kommunikációs tevékenységektől juthatunk el a tömegkommunikáció fogalmáig, amely alatt az egyének közvetítésével megvalósuló információmozgást értjük az egyes társadalmi struktúrák között, „amelyben a közlemény adója (egyén vagy intézmény) tartósan a beszélő szerepét tölti be a befogadók halmazához képest, akik időbelileg és/vagy térbelileg távol vannak tőle.”³⁷⁵ „A tömegkommunikációs eszközök közé tartoznak a közterületi objektumok, kiállítások, konferenciák, a film, a sajtó, a rádió, a televízió.”³⁷⁶

A vizuális és az audiovizuális kommunikáció fogalmi szétválasztásával elérkeztünk kutatásunk második nagyobb egységéhez, a filmek és az audiovizuális művekhez (rádió- és tele-

372 GYENES (2014)

373 BUDA (2001)

374 BÁNYÁSZ (2010)

375 JANOUSEK (1972)

376 FORGÓ (2011): 34.

vízió-műsorok), és e művek alkotóit megillető díjazás vizsgálatához, amit nem a kommunikációelmélet oldaláról, hanem a jogi szabályozás felől közelítünk meg. Külön kutatás tárgya lehetne az első audiovizuális mű megjelenése óta ezen a területen bekövetkezett hihetetlen méretű jogfejlődés bemutatása, aminek a magyarázata – a film kiemelkedő művészeti jelentősége mellett – a filmgyártás erős gazdasági hatása. Az angolszász és a kontinentális szabályozás közötti lényegi eltérések is jól szemléltetik,³⁷⁷ hogy a szerzői jogi rendelkezések jellege milyen hatással van a filmek létrehozására, a rá épülő befektetésekre, az iparág helyzetére, a filmalkotók díjazására, valamint a felhasználók és a közönség igényeire.³⁷⁸

Ahogy jelen tanulmánykötet bevezetőjében előrevetítettük, a szektorra jellemző túlszabályozottság ellenére, az audiovizuális szerzők díjazása és műveik anyagi elismerése alapvetés szintjén sem jelenik meg a kommunikációs joganyagban. Ezeket a kérdéseket ebben a műfaj- és alkotócsoportban is – a szabadpiaci mechanizmusok és a szerződéskötési szabadság mellett – a szerzői jog, a filmtörvény³⁷⁹ és kapcsolódó joggyakorlat rendezi.

Fontos előrevetíteni továbbá az Szjt. szabályozásának érdekességét: a műfajták példálózó felsorolásában külön pontban jelenik meg „a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás)”, valamint a „rádió- és televíziójáték”,³⁸⁰ továbbá a IX. fejezet részletezi a filmalkotás és más audiovizuális mű felhasználására vonatkozó speciális szabályokat. Tehát a IX. fejezet már csak a filmalkotásokat (valamint azok szerzőit és előállítóit) nevesíti, a rádió- és televíziójáték viszont nem köszön vissza a szerzői jogi szabályozásban. Ellenben visszatérő elem az Szjt.-ben a rádió- és televízió-szervezet mint a műsor nyilvánosságához közvetítését végző egyik felhasználó, és mint szomszédos jogi jogosult csoport.

Az audiovizuális műtípusok eltérő műfaji sajátosságaiból és jogi rétegzettségéből fakadóan lényeges megkülönböztetni és elhatárolni a filmalkotást a műsortól. A műsor lefed minden televíziós műsorszámot.³⁸¹ A filmalkotás ezzel szemben a (szerzői) jog világában is úgy jelenik meg mint az egyéni és eredeti alkotói tevékenység révén létrejövő műtípus, amely a felhasználás (bemutatás) révén kapcsolódik a televízió-szervezetekhez. Leegyszerűsítve, a folyamat első pontján található a filmalkotás szerzői (rendező, forgatókönyvíró, operatőr, figuratervező stb.), a második kör a filmalkotás előállítója, aki nem minősül szerzőnek, de a szerzői jogokkal általában ő rendelkezik, mivel a szerző – ellenkező kikötés hiányában – megfilmesítési

377 A kontinentális szerzői jog az alkotó személyét, illetve személyiségét, tehát magát a szerzőt állítja középpontba, ezzel szemben az angolszász rendszer alapvetően eltérő kiindulóponttól közelíti meg a kérdést, és a másolást, illetve az azzal kapcsolatos engedélyezést helyezi előtérbe (jól szemlélteti ezt a jogterület angolszász eredetű és a világban mindenhol elterjedt elnevezése: a copyright). Jellemző továbbá, hogy az egyes jogrendszerekben a kizárólagos jogok szabályozására két eltérő megoldás alakult ki. A kontinentális megközelítés monista szabályozási megoldása a szerző kizárólagos jogait egységesen szabályozza, amelyek elidegenítésére nem ad lehetőséget, azok kiaknázására felhasználási, hasznosítási szerződés útján van lehetőség. Ezzel szemben az angolszász eredetű dualista rendszerek eltérően kezelik a személyhez fűződő és vagyoni jogokat, az elidegenítés lehetőségét megnyitják a vagyoni jogok tekintetében. A személyhez fűződő jogok a dualista rendszerekben sem átruházhatók, azok mindig az alkotó természetes személy elválaszthatatlan alanyi jogainak körébe tartoznak. A hazai szabályozás e tekintetben egyedinek (vegyes rendszer) mondható. Bővebben ld.: POGÁCSÁS (2010): 33–40.

378 POGÁCSÁS (2017)

379 2024. évi II. törvény a mozgóképről.

380 Szjt. 1. § (2) bekezdésének f) és g) pontja.

381 Mtrv. 203. § 44. *Műsor*: rádiós, illetve audiovizuális műsorszámok megszerkesztett és nyilvánosan, folyamatosan közzétett sorozata. 47. *műsorszám*: hangok, illetve hangos vagy néma mozgóképek, állóképek sorozata, amely egy médiaszolgáltató által kialakított műsorrendben vagy műsorkínálatban - hosszától függetlenül - önálló egységet alkot.

szerződéssel átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot.³⁸² Végül a harmadik kategória a televízió-szervezet, amely megszerzi a filmalkotás nyilvánosságához közvetítésének felhasználási jogát a filmelőállítótól.

A megfilmesítési szerződés az általános felhasználási szerződésekhez képest egyedi sajátosságokkal rendelkezik (például a jövőben megalkotandó filmalkotásra vonatkozó felhasználási szerződés alapján átadott mű elfogadásáról a felhasználó a mű átadásától számított 6 hónapon belül köteles nyilatkozni).

A megfilmesítési szerződésben a filmszerző átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot díj ellenében, a közös jogkezelés útján érvényesített díjigények kivételével. Ezek a jogok nem kerülnek átruházásra, kivéve az alábbiakat:

- a magáncélú másolásokra tekintettel megállapított díjigény (Szt. 20. §-a),
- a terjesztés jogán belül a mű nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adás, illetve a mű bérbeadással történő terjesztése [Szt. 23. § (3) és (6) bekezdése],
- a mű nyilvánosságához való közvetítésének jogán belül a nyilvánosságához történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítés joga (Szt. 28. §-a).

A filmalkotók díjazásának is sarkalatos szabálya, hogy minden felhasználási módban külön-külön díjazás illeti meg a szerzőt. A megfilmesítési szerződésekre vonatkozó külön rendelkezések ehhez annyit tesznek hozzá, hogy felhasználáshoz kapcsolódó bevételnek minősül az a támogatás is, amelyet az előállító a film megvalósításához kap, és a díj megfizetésére az előállító köteles.³⁸³ A rendelkezés nyilvánvalóan azt a régi gyakorlatot kívánta törvényi szintre emelni, amely szerint egy-egy szerző elismertsége a megvalósításhoz nélkülözhetetlen támogatások megítélésénél meghatározó, ezért akceptálható a szerző díjigénye a támogatásokra is.³⁸⁴

A megfilmesítési szerződés megkötése továbbá olyan kötöttségekkel jár, hogy az előállítás befejezésétől számított tíz éven belül ugyanarra a műre csak az előállító hozzájárulásával köthet újabb megfilmesítési szerződést a szerző (remake). Ez a korlátozás kiterjed a rajz- vagy bábfilmekben szereplő jellegzetes alakra, valamint – a felek megállapodása esetén – a szerzőnek a film céljára készített és felhasznált művével azonos témájú másik művére is.³⁸⁵ Az a tény, hogy a szerző remake joga időbeli korláthoz kötött, még nem jelenti azt, hogy az előállító külön engedély nélkül élhetne ezzel a joggal. Az Szt. 66. § (1) bekezdése ugyanis az előállító jogai között a filmalkotás felhasználását említi, vagyis szerződésben kell a remake jogáról a szerzőnek – a vagyoni jogok védelmi idején belül – lemondania az előállító javára ahhoz, hogy az előállító jogszerűen újabb filmet készíthessen a már elkészült film alapján.

382 Szt. 66. § (1) bekezdése.

383 Szt. 66. § (3) bekezdése.

384 Az előállítót megillető filmgyártási (állami) támogatás dogmatikailag semmiképpen nem tekinthető felhasználási bevételnek, mivel a felhasználási bevétel alapja a film elkészítése. Nem egyértelmű továbbá a támogatás fogalma sem (sokszor a támogatás természetbeni juttatás formáját ölti például gyártási infrastruktúra ingyenes rendelkezésre bocsátása). A gyakorlatban is bizonytalanságot eredményez, hogy a megfilmesítési szerződések megkötésének időpontja általában megelőzi a támogatások folyósítását, ezért erről csak nagyon körültekintően lehet és kell rendelkezni a szerződéseknek.

385 Szt. 66. § (8) bekezdése.

A jogi szabályozás tehát kettébontja azokat a jogokat, amelyekkel kapcsolatban a szerző saját maga érvényesítheti az igényeit, illetve ahol a díjigényeit csak közös jogkezelő útján realizálhatja. A közös jogkezelők által kötött felhasználási szerződéseknél az egyes felhasználási módok esetében a fizetendő jogdíj összegét a filmszerzőket és a filmelőállítókat képviselő, vagy a nevükben eljáró jogkezelők (ARTISJUS, FilmJUS) minden évben előre megállapítják, és jogdíjközlemények formájában közzéteszik a Hivatalos Értesítőben.

A televízió-játékok (az Mttv. fogalom- és szabályrendszerében műsorok) szerzői is filmalkotónak minősülnek a szerzőket megillető jogokkal, ha alkotótevékenységük és a televízió-szervezettel fennálló jogviszonyuk megfelel az Szt. filmalkotásokra és a megfilmesítési szerződésre vonatkozó előírásainak. Ez független a televízió-szervezetek saját műsorai tekintetében fennálló szomszédos jogi védelmetől, melynek alapján a médiaszolgáltatókat műsoraiuk törvényben meghatározott felhasználásai esetében kizárólagos engedélyezési jog illeti meg,³⁸⁶ és ami nem tárgya jelen kutatásnak.

Összefoglalva, az audiovizuális művek felhasználásának folyamatát nagymértékben behatárolja a filmalkotók és a filmelőállítók sajátos viszonyrendszere, a komplex jogviszonyok által meghatározott felhasználói hálózat, a kapcsolódó ágazati jogszabályok (Mttv., filmtörvény) rendelkezései, valamint a közös jogkezelés meghatározó szerepe az audiovizuális művek felhasználásában. Az egyes filmtípusok megalkotásának célja, alkotóik jelentős száma és eltérő jogállása, a létrehozott mű készítéséhez szükséges források jellege (befektetők, állami támogatások, alapok stb.) kihatással van a felhasználás módjára, valamint a személyhez fűződő és vagyoni jogok gyakorlására, beleértve az alkotók díjazását.³⁸⁷

7. A filmelőállítók díjazása

7.1. Filmalkotás és más audiovizuális mű, film, filmelőállító

Elsőként azt szükséges tisztázni, hogy mi minősül szerzői jogi védelem alatt álló filmalkotásnak (audiovizuális műnek), és mi tartozik a filmelőállítók szomszédos jogi védelmét élvező film kategóriája alá (egyáltalán van-e tartalmi és jogi különbség a két kategória között), továbbá hogy e műveknek, illetve teljesítményeknek ki a jogosultja és milyen terjedelmű felhasználási joggal (jogokkal) rendelkeznek. Ez azért is fontos kérdés, mert sokáig nem volt egyértelmű a két fogalom elhatárolása, és a szakirodalom esetenként jelenleg is keveri ezt a két kategóriát.

386 Szt. 80. § (1) Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a rádió- vagy a televízió-szervezet hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy műsorát

a) más rádió- vagy televízió-szervezetek, illetve vezeték útján a nyilvánossághoz történő közvetítést végzők sugározzák, illetve a nyilvánosságához közvetítsék;

b) rögzítsék;

c) rögzítés után többszörözzék, ha a rögzítés hozzájárulása nélkül készült, vagy ha a rögzítés a 83. § (2) bekezdése alapján készült, és a többszörözés más célra készül, mint amelyre a 83. § (2) bekezdése vonatkozik;

d) vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg.

387 Pogácsás (2017)

Az Sztj. világosan megkülönbözteti a szerzői műnek minősülő filmalkotást és a szerzői jogi védelem határát el nem érő, de a filmelőállító teljesítménye okán szomszédos jogi védelemben részesülő filmet. Szerzői jogi védelmet élvez az 1. § (2) bekezdésének nem taxatív felsorolásában nevesített filmalkotás és más audiovizuális mű, a kategória második elemével „utat nyitva” a köznapi értelemben filmalkotásnak nemigen nevezhető, de egyéni-eredeti jelleggel rendelkező audiovizuális alkotások felé. A digitális technika eredményeként létrejövő új típusú, többször interaktív audiovizuális alkotásoknak a köznyelvben nem is lehetett volna ezen általános fogalomnál pontosabb (magyar) elnevezést találni.³⁸⁸

Az Sztj. filmalkotásokra vonatkozó speciális szabályokat tartalmazó IX. fejezete definiálja az alapfogalmat: „Filmalkotás az olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették.” Ez a fogalom valamivel precízebb és részletesebb, mint a filmszerzők és filmelőállítók jogai tekintetében megkerülhetetlen Bérlet irányelv 2. cikk (1) bekezdés c) pontjának meghatározása, amely szerint „film” a hanggal kísért vagy hang nélküli filmalkotás, audiovizuális mű vagy mozgókép.³⁸⁹ Az értelmezést segíti a törvényhely szintén példálózó felsorolást tartalmazó második mondata:

„Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film.”³⁹⁰ Az Sztj. tehát a rögzítés technikai megoldásától függetlenül határozza meg a filmalkotást, ami nem csak a hagyományos, celluloidra készült film számára biztosítja a szerzői jogvédelmet, hanem az elektronikus eszközökkel (digitális technikával) felvett film számára is, ha az kreatív, eredeti alkotás eredménye.³⁹¹ A filmalkotás esztétikai megítélése, a kritikusok általi magas vagy alacsony színvonalúnak minősítése nem fokmérője a műalkotási minőségnek, legfeljebb – és leginkább csak közvetett módon – az alkotóik díjazására, premizálására lehet kihatással.

A filmalkotás fogalmát az Sztj. mellett a filmtörvény és az Mttv. is meghatározza, mindkettő a saját tárgyköréhez, célrendszeréhez igazítva (szűkítve) azt. A filmtörvény – visszautalva az Sztj. 65. §-ára – a jogalkotó szándéka szerint az állam által támogatandó filmalkotásokhoz igazítja a filmalkotás fogalmát, azzal a különbséggel, hogy a filmtörvény szűkebb kört tekint filmalkotásnak (például egyes televíziós, egyébként szerzői jogilag védett műfajokat kizárva), aminek az állami támogatások célhoz kötöttsége az indoka.³⁹² Mindez kihatással van ugyan a műsor szerkesztésére (például a többségében szerzői műnek minősülő reklámok, közérdekű közlemények elkülönítetten történő elhelyezésére, a korhatár-besorolásra tekintettel megha-

388 Az Sztj. további szövegében, ahol „filmalkotást” említ a jogalkotó, az alatt az egyéb audiovizuális művet is érteni kell.

389 Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115. EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a szonkolcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról.

390 Sztj. 64. § (1) bekezdése.

391 GYERTYÁNFY (2021): 371.

392 Filmtörvény 2. § 2. pont: „Filmalkotás: a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) szerinti filmalkotás, ideértve a számítógépes vagy bármilyen platformon hozzáférhető játékprogram előzeteseként készülő filmalkotást, ide nem értve a hírműsort, az aktuális és szolgáltató magazinműsort, a sportközvetítést, a beszélgetőműsort (talk-show), a játék- és vetélkedőműsort, és a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló törvény hatálya alá tartozó reklámfilmet.”

tározott műsorszámban történő közvetítésre vagy annak tilalmára), de ezek megkülönböztetése nem a tartalom szerzői jogi minőségéből ered. Az Mttv. is a maga médiajogi céljaira figyelemmel az Sztj. filmalkotás fogalom-meghatározásnál szűkebb definíciót használ.³⁹³

Mint a későbbiekben látni fogjuk, a filmelőállítók és filmszerzők jogdíja szempontjából különös jelentőséggel bír annak eldöntése, hogy mely film minősül a szerzői jog által védett alkotásnak. A televíziós műsorkészítés adminisztrációja során az egyes műsorszámok kódolásánál a filmelőállítókat és filmszerzőket képviselő FilmJus a Felosztási Szabályzatának 1. számú Mellékletében szereplő műfaj-meghatározást is alapul veszi. Ez a – jogosultakat képviselő szervezettel közösen kialakított – gyakorlat egységessé teszi a jogkezelő és a felhasználó jogértelmezését, és jelentősen csökkenti a speciális műtípusok minősítéséből eredő jogvitákat. A műsorszámok adatainak rögzítésével kapcsolatos adminisztrációt szintén egyszerűsíti a részletes műfaji meghatározás, hiszen a több mint száz féle műtípusra bontás egyértelművé teszi egészen speciális műsorszámok besorolását is, csökkentve az önálló elemzést igénylő tartalmak számát.³⁹⁴ Nem segít azonban a filmalkotások szabályzatban részletezett tipizálása a filmszerzők és filmelőállító(k) személyének meghatározásában: az egyes műsorszámok adatait rögzítő szerkesztőnek kell eldöntenie, hogy a közreműködők közül ki minősül filmszerzőnek (például vezető operatőr, akinek egyénisége kétségtelenül tükröződik majd a filmalkotásban) és ki nem (például a kameraman, aki kizárólag a vezető operatőr instrukciói alapján dolgozik, ami teljesen meghatározza a feladat megoldásának kereteit, és kizárja, hogy annak során több alkotó megoldás között kreatívan döntsön). Többször egyedi mérlegelés az alapja annak is, hogy egy szerkesztő egy adott műsorszám filmszerzőjének minősül-e.³⁹⁵

A film jelentését az Sztj. nem határozza meg; a törvény szóhasználatából, pontosabban a filmalkotásokra, és ezzel párhuzamosan a filmelőállítók szomszédos jogára vonatkozó rendelkezésekből, és a szerzői jogi törvényben elfoglalt helyükből állapítható meg, hogy a film a filmműveket magában foglaló fogalom, és a filmalkotások mellett beletartoznak az egyéni-eredeti jelleggel nem bíró (tehát szerzői jogi védelmet nem élvező) mozgókép-sorozatokat is. A szellemi alkotásnak nem minősülő, eredeti vonásokat nem tartalmazó felvétel előállítóját is megilletik a szomszédos jogok, ideértve az engedélyezést és az arányos díjazáshoz való igényt is.³⁹⁶

Bár az egyéni-eredeti jelleget nem felmutató filmek alkotói nem rendelkeznek szerzői jogokkal, az ilyen művekre vonatkozóan is megilletik a filmelőállítót az Sztj. 82. §-ában meghatározott szomszédos jogok. Általában nem filmalkotás a házi videó, a televízió hírműsorai, vetélkedőműsorai, a webkamerák felvételei azzal, hogy elméletileg minden nem automatikus felvétel esetén létrejöhet szerzői jogi védelemben részesülő egyéni-eredeti alkotás is.³⁹⁷ Konkrét esetben a fent már leírt feltételek részletes vizsgálatával lehet megállapítani, hogy valamely film szerzői jog által védett, valamennyi filmszerzőnek személyhez fűződő és vagyoni jogot biztosító mű,

393 Mttv. 203. § 11. pont: „*Filmalkotás*: a szerzői jogról szóló törvény szerinti filmalkotás, ide nem értve többek között a hír- és politikai tájékoztató műsorszámot, az aktuális- és szolgáltató magazin műsorszámot, a sportműsorszámot vagy egyéb esemény közvetítését tartalmazó műsorszámot, a játék- és vetélkedő műsorszámot és a kereskedelmi közleményeket. Filmalkotás különösen a játékfilm, a televíziós film, a televíziós filmsorozat, az animációs film és a dokumentumfilm.”

394 A FilmJUS Felosztási Szabályzatának 1. számú mellékletéből néhány példa az egészen speciális tartalmakra: homokszórás, zenei stúdióműsor, kvíz show, műszaki hiba jelzése, agrárhíradó, vallási szertartás közvetítése stb. Bővebben ld.: mail.filmjus.hu/8_archivum/fsz_040614.htm

395 KISS Zoltán–SZIVI (2015): 23.

396 SZJSZT-08/2002. Videofelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok.

397 SZINGER-TÓTH (2004): 261.

vagy „csak” a filmelőállítónak egyes jogokat engedő, szomszédos jogi oltalom alatt álló film. Az SZJSZT-08/2002. számú szakvéleményében a Seuso-kincsekről készített videofelvételről azt állapította meg a Testület eljáró tanácsa, hogy ugyan szerzői műnek nem minősíthető (nem ismerhető fel a film egyéni, eredeti jellege, illetve nem fedezhető fel benne a szerkesztés nyoma sem), ugyanakkor a videofelvétel előállítóját mint filmelőállítót, a szomszédos jogi oltalom okán megilletik az Szt. 82. §-ában biztosított szomszédos jogok.³⁹⁸ Ezekben a vitatott (határ) esetekben a filmszerző és a filmelőállító személye általában egybeesik, így ha szerzői alapon nem is, filmelőállítói szomszédos jog alapján engedélyezési és díjazás iránti joga van a jogosultnak.

A rögzítési, többszörözési és nyilvánosságához közvetítési technikai eszközök rohamos fejlődése révén a filmalkotások készítése mára mindennapos és mindenki által könnyen elérhető tevékenységgé vált, így egy videó-felvevő, valamint némi jártasság és kreativitás birtokában bárki egyszemélyben filmszerzővé és filmelőállítóvá válhat annak minden szerzői jogi vonatkozásával.³⁹⁹ Ennek ellenére egy filmszínházi vagy televíziós bemutatásra szánt filmalkotás létrejöttéhez napjainkban is megfelelő művészeti képzettség és tudás, továbbá jelentős anyagi, szervezési és jogi háttér szükséges.⁴⁰⁰

A film előállítója az a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki vagy amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről.⁴⁰¹ Lényeges és sok jogi bizonytalanságot megelőző eleme az Szt.-beli szabálynak, hogy egyértelművé teszi: kizárólag a film anyagi háttérét biztosító, a filmért felelősséget vállaló producer rendelkezhet a felhasználási jogokkal, így a gyártásvezetői és más feladatokat ellátó producer (Executive Producer, Line Producer stb.) jogilag nem előállítója a filmnek. A törvényi fogalomból az is kiolvasható, hogy a filmelőállítónak aktívan részt kell vennie a megvalósítás megszervezésében, önmagában a finanszírozás e minőséghez nem elegendő. A filmelőállító fogalmának szerzői jogi értelmezését nagyban segíti a Testület 2007-ben készült szakvéleménye, amely részletesen kifejti az egyes produceri tevékenységeket, és a fogalmak pontos magyarázatát adva elhatárolja egymástól az egyes előállítói tevékenységeket.⁴⁰²

A filmtörvény több szempontból szűkebben határozza meg a filmelőállító fogalmát: a természetes személyeket nem tekinti filmelőállítóknak, másrészt csak a szerzői műnek minősülő filmek előállítóit ismeri el annak. Lényeges többleteleme viszont a filmtörvénynek a magyar filmelőállító fogalmának definiálása,⁴⁰³ aminek a művek Nemzeti Filmintézet Közhasznú

398 Kiss Zoltán–SziVI (2015): 35.

399 A szerzői és előállítói szerepkörök keveredése sajátos kezelést igényel a szerződésekben a jogosultságok és kötelezettségek elkülönült kezelése okán. Ez később a film forgalmazása során bírhat jelentőséggel a harmadik személy felhasználók felé, amikor ugyanaz a személy lép fel rendezőként és a saját filmelőállító vállalkozásnak a képviselőjeként is. A szerepek elkülönítése a gyártás folyamán, valamint adózási és szerzői jogi szempontokból egyaránt lényeges.

400 GYERTYÁNFY (2021): 373.

401 Szt. 64. § (3) bekezdése

402 SZJSZT-28/2007. A filmelőállító fogalmának értelmezése. A szakvélemény kiemeli azt a követelményrendszert, amely megalapozza a filmelőállítói szerzőkkel történt megfilmesítési szerződésekből eredő, származtatott és a szomszédos jogi, sui generis jogosultságok egymástól elkülönítését.

403 2004. évi II. törvény 2. § 4. *filmelőállító*: az a jogi személy, aki vagy amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a filmalkotás megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről, és rendelkezik a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére vonatkozó jogokkal;

5. *magyar filmelőállító*: magyarországi székhellyel rendelkező filmelőállító, amelynek tevékenységi körei között szerepel a filmelőállítás, filmgyártás;

Nonprofit Zrt. (NFI) általi támogathatósága⁴⁰⁴ és besorolása⁴⁰⁵ körében van jelentősége. Az Mttv. nem említi a filmelőállítót, ahogy a filmtörvény sem tér ki a televízió- és médiaszervezetekre semmilyen tekintetben.

Itt említjük meg, hogy a filmalkotások többszatsornás hasznosítását szem előtt tartó filmelőállítók felhasználási jogukat rendszerint nem maguk gyakorolják, hanem forgalmazási szerződés keretében értékesítik az egyes jogokat a mozi-forgalmazástól kezdve a fizetős streaming szolgáltatásig. A forgalmazó cég vagy televíziós szervezet (különösen a külföldi gyakorlatban) gyakran minimum garanciát fizet a film előállítójának, amelynek összege nem kötődik a forgalmazó által később realizált bevételhez. A minimum garancia kifizetésének szinte egyetlen feltétele általában az, hogy a film elkészüljön, és azt az előállító a forgalmazó rendelkezésére bocsássa a kért időben és minőségben.

7.2. A filmelőállítókat megillető jogok

Mivel a filmelőállító jelentős teljesítménnyel járul hozzá a film létrejöttéhez, az Szjt. 66. § (1) bekezdésében foglaltak alapján a filmalkotás létrehozására irányuló szerződésben a szerzők és az előadóművészek ellenkező kikötés hiányában átruházzák az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot, vagyis a vagyoni jogok túlnyomó többségét. A nyilvánosságra hozatal megtörténte vagy elmaradása a filmelőállítóját megillető szomszédos jogi védelmet nem befolyásolja. Ha viszont a filmalkotást a filmelőállítónak nem adták át, a jogok alanyai továbbra is a filmszerzők.

Lényeges megismételnünk, hogy a filmelőállító működésében – hasonlóan a hangfelvételt előállító és a rádió- és televízió-szervezet tevékenységéhez – összemosódnak a művek és előadóművészi teljesítmények hasznosításából eredő felhasználói jellegzetességek és a saját szomszédos jogi teljesítmény védelmével kapcsolatos jogosulti elemek. Ezek a jogosultságok ugyanakkor meglehetősen korlátozottak, amit tökéletesen szemléltet, hogy az Szjt. 82. §-ának (1) bekezdésének felsorolása mindössze három vagyoni jogosultságot sorol fel, összhangban a Bérlet irányelv és az INFOSOC irányelv magyar jogba átültetett rendelkezéseivel. Személyhez fűződő jogok a film előállítóját nem illetik meg, amit a Nagykommentár e jogosulti kör erőfölényével, erőpozíciójával magyaráz: „a film felhasználásának egész folyamata felett gyakorolt ellenőrzése általában ilyen jog nélkül is biztosítja számára, hogy neve a filmen, illetve annak másolatain megfelelően megjelenjen.”⁴⁰⁶ A gyakorlatban valóban nem mondhatjuk tipikusan a filmelőállító személyének megkérdőjelezését, a mű egységének megsértése esetén pedig vagyoni jogsérelemre hivatkozással léphet fel. Másfelől pedig, ha a film elsődleges szerzője és előállítója ugyanaz a személy, akkor szerzői minőségében érvényesítheti személyhez fűződő jogait.

404 A Filmiroda (mozgóképszakmai hatóság) a filmelőállítónak, illetve a filmgyártó vállalkozásnak a kérelmére ellenőrzi, megállapítja és igazolja a filmtörvény szerinti támogatás igénybevételére vonatkozó jogosultságot, a filmalkotás tekintetében közvetlen filmgyártási költségként elszámolni kívánt költségeket, és a Tao. tv. 22. § (3) bekezdése szerinti adókedvezményre jogosító, valamint a közvetett támogatás összegét.

405 A filmalkotások filmtörvény szerinti besorolásai: korhatár besorolás a kiskorúak védelme érdekében (20. §), „art” besorolás a filmterjesztés támogatása érdekében (25. §) és a magyar részvételi arányok szerinti besorolás (26/C. §).

406 GYERTYÁNFY (2021): 449.

A film előállítóját az alábbi felhasználások esetében illeti meg kizárólagos, nem közös jogkezelés keretében gyakorolható engedélyezési jog:

- többszörözés, ami itt elsősorban azt jelenti, hogy a filmről akár közvetlenül, akár közvetetten, bármilyen formában vagy módon, időlegesen vagy tartósan csak az előállítójának engedélyével készülhet másolat,
- terjesztés, ami ebben az esetben döntően úgy valósul meg, hogy a film eredeti példányát vagy annak többszörözött másolatait forgalomba hozattal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással a nyilvánosság számára hozzáférhetővé teszik,⁴⁰⁷
- a mű vezeték útján vagy a nyilvánosság számára bármely módon történő olyan hozzáférhetővé tétele, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg. A digitális technika térhódításával napjainkra a filmek tekintetében is az online felhasználási mód vált a legjelentősebbé, amit az is erősít, hogy – szemben a szerzőkkel és az előadóművészekkel – a filmelőállítók ezt a jogot egyedileg gyakorolják, és az önkéntes közös jogkezelése sem jött szóba.

A szerződés megkötésekor ismeretlen felhasználási módra vonatkozó felhasználási engedély semmisségét kimondó régi és hatályos Sztj.-beli szabály⁴⁰⁸ alkalmazása alapján döntött úgy a bíróság, hogy a filmelőállítóként fellépő televízió-szervezet a videojogról nem rendelkező, a megfilmesítési szerződések feltételeiről és a szerzők díjazásáról szóló 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet szerint kötött megfilmesítési szerződés nyomán jogot szerzett a videokazettán való terjesztésre is. Mivel a film előállítója filmterjesztési jogot szerez, ez nem korlátozható a sugárzásra és a nyilvános előadás útján a közönséghez történő eljuttatásra. Az külön vizsgálandó és értékelendő, hogy az eredeti szerződésben kikötött jogdíj nem foglalta magában a videoterjesztés fejében járó szerzői jogdíjat.⁴⁰⁹ Utóbb a bíróság más következtetésre jutott ebben a vitatott ügyben, minek után 1973 előtt a köztudomás szerint a filmalkotások filmszerű hasznosítására – az akkori technikai fejlődés szintjén – nem volt ismert a videón és DVD-n való többszörözés és terjesztés. Ebből következően a filmek alkotásának időpontjában irányadó szabályozás szerint kötött szerződések hatálya nem terjedt ki olyan felhasználási módokra, amelyek akkor ismeretlenek voltak, ezért a perbeli filmalkotások esetében a „home video” jogokkal kapcsolatos vagyoni jogok a gyártáskor – noha a filmelőállító megszerzi a vagyoni jogokat – nem szállhattak át a filmgyárra, azok az alkotóknál maradtak.⁴¹⁰

Amióta tehát ismert felhasználási mód az analóg és digitális többszörözés, azóta a szerzők csak kifejezetten akkor tarthatták (tarthatják) maguknál e jogokat, ha a megfilmesítési szerződésekben ekként rendelkeztek (rendelkeznek), hiszen törvényi vélelem a jogok teljességének átszállása a film előállítójára, nemcsak a hatályos, de a korábbi szerzői jogunk alapján is.

Sajátosan alakul a filmalkotások online felhasználásának engedélyezése is, tekintettel arra, hogy az online felhasználás mint vagyoni jog csak az Sztj. 1999. szeptember 1-jei hatálybalépésétől került bevezetésre. Az online felhasználást nem tartalmazó régi Sztj. hatálya alatt ke-

407 Filmek vonatkozásában a terjesztési jog részét képező bérbeadás és haszonkölcsönbe adás nem tekinthető tipikus felhasználási módnak a videó-kölcsönzés visszaszorulásával.

408 Sztj. 44. § (2) bekezdése.

409 Fővárosi Bíróság 8.P.24.006/1995/11.

410 EBD2013. P.1. és GYERTYÁNFY (2021): 299.

letkezett filmalkotások esetében tehát a filmelőállítónak vagy filmforgalmazónak kiegészítő engedélyt kell kérnie az érintett jogosultaktól. További csavar a jogosítás gépezetében, hogy az online felhasználás ismertté válásának időpontja 1989-re tehető, így a FilmJUS álláspontja szerint az ennél régebbi film esetében az önkéntes közös jogkezelés alapján a szerzők nevében ők jogosultak engedélyezni az online felhasználást.⁴¹¹

Ami a filmalkotások szerzőit megillető jogdíjakat illeti, online felhasználás esetén a FilmJUS a közös jogkezelők nyilvántartása szerint kiterjesztett hatállyal jogosult mind az 1989 előtti, mind az 1989 utáni filmek esetében érvényesíteni ezt a jogot a mindenkor hatályos jogdíjközleménye alapján. A FilmJUS azonban nem jogosult jogdíjat érvényesíteni, amennyiben a szerző és a filmelőállító a FilmJUS jogdíjközleményében foglaltakról eltérő mértékű díjazásban állapodott meg, valamint ha a szerző lemondott jogdíjáról a filmelőállítóval megkötött szerződésében. Erre tekintettel a FilmJUS önkéntes jogkezelést online felhasználás tekintetében csak magyar előállítású, és csak olyan filmek esetében végez, amelyeknél a szerző és a filmelőállító között megkötött szerződés már nem lelhető fel, vagy amelyek 1989-nél régebbiek. A FilmJUS az online felhasználásra vonatkozó jogdíjközleményében arról is rendelkezik, hogy nem érvényesít jogdíjat, amennyiben a szerző lemondott jogdíjáról, vagy egyedi megállapodás alapján részesül jogdíjban.⁴¹²

Összefoglalva, mivel az 1973 előtt készült filmek esetében az adathordozókon történő többszörözés és terjesztés jogát, valamint az 1989 előtt készült filmek esetében az online felhasználás jogát az alkotók nem ruházhatták át a filmelőállítókra, ezért ezek a jogok jelenleg is a filmszerzőknél vannak. Így ezeknél a filmeknél nem a filmelőállító, hanem – a jogosultak elhatározásán alapuló (önkéntes) közös jogkezelés keretében – a FilmJUS engedélyezheti a felhasználást, és szedheti be a jogdíjakat.

A filmszerzők jogai és díjazása kapcsán bővebben foglalkozunk a megfilmesítési szerződés Sztj.-beli kötelező és diszpozitív rendelkezéseivel, ezért itt csak egy, a filmelőállítókat közvetlenül érintő szabályt emelünk ki, amely szerint az előállító a szerződés alapján őt megillető jogokat más – akár belföldi, akár külföldi – természetes vagy jogi személlyel együttesen is gyakorolhatja.⁴¹³ E szabály rendezi azt az esetet, ha a film akár belföldi, akár külföldi koprodukción készül.⁴¹⁴ Mindezek okán, a megfilmesítési jogokat megszerző filmelőállító

411 E tárgyban figyelmet érdemel az SZJSZT-20/06. számú szakvéleménye (Az Sztj. hatályának kezdete a filmelőállítói szomszédos jogi teljesítményekre és az ilyen szomszédos jogok átruházhatósága). A szakvélemény legfontosabb megállapítása az volt, hogy az Sztj 82. §-ának a filmelőállítók szomszédos jogaira vonatkozó rendelkezései kiterjednek a hatályba lépésük (1999. szeptember 1.) előtt forgalomba hozott, illetve elkészített filmekre, az Sztj. 103. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezésre figyelemmel. A szakvélemény foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a szomszédos jogok elsődleges alanya mely szervezet vagy személy lehet, továbbá arra is, hogy megilletnek-e egy olyan szervezetet filmelőállítói szomszédos jogok – az Sztj. hatályba lépését megelőzően létrejött filmalkotások tekintetében – amely szervezet e filmek tekintetében teljes körűen megszerezte ugyan a szerzői vagyoni jogokat, de amely a szóban forgó filmek eredeti előállítójától különböző jogalany és nem cégjogi jogutóda az eredeti filmelőállítónak. Válasz: a filmelőállítói jogok átruházhatók, így azokat az eredeti filmelőállítótól független személy, sőt, olyan szervezet is megszerezheti, amely nem általános jogutódja a film eredeti előállítójának.

412 SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET (2014)

413 Sztj. 66. § (4) bek.

414 Figyelemmel a filmgyártás jelentős költségeire, a filmek többsége ma már több előállító, azaz koproducer közreműködésével készül. Bizonyos nemzetközi filmtámogatások (például Eurimages; www.coe.int/en/web/eurimages/coproduction#) igénybevételének kifejezetten feltétele több ország részvétele a filmalkotás megvalósításában. A filmtörvény 13. §-a szabályozza a koprodukciónak különféle formáinak támogatási rendszerét.

számára fontos garanciális szabály, hogy a szerző külön engedélye nélkül e jogokat együttesen is gyakorolhassa a koprodukciós partnerekkel. A koprodukciós partnerek általában már csak akkor kötnek szerződést, amikor a szerzők és az előállító közötti megfilmesítési szerződések már aláírásra kerültek, és e szerződések is megkövetelik azt, hogy a jogokat a partnerek együttesen gyakorolhassák.⁴¹⁵ A koprodukciós szerződésben a partnerek különösen az anyagi fedezet biztosítását, a technikai, művészeti hozzájárulásokat, a harmadik személyekkel szembeni jogszerző és kötelezettségvállaló meghatalmazásokat, a felelősség és az eredményekben való részesedés megoszlását foglalják bele.

A kész filmet a filmelőállítók jellemzően nem maguk terjesztik, hanem a felhasználási jogok engedélyezésével erre szakosodott cégre vagy cégekre bízzák a többszörözését, és a példányok közönséghez való eljuttatását, vagyis a forgalmazást. Erre a tevékenységre vonatkozóan rendszerint forgalmazási szerződést kötnek a felek, aminek célja a tényleges felhasználók számára a megfelelő jogok átengedése, és az ehhez szükséges feltételek rendezése.⁴¹⁶ Összefoglalva, a filmszerzőktől származékos módon megszerzett felhasználási jogok, és a saját jogon „szerzett” szomszédos jogok alapozzák meg a filmelőállítók jogát a forgalmazás engedélyezésére és díjazás iránti igényre.

7.3. A filmelőállítókat megillető díjak mértéke és megállapítása

A filmelőállító díjazásra való joga – hasonlóan valamennyi jogosulti csoport díjigényéhez – azt jelenti, hogy a film minden olyan felhasználása, amelyet az Szt. 82. § (1) bekezdése a hozzájárulásához köt egyben a díjazásra is jogcímet jelent. A díjazás akkor is jár, illetve követelhető, ha a felhasználásra adott engedély erről kifejezetten nem rendelkezett. Ha a felhasználás jogosulatlanul történt, gazdagodás visszatérítése címén legalább a szokásos díj jár.⁴¹⁷ A „díj” kifejezés utal arra, hogy felhasználásnak ezt az ellenértékét – eltérő megállapodás hiányában – pénzben kell megállapítani és teljesíteni. A díjazás összegére vonatkozóan az Szt. a filmelőállítókra vonatkozóan sem tartalmaz megkötést, vagy a bevétel százalékában meghatározott (alsó vagy felső) korlátot, amiből az következik, hogy a szerzői díjmértékek megállapításának elveire vonatkozó szabályokat a szomszédos jogi jogosultakra, így a filmek előállítóira is megfelelően alkalmazni kell.⁴¹⁸ Másként fogalmazva, az egyedi (nagyjogos) engedélyezés körében a díjazás mértékéről a felek itt is szabadon állapodnak meg, az arányosság elvének és követelményének szem előtt tartása mellett. A díjról csak kifejezett nyilatkozattal lehet lemondani: ha a felhasználást engedélyező nyilatkozat a díjról hallgat, azt nem lehet a díjról való lemondásként értelmezni.⁴¹⁹

A filmelőállítóknak továbbá származékos jogosultként engedélyezési jog nélküli díjigényük van filmelőállítói teljesítményeik magánmásolására, valamint egyidejű, változatlan továbbközvetítésére tekintettel (magánmásolási jogdíj és „kábeltévé” jogdíj). Ezekre a felhasználásokra – törvényi felhatalmazás alapján – az ARTISJUS adja meg az engedélyt, állapítja meg

415 GYERTYÁNFY (2021): 381.

416 TAKÓ (2018)

417 Szt. 94. § (1) bekezdésének *e*) pontja.

418 Szt. 83. § (2) bekezdésének második mondata.

419 GYERTYÁNFY (2021): 451.

a díjakat⁴²⁰ és köti meg a felhasználási szerződést, ugyanakkor díjigényüket a filmelőállítók a közös jogkezelő szervezetük (FilmJus) útján érvényesítik.

7.3.1. A filmelőállítókat megillető magánmásolási jogdíj

A magánmásolási jogdíj jogalapja a hang- és képfelvételek otthoni, és megbízásból magáncélra mások által végzett elektronikus (analóg és digitális) másolása, amely az elmúlt évtizedekben olyan méreteket öltött, hogy a műsoros hang- és képfelvétel példányok eladási lehetőségét jelentősen csökkentette. Ennek jogosságát uniós szinten az INFOSOC irányelv 5. cikk (2) bekezdés *a)-b)* pontja is elismerte, az Szjt.-beli alkotmányosságát pedig az Alkotmánybíróság a 124/B/2004.AB végzésében megállapította. A jogdíj kötelezettje az üres kép- és hanghordozó gyártója, külföldi gyártás esetén pedig a jogszabály szerint vám fizetésére kötelezett személy mellett – egyetemlegesen – a hordozót beföldön elsőként forgalomba hozó személy.

Képhordozók esetében a befolyt díjaknak a költségek levonása után fennmaradt összegéből – ha az érintett közös jogkezelő szervezetek évente március 31-ig másként nem állapodnak meg – tizenhárom százalék a filmelőállítókat, huszonkét százalék a filmalkotások mozgóképi alkotóit, négy százalék a képzőművészeket, az iparművészeket és a fotóművészeti alkotások szerzőit, tizenhat százalék a filmírókat, húsz százalék a zeneszerzőket és a zeneszöveg-írókat, valamint huszonöt százalék az előadóművészeket illeti meg.⁴²¹ Az ARTISJUS a díjaknak azt a részét, amely az általa a felosztást illetően nem képviselt jogosultaknak, így a filmelőállítóknak jár, a jogosultak közös jogkezelő szervezeteinek utalja át.⁴²²

7.3.2. A filmelőállítókat megillető kábeltévé jogdíj

A filmalkotások egyidejű, változatlan továbbközvetítésére tekintettel fennálló („kábeltévé”) jogdíj alapja az, hogy a nyilvánosság számára sugárzással egyszer már hozzáférhetővé tett műveknek sugárzással megint a nyilvánossághoz közvetítése elkülönült, így újra engedélyköteles felhasználás.⁴²³ A sugárzott művek továbbközvetítéssel történő másodlagos felhasználása ugyanis szintén jelentős piacot jelent, mivel újabb közönség kap lehetőséget a műélvezetre, ezért indokolt itt is az engedélyezési jog, illetve az erre tekintettel fennálló díjigény. Az Szjt. 28. § (2) bekezdésében foglalt tevékenység nemzetközileg is elismert önálló felhasználásnak minősül. A BUE 11bis cikkének (1) bekezdése szerint az önálló felhasználási cselekmény alapja az, hogy a sugárzott mű átvitelét az eredeti sugárzó szervezethez képest más szervezet végzi.

420 2023. évre ld.: az ARTISJUS „Ü-23” jelű jogdíjközleményét a magáncélú másolásokra tekintettel megállapított üres hang-, és képhordozó jogdíjakról: kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/artisjus_u23.pdf

421 Szjt. 20. § (5) bekezdése.

422 A beszedett díj 25 százaléka 2014-től kezdődően kötelezően kulturális célokra fordítandó a Nemzeti Kulturális Alap útján.

423 Az Szjt. 28. §-ának (2) bekezdésébe 2021. június 1-jei hatállyal beiktatott rendelkezése szerint a szerzőnek az is kizárólagos joga, hogy a rádió- vagy televízió-szervezet, illetve a saját műsort a nyilvánossághoz vezeték útján vagy másként közvetítő műsorában sugárzott, illetve közvetített művének sugárzással, vezeték útján vagy egyéb módon - az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával - a nyilvánossághoz történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítésére engedélyt adjon, feltéve, hogy a felhasználásra ellenőrzött környezetben kerül sor, és az eredeti nyilvánossághoz közvetítés nem nyílt internet-hozzáférési szolgáltatás útján történt.

Ha pedig az átvitelt az eredeti szervezethez képest más szervezet végzi, szerzői jogi értelemben releváns, újabb felhasználás történik. A Műhold irányelv⁴²⁴ 8. cikk 1. pontja előírja, hogy a tagállamok más tagállamokból eredő műsoroknak saját területükön történő vezeték nélküli továbbközvetítése esetén a szerzőknek kizárólagos engedélyezési jogot kötelesek biztosítani. Ez az Sztj. korábbi rendelkezéseiből is levezethető volt. Magyarország EU-csatlakozása óta az Sztj. 28. § (2) bekezdése kifejezetten rögzíti ezt a jogot, egyértelművé téve ezzel a törvényi szabályt. E jogok kötelező közös jogkezelését – szintén a már nyilvánosságra hozott művek tömeges, párhuzamos felhasználására tekintettel – a Műhold irányelv 9. cikk (1) bekezdése írja elő a tagállamok számára.

Az ARTISJUS „Kábel-I” jelű jogdíjközleménye⁴²⁵ alapján a műsorok változatlan, csonkítatlan, tovább sugárzással, vezeték útján vagy egyéb módon, így különösen műholdas, vagy IP platform (kivéve a nyílt internet-hozzáférési szolgáltatás) útján történő továbbközvetítést végző – az eredeti elsődleges nyilvánossághoz közvetítő rádió- vagy televízió-szervezettől különböző – szervezetek (például a kábelszervezetek, illetve műsorterjesztő szervezetek) az egyes csatlakozott háztartások (előfizetők) részére ellenőrzött környezetben továbbközvetített műsorok után 2022-ben legfeljebb 5 000 csatlakozott háztartásig televízió-műsoronként 1,71 Ft/hó/lakás, rádióműsoronként 0,67 Ft/hó/lakás jogdíjat kötelesek fizetni. 5 000 háztartás felett a díj mértéke 4,21 Ft/hó/lakás, illetve 1,71 Ft/hó/lakás. Mindkét esetben a továbbközvetítést végző szervezeteknek csatlakozott háztartásonként legalább 9,33 Ft/hó összegű jogdíjat kötelesek fizetni.⁴²⁶

A befolyt jogdíjak érintett jogosulti csoportok közötti felosztásának arányát is meghatározza az Sztj. arra az eddig még elő nem forduló esetre, ha az érintett közös jogkezelő szervezetek az adott év március 31-ig másként nem állapodnak meg. Eszerint a befolyt díjaknak – a költségek levonása után fennmaradó összegéből – tizenhárom százalék a filmgyártókat, tizenkilenc százalék a filmalkotások mozgóképi alkotóit, három százalék a képzőművészeket, az iparművészeket és a fotóművészeti alkotások szerzőit, tizennégy százalék a filmírókat, tizenöt és fél százalék a zeneszerzőket és zeneszöveg-írókat, huszonhat és fél százalék az előadóművészeket, valamint kilenc százalék a hangfelvétel-előállítókat illeti meg.⁴²⁷ Filmgyártó alatt ebben az összefüggésben természetesen a filmelőállítót kell érteni. Az ARTISJUS az általa beszedett díjakból a filmszerzőknek és a filmelőállítóknak járó részt a FilmJus-nak utalja át felosztásra.

A jogdíjak megfizetésére a rádió- és televízió-szervezetek műsorainak továbbközvetítését végző szervezet köteles. Az Mttv. 74. §-ában foglalt továbbközvetítési kötelezettség (must carry) alá eső csatornák után a szerzői jogdíjat a továbbközvetítésre jogszabállyal kötelezetek helyett az MTVA-ból kell megfizetni.⁴²⁸ Ezáltal a szerzői jogdíjak kifizetését nem befolyásolhatja a közszolgálati médiaszolgáltató műsorának díjmentes továbbközvetítése. Ennek fedezetét minden évben az NMHH költségvetése tartalmazza, így 2022. évre vonatkozóan

424 A Tanács 93/83/EGK irányelve (1993. szeptember 27.) a műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról.

425 Közlemény a rádió- vagy televízió-műsorok egyidejű, változatlan, csonkítatlan továbbközvetítői által fizetendő szerzői jogdíjakról (Kábelszervezetekre vonatkozó jogdíjközlemény-I).

426 Kiss Zoltán (2016)

427 Sztj. 28. § (4) bekezdése.

428 Sztj. 28. § (6) bekezdése.

a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2022. évi egységes költségvetéséről szóló 2021. évi CXXVII. törvény 4. melléklete, amely az MTVA költségvetésében 266,1 millió forintot irányzott elő a must carry fedezetére.⁴²⁹

A must carry tekintetében az MTVA jogelődjének tekinthető Műsorszolgáltatási Alap által befizetendő jogdíj megállapításának kérdéseit 2003-ban elemezte a Testület megbízásra adott szakvéleménye. Az eljáró tanács leszögezte, hogy a must carry továbbközvetítésre vonatkozó Szt.-beli szabály – a díjfizető felhasználótól eltérő személye miatt – nem egy közös jogkezelésben engedélyezhető kizárólagos jogot jelent, hanem törvényi engedélyről szól, mely esetben a közös jogkezelésre előírt díjmegállapítási módtól eltérő, sajátos szabályok alkalmazása lenne indokolt. Mindez nem érinti a jogdíj beszedésével megbízott ARTISJUS jogát arra, hogy amennyiben az érintett jogosultak körébe új jogosult kerül, a jogdíjak mértékét – nemcsak a must carry tekintetében – infláción felül is megemelje. Mindennek abból a szempontból volt jelentősége, hogy az Szt. 2004. április 1-jétől hatályos módosítása kiegészítette a 28. § (4) és (5) bekezdésében szereplő jogosulti kört a hangfelvétel-előállítókkal, és ezzel együtt módosította a díjak felosztási arányát. Ennek kapcsán a Testület három lehetőséget mérlegelt.

Elsőként, az Szt. lehetővé teszi, hogy a kedvezményezett jogosulti csoportok évente március 31-ig más elosztási kulcsokban állapodjanak meg. Ilyen esetben az a jogosulti csoport, amelynek a részesedési aránya csökken, nem követelheti az összdíj mértékének olyan arányú növelését, hogy a részesedése abszolút mértékben ne csökkenjen (illetőleg, ha a díjnak az infláció mértékével való növelése elfogadott elv, a növekedés olyan mértékű legyen, mintha nem csökkent volna a részesedési kulcsa).

A második lehetőség a 28. § (4) bekezdésben foglalt elosztási arányok megváltoztatása az Szt. módosításával (változatlan jogosulti csoportok esetén), különösen akkor, ha ezt maguk a jogosulti szervezetek közösen kérik, továbbá ha a jogalkotó arra a következtetésre jut, hogy az eddig kulcsok nem voltak igazságosak, vagy a sugárzott és továbbközvetített programok struktúrájában mentek végbe olyan belső változások, amelyek ilyen módosítást indokoltá tesznek. Az eljáró tanács véleménye szerint ilyenkor sem indokolt csupán a felosztási kulcsok változása miatt az összdíjat emelni.

A harmadik opció az elosztási arányok megváltozása azáltal, hogy az Szt. 28. § (4) bekezdésének módosítása révén a díj egy új jogosulti csoport részére is jár, ami a többi jogosulti csoport részesedési arányát szükségképpen csökkentette. A testületi szakvélemény itt megismételte az MTVA véleményét, amely szerint

„a felosztási kulcsok ilyen módon bekövetkező változására figyelemmel sem indokolt az általa fizetendő díj emelése, mert a szolgáltatás, vagyis a közszolgálati műsorszórók programjainak vezeték útján történő külön ellenszolgáltatás fejében való elosztása, nem változik.”

Az eljáró tanács végkövetkeztetése az volt, hogy egy új jogosulti kör beemelése az Szt. 28. §-ába megalapozhatja az ARTISJUS igényét a fizetendő összdíj mértékének növelésére. Ebből azonban nem következik az, hogy „az összdíjat pontosan annyival kell emelni, hogy minden korábban is részesedő jogosulti csoport legalább annyit kapjon, mint az eddigi része-

429 A must carry-típusú vezetékes műsorelosztással kapcsolatos jogdíjfizetésre nincs nemzetközi és európai jogi szabályozás, az egyes államok saját hatáskörben alakítják ki ennek gyakorlatát, ezért van olyan ország is, ahol a must carry nem von maga után jogdíjfizetési kötelezettséget.

sedés és – ha a díjak infláció-követő növelését egyébként adottnak veszik a felek – annak az inflációval növelt mértéke.” Mivel a must carry műsorelosztás körében törvényi engedélyről van szó, a jogosultaknak méltányos díjazás jár, melynek mértéke az adott felhasználás összes körülményeinek, és valamennyi érintett fél (beleértve a kötelezetteket is) érdekeinek figyelembevételével állapítható meg. A méltányos díj összecszerúsége ugyanakkor nem szerepelt a felkérésben feltett kérdések között, másfelől nem tartozik a Szerzői Jogi Szakértő Testület hatáskörébe, szövegte le az eljáró tanács.⁴³⁰

7.3.3. A filmelőállítókat megillető jogdíjak beszedése és felosztása

A filmelőállítókat a közös jogkezelés keretében megillető jogdíjak fajtáit, valamint ezek kiszámításának és kifizetésének módját a FilmJUS Felosztási Szabályzata részletezi.⁴³¹ Az üres hordozó jogdíjak felosztásának alapja az ARTISJUS által jogosulti körre vonatkozó és jogcím szerinti megosztásban átutalt, az adott évre jutó és a kötelező levonásokkal csökkentett jogdíjmennyiség, továbbá az előző évben realizált banki kamat, valamint a felosztható elévült jogdíjak arányos része. Az így meghatározott jogdíjat a FilmJUS a teljes tárgyév folyamán monitorozott televíziók műsoradatai alapján, valamint a nem monitorozott csatornákra vonatkozó további szabályok alapján osztja fel.⁴³² A filmelőállítói jogdíjfelosztás alapja a fentiek szerint keletkezett, az adott jogosulti kör számára járó jogdíjmennyiség, amelyet a FilmJUS a teljes tárgyév folyamán monitorozott csatornákon sugárzott művenként, műfaj szerint súlyozott hossza alapján oszt fel.

A kábeltelevíziós jogdíjakat az ARTISJUS az Szt. rendelkezései és az egyéb megállapodások szerinti arányban évente utalja át az Szt.-ben meghatározott jogosulti csoportoknak, így a FilmJUS-nak. A FilmJUS által végzett közös jogkezelés szempontjából jogosult műnek tekinthetők az Szt.-ben meghatározott filmalkotások, függetlenül attól, hogy azok eredetileg milyen képhordozón készültek. A FilmJUS által felosztandó kábeltelevíziós jogdíjakból azon filmalkotás-részletek szerzői, illetve előállítói részesülhetnek, amelyek hossza meghaladja az 59 másodpercet. Az AGICOA-FilmJUS-Artisjus szerződés alapján az Artisjus a külföldi filmelőállítókat megillető kábeltelevíziós jogdíjakat közvetlenül az AGICOA-nak utalja át.⁴³³ Ebből következően a FilmJUS kizárólag a magyar filmelőállítókat megillető kábeltelevíziós jogdíjak felosztását végzi, az üreshordozó-jogdíjak felosztásának elvei és szabályai szerint. Az AGICOA-FilmJUS-Artisjus szerződés alapján az AGICOA minden év május 30-ig írásban tájékoztatja a FilmJUS-t a külföldi, az AGICOA jogdíjbeszedő tevékenységével érintett, Magyarországon kívüli országokban az előző évben továbbközvetített tévécsatornákon sugárzott valamennyi audiovizuális műről, amelyet részben vagy egészben magyar filmelőállító gyártott.

430 SZJSZT-39/2003. A közszolgálati műsorszórók programjainak a kötelező („must carry”) vezetékes elosztása fejében járó és az ORTT Műsorszolgáltatási Alapja által fizetendő díj.

431 2023. évre vonatkozóan ld.: mail.filmjus.hu/5_feloszab/FeloSzab_221117.pdf

432 A felosztás során figyelembe kell venni az egyes csatornák bekötött háztartásainak számát is úgy, hogy az Mttv. 74. §-ában rögzített továbbítási kötelezettség („must carry”) alapján sugárzott közszolgálati csatornák átlagos bekötött háztartásszámához (100 százalék) viszonyítva meg kell állapítani az egyes monitorozott csatornák bekötött háztartási számának arányát, és amennyiben ez nem éri el az 50 százalékot, úgy az ezen csatornára felosztható jogdíj mértékét a bekötött háztartásszám szerinti arányban kell csökkenteni.

433 www.agicoa-europe.lu/

A nyilvános előadási, a nyilvánossághoz közvetítési és a terjesztési jogdíjait a filmelőállítók nem a FilmJUS-on keresztül kapják (ellentétben a filmalkotások mozgóképi alkotóival), mivel esetükben önálló, egyedi engedélyezés körében történik ezeknek a jogoknak a gyakorlása.

A filmelőállítókat és a filmalkotások mozgóképi alkotóit megillető jogdíjak mértékét a FilmJUS éves beszámolójának kiegészítő melléklete tartalmazza, nem részletezve az egyes jogosult csoportoknak járó összegeket (hányadot).⁴³⁴ Figyelemmel azonban az Sztj. 20. § (5) és 28. § (4) bekezdésében foglalt – fentebb részletesebben ismertetett – felosztási arányokra, könnyen kiszámítható, hogy az üreshordozó-jogdíjakból az előállítók részesedése 37,1 százalék, a filmalkotások mozgóképi alkotóinak részesedése pedig 62,9 százalék. Ugyanez az arány a kábeltévé jogdíjak esetében 40,6 illetve 59,4 százalék, vagyis az előállítók és a filmalkotók részesedési aránya mindkét jogdíjfajta esetében nagyjából 1/3–2/3, ami összhangban van a hasonló külföldi jogdíj-részesedési arányokkal. A FilmJUS ugyanakkor nem tesz közzé adatokat a jogdíjban részesített filmelőállítók, filmalkotók számáról és a kifizetett jogdíjak nagyságáról. A jogkezelő Felosztási Szabályzatából is csak azt lehet megtudni, hogy ha a kifizethető jogdíjösszeg az 5 000 forintot nem éri el, a jogdíjat a FilmJUS akkor fizeti ki az adott jogosultnak, ha a neki járó jogdíj összege egy későbbi felosztás során keletkezett jogdíja révén összességében már eléri, illetve meghaladja az 5 000 forintot.⁴³⁵ (Hasonló kifizetési limit mindegyik jogdíjfelosztást végző jogkezelő Felosztási Szabályzatában szerepel a gazdátalan kifizetések elkerülése érdekében.)

A FilmJUS által 2020. évben felosztott jogdíjak megoszlása a következő (forint):

jogdíjak jogcímenként	árbevétel	kezelési költség	felosztandó jogdíjak
üres hordozó jogdíj	666 948 000	100 048 000	566 940 000
kábeltévé jogdíj összesen	491 666 000	61 326 000	430 340 000
nagyjogdíj összesen	47 519 000	2 376 000	45 143 000
külföldi árbevétel	41 619 000	2 081 000	39 538 000
összesen	1 247 792 000	165 831 000	1 081 961 000

Kifejezetten filmelőállító és filmszerző(k), vagy filmelőállító és valamely forgalmazó, illetve médiaszolgáltató közötti jogvitában nem járt el a Testület, pontosabban nem lelhető fel ilyen tartalmú szakvélemény az SZJSZT publikus adatbázisában. Mindössze a filmek televíziós felhasználásának szerzői jogi kérdései tárgyában 2004-ben készült szakvélemény tér ki érdemben a filmelőállítók és a szerzők közötti engedélyezésre és díjazásra. A szakvélemény legfontosabb megállapítása az volt, hogy a megfilmesítési szerződéssel vagy munkaszerződéssel bekövetkező jogutódlás törvényi feltétele a film előállítója által a szerzőnek fizetendő díj, amiről a szerző csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le. „Noha a vagyoni jogok átruházásával a szerzőt már nem illeti meg a filmalkotás mások által történő felhasználásának engedélyezési joga, díjigénye az átruházott jogok gyakorlásának függvényében a mindenkori jogszabályi előírások szerint fennmarad.” Az élő szerző vagy örököse az Sztj. alapján a megfilmesítési

434 A 2020. évi üres hordozó és kábeltévé jogdíjak tekintetében ld.: a FilmJUS 2021. évi éves beszámolóját: kjk.sztjh.gov.hu/sites/default/files/filmjus_kiegeszito_melleklet_2021.pdf

435 Ld.: a Felosztási Szabályzat 2.13.4. pontját: www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2022/06/Felosztasi_szabalyzat_2022majus30-tol.pdf

vagy munkaszerződés alapján készült film előállítójától, amennyiben idővel a ráruházott vagyoni jogok másra szálltak át, az ő jogutódától, adott esetben az előállítótól a jogokat megszerző filmforgalmazótól igényelheti az általuk a törvény hatálybalépését követően harmadik személyeknek engedélyezett felhasználási módokért, illetőleg bevétellel járó felhasználásokért fizetendő szerzői jogdíjat.⁴³⁶

8. A filmalkotások szerzőinek díjazása

8.1. A filmalkotás szerzőinek köre

A filmalkotás fogalmának pontos és szabatos Szjt.-beli meghatározásából az következne, hogy nem okozhat jogalkotói és jogalkalmazói, vagy szakirodalmi nehézséget a filmalkotások szerzőinek a tisztázása. A helyzet fonáksága a filmalkotás speciális többszerzős jellegéből fakad. A napjaink divatos műfajaként meghonosodott egyszemélyes szerzői filmek (videók) esetében természetesen nem merül fel kérdésként a szerző kiléte, szemben például egy egészségügyi játékfilmmel, ahol alkotók és szakemberek sokasága működik együtt a mű megszületésénél. A különböző műfajú filmek eltérő típusú szakértelmet, következőképpen más jellegű szakipari, tudományos stb. végzettségű közreműködőket igényelnek, akiknél a szerzői, szerzőségi státusz eldöntése nem mindig egyértelmű. Ahogy a szerzői jog nem tudja a védelem alatt álló művek, műtípusok kimerítő felsorolását sem megadni, úgy a filmalkotás szerzőinek teljes körű listázása sem lehetséges jogszabályban. A filmalkotások sokszínűségéből, és a filmszerzők behatárolhatatlan köréből következik foglalkoztatásuk, szerződéses jogviszonyuk bonyolultsága, ami kihatással van a díjazásuk formájára, mértékére is.

A filmtörvény és a szerzői jogi törvény eltérően hidalja át ezt a problematikát. A filmtörvény 1. mellékletében foglalt táblázatok tartalmazzák a filmalkotás elkészítésében részt vevő alkotókat, valamint művészeti és technikai munkatársakat, melynek a filmalkotások magyar részvétel szerinti besorolása és állami támogatása szempontjából van kiemelt jelentősége. Érdemes kiemelni, hogy mely filmalkotókat tekintenek szerzőnek és művészeti munkatársaknak ezek a táblázatok.⁴³⁷

436 SZJSZT-14/2004. Film televíziós felhasználásának szerzői jogi kérdései.

437 A képből vagy hangban megjelenő fő- és mellékszereplőket külön kategóriába sorolják a táblázatok, ahogy az Szjt. sem a szerzők, hanem szomszédos jogokkal rendelkező előadóművészek közé helyezi őket.

szerzők	Játékfilmalkotás	Animációs filmalkotás, és számítógépes vagy játékprogramban megje- lenő filmalkotás	Dokumentumfilm-alko- tás és tudományos ismer- terjesztő filmalkotás
rendező	x	x	x
forgatókönyvíró	x	x	x ⁴³⁸
zeneszerző	x	x	x
irodalmi könyv szerzője		x	
figuratervező		x	
művészeti munkatársak			
operatőr	x		x
hangmérnök			x ⁴³⁹
vágó	x	x	x
díszlet- és látványtervező	x		
jelmeztervező	x		
maszkmester	x		
képtervezők		x	
animátorok		x	
kifestők		x	
kompozitáló		x	

A filmtörvényi osztályozás további érdekessége a kategóriák és elemek eltérő pontozása: a szerzőkön belül a legmagasabb pontszámokat mindhárom esetben a rendező és a forgatókönyvíró éri el. A másik sajátosság, hogy az operatőrt ebben a kategóriarendszerben nem a szerzők közé, hanem csak a művészeti munkatársak közé sorolják, értelemszerűen alacsonyabb pontokkal. A szerzői jogban is szakmai vita tárgyát képezte az operatőrök minősége, viszont az Szjt. hatálybalépése óta a joggyakorlat már általában elismeri az operatőrök szerzőségét és jogdíjra való jogosultságát.

Az Szjt. más megoldást választott: eltekint a film szerzőinek kimerítő felsorolásától, ellenben nevesíti a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzőit, a film rendezőjét, azzal a kiegészítéssel, hogy filmszerzőnek minősülnek továbbá „mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá.”⁴⁴⁰ A hibrid megoldás magyarázata az, hogy egyes műfajok, és az adott film jellegétől függően egyes tevékenységek kiemelt szerepet kaphatnak (megalapozva a szerzőséget), míg más alkotó tevékenységek háttérbe szorulnak, ahogy az a filmtörvény 1. mellékletében visszatükröződik. Ezért az egyes alkotásoknál egyedi megítélés tárgya, hogy bizonyos tevékenységek az adott filmet tekintve szerzői tevékenységnek minősíthetőek-e.⁴⁴¹

A filmalkotás rendezője vitán felül a film kiemelkedő, pótolhatatlan, mondhatni első számú szerzője, aki amellett, hogy – a producerrel egyetértésben – koordinálja a többi szerző

438 Kiegészül továbbá a szerkesztővel és a dramaturggal.

439 A filmtörvény kategória-táblázatának játékfilmes besorolásában a hangmérnök technikai munkatársnak minősül alacsonyabb (négy helyett csak kettő) pontértékkel.

440 Szjt. 64. § (2) bekezdése.

441 GYERTYÁNFY (2021): 372.

munkáját, munkájával meghatározza a mű egészének a jellegét. Ezt így kifejezetten az Sztj. nem mondja ki, viszont két helyen is megjelenik a szabályozásban erre egyértelműen utaló rendelkezés: a filmalkotás védelmi idejének meghatározásánál és a filmalkotáshoz kapcsolódó jogok gyakorlásánál.⁴⁴² Mindebből azonban nem következik, hogy a rendezőt a film kizárólagos szerzőjének lehetne tekinteni.

Végül a filmszerzők engedélyezési jogaival és díjazásával kapcsolatban megkerülhetetlen kérdés a többszerzős filmművek szerzői jogi minősítése. A filmtörvény értelmező rendelkezései között is szereplő filmalkotások az Sztj. fogalomrendszerében a közös művek körébe tartoznak,⁴⁴³ amelyek legfőbb ismérve az, hogy annak részei – egyes elemei kivételével – önállóan nem használhatók fel. A kivételek közé tartoznak a filmben felhasznált irodalmi művek, zeneművek és képzőművészeti alkotások, amelyek önmagukban is releváns és hasznosítható művek. Ebből kifolyólag ezek a szerzők megtarthatják műveik további felhasználásának engedélyezési jogát, amennyiben a filmelőállító a megfilmesítési jog mellett nem szerzi meg a kiadói, forgalmazási stb. jogokat az említett művekre. A rendező és az operatőr esetében ez a lehetőség nem adott, mivel az ő tevékenységük kizárólag a filmhez kötődik, annak szerves részévé válik, így a filmalkotáson túli felhasználásuk nem lehetséges.⁴⁴⁴

A közös művekre vonatkozó általános szabály alapján az ilyen műnek minősülő filmalkotás esetében is a szerzői jog (következésképpen a jogdíjából való részesedés) közösen és egyenlő arányban illeti meg a filmalkotókat, ha erre vonatkozóan eltérően nem állapodtak meg. Ezt a generálszabályt a filmszakmai gyakorlat rendre felülírja, és vagy a filmszerzők állapítják meg – előzetesen vagy utólag – egymás között a közreműködésük arányát, vagy a filmelőállítóval kötött külön-külön megállapodások térnek ki erre a kérdésre. Külön megállapodás hiányában is az egyes filmalkotók díjának mértéke közvetett módon kifejezi az alkotói közreműködésük mértékét, hasonlóan a filmtörvény 1. mellékletének táblázataiban foglalt szerzői pontértékekhez.

8.2. A megfilmesítési szerződés

Az Sztj. filmalkotásokra és más audiovizuális művekre vonatkozó IX. fejezete a fentiekben részben elemzett általános szabályok mellett a megfilmesítési szerződés fogalmát és speciális tartalmi elemeit tartalmazza. Ezek a szabályok esetenként többletjogokat biztosítanak a szerzőknek, ellenben nem nevesítik a filmalkotók kizárólagos engedélyezési jogait (ahogy azt a filmelőállítók esetében láttuk), és nem tartalmaznak speciális, egyedi jogdíjigényeket sem (mint a vizuális művek alkotói esetében a kiállítási jog és a követő jog). Mindebből legalább két következtetés szűrhető le. Az egyik az, hogy a filmalkotókat alanyi jogon, korlátozásmentesen illetik meg az Sztj.-ben foglalt vagyoni (felhasz-

442 Sztj. 31. § (6) A filmalkotás védelmi idejét a következő személyek közül utoljára elhunyt személy halálát követő év első napjától kell számítani, függetlenül attól, hogy azok szerzőtársként fel vannak-e tüntetve: a film rendezője, a forgatókönyvíró, a dialógus szerzője és a kifejezetten a filmalkotás céljára készült zene szerzője.

65. § (3) Az (1)–(2) bekezdésben szabályozott jogok gyakorlásakor - a szerzők közötti eltérő megállapodás hiányában - a rendező képviseli a többi szerzőt.

443 Sztj. 5–6. §-ai.

444 Ez nem jelenti azt, hogy például a másodlagos, kereskedelmi célú (merchandising) jogok ne illethetnek meg a szerzőket, vagy ha e jogok a filmelőállítót illethet meg a megfilmesítési szerződés alapján, erre tekintettel ne tarthatna igényt díjazásra.

nálási) jogok, a másik pedig, hogy bővebb figyelmet érdemelnek a megfilmesítési szerződés tételes jogi szabályai és gyakorlata, mivel főszabályként a szerző a megfilmesítési szerződéssel ruhazza át a filmelőállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot.⁴⁴⁵

A megfilmesítési szerződés – a kiadói szerződés mellett – a Sztj.-ben külön nevesített és szabályozott, műfajhoz rendelt szerződéstípus, amelynek a törvény tételesen meghatározza a kötelező tartalmi elemeit, és ezekről a szerző hátrányára nem, csak javára lehet eltérni. Bár az Sztj. 66. §-a nem túlzottan részletekbe menő e szerződéstípus tartalmi elemeit illetően, a megfilmesítési szerződésre is alkalmazni kell – mint mögöttes szabályt – a felhasználási szerződésekre vonatkozó V. fejezetet, annak minden garanciális, „szerzővédő” előírásával együtt.⁴⁴⁶

Az Sztj. 66. §-ának (1) és (2) bekezdése több kivételt állapít meg a filmelőállító teljes körű vagyoni jogszerzési vélelme alól. Ezek:

- A filmben felhasznált szöveges és szöveg nélküli zeneművek, amelyeknél a filmelőállító csak a filmbeli felhasználásra szerez jogosultságot, így a kiadói jogokat a megfilmesítési szerződéssel – hacsak kifejezetten ilyen tartalmú kikötést nem tesznek a felek – a filmelőállító nem szerzi meg.
- A kötelező közös jogkezelés körébe tartozó felhasználási módok, azaz az „üres hordozó”, a bérbeadásért járó és kábeltévés díjigények, amelyeket a FilmJUS érvényesít, elsősorban a filmelőállítóval szemben, vagy ha az áthárította e kötelezettségét, akkor a tényleges felhasználónál. A jogkezelő akkor nem jár el, ha a szerző egyedileg állapodott meg ettől eltérően az adott felhasználás díjazásáról, és erről a FilmJUS hitelt érdemlően értesítést kap.⁴⁴⁷

Nem mehetünk el szó és magyarázat nélkül a megfilmesítési szerződés értelmezési és alkalmazási nehézségei mellett. Ilyen problémákkal nem találkozunk a kiadói szerződésnél, ahol a helyzet sokkal egyszerűbb: a kiadói szerződés a szerzőt kötelezi a mű rendelkezésre bocsátására, a kiadót pedig feljogosítja a kiadásra és a forgalomba hozatalra, azzal a feltétellel, hogy ha a kiadás és a forgalomba hozatal megtörténik, köteles szerzői díjat fizetni. A többszerzős filmalkotások esetében a szerzői és szomszédos jogi jogosultak számossága, valamint a jogok összetettsége okoz fejtörést a megfilmesítési szerződés összeállítása során. A jogosulti oldalon például az előadóművészek jogi „státuszát” nehéz megfilmesítésre adott engedélynek tekinteni, mivel szerzői jogi értelemben véve nem a filmtől független előadás filmben rögzítése történik, hanem a filmkészítés során létrejövő előadásé, továbbá az Sztj. külön rendezi a jogok alakulását, amikor kimondja, hogy ha az előadóművész hozzájárult ahhoz, hogy előadását filmalkotásban rögzítsék, a hozzájárulással – ellenkező kikötés hiányában – a film előállítójára ruhazza át a vagyoni jogokat.⁴⁴⁸ A film rendezője és operatőre szintén szerződésben ruhazza át a film felhasználásának a jogait, ám ezt a gyakorlatban nem

445 A jogászállás általános érvényű törvényi vélelmének nemzetközi előzménye a BUE 14bis cikke, a bérleti jogok tekintetében pedig a Bérlet irányelv 2. cikk (5)–(6) bekezdése.

446 A régi Sztj. kiegészítő („ágazati”) végrehajtási rendeleteként ismert 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet a megfilmesítési szerződések feltételeiről és a szerzők díjazásáról részletesen szabályozta a szerzői jogi védelem alatt álló művek megfilmesítése céljából kötött szerződések tartalmi elemeit, a filmes műfajta (írói művek, riportfilmek, dokumentumfilm, népszerű tudományos film, oktatófilm, reklámfilm) gyártására való felhasználása fejében fizetendő szerzői díjakat. Nem tartoztak a rendelet hatálya alá azok a szerződések, amelyeket kizárólag televíziós sugárzásra készülő film alkotásához kötöttek meg.

447 KRICSFALVI (2020)

448 Sztj. 73. § (3) bekezdése.

megfilmesítési, hanem alkotói, rendezői felhasználási szerződésként ismerik.⁴⁴⁹ Tartalmi oldalról pedig a megfilmesítési jog a mű filmre való adaptálása, átdolgozása mellett jelentheti az elkészült film hasznosítását is. Amennyiben csak a mű létrehozásáról, átdolgozásáról van szó, akkor annak tartalmilag csak felhasználási engedély adása lehet a tárgya,⁴⁵⁰ míg ha a szerződés a már elkészült filmalkotás felhasználási eseteiről szól, akkor ott a filmen keletkezett jogok átruházása is lehetséges. Azok a szerzők pedig, akik tekintetében a jogátruházási vélelem szabálya nem érvényesül, a megfilmesítési szerződés tartalmával azonos eredményt hozó felhasználási szerződést kötnek – ezt a gyakorlat szintén gyakran megfilmesítési szerződésnek hívja.⁴⁵¹

Takó Sándor lényegre törő meghatározása szerint a megfilmesítési szerződésben a filmalkotó kizárólagos, időbeli és területi korlátozás nélküli felhasználási engedélyt ad a filmelőállítónak a filmalkotás felhasználására, valamint e felhasználás harmadik személyek részére való engedélyezésére.⁴⁵² Ezekre a jogviszonyokra az Sztj. kifejezetten kizárja a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó szabályok alkalmazhatóságát, tekintettel a vállalkezési formák meghonosodására és elterjedésére a filmgyártás világában, ahol a filmszerzőket, előadóművészeket és egyéb közreműködőket már nem munkavállalóként foglalkoztatják a filmelőállítók, hanem vállalkozóként, cégek tagjaként vagy képviselőként szerződnek velük.⁴⁵³

8.3. A filmalkotások szerzőinek engedélyezési jogai

A szerzők engedélye különösen az alábbi, az Sztj.-ben nevesített felhasználási módokat foglalja magában:

8.3.1. Többszörözés

A mű többszörözése, amely a szimpla másolásnál tágabb fogalom, mivel idetartozik az élő előadás első rögzítése is. A szerzői jogi szakirodalom a megfilmesítést értelmezi úgy is, mint az első többszörözés. A filmelőállító jogosulttá válik e körben a filmről tetszőleges példányszámú másolatot készíteni, illetve jogosult lesz a filmet számítógépre vagy bármilyen egyéb ismert elektronikus adathordozóra rámásolni.⁴⁵⁴ A film többszörözésének leggyakoribb esetei a fizikai hordozón (DVD-n, blu-ray lemezen), vagy az elektronikus kereskedelmi szolgáltató által távoli hozzáférést biztosító PVR-en való rögzítés.⁴⁵⁵

449 GYERTYÁNFY (2021): 378.

450 A film elkészítését megelőzően már meglévő művön fennálló átdolgozási jog nem ruházható át, arra csak felhasználási engedély adható.

451 GRAD-GYENGE (2016): 78.

452 TAKÓ (2018)

453 A régi Sztj. nem emelte ki a filmalkotásokat a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó szabályok hatálya alól, ezért a védelmi idő lejártáig sok olyan filmalkotás szerzője vagy ezek jogutódja lehet érintett, akiknek a filmalkotásra vonatkozó jogviszonyát az Sztj. 1999. szeptember 1-jei hatályba lépése előtt kötött munkaszerződésekre és az 1969-es régi Sztj. munkaviszonyra vonatkozó szabályai alapján kell értelmezni és elbírálni a filmelőállítónak adott engedélyek és felhasználási jogok vonatkozásában.

454 GRAD-GYENGE (2016), TAKÓ (2018)

455 Többszörözés e körben a film közvetlen, példányról példányra, vagy közvetett, előadásról példányra való rögzítése is, függetlenül attól, hogy ideiglenes vagy tartós jelleggel, részben vagy egészben történik.

8.3.2. Terjesztés

A film terjesztése, azaz a film eredeti vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára való hozzáférhetővé tétele forgalomba hozatallal vagy forgalomba hozásra való felkínálással, bérbeadással, továbbá az egyes példányok haszonkölcsönbe adásával. A terjesztés körébe tartozik a filmek DVD-n vagy más fizikai hordozón történő értékesítése, amire általában 12–16 héttel a mozi premier után kerül sor, de ez nem állhatatos szabály. Ha egy film kifejezetten jól teljesít a mozikban, előfordulhat, hogy a DVD megjelenése késik.

8.3.3. Nyilvános előadás

A filmalkotás nyilvános előadása, ideértve a film bármilyen eddig ismert műszaki eszközzel vagy módszerrel való érzékelhetővé tételét, így például a filmalkotás vetítését, a közönséghez közvetített vagy (műpéldányon) terjesztett mű hangszóróval való megszólaltatását, illetve képernyőn való megjelenítését.⁴⁵⁶ A filmalkotás előadásának hagyományos és – a gyors ütemű technikai haladás ellenére – mindmáig legnépszerűbb és legerőteljesebb formája a filmszínházi vetítés, továbbá ide tartoznak a nyilvános rendezvények, események keretében megvalósuló filmvetítések is.⁴⁵⁷

Kétségtelen, hogy az 1990-es évektől datálható mozi- és nézőszám-csökkenés⁴⁵⁸ az egész világon megrendítette ugyan a piacot, de nem törte meg, aminek ékes példája, hogy például Franciaországban a világiárvány lecsengésével visszatértek a nézők a mozikba: 2022-ben a több mint 152 millió megváltott jegy a koronavírus-járványt megelőző évek (2017–2019) látogatottsága háromnegyedének felel meg, ami világviszonylatban az egyik legjobb aránynak számít.⁴⁵⁹ Magyarországon a piac korlátozottsága következtében a helyzet nem ennyire biztató, amit az állam a filmgyártás és a moziüzemeltetés folyamatos, EU-kompatibilis támogatásával kompenzál.⁴⁶⁰ A Gazdasági Versenyhivatal 2016-ban végzett átfogó piacelemzése szerint például egy független filmforgalmazó egy átlagos film esetében minimum 50 000 néző elérését követően tud nyereséget realizálni.⁴⁶¹ Ez az irányszám a filmforgalmazók

456 Sztj. 24. §-a.

457 A nyilvánosságra hozatallal kapcsolatban speciális szabályt tartalmazott a már nem hatályos 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet, amely – a film- és hangfelvétel-előállító rádió- és televízió-szervezet érdekeit szem előtt tartva – korlátozta a film számára készített művek szerzőinek azon jogát, hogy alkotásaikat a film bemutatását megelőzően bármilyen formában nyilvánosságra hozzák, illetve a szerzők aktív együttműködését írta elő arra az esetre, ha ezt harmadik személy tette meg.

458 Budapesten 1928-ban 87 mozi működött, mintegy 39 ezres befogadóképességgel a legtöbb filmszínházat pedig az 1960-as években regisztrálták: ekkor több mint 4500 mozi működött az országban. Ezután a számuk a televízió elterjedésével párhuzamosan folyamatosan csökkent. Az 1980-as években ugyanakkor még több mint 3000 filmszínház működött Magyarországon, de ebből csak mintegy 1000 volt ún. normálfilm.

459 Bővebben ld.: www.origo.hu/filmklub/20230103-franciaorszagban-tavaly-visszatertek-a-nezok-a-mozikba.html

460 2022-ben például a Nemzeti Kulturális Alap segítségével az öt budapesti artmozi részére megítélt összesen 14 millió forintos támogatásából csaknem 30 termet sikerült fejleszteni. nka.hu/kiemelt-kategoriak/hirek/csaknem-30-artmozi-terem-ujult-meg-2022-ben-az-nka-nak-koszonhetoen/

461 Piacelemzés (2016)

befektetésének eredményességét mutatja, nem pedig a filmek gyártásra fordított költségek lehetséges megtérülését.⁴⁶²

8.3.4. Nyilvánossághoz közvetítés

A filmalkotások nyilvánossághoz közvetítése napjaink legjelentősebb, a forgalmazás során leghosszabb ideig (az első bemutatást követően akár hosszú évtizedekig) gyakorolt, és a tulajdonosoknak a legtöbb bevételt eredményező felhasználási módja.⁴⁶³ A nyilvánossághoz közvetítés többféle cselekménnyel történhet, ezekben közös, hogy a mű hozzáférhetővé tétele a felhasználótól távol lévő közönség számára valósul meg. A nyilvánosság fogalmát az Sztj. a nyilvánossághoz közvetítés vonatkozásában külön nem, csak a nyilvános előadás tekintetében határozza meg, ugyanakkor ezt irányadónak kell tekinteni a nyilvánossághoz közvetítés megítélése során is.⁴⁶⁴ A nyilvánossághoz közvetítés körében a szerzők a következő felhasználási módokra adnak vagy adhatnak jogot a filmelőállításoknál:

- sugárzás,⁴⁶⁵ ezen belül földi sugárzás, műholdas sugárzás,⁴⁶⁶ kódolt sugárzás,⁴⁶⁷ közvetlen betáplálás⁴⁶⁸ és ismételt sugárzás [Sztj. 26. § (1)–(6) bekezdése],
- nyilvánossághoz közvetítés vezeték útján vagy más módon [Sztj. 26. § (7) bekezdése];
- a nyilvánosság számára lehívásra való hozzáférhetővé tétel⁴⁶⁹ [Sztj. 26. § (8) bekezdése].⁴⁷⁰

462 A Nemzeti Filmintézet (NFI) által támogatott magyar filmek nézőszámait (2023. január 3.) illetően ld.: nfi.hu/a-filmintezetrol/hirek/a-filmalap-által-tamogatott-filmek-nezozsamai.html

463 Sztj. 26–28. §-ai.

464 Sztj. 24. § (3) Nyilvános az előadás, ha az a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen vagy bármely más helyen történik, ahol a felhasználó családján és annak társasági, ismerősi körén kívüli személyek gyűlnek vagy gyűlhetnek össze.

465 Sugárzás a mű érzékelhetővé tétele távollévők számára hangoknak, képeknek és hangoknak, vagy technikai megjelenítésüknek vezeték vagy más hasonló eszköz nélkül megvalósuló átvitelével.

466 Műhold útján történő sugárzás: ha a sugárzott műsor a nyilvánosság körében közvetlenül fogható. A műhold útján sugárzott műsor a nyilvánosság körében közvetlenül foghatónak minősül, ha a rádió- vagy televízió-szervezet felelősségével és ellenőrzése alatt műsort hordozó jeleket juttatnak el a műholdhoz, majd onnan a Földre megszakítatlan közvetítés útján azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse.

467 Kódolt sugárzás: amely a nyilvánosság körében csak azt követően fogható közvetlenül, hogy a műsort hordozó jeleket - az eredeti rádió- vagy televízió-szervezettel kötött megállapodás alapján, a tőle vagy a hozzájárulásával mástól beszerzett eszközzel (kódoldóval) - arra alkalmassá tették.

468 Az Sztj. 2021. június 1-jétől hatályos jogharmonizációs célú módosítása alapján a sugárzás altípusának minősül a közvetlen betáplálás, vagyis az az eljárás, amikor a műsorszolgáltató a műsorhordozó jelet közvetlenül a jelek elosztójához juttatja el olyan módon, hogy ahhoz a nyilvánosságnak nincs hozzáférése, és a jel majd csak az elosztó tevékenységének következményeként lesz a nyilvánosság számára elérhető. Beiktatta a 2021. évi XXXVII. törvény 3. §-a.

469 Különösen az az eset, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.

470 Egyes szakírók külön felhasználási módnak tekintik az Sztj. 26. § (1)–(7) bekezdései alá nem sorolható nyilvánossághoz közvetítést is [Sztj. 26. § (8) bekezdésének első mondata]. Ere a kiegészítésre elsősorban a fejlődéssel esetleg megnyíló újabb lehetőségek miatt volt szükség. Az Sztj. Nagykommentárja ilyen lehetőségnek tekinti például a webrádió műsorának telefonközpontba kapcsolását a várakoztatott hívó szórakoztatására. E körben is mindenesetre meg kell lennie az „interaktivitás” jellemzőinek (időbeli aszinkronitás, elkülönülés és a nyilvánosság aktív szerepe).

8.3.5. Átdolgozás

A felhasználási jogok közül ki kell még emelni a filmalkotó engedélyezési jogát a film bármely idegen nyelvre való szinkronizálására, feliratozására, esetleg többnyelvű verzióban való elkészítésére, valamint arra, hogy a filmelőállító az elkészült filmalkotásból egy vagy több rövidebb változatot készítsen reklám vagy marketing céljából. Ezek az önálló felhasználási cselekmények mind az átdolgozás⁴⁷¹ körébe tartoznak.⁴⁷²

8.3.6. Jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi hasznosítása

Külön engedélyezési jog áll fenn a filmben szereplő jellegzetes és eredeti karakterek kereskedelmi forgalomban való hasznosítására.⁴⁷³ Ezek az úgynevezett másodlagos felhasználások (termékelhelyezés, merchandising), amely jellegzetes formákra, alakokra, nevekre a filmelőállítók gyakran védjegyvoltalmat is alapítanak.⁴⁷⁴ A hatályos szerzői jogi szabályozás nem tesz különbséget a filmalkotás szerzői között az ún. merchandising jogok gyakorlása tekintetében, a filmszakmai gyakorlat szerint azonban azok a szerzők részesülnek a merchandising felhasználásból származó bevételből, akiknek az alkotó tevékenysége, és az adott felhasználásból elért bevétel között közvetlen kapcsolat van.⁴⁷⁵ Ennek joggyakorlati elismerése azért fontos, mert a merchandising jogoknál esetenként értelmezési nehézséget okoz annak megállapítása, hogy például a képes forgatókönyvíró jogosult-e a rajzfilm képi alakjának figurájának egy reklámhordozón történő felhasználása után jogdíjra. Meg kell jegyezni, hogy a régi Sztj. alapján munkaviszonyban alkotott rajzfilmek a merchandising jogait a filmgyártó régen is külön jogosultságként kezelte. Erre vonatkozóan a filmelőállító (a régi Sztj. fogalomhasználatában: filmgyártó) és filmszerzők írásban rendelkeztek a másodlagos értékesítésekből befolyó bevételek szerzőnként eltérő arányú felosztásáról, ha voltak ilyen szerződések. Ahol azonban ilyen szerződés meglétére a filmgyártó jogutódja nem tudta bizonyítani, ott a szerzői jogosult rendelkezik nemcsak a díjigénnyel, hanem a merchandising kizárólagos engedélyezési jogaival is.⁴⁷⁶

8.3.7. Újra megfilmesítés joga

Az újra megfilmesítés jogára (remake) vonatkozó Sztj.-beli rendelkezés azt határozza meg, hogy a film szerzője milyen feltételek mellett engedélyezheti alkotásának egy másik filmben részben vagy egészben történő ismételt felhasználását.⁴⁷⁷ Ezek a szabályok a szerző jogának,

471 Sztj. 29. §-a.

472 Nem minősül átdolgozásnak a filmes szinkronrendező munkája, mivel az ő feladata a kész filmalkotás olyan, adott esetben magyar hanggal történő kiegészítése, amely a lehető legteljesebb mértékben hű a film eredeti képi és összehatásában hangi változatához, ezáltal nincs tér az önálló vonások hozzáadásához.

473 Sztj. 16. § (3) A szerzőt megilleti a műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi hasznosításának és az ilyen hasznosítás engedélyezésének kizárólagos joga is.

474 TAKÓ (2018)

475 SZJSZT-28/2005. Rajzfilmek szerzői jogai.

476 SZJSZT-19/2004. Filmalkotásban szereplő jellegzetes és eredeti alak felhasználása reklámfilmekben.

477 Sztj. 66. § (8) bekezdése.

és az előállító filmhez kapcsolódó felhasználási jogainak és jogos érdekeinek egyensúlyát hivatottak megteremteni. A remake jogának megszerzésével az előállítónak lehetősége van arra, hogy egy már meglévő, és szerzői jogi védelem alatt álló művet újra feldolgozzon, ám egy alapjában véve új, önálló szerzői jogi védelemre érdemes filmalkotást hozzon létre.⁴⁷⁸ A remake jog tehát sokkal inkább a filmelőállító méltányolható gazdasági érdekeinek védelmére szolgálja azzal, hogy e tekintetben konkrét, időbeli korlátot állapít meg a szerző joggyakorlására: a jogalkotó szerint nagyjából 10 éven belül térül meg az előállítói befektetés. Felmerül a kérdés, hogy amennyiben a szerző a másodlagos felhasználási jogokat (merchandising) is átruházta az előállítóra, a 10 év elteltével az újra megfilmesítési joggal együtt e jogok is visszaszállnak-e rá, vagyis ezekről újra a megfilmesítési joggal együtt rendelkezhet.

A Nagykommentár szerzőinek álláspontja szerint e jogok ilyenkor oszthatóak az újra megfilmesítési jog sorsát, vagyis nincs akadálya annak, hogy a remake jog mellett a merchandising jogokat is újból értékesítse a szerző.⁴⁷⁹ Az Sztj. vonatkozó szabálya ebben az esetben is diszpozitív: a filmelőállító a megfilmesítési szerződésben természetesen megszerezheti a szerzőtől a remake jogát, mely esetben a szerző a remake jogát már nem értékesítheti más filmelőállítónak. Napjainkban igen elterjedtek a sikeres régi magyar filmek remake-jei,⁴⁸⁰ ami nagyon gondos jogi előkészítést igényel, tekintettel például a remake felhasználás terjedelmére, az alapul szolgáló művek védelmi idejére, vagy egy fekete-fehér film „kiszínezésének” az alpműhöz fűződő integritási jogra gyakorolt hatására. Ezek a kérdések meghatározzák a jogosítással érintett alkotói kört, és a jogdíjak mértékét is befolyásolhatják.⁴⁸¹

8.3.8. Utolsó vágás joga

Az Sztj. vezette be az utolsó vágás („final cut”) jogát, amelynek a sajátosságát egyfelől az adja, hogy keverednek benne a szerzők személyhez fűződő és vagyoni jogai, másfelől pedig az, hogy – szigorúan véve – ezt a jogot a filmszerzők és a filmelőállító közösen gyakorolják.⁴⁸² Az utolsó vágás joga de jure és de facto azt fejezi ki, hogy ki felel a film végső verziójának kialakításáért, ki rendelkezik az utolsó érdemi beavatkozás jogával. „Ezt a jogot a nagyipari, főként az amerikai tömegfilmgyártásban majdnem mindig a finanszírozókat képviselő producer tartja fenn magának, a szerzői filmek esetében inkább a rendező.”⁴⁸³ Az Sztj.-beli szabály nem rangsorol a szerzők között, nem differenciál (mint például az előadóművészek együttese esetében az együttes vezetőjének nevesítésénél), de az nem lehet kérdés, hogy a filmalkotásnak azt a végleges változatát, amely később bemutatásra kerül, a rendező és a filmelőállító együttesen határozzák meg.

A rendező képviseli a többi szerzőt e jog gyakorlásánál, ha a filmalkotás szerzői erről előzetesen másként nem állapodtak meg. Ez azzal indokolható, hogy egy film elkészítését jelentősen hátrál-

478 TAKÓ (2018)

479 GYERTYÁNFY (2021): 383.

480 Ld.: pl.: BAJTAI András: A remake-sorozat folytatódik. *Film.hu*, 2006.04.21. magyar.film.hu/filmhu/hir/a-remake-sorozat-folytatodik-hir

481 GYERTYÁNFY (2021): 383.

482 Sztj. 65. § (1)–(3) bekezdései.

483 TÓTH Eszter: Mi az a final cut? *Kultúra.hu*, 2017.05.30. kultura.hu/mi-final-cut/

tatná az, ha minden egyes szerzőnek egyenként lenne döntési joga.⁴⁸⁴ A Nagykommentár szerint a felek eltérően is szabályozhatják e kérdést is, de csak a szerzőnek kedvezőbb irányban. A tipikus filmszakmai gyakorlat azonban az, hogy a filmelőállító magának tartja fenn a final cut jogát, ahogyan azt az NFI jogelődje, a Magyar Nemzeti Filmalap (MNF) 2011-ben életbe léptetett új támogatási szabályzata is előírta: ennek értelmében az utolsó vágás joga csak abban az esetben a támogatott filmszakmai szervezeté, amennyiben az adta a legtöbb támogatást a filmhez. Az NFI 2020. december 21-étől hatályos támogatási szabályzata viszont már ezt a korlátozást sem tartalmazza.⁴⁸⁵

A nemzetközi filmgyártásban előforduló gyakorlat szerint az elismert rendezők ragaszkodni szoktak a filmalkotás végső, bemutatásra kerülő verziójának meghatározásához, vagy párhuzamosan egy külön (rendezői) változat elkészítéséhez, és meghatározott idő elteltével annak bemutatásához. Erre csak megfelelő szerződéses garanciák mellett kerülhet sor, például a mű nem ütközhet korhatár szerinti besorolási korlátozásokba, vagy más jogszabályba. Ezt a felek többnyire úgy hidalják át, hogy a filmalkotást több változatban készítik el, első-sorban az egyes országok vallási előírásai és eltérő cenzúra-szabályai miatt.⁴⁸⁶

8.3.9. Reklámozás céljára megrendelt mű felhasználása

A reklámfilmek⁴⁸⁷ és a hozzájuk kapcsolódó szerzői jogi előírások külön kategóriát képeznek, a filmalkotásokra vonatkozó specialitásokhoz képest is részben eltérő szabályokkal. Az eltérések eredője elsősorban a reklámfilmek (és egyéb reklámművek) megszületéséhez kapcsolódó jogviszonyok másfajta személyi összetétele a reklámpiac sajátosságaira tekintettel. A reklámfilmek elkészítésének és piacra kerülésének értékláncában a következő szereplőket különböztethetjük meg: reklámozó, reklámszolgáltató, a reklám közzevetője, a fentiekben már ismertetett „klasszikus” filmszerzők, továbbá művészeti munkatársak, valamint azok, akik a reklámfilmekben szerepelnek. Miközben a rendszerváltást követő évtizedekben elképesztő méretben megnőtt a reklámok jelentősége, és megsokasodtak a reklámok közzétételének, elhelyezésének lehetőségei, viszonylag kevés erre vonatkozó joganyaggal és joggyakorlattal találkozhatunk, különösen szerzői jogi és a díjazással összefüggő területeken.

484 GYERTYÁNFY (2021): 375.

485 A szabályzat 19.7. pontja szerint a Támogató által filmgyártási célra nyújtott támogatás esetén a támogatott filmalkotás szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény szerinti vagyoni jogainak hasznosítását támogatott a Támogató részére engedélyezi a támogatási célhoz kapcsolódó elszámolás és beszámoló Döntőbizottság általi elfogadását követő 7 naptári év elteltével, melyről a Támogató és a támogatott külön szerződésben rendelkeznek, figyelembe véve az érintett filmalkotások egyedi sajátosságait. Ld.: nfi.hu/files/document/document/210/T%C3%A1mog%C3%A1s%20szab%C3%A1lyzat%2020201221.pdf

486 A legismertebb esetek: Stanley Kubrick Tágra zárt szemek, Ridley Scott Szárnyas fejvadász és Lars von Trier Nimfomániás című filmjei, amelyek esetében az európai moziforgalmazásba szabadabb szellemű változatok kerültek, szemben az Európán kívüli (akár amerikai, akár Közél-keleti) országok filmpiacáival.

487 A reklámfilm fogalmát sem az Sztj., sem más jogszabály nem határozza meg. A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény 3. § d) pontjára, amely a gazdasági reklámot a következőképpen definiálja: *gazdasági reklám*: olyan közlés, tájékoztatás, illetve megjelenítési mód, amely valamely birtokba vehető forgalomképes ingó dolog - ideértve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőket - (a továbbiakban együtt: termék), szolgáltatás, ingatlan, vagyoni értékű jog (a továbbiakban mindezek együtt: áru) értékesítésének vagy más módon történő igénybevételének előmozdítására, vagy e céllal összefüggésben a vállalkozás neve, megjelölése, tevékenysége népszerűsítésére vagy áru, árujelző ismertségének növelésére irányul (a továbbiakban: reklám),

A régi Szt. még nem tartalmazott kifejezett rendelkezést a reklámról, ami nem jelentette azt, hogy a reklámművekre nem terjedt ki a szerzői jogi védelem. A szabályozási deficit inkább arra utalt, hogy a jogalkotó nem különböztette meg, nem határolta el a reklámozási céllal létrehozott műveket az irodalmi, tudományos vagy művészeti céllal létrehozott művektől. A reklámfilmek szerzői jogi védelmét igazolta a már hatályon kívül helyezett 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet a megfilmesítési szerződések feltételeiről és a szerzők díjazásáról. Ennek értelmében ugyanis filmnek minősült többek között a reklámfilm is,⁴⁸⁸ és ezzel összhangban a rendelet melléklete meghatározta a reklámfilmek gyártására való felhasználása fejében fizetendő szerzői díjak összegét is. Az Szt. a hivatkozott MM rendeletet is hatályon kívül helyezte, ezáltal a reklámművek szerzői jogdíjainak összegei a szabad megállapodás tárgyává váltak. Az új Szt. továbbá beiktatott egy külön fejezetet a reklámozás céljára megrendelt művekről, így 1999. szeptember 1-jétől a reklámfilmek szerzői jogi összefüggéseivel kapcsolatban az Szt. VIII. fejezetének rendelkezéseit is figyelembe kell venni. Az Szt. hatályba lépésétől tehát a reklámalkotások szerzői jogi védelmét már elméletileg sem lehet megkérdőjelezni.⁴⁸⁹

A mindössze egy szakaszból és négy bekezdésből álló fejezet szabályai sok tekintetben összecsengenek a filmművekre vonatkozó fejezet rendelkezéseivel, így nem okoz különösebb nehézséget ezek együttes alkalmazása reklámfilmek esetében. A VIII. fejezet amúgy is „műfaj feletti” norma, amely minden, reklámozásra alkalmas, és reklám céljára felhasznált műre és szerzőjére kiterjed. A főszabály – hasonlóan a filmalkotásokhoz – a reklámozás céljára megrendelt művekre is az, hogy ezekre a művekre vonatkozó vagyoni jogok a felhasználóra átruházhatók.⁴⁹⁰ A filmalkotások esetében kihangsúlyozott befektetés védelmi indok a reklámműveknél is megáll azzal a kiegészítéssel, hogy a reklámok (reklámfilmek) körében még inkább jellemző, sőt kizárólagos, hogy a szerző kifejezetten a reklámozó megkeresésére, kezdeményezésére alkotja meg a reklám céljára készült művet. Ebből következően a reklámozó érdeke, hogy az egyértelműen hozzá kötődő, az ő termékét vagy szolgáltatását népszerűsítő alkotás a kizárólagos tulajdonába és rendelkezési körébe kerüljön, ennek lehetőségét teremti meg az Szt. 63. §-ának (1) bekezdése, törvényileg is megerősítve a valóságban már korábban működő gyakorlatot.

A személyhez fűződő jogok a reklámművek esetében sem szállnak, szállhatnak át a megrendelő reklámozóra, és e műveknél nem is gyakori ezeknek a jogoknak a megsértése, bár a hazai jogirodalomban ismertek hasonló ügyek. A legismertebb ezzel kapcsolatos jogesetben a Testület „A mátrix” című film jellegzetes karaktereinek, környezetének, jeleneteinek jogosulatlan át- vagy feldolgozását vizsgálva azt állapította meg, hogy a játékfilm és a reklámfilm között nyilvánvaló és félreérthetetlen hasonlóság fedezhető fel, mert a reklámfilm a játékfilm lényeges részeit, elemeit vették át. A szóban forgó reklámfilm a szerzői személyhez fűződő jogok szempontjából is kifogásolhatónak vélte az ügyben eljáró tanács:

488 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet 2. § a) film: a játékfilm, a riport-, dokumentum-, és oktatófilm szakmai tájékoztató és népszerű tudományos film, a rajz-, báb-, propaganda-, reklám- és diafilm.

489 A régi és az új Szt. előírásai és a gyakorlat. *Napi.hu*, 2002.11.11. www.napi.hu/gazdasagi-jog/a-regi-es-az-uj-szjt-eloirasai-es-a-gyakorlat.126720.html

490 Szt. 63. § (1) bekezdése.

„A mátrix című játékfilm lényeges elemeinek egy szükségszerűen megváltozott mondanivalójú 44 másodperces audiovizuális műbe való átvétele megcsonkításnak tekinthető. Tekintettel a játékfilm komoly mondanivalójára – „az ember döntési szabadságának alapvető morális értéke van” – a megváltoztatott filmtartalom sérelmes lehet a szerzők becsületére, hírnevére. Bár az ilyen sérelem súlyossága nem független az illető szerző személyiségétől, az összetéveszthetőség kétségkívül zavart okozhat az eredeti szerző és a műve közötti szellemi kapcsolatban.”⁴⁹¹

Vélhetően a vagyoni jogok átszállásának ellensúlyaként kívánta a jogalkotó meghatározni a reklámművek vagyoni jogainak átruházására irányuló szerződés létrejötte szempontjából lényeges tartalmi elemeket. Ezek „különösen a felhasználás módja, mértéke, földrajzi területe, időtartama, a reklám hordozójának meghatározása, valamint a szerzőnek járó díjazás.”⁴⁹² Mindezekon túlmenően, a reklámművek felhasználására irányuló szerződéseknél is irányadóak az Szjt. V. fejezetének a felhasználási szerződésekre vonatkozó általános rendelkezései, például a díjazásról való lemondás kifejezett nyilatkozathoz kötöttsége, vagy a kötelező írásbeliség. Nincs akadálya viszont annak, hogy a reklámcéltól eltérő felhasználásokra is felhasználási jogot szerezzen a reklámozó vagy a reklámszolgáltató külön erre irányuló megállapodás alapján, de a reklámcélú jogátruházás önmagában egyéb felhasználási jogot nem keletkeztet.⁴⁹³

A harmadik speciális szabály a közös jogkezelés kizárása a reklámozás céljára megrendelt és bárhol közzétett művekre, így a reklámfilmekre vonatkozóan.⁴⁹⁴ Ez azt jelenti, hogy a felhasználónak egyedileg kell megszereznie az engedélyt a szerzői és szomszédos jogi jogosultaktól felhasználási szerződésben, ami értelemszerűen a vagyoni jog átruházására is irányulhat. Továbbá a szerzőnek a reklámmal kapcsolatos igényeit is egyedileg kell érvényesítenie. „Ez azonban csak arra az esetre igaz így, amikor a szerző a művet eleve reklám céljára hozta létre.”⁴⁹⁵

Végül a negyedik különös szabály az előzetesen meglévő műnek reklámozás céljára való felhasználás esetére megengedi az eleve reklámozás céljára megrendelt műre vonatkozó szabályok alkalmazását.⁴⁹⁶ Ha egy már meglévő művet (műrészletet), például egy slágert kívánnak egy reklámfilmben felhasználni, a felek megállapodhatnak abban, hogy a közös jogkezelő szervezet közreműködését igénybe kívánják-e venni. Dönthetnek úgy, hogy a művet kizárólag a reklámozási célú felhasználás tekintetében, reklámozás céljára megrendelt műnek tekintik, következésképpen a közös jogkezelés sem terjed erre ki. Erről azonban a közös jogkezelő szervezetet írásban értesíteni kell, és az értesítésig az ilyen megállapodás a közös jogkezelő irányában nem hatályos. Mindezeket jól tükrözik az ARTISJUS Felosztási szabályzatának vonatkozó rendelkezései, különbséget téve a reklámozás céljára felhasznált mű és a reklámban felhasznált mű között a felosztásban.⁴⁹⁷ Kérdések leginkább azzal kapcsolatban szoktak felmerülni, hogy milyen reklámzenék elhangzásáért jár szerzői jogdíj? A fentiek alapján az olyan

491 SZJSZT-13/2003. Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben.

492 Szjt. 63. § (2) bekezdése.

493 GYERTYÁNFY (2021): 369.

494 Szjt. 63. § (3) bekezdése.

495 Kiss Zoltán–SZIVI (2015): 27.

496 Szjt. 63. § (4) bekezdése.

497 48.11.1. Nem vesz részt a felosztásban a reklámozás céljára felhasznált mű, kizárólag e felhasználásra tekintettel, ha a reklámcélú felhasználásról a szerző írásbeli értesítése az Egyesülethez megérkezett, valamint nem vesz részt a felosztásban a reklámozás céljára megrendelt mű. A reklámban felhasznált mű, a Felosztási Szabályzat egyéb rendelkezéseinek megfelelően, akkor vehet részt a felosztásban, ha előzetesen meglévő műnek minősül. Ld.: www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2022/06/Felosztasi_szabalyzat_2022majus30-tol.pdf

dalok, zeneművek elhangzásaiért jár jogdíj, amelyek eredetileg nem reklámcélra íródtak. Így például jár a jogdíj, ha egy már létező dalt, zeneművet elhelyeznek egy tévéreklámban, vagy akkor, ha már létező használati zenét („könyvtárzenét”) kérnek egy szerzőtől, zeneműkiadótól a reklámhoz. Azonban nem jár jogdíj az ARTISJUS felosztásából az Szjt. szerint, ha a felhasználási szerződés alapján a tévéreklámhoz teljesen új zeneművet rendelnek meg a szerzőtől.⁴⁹⁸

A reklámok felhasználási gyakorlatában kérdéseket vet fel, hogy a már nyilvánosságra hozott zenei és irodalmi művek – a színpadra szánt művek kivételével – sugárzásának jogosítására irányuló szerződésekben a rádió- és televízió-szervezetek a közös jogkezelő szervezettel állapodnak meg.⁴⁹⁹ Ha a reklámművek vonatkozásában nem zárna ki az Szjt. a közös jogkezelést, akkor a hangfelvételek előállítói (multimédia művek létrehozói, adatbázisok összeállítói) a már nyilvánosságra hozott reklámzenéket és reklámzenék szövegeit a közös jogkezelővel kötött szerződés alapján többszörözhetnék és terjeszthetnék. Mivel azonban ez nem így van, ezért a felhasználási szerződést közvetlenül a szerzővel kellene megkötni. Csakhogy a reklámozás céljára megrendelt művekre a vagyoni jogokat a szerző általában átruházza a felhasználóra. A felhasználó pedig a reklámozót jelenti, aki így a reklámmal kapcsolatos vagyoni jogok feletti rendelkezést megszerzi, tehát tőle kell engedélyt kérni. Ez a szabály alkalmazandó például a rádióban közzétett reklámzenékkel kapcsolatban. Az audiovizuális médiaszolgáltatásban bemutatott reklámok – mint filmalkotások – szöveges vagy szöveg nélküli zeneművének szerzői nem ruházzák át az előállítóra (a reklámozóra vagy a reklámszolgáltatóra) a mű felhasználásának jogát. Ebből következően – ellenkező kikötés hiányában – az előállítónak a már nyilvánosságra hozott reklámfilmzene többszörözésére és terjesztésére irányuló szerződést a zenemű szerzőjével kell megkötnie. E tekintetben a szövegíró a zeneszerzővel esik egy elbírálás alá.⁵⁰⁰

A szerzői jog kutatói körében kérdésként merült fel az is, hogy van-e érdemi különbség az Szjt. eltérő megfogalmazásában, amikor a reklámozás céljára rendelt műveknél a vagyoni jogok átruházhatóságát deklarálja, a filmeknél viszont a felhasználáshoz és a felhasználás engedélyezéséhez való jog átruházásáról van szó. A kérdés azért nem teoretikus, mert a vagyoni jogok átruházhatósága esetén nem csak a szerző ruházhatja át a jogokat a felhasználóra, hanem ezt követően a felhasználó is további jogügyletek során a további felhasználókra. A filmalkotások esetében viszont ez a láncolat az első jogügyletnél megáll: a film szerzője, ha átengedi a felhasználás engedélyezésének jogát a filmelőállítónak, az ezt a jogot tovább nem adhatja, mivel a filmalkotásra vonatkozó vagyoni jogok egyébként nem átruházhatóak. A reklámfilmnél azért más a helyzet, mert a reklámfilm egyben reklámozás céljára megrendelt mű is, amikor a felhasználó, azaz a filmelőállító a vagyoni jogokat, így a felhasználás engedélyezésének a jogát is átruházhatja. A reklámfilmnél ugyanis az a különlegesség, hogy a szerző és a reklámozó közé beékelődik a reklámfilm előállítója. A szerző az előállítóval köti meg a megfilmesítési szerződést, hiszen a film elkészítéséhez sem a szerző, sem a reklámozó nem rendelkezik a szükséges technikai háttérrel. Azonban mivel a reklámfilm a reklámozó érdekében jön létre, neki fűződik a rendelkezési jog megszerzéséhez a legnagyobb szüksége, ezért a film előállítója a megszerzett vagyoni jogokat rendszerint a reklámozóra továbbruházza. „A gyakorlatban ez

498 www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2022/01/Reklamzene_SZIR_OK_sziresek.pdf

499 Szjt. 27. § (1) bekezdése.

500 A régi és az új Szjt. előírásai és a gyakorlat. *Napi.hu*, 2002.11.11. www.napi.hu/gazdasagi-jog/a-regi-es-az-uj-szjt-eloirasai-es-a-gyakorlat.126720.html

nem két, hanem csupán egy szerződéssel valósul meg, ahol a reklámozó, a szerzők és a film előállítója egyeznek meg a szükséges kérdésekről.”⁵⁰¹

8.3.10. A felhasználás elmaradása miatt feléledő engedélyezési jog

A felhasználási jog gyakorlásának méltányos időn – a mű elfogadásától számított négy éven – belül el nem kezdését kizárólag a filmalkotások esetében szankcionálja az Sztj. külön rendelkezése, amely elsősorban a vagyoni jogokhoz kapcsolódik, de összefügghet a szerző azon szabadságával, hogy műve nyilvánosságra hozatalának módjáról és időpontjáról döntsön. Amennyiben a kizárólagos jogosult filmelőállító a megfilmesítést nem kezdi meg, vagy megkezdí ugyan, de észszerű határidőre nem fejezi be a filmművet (és az ezek alapjául szolgáló mű, például forgatókönyv, zenemű sem kerül nyilvánosságra), akkor a szerző felmondhatja a szerződést, és arányos díj megfizetését követelheti. A szerzőt ilyen esetben a felvett előleg is megilleti, a művel pedig szabadon rendelkezik.⁵⁰² A felmondási jog nem korlátozható, így a megfilmesítési szerződésben sem lehet kizárni.

8.4. A filmalkotás szerzőinek díjazása

A filmalkotók díjazása, fizetési lehetőségei és formái egy különösen összetett témakör, amely több szempontból és irányból is megközelíthető. Ennek magyarázata elsősorban az, hogy maga a filmkészítés egy nagyon heterogén tevékenység: a filmkészítők között vannak „független” filmesek, és vannak alkalmazott, egy-egy produkcóra szerződő (vállalkozó) művészek, továbbá nagyon eltérő a létrehozott művek köre és műfaja is, az okostelefonnal rögzített „kisvideóktól” a kasszasikert hozó filmekig. Mindez kihatással van a díjazások, díjmegállapítások típusára éppúgy, mint a fizetések mértékére. Nagyságrendi különbségek mutatkoznak az egyes országok filmalkotói tarifái között, de országon belül is lehetnek fizetési eltérések.

Érdekes egy kis kitekintést tenni a tengerentúli filmalkotói keresetekre. 2016-ban az USA-beli filmesek legalacsonyabb fizetésű 10 százaléka átlagosan 34 450 dollárt keresett évente, míg a legjobban fizetett 10 százaléka több mint 163 540 dollárt vitt haza. Egy filmes átlagos éves fizetése 71 680 dollár volt. Ezek a számok azon személyeken alapulnak, akik teljes munkaidőben filmesként dolgoznak. Különbségek mutatkoznak az egyes foglalkoztatási ágazatok között a filmeseknek biztosított fizetéseikben. 2018 májusában a filmesek legmagasabb átlagos fizetési potenciáljával rendelkező iparág a reklám és a PR volt: az ebben az iparágban filmeket készítő átlagosan több mint 89 000 dollárt kerestek évente. A mozgókép- és videóipar a második legmagasabb fizetési potenciált érte el, átlagosan több mint 84 000 dollár éves fizetéssel. A rádiós és televíziós iparágban dolgozó filmesek átlag 63 000 dollárt kerestek, míg az előadóművészetben, a látványsportban és a kapcsolódó iparágakban egy filmes átlagos fizetése évi 59 000 dollár volt. Egy másik módszer a filmrendező fizetési szintjének vizsgálatára a foglalkoztatás földrajzi elhelyezkedése. 2018 májusában a legjobban fizetett filmesek öt állama New York, Kalifornia, New Jersey, District of Columbia és Con-

501 A régi és az új Sztj. előírásai és a gyakorlat. *Napi.hu*, 2002.11.11. www.napi.hu/gazdasagi-jog/a-regi-es-az-uj-szjt-eloirasai-es-a-gyakorlat.126720.html

502 Sztj. 51. § (1) bekezdése és 66. § (6) bekezdése.

necticut volt. Az öt legjobban fizető város vagy nagyváros a filmesek számára Los Angeles, New York City/Newark, San Francisco/Oakland, San Jose és Bridgeport/Stanford volt.⁵⁰³ A legismertebb filmesek némelyike dollármilliókat kereshet egy projektért, különösen akkor, ha korábbi műveik nagy összegű bevételt hoztak. Egyes kiemelt filmesek részesedést szerezhetnek a jegyeladásokból is, ez lehet a projekt alapbérének a teteje. Mások bónuszt kaphatnak, ha a jegyeladások elérnek egy bizonyos szintet. További bevételt jelenthet, ha a filmet újra kiadják. Az amerikai filmrendezők jövedelmét eltérítheti az iskolai végzettség és az iparágban szerzett több éves tapasztalat is; egy díj, például Emmy vagy Oscar megszerzése ugyancsak megnövelheti az egyén fizetési potenciálját.⁵⁰⁴

8.4.1. A magyarországi filmgyártás

A magyarországi filmgyártásra, és ezzel együtt a hazai filmalkotók fizetésére ösztönzőleg hatottak és hatnak a folyamatosnak mondható külföldi szervizmunkák. 2020-ban 164,4 milliárd forintot, 2021-ben pedig már több mint 200 milliárd forintot meghaladó költséssel rekordévet zárt a magyar filmipar a Nemzeti Filmirodához beérkezett regisztrációk alapján.⁵⁰⁵ A növekvő tendencia azóta is folyamatos. A gyors és hatékony intézkedéseknek köszönhetően a koronavírus-járvány miatti korlátozások sem tudták megállítani a fejlődést.⁵⁰⁶

Általánossá vált a több csapattal folyó forgatás, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy akár két-három teljes stáb dolgozik ugyanazon a produkción. A technika fejlődésével a stábok mérete is szignifikánsan nőtt az elmúlt években. Míg 15–20 évvel ezelőtt 40–50 fővel forgattak, napjainkban a 200–300 fős gárda sem ritka. A filmes bér munkák tekintetében a régióban elért piacvezető hely a képzett szakemberek meglétével, az adókedvezmény rendszerével,⁵⁰⁷ a nyugatiaknál alacsonyabb árakkal, a változatos helyszínekkel és a professzionális stúdiókkal magyarázható, nem megfedkezve Budapest minden szempontból kiemelkedő lokációjáról és a színvonalas vendéglátásról. Általában azokban a filmes szakmákban sikeresebbek a bértárgyalások, amelyekben nagyobb gárdák együttesen tudják képviselni az érdekeiket: ilyen a kameracapat, a világosítók, vagy a gripesek. A producerek szerint a magyar filmesek bére elérte azt a maximumot, amelyet a valós tudásbázis lehetővé tett, sőt, azon túl is nyújtózkodott.

503 Forrás: US Bureau of Labor Statistics. www.bls.gov/

504 *What is the Salary Potential for Filmmakers?* Affordable Schools. affordableschools.net/faq/what-is-the-salary-potential-for-filmmakers/

505 Magyarországon évente átlagosan 300 filmes produkció gyártását regisztrálják és az összköltség 2016-ban lépte át először a 100 milliárd forintot.

506 Kétszázmilliárd fölött a magyar filmipar. *mmonline*, 2021.11.23. mmonline.hu/cikk/ketszazmilliard-folott-a-hazai-filmipar/

507 Adókedvezményben mind a megrendelésre, mind pedig a nem megrendelésre készülő filmalkotások egyaránt részesülhetnek. A kedvezményt a filmalkotások számára támogatást nyújtó adózók vehetik igénybe a közvetlen filmgyártási költségek 30 százaléka alapján (a korábbi 25 százalék helyett). Ezt azon filmalkotások esetében lehet alkalmazni, amelyekre vonatkozóan a támogatás iránti kérelmet nyújtották be a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatósághoz tartozó Nemzeti Filmirodához, és a támogatásra jogosultság megállapítására irányuló eljárás a rendelkezés hatálybalépésekor folyamatban volt. A rendszert az teszi különösen vonzóvá, hogy az adókedvezménnyel mind társasági adóalapot, mind a fizetendő a 9 százalékos adót csökkenteni lehet. Az adókedvezmény összege az igazolásban szereplő összeg, amely a támogatás juttatásának adóévében és az azt követő kilenc adóévben vonható le az adóból, egy-egy adóévben legfeljebb az adó 70 százalékáig.

Ennek elsődleges oka, hogy az elmúlt években sok új munkatárs áramlott a filmszakmába, háttérbe szorítva a szaktudást és tapasztalatot. Miközben a kereslet növekedésben, és ezzel együtt a bérek emelkedésében szinte az összes filmes szakma érintett, a legkeresettebbnek a különleges technikai szaktudást vagy hosszú gyakorlatot igénylő pozíciók számítanak. A szakemberek azt is hozzátézik, hogy a versenylőny megtartásához a meglévő, jól képzett, minőségi munkára képes szakemberállomány növelésére van illetve lesz szükség, mivel hosszú távon csak valós hozzáadott értékkel lehet megtartani a nemzetközi partnereket.⁵⁰⁸

A magyarországi szervizprodukciók (megrendelésre készülő filmalkotás) sikerességének finansiális oka nem csak a magyar stábbérek nyugat-európainál alacsonyabb szintje, hanem a munkaerő után fizetendő járulékok egyszerűsége: azokat a magyar alvállalkozók maguk fizetik be.⁵⁰⁹ Az elmúlt évek felfutása azonban azzal a következménnyel is járt, hogy a magyar stáb évente emeli az árat, és csak idő kérdése, mire a hatalmas árkülönbség eltűnik az országok között. Ez eredményezheti azt is, hogy a külföldi produkciók még inkább keletre vándoroljanak, ez a folyamat már meg is kezdődött. Bár a magyar stáb költségek még viszonylag alacsonyak, mégsem lehet azt mondani, hogy minden olcsóbb Magyarországon. Egy európai producer számára viszont fontos azt is tudni, hogy a munkaerő egy főre vetítve ugyan tényleg olcsóbb a saját országához képest, de az amerikai filmgyártás kiszolgálására szakosodott magyar forgatási rendszer az Európában megszokottnál gyakran lényegesen nagyobb stábokkal dolgozik.⁵¹⁰

A hazai filmgyártást a filmtörvény által életre hívott támogatási rendszer működteti, amire csak a Nemzeti Filmirodánál regisztrált filmprodukciók jogosultak. 2019. január 1-jétől a filmtámogatás szempontjából elismert költségekre a jogszabály egy 3 millió forintos korlátot vezetett be, a külföldi és belföldi színészek, stábtagok díjazásának 3 millió forintot meghaladó része csak 50 százalékban volt elszámolható.⁵¹¹ A filmtörvény módosításával a 2021. január 1-jét követően benyújtott támogatási kérelmek alapján indult eljárásokban már 12 millió forintos összeghatár áll a filmprodukciók rendelkezésére a közvetlen magyar filmgyártási költség elszámolásánál.⁵¹² Ennél nagyobb összegű javadalmazás esetén közvetlen magyar filmgyártási

508 Már tényleg világszínvonalú bérek vannak a hazai filmiparban: történelmi lehetőségek előtt áll a szektor. *Pénzcentrum*, 2022.03.27. www.penzcentrum.hu/karrier/20220327/mar-tenyleg-vilagszinvonalu-berek-vannak-a-hazai-filmiparban-tortenelmi-lehetosegek-elott-all-a-szektor-1123351

509 Franciaországban például, ahol a legtöbb stábtag munkaviszonyban van, az alapbéren felül 67 százalék járulékot köteles a gyártócég utánuk megfizetni.

510 BERKES (2018)

511 A filmtörvény a 2019 előtt regisztrált filmalkotások tekintetében különbséget tett aközött, hogy magyar forgatáson dolgozó külföldi színészek és stábtagok a magyar társasággal szerződtek (azaz a javadalmazásukat a magyar produkciós cég fizette), vagy pedig nem volt magyar kifizető. Ekkor tipikusan a külföldi megrendelő társaság vagy koprodukciós partner volt a színész szerződéses partnere így a külföldi személyek költségei nem jelentkeztek a magyar könyvekben. Ebben az esetben korábban csak a külföldi filmes gázsijának az 50 százaléka minősült közvetlen magyar filmgyártási költségnek. Ugyanakkor emellett létezett az a kategória is, amely alapján egy külföldi filmes javadalmazása 100 százalékban közvetlen magyar filmgyártási költségnek minősülhetett, pl. abban az esetben, ha a külföldi a magyar produkciós céggel szerződött.

512 A magyarországi filmtámogatás szempontjából a legjelentősebb elismert költség, azaz a közvetlen magyar filmgyártási költség (Hungarian spend) egyrészt a magyar produkciós társaság könyveiben közvetlenül felmerült költség vagy ráfordítás lehet, másrészt pedig azoknak a külföldi színészeknek, stábtagoknak a javadalmazása, amely közvetlenül nem a magyar produkciós társaság könyveiben merül fel, de csak akkor, ha ezek a magán-személyek Magyarországon kötelesek adót fizetni a magyarországi forgatásból származó jövedelmük után. Külön csoportot képeznek azok a költségek, ráfordítások, amelyek ugyan nem minősülnek közvetlen magyar filmgyártási költségnek (Foreign spend), de annak negyedéig a 30 százalékos közvetett filmtámogatás alapjába beszámíthatók. Ilyen például azon külföldiek javadalmazása, akik külföldön fizetnek adót a magyarországi munkavégzés után is.

költségként a 12 millió forint feletti rész 50 százaléka számolható el.⁵¹³ 2021-től megszűnt a külföldi és belföldi színészek, stábtagok költségének az elszámolhatósága közötti különbségtétel is. A színészek és stábtagok javadalmazása egységesen 100 százalékban a filmtámogatás szempontjából elszámolható költségnek minősül, de csak 3 millió forintig. Az ezt meghaladó résznek csak az 50 százaléka számolható el a közvetett filmtámogatás szempontjából.⁵¹⁴

A 2019. évi törvénymódosítás további eleme az elszámolható produceri költségek körének pontosítása, illetve egységes kezelésének bevezetése. Ennek értelmében a produceri tevékenység változatos megnevezése egységes tartalommal bír,⁵¹⁵ és az elszámolás szempontjából 4 százalékos küszöbérték vonatkozik rá. Ugyanakkor azokban az esetekben, amikor a külföldi stábtagként a költségellenőrzésbe bevont producerek adót fizetnek Magyarországon, úgy ezen 4 százalékos korlát figyelembevételé alól mentesülnek, azonban a 3 millió forint fölötti 50 százalékos korlátozás rájuk is alkalmazandó. A befejezési garancia sem haladhatja meg a közvetlen filmgyártási költségek 5 százalékát, összességében pedig legfeljebb a százmillió forintot.⁵¹⁶ A megrendelésre készülő produkciók esetén értelemszerűen nem vizsgálják, hogy a filmnek van-e magyar vonatkozása, vagy hány százalékos a magyar részvétel, pusztán az az irányadó, hogy az országban mennyit költenek el, és mennyi a költségük után járó közvetett támogatás.

Magyarországon évente átlagosan 300 filmes produkció gyártását regisztrálják, és az összköltség 2016-ban lépte át először a 100 milliárd forintot. A volumennövekedés folyamatos, a 2020-as megtorpanás után 2021-ben ismét rekordot döntött az ágazat a Magyarországon gyártott filmalkotások nyilvántartását és a támogatásainak ellenőrzését végző Nemzeti Filmirodához (NFI) beérkezett előzetes regisztrációk alapján: 2019-ben a közvetlen filmgyártásra nyilvántartásba vett összeg meghaladta a 164,4 milliárd forintot, 2021-ben átlépte a 200 milliárd, 2022-ben pedig a 240 milliárd forintot. A fejlődés motorja a nagy költségvetésű, nemzetközi filmek gyártása. A filmes ipar közel 20 ezer szakembernek ad munkát.⁵¹⁷

Eközben az állam minden évben jelentős összegekkel is támogatja a magyar filmgyártást.⁵¹⁸ Az NFI adatbázisa szerint például a Hunyadi tévésorozat⁵¹⁹ költségvetésének nagy részét közvetlen magyar állami támogatás teszi ki. A tízrészes sorozatot 17,503 milliárd forint tervezett költségvetéssel vették nyilvántartásba, ez a Magyarországon elszámolható filmgyártási költség összege, és ebből 15,722 milliárd forint a közvetlen és közvetett állami támogatás. A Hunyadi gyártására közvetlenül juttatott állami támogatás 10,6 milliárd forint (ebből a kormány 6,9 milliárd forintot ad, a fennmaradó részt az NFI fizeti saját keretéből). A közvetett, vagyis a filmes adókedvezmény-rendszeren keresztül igénybe vehető állami támogatás 5,119 milliárd forint. Az alkotók eddig a 2021 áprilisa és 2022 márciusa közötti időszakra

513 Kiss Helga: Újabb kedvezmények és egyszerűsítések a filmipar hazai adózásában. *Adó Online*, 2021.02.23. ado.hu/ado/ujabb-kedvezmenyek-es-egyszerusitesek-a-filmipar-hazai-adozasaban/

514 Kivétel ez alól, ha a színész, vagy a stábtag nem személyi jövedelemadót fizet, vagy ekhózik Magyarországon, hanem a kisvállalati adó (kiva) vagy a társasági adó (tao) alanya.

515 Ideértve többek között a line-, társ-, executive producert, valamint az egyéb produceri tevékenységeket.

516 Kiss Helga: Filmtámogatás 2019 – Újravágtott keretek. *RSM*, 2019.02.21. www.rsm.hu/blog/2019/02/filmtamogatás-2019-ujravagott-keretek

517 DOMONKOS Erika: Tovább kedvez az állam a filmgyártóknak. *Napi.hu*, 2021.12.16. www.napi.hu/magyar-vallalatok/filmgyartas-filmtamogatás-tao-adokedvezmény-szja-ber-munkavallalo-andersen.742306.html

518 A 2022. évi mozifilmes nyertes pályázatokat ld.: nfi.hu/mozgokepszakmai-tamogatás/mozifilmes-palyazatok/nyertes-palyazatok

519 Erre egyes filmes szaklapok és az IMDb filmadatbázis a *Rise of the Raven* munkacímével hivatkoznak.

vonatkozóan nyújtottak be számlákat, összesen 2,4 milliárd forintos költségről. A másik rekord költségvetésű és támogatottságú magyar film a Petőfi-filmként emlegetett *Most vagy soha!* című játékfilm, amit 6,564 milliárd forintos költségvetéssel vettek nyilvántartásba, és amelyből 4,595 milliárd forint a közvetlen, a fennmaradó rész (1,969 milliárd forint) a közvetett állami támogatás. A végösszeg azonban 200 millióval több lett, így már 4,795 milliárd forint a gyártásra kapott közvetlen támogatás,⁵²⁰ ami az igényelhető 30 százaléknyi közvetett támogatással (2,055 milliárd forint) együtt már 6,85 milliárd forintos büdzsét jelent.⁵²¹

Teljesen más léptékekkel kalkulálhatnak az ún. független filmesek, illetve független produkciók; itt egy mozifilm alapbüdzsége nagyjából ötmilliótól húszmillió forintig terjed. A 2021-ben elkészült, és húsz moziban bemutatott *Mentés másképp* című játékfilm például ötmillió forintba került úgy, hogy ebben már a marketingköltség is benne van. Rózsa Gábor rendező-producer úgy tudott ennyiből színészeket, forgatási helyszíneket, szállást, utazást, stábot stb. fizetni, hogy mindenkivel külön alkut kötött: volt olyan, aki a bizonytalan bevétel százalékáért dolgozott.⁵²² Ilyen szélsőséges helyzetek és összeghatárok mellett nem könnyű számszerűsíteni a filmalkotók és az egyéb stábtagok kereseti viszonyait, különösképpen azért, mert a bérek a producerrel való egyéni tárgyalásokon dőlnek el.

A filmszakmában bevett megfogalmazás szerint a költségvetés szempontjából vannak a vonal feletti emberek (a filmszerzők és előadóművészek), akiket jogdíj is megillet, és vannak a vonal alattiak, akik szakmunkát végeznek, és többnyire napidíjat kapnak.⁵²³ Összefoglalva kijelenthető, hogy az ágazati rendeletek, köztük a megfilmesítési szerződés alapján fizetendő minimum díjakat megállapító miniszteri rendelet hatályon kívül helyezését követően csak a közös jogkezelés keretében történő filmalkotói jogdíjak képzéséről és mértékéről rendelkezünk fix adatokkal.

8.4.2. A magyarországi filmforgalmazás

A hazai filmforgalmazás a filmgyártáshoz hasonlóan rendkívül összetett képet mutat: a kizárólag piaci sikerre törekvő multiktól az egyfilmes, kockázatvállaló „kézműves” filmforgalmazókig igen széles és telített a magyarországi filmterjesztés piaca.⁵²⁴ Egy mondattal úgy is jellemezhető a helyzet, hogy a sorra bezáró artmozik, stagnáló nézőszámok és túlélésért küzdő művészfilm-forgalmazók közepette a kommersz film és a multiplex tartja életben a magyar mozi piacot.⁵²⁵ A koronavírus járványt követő 2022-es évben itthon egyetlen mo-

520 2022 áprilisában plusz 200 millió forintot ítél meg az NFI a produkciónak.

521 DOMONKOS ERIKA: A magyar állam 22 milliárd forintot ad két szuperprodukciónak. *Napi.hu*, 2022.11.12. www.napi.hu/magyar-vallalatok/most-vagy-soha-petofi-film-hunyadi-sorozat-nfi-filmiroda-allami-tamogatas.763121.html

522 F. TÓTH Benedek: Kasszasikerre tör az ötmillió forintból forgatott mozifilm. *Index.hu*, 2021.08.25. index.hu/kultur/2021/08/25/mentes-maskent-a-mozifilm-amire-otmillio-forintot-se-koltottek/

523 Ebben a szakmában a gyakornokok is 20 ezret visznek haza naponta. *Szakszervezetek.hu*, 2018.01.01. szakszervezetek.hu/dokumentumok/mibol-elunk/12852-ebben-a-szakmaban-a-gyakornokok-is-20-ezret-visznek-haza-naponta

524 ZSIZSMANN Erika: Az irodából a gyöngyvászongig 2. Magyarországi filmforgalmazó-körkép. *Filmtett*, 2019.06.17. filmtett.ro/cikk/az-irodabol-a-gyongyvaszonig-2-magyarorszag-i-filmforgalmazok

525 GYENGE Zsolt: Hova menne ma moziba Rozika? Filmforgalmazás Magyarországon. *Filmtett*, 2013.12.23. filmtett.ro/cikk/filmforgalmazas-magyarorszag-on

zifilm nézettsége sem érte el a félmillió főt.⁵²⁶ A szakértők egybehangzó véleménye szerint a médiatartalmak gyártása és forgalmazása véglegesen megváltozik a koronavírus-járvány után, kevesebb lesz a vetítívászon, és a stúdiók a bombabiztos kasszasikerek felé fordulnak. A hagyományos moziforgalmazásra leselkedő másik veszélyforrás a streamingmodell előretörése – ennek hatása a hagyományos televíziózásban éppúgy érezhető, mint a filmiparban, mivel a tartalomkészítőknek felül kell vizsgálni a lineáris médiaszolgáltatás, ezen belül például a sorozatok előállításának gazdaságosságát.⁵²⁷

A filmelőállítók – leszámítva a független, „egyfilmes” filmgyártókat – filmjeiket rendszerint nem maguk forgalmazzák, hanem a felhasználási jogok engedélyezésével erre szakosodott forgalmazó cégekre bízzák a többszörözést és a közönséghez való eljuttatást. A forgalmazás ugyanis a filmipar egy olyan, a filmgyártástól elkülönült területe, amely külön szaktudást, kapcsolati- és céghálót, valamint erre kiépített infrastruktúrát igényel. A filmszakmában kialakult gyakorlat tehát az, hogy erre a tevékenységre vonatkozóan a felek forgalmazási szerződést kötnek, amelynek célja a terjesztést és az üzemeltetést végző társaságok számára a megfelelő jogok átengedése és az ehhez szükséges feltételek biztosítása.⁵²⁸ A filmterjesztő cégek sokszor országos vagy nemzetközi mozihálózatokkal rendelkeznek, továbbá filmfesztiválon, filmvásáron is megjelennek, és ott más forgalmazóknak is értékesíthetik filmjeiket.⁵²⁹

A filmelőállító a megfilmesítési szerződés alapján a filmszerzőktől többnyire mindenre kiterjedően megszerzett jogok birtokában köti meg a forgalmazóval a szükséges szerződést. A forgalmazási szerződéseknek számtalan fajtája létezik, amelyek eltérő jogosultságokat és kötelezettségeket keletkeztetnek a felek számára. Ezek közül a legismertebb, leggyakoribb és Magyarországon is elterjedt a felhasználási jogok licencbe adásáról szóló megállapodás, amelyben a felek rögzítik a felhasználás területi, tárgyi (mely forgalmazási szegmensekre terjedjen ki) és időbeli hatályát. A forgalmazó kizárólag a szerződésben meghatározott terjedelemben jogosult a filmet terjesztetni, és ha ezen túlterjeszkedik, akkor szerzői jogi jogsértést követ el, annak polgári jogi jogkövetkezményeivel.⁵³⁰ Ebben a szerződéstípusban a felhasználási jogokat jellemzően kizárólagosan szerzi meg a forgalmazó, ami azt jelenti, hogy a filmelőállító nem adhat további felhasználási engedélyt harmadik személynek. Ebben a konstrukcióban a filmszerzők – a kötelező közös jogkezelés körében tartozó jogokon kívül – nem rendelkeznek szerzői jogokkal, és nem részesülnek díjazásban a terjesztésből származó bevételekből.

A forgalmazási szerződések rendszerint kitérnek a film megváltoztatásának lehetőségére vagy tilalmára. A filmelőállító mellett a filmalkotás szerzőinek a mű integritásának védelméhez fűződő joga értelmében a forgalmazó általában semmilyen módon nem vághatja meg, módosíthatja, egészítheti ki vagy rövidítheti meg a film egészét vagy részleteit. Ehhez kapcsolódik, hogy a forgalmazó köteles a film minden kópiáján, reklámján és egyéb anyagokon feltüntetni a filmelőállító nevét és védjegyét, valamint a filmelőállító által megjelölt filmszerzők és más közreműködők nevét.

526 KÓNYA Ádám: A pandémia második évét idézi a mozik látogatottsága. *Haszon*, 2023.01.07. haszon.hu/megorizni/piacok/mozi-nezok-bevetel

527 A mozi már soha nem lesz olyan a járvány után, mint azelőtt. *hvg.hu*, 2020.04.24. hvg.hu/élet/20200424_mozi_filmipar_filmforgalmazas_filmkeszites_streaming

528 Bővebben ld.: TAKÓ (2014)

529 TAKÓ (2018)

530 Ld.: az Sztj. XIII. fejezetében.

A royalty típusú forgalmazási szerződések lényege, hogy a filmforgalmazó viseli a film többszörözésével, terjesztésével járó valamennyi költséget, a felhasználási jogokért cserébe pedig ún. minimumgaranciát fizet a filmelőállítónak. A film forgalmazási bevételeiből a forgalmazó levonja a filmelőállítónak adott előleg összegét, valamint az értékesítéssel kapcsolatos valamennyi költséget, a film nyereségéből pedig x százalék royalty-t fizet a filmelőállítónak. Ezeket a konstrukciókat általában akkor alkalmazzák, ha a rendező vagy más kiemelt filmalkotó is producere vagy tárproducere az adott filmalkotásnak. Ez a szisztéma Magyarországon – ahol az állam (NFI) az elsődleges finanszírozó – nem gyakori, nem is honosodott meg.

A forgalmazási láncolatban külön résztvevő a moziüzemeltető, akivel a filmforgalmazó köt kölcsönszerződést vagy üzemeltetési megállapodást a kópiaszámról, a filmbemutató időpontjáról, a vetítési időtartamról (az ún. „forgalmazási ablakról”), a kölcsöndíjról és annak fizetési módjáról, a kópiák szállításáról, a marketingkampány elemeiről, valamint a moziüzemeltető adatszolgáltatásának részleteiről. A forgalmazási értéklánc további kulcsszereplői a film fizikai hordozókon (például DVD-n) történő terjesztését végző kereskedelmi hálózatok, továbbá az internetes tartalomszolgáltatók, az előfizetéses televíziós csatornák, végül a kereskedelmi és a közszolgálati televíziók. Meg kell jegyezni, hogy a kereskedelmi televíziózás térhódítása óta a licencszerződések biztosítják a filmalkotások reklámmal történő megszakításának jogát és lehetőségét. A mára elfogadott elméleti megközelítés és joggyakorlat alapján alapesetben nem sérti a mű egységéhez (integritásához) fűződő jogot a reklámmal történő megszakítás, de ennek során – a szerzői jogi integritás-mérce mellett – figyelemmel kell lenni a vonatkozó médiajogi előírásokra is.⁵³¹

Végül arra is rá kell mutatni, hogy a szerzői jogi szabályozás nem említi a filmforgalmazót illetve a filmterjesztőt, számára ezek a felhasználók és ez a tevékenység a terjesztés joga (Sztj. 23. §-a) alá tartoznak, ebből kifolyólag nem indokol kiemelt kezelést. (Az Sztj. mindössze az „üres-hordozó” díj, a reprográfiai díj és a műkereskedő kapcsán említi meg a forgalmazót, de akkor is más kontextusban, más szereplőkre utalva.)

8.4.3. A filmalkotók díjazásának jogi szabályozása

A filmszerzők, filmalkotók díjazását is az Sztj. helyezte új alapokra a megfilmesítési szerződés alapján kötelezően fizetendő elavult és anakronisztikus díjtételeket rögzítő 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet hatályon kívül helyezésével. Az új szabályozás egyfelől „szabadárassá” tette a megfilmesítési szerződés alapján járó díjak mértékét, másfelől bevezetett három speciális, a filmszerzők vagyoni jogait fokozottabban védő rendelkezést. Az egyik a filmelőállító legalább évenkénti, írásbeli elszámolási kötelezettsége volt a szerzők felé a felhasználásról.⁵³² Ezt a szabályt az Sztj. 2021. június 1-jétől hatályos jogharmonizációs módosítása⁵³³ helyezte hatályon kívül azzal az indokkal, hogy az Sztj.-ben újonnan előírt általános tájékoztatási kötelezettség miatt szükségtelessé vált a megfilmesítési szerződés tekintetében előírt éves tájékoztatási

531 Ld.: elsősorban az Mtv. 33-36. §-ait.

532 Sztj. 66. § (5) bekezdése. Hatálytalan: 2021. június 1-jétől.

533 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról.

kötelezettség szabálya.⁵³⁴ A filmelőállító évenkénti elszámolási kötelezettsége nem volt összhangban a filmalkotás hasznosításának ismertetett felhasználói láncolatával, amelynek csak első (bevételi) állomása a film előállítója, aki a láncolat minden egyes szereplőjét nem is tudja figyelemmel kísérni vagy ellenőrizni.

A másik sajátos rendelkezés a minden egyes felhasználási mód tekintetében a filmszerzőket megillető díjazásra való jogosultság,⁵³⁵ ami az Sztj. 16. § (4) bekezdésben foglaltaknál hangsúlyosabban emeli ki a szerző és a felhasználással elért bevétel közötti közvetlen kapcsolat fontosságát. A Nagykommentár szerint ugyanis a bevétellel lehet arányos a díjazás úgy is, ha az nem kötődik külön-külön minden egyes felhasználási módhoz. A filmszerzőkre vonatkozó többlétszabályt tehát indokolja a filmalkotások sokrétű felhasználási skálája, és a felhasználásért járó, esetenként nem jelentéktelen forgalmazási bevétel. Kérdés viszont, hogy ennél a sajátos műtípusnál a filmelőállító elszámolhat-e, és milyen költségeket a bevételével szemben, azaz mi tekinthető a szerzői jogdíj alapját képező bevételnek.

Végül, a harmadik filmszerző-specifikus rendelkezés szerint a felhasználáshoz kapcsolódó bevételnek minősül az a támogatás is, amelyet az előállító a film megvalósításához kap.⁵³⁶ Ez a szabály több értelmezési kérdést is felvetett a bevezetését követő években, amelyek részben hosszas pereskedés útján, részben megegyezéssel mára zömében tisztázódtak és rendeződtek. Az egyik vitatott pont a különböző támogatások jogdíjalapba való tartozásának a megítélése volt. Az, hogy a támogatások beszámítása kifejezetten csak a filmek megvalósítása kapcsán került kimondásra, bizonytalanságot okozott az egyéb műfajokba tartozó művek létrehozására kötött felhasználási szerződéseknél, amelyekkel kapcsolatban az általános szabály „csak” a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányos díjazás követelményét támasztja. A felhasználók, illetve országos szakmai szervezetek a közös jogkezelés keretében érvényesített jogdíjigények kapcsán is sokáig ellenálltak a támogatások jogdíjalapba vonásának, míg végül elfogadást nyert, hogy például a sugárzási jogdíjak számításánál a támogatások egyértelműen a bevételek részét képezik, tehát a jogdíjalap meghatározásánál valamennyi bevételt, így péld-

534 Sztj. 50/A. § (1) A felhasználási szerződés alapján a felhasználó évente legalább egyszer köteles részletes tájékoztatást nyújtani a szerző számára

a) a műve felhasználásáról,

b) a felhasználás módjáról és mértékéről,

c) a mű felhasználásából eredő bevételekről minden felhasználási mód tekintetében külön-külön, és

d) a szerző részére fizetendő díjazásról.

(2) Az (1) bekezdés szerinti tájékoztatási kötelezettség nem terjed ki azokra a felhasználási szerződésekre, amelyek tekintetében a szerző a díjazásról lemondott.

(3) A film és audiovizuális művekre vonatkozó felhasználási szerződésben a felek kiköthetik, hogy az (1) bekezdés szerinti tájékoztatási kötelezettség csak akkor áll fenn, ha a tájékoztatást a szerző a felhasználótól írásban vagy elektronikus úton kéri.

(4) A felhasználási jog átengedése [46. § (1) bek.], vagy a felhasználási jog átszállása [46. § (2) bek.] útján felhasználónak minősülő személy vagy jogutódja, a szerző kifejezett kérésére köteles azt az (1) bekezdés szerinti tájékoztatást megadni, amelyhez szükséges információval a felhasználásra elsődlegesen jogosított felhasználó nem rendelkezik.

(5) A szerző a (4) bekezdés szerinti tájékoztatást a vele szerződő fél útján igényelheti.

(6) Ha az (1) bekezdésben foglalt, a felhasználási szerződésben elő nem írt tájékoztatási kötelezettség a felhasználásból származó bevételhez képest a felhasználó számára aránytalan költséggel járó adminisztratív terhet jelent, a tájékoztatási kötelezettséget az adott helyzetben általában elvárható mértékben kell teljesíteni.

535 Sztj. 66. § (3) bekezdésének első mondata.

536 Sztj. 66. § (3) bekezdésének második mondata.

dául a reklámbevételeket és a szponzori támogatást is figyelembe kell venni. Egyéb esetekben azonban a bevétel, a forgalom (a tényleges kihasználtság), illetve a szolgáltatás eredményessége nem vehető figyelembe a jogdíj meghatározásánál.

A közvetlen és közvetett filmszakmai támogatások értelmezési problémákat vetnek fel, mivel sokszor nem egyértelmű a támogatás tartalma, például amikor a támogatás „természetbeni juttatás” formáját ölti gyártási infrastruktúra ingyenes rendelkezésre bocsátásával. Az is bizonytalanságot eredményezhet, hogy a megfilmesítési szerződések megkötésének időpontja általában megelőzi a támogatások folyósítását. Azt azonban a hazai joggyakorlat is magáévá tette, hogy egy filmalkotás veszteségessége nem zárja ki a díjazást, és az arányos díjazást sem, hiszen alapvetően a költségek levonása a filmelőállító saját gazdálkodási körébe tartozó elszámolási rend része, ami nem adhat alapot a szerzői jogdíj elvonására.⁵³⁷

A filmalkotókat, különösképpen a filmrendezőt és a filmírót, eredendően az alábbi forrásokból illeti meg díjazás:

- a filmalkotás létrehozásáért járó (alkotói) díj, ami nem annyira jogdíj, mint inkább a munka elvégzésének ellenértéke (vállalkozói díj),
- a vagyoni (felhasználási) jogok átengedése fejében járó egyszeri jogdíj,⁵³⁸
- a jogosultakat a felhasználáshoz kapcsolódó bevételhez fűződő folyamatos díjigényből következően a bevételhez kapcsolódó díjak (praktikusan: százalékos részesedés az előállítóhoz befolyt nettó bevételből),
- a jogosultakat a közös jogkezelés útján érvényesített egyéb, az átruházások után is megillető „maradványdíjak”.⁵³⁹

A gyakorlatban sokszor előfordul, hogy a filmelőállító nyomására a megfilmesítési szerződésbe belefoglalják, hogy a megállapított díjazást kölcsönösen a bevétellel arányosnak tekintik. Ilyen „lemondás” esetén gyakran felmerül az a kérdés, hogy a bevételek nem várt megugrására hivatkozva van-e mód a szerződés utólagos módosítására. A korrekcióra abban az esetben nincs lehetőség, ha a filmszerző a bevétel meghatározott százalékát mint jogdíjat a bevétellel arányosnak fogadja el. Nem zárható ki annak bíróság előtti bizonyítása, hogy a siker (és magasabb bevétel) ismeretében a szerző a százalékos díjrész mértékét másként határozta volna meg. Ehhez a fellépéshez alapot szolgálhatnak az Szjt. értékarányosságot védő szabályai.⁵⁴⁰

537 GYERTYÁNFY (2021): 380.

538 A társasági adózás körében az adózás előtti eredményt csökkenteni lehet az adóévben jogdíj címén kapott bevétel 50 százalékával. (Ilyen levonás nem érvényesíthető vállalkozói díjbevéttellel szemben.) A felek a megfilmesítési szerződésben az összes körülményt mérlegelve, maguk határozzák meg a munkadíj és a jogdíj megosztási arányát, nem sértve azt a fő elvet, miszerint mindkét díjelemnek reálisnak kell lennie. A kialakult gyakorlat alapján a munkadíj mértékét 20-30 százalékban, a felhasználási jog ellenértékéért fizetendő jogdíj mértékét pedig 70-80 százalékban szokták meghatározni. Ez az arány bizonyos esetekben korrekcióra szorul. Amennyiben a jogosult nem kizárólagos, hanem időtartamra, területre és felhasználási módra stb. korlátozott mértékű felhasználási jogot enged át a felhasználónak, úgy nem kifogásolható, ha a felek a teljes díj 50-60 százalékát munkadíjnak, míg 40-50 százalékát jogdíjnak tekintik.

539 GRAD-GYENGE (2016): 85.

540 Szjt. 48. § (1) A polgári jog általános szabályai szerint a bíróság akkor is módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos részesedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően aggyvá válik a felek szolgáltatásai közötti értékaránytalanság.

A jogdíjat a bevétellel arányosnak elismerő szerződési kikötés vagy nyilatkozat hiányában, továbbá, ha nincs a bevételből való részesedés arányszámmal vagy százalékosan meghatározva (csak összegű díj van), akkor a bevételek későbbi ismeretében az Sztj. 66. § (3) bekezdés alapján kérhető a jogdíj mértékének korrekciója.⁵⁴¹

Általánosságban kijelenthető és védhető álláspont, hogy ahol egy felhasználó profitot realizál, ott a szerzői jogi jogosultak számára biztosítani kell a bevételből való részesedést. A nemzetközi jogfejlődés igyekszik lépést tartani azzal a ténnyel, hogy az információs társadalomban és a média konvergencia korában a filmalkotások és más audiovizuális művek terjesztése és közönséghez való eljuttatása jelentős mértékben áttevődik a fizikai hordozókról (DVD, pendrive stb.) az online elérhető tartalmak hozzáférhetővé tételére (video on demand, IPTV stb.). Ebbe az irányba mutat a szerzői jog reformjaként elfogadott SatCab irányelv,⁵⁴² amely a sugárzás altípusaként vezette be a közvetlen betáplálást mint új felhasználást. Az Sztj.-be is átültetett és 2021. június 1-jétől hatályos rendelkezés értelmében közvetlen betáplálás az az eljárás, amikor a médiaszolgáltató a műsorhordozó jelet közvetlenül a jelek elosztójához juttatja el olyan módon, hogy ahhoz a nyilvánosságnak nincs hozzáférése, és a jel majd csak az elosztó tevékenységének következményeként lesz a nyilvánosság számára elérhető.⁵⁴³ Az új szabály alapján az e technológiával történő közvetítéseknél úgy kell tekinteni, hogy csak egyetlen nyilvánossághoz közvetítési cselekmény történik, amiben mind a médiaszolgáltató, mind pedig a jelek elosztója részt vesz, a cselekményeik tekintetében pedig a jogosultaktól külön-külön engedélyt kell szerezniük, és díjat fizetniük.⁵⁴⁴ A magasabb szintű jogvédelem eredményeként a kábeltévés szolgáltatók közvetlen betáplálás (kódolás) esetén is csak úgy sugározhatják a filmeket, hogy megfizetik a jogdíjat a szerzői jogosultak mellett az előadóművészeknek is.

A szerzői jogi reformsomág másik fontos pillére a CDSM irányelv,⁵⁴⁵ amely átfogó jelleggel törekszik az Unió szerzői jogi szabályait a digitális korhoz igazítani a szerzői jog által védett tartalmak felhasználása és megosztása terén.⁵⁴⁶ Az Sztj.-be a SatCab irányelvvel együtt és egyidőben átültetett CDSM irányelv tisztázza a tartalommosztó szolgáltatók felelősségét a felhasználók által feltöltött, szerzői jogi védelem alatt álló tartalmak megjelenítéséért: a tartalommosztó szolgáltatók elsődlegesen felelősek a szerzői jogok megsértéséért, ha nem az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal szűrik a felhasználók által feltöltött tartalmakat, vagy nem gondoskodnak arról, hogy a szükséges felhasználási engedélyeket megszerezzék. Ugyanakkor azt is biztosítják, hogy ne akadályozzák a szerzői jogok jogszerű felhasználását például a paródiák indokolatlan kiszűrésével.⁵⁴⁷ A CDSM irányelv ugyanakkor nem orvosolja azt a helyzetet, hogy a különböző tartalommosztó platformok

541 GYERTYÁNFY (2021): 380.

542 A műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17-i (EU) 2019/789 európai parlamenti és tanácsi irányelv (SatCab irányelv).

543 Sztj. 26. § (5a) bekezdése.

544 KESERŰ Barna Arnold: BLOG – Szerzői jogi reform – a CDSM irányelv átültetése. keserubarna.hu/blog/8-cdsm.html

545 Az Európai Parlament és a Tanács 2019. április 17-i (EU) 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (CDSM irányelv).

546 LÁBODY (2021)

547 KOVÁCS (2021)

(YouTube, Facebook, Spotify stb.) a felhasználók által feltöltött – gyakran szerzői műnek minősülő – tartalmak elérhetővé tételével jelentős nyereséget termelnek, a tartalmak felhasználásához azonban engedélyt a jogosultaktól nem kérnek, továbbá a bevételeik mértékéhez képest aránytalanul alacsony jogdíjat fizetnek az érintett jogosultaknak.⁵⁴⁸

A technikai szűrés, a jogvédett tartalmak blokkolása mindazonáltal lehetővé teszi a jogosultak számára, hogy a találatok alapján lépéseket tegyenek jogsértő tartalom felbukkanása esetén, ami egyúttal a jogdíjak érvényesítését is megkönnyíti. A jogi szabályozás önmagában nem garantálja a szerzők számára, hogy ténylegesen meg is kapják a nekik járó jogdíjat; ezt ebben az esetben is a közös jogkezelő szervezeteiken keresztül érhetik el.

„Az új szabályozás teljesen megváltoztatja az online platformok piacának engedélyezési, felelősségi viszonyait, ami hosszú távon biztosíthatja a szerzők számára, hogy a platformokon zajló óriási léptékű tartalom-felhasználás ne csak a népszerűségüket fokozza, hanem a jövedelmüket is gyarapítsa.”⁵⁴⁹

Összefoglalva, a nemzetközi és a hazai szerzői jogi szabályozás nem tartalmaz a fentebb ismertetteknél részletesebb és konkrétabb rendelkezéseket a filmek alkotóinak díjazására vonatkozóan. Amíg a régi Sztj.-hez kapcsolódó 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet még rögzítette, hogy a filmkészítés során létrejövő egyes művek önálló védelemben, szerzői pedig meghatározott összegű jogdíjban (ún. „alkotói” díjban, majd a megfilmesítéskor „megfilmesítési díjban”) részesülnek, addig az Sztj. legkonkrétabb szabálya a filmszerzőt felhasználási módoként külön-külön megillető díjazás, valamint a film megvalósításához kapott támogatások felhasználáshoz kapcsolódó bevételek minősítése. Ennek elsődleges magyarázata, hogy a filmszerző főszabályként átruházza a filmelőállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot díj ellenében, a közös jogkezelés útján érvényesített három vagyoni jog és díjigény kivételével.⁵⁵⁰ Ez utóbbiak jogcímeiről („üres hordozó” díjigény, a filmalkotás nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adás, illetve bérbeadása, kábeltelevíziós jogdíjak), mértékéről és a FilmJUS általi felosztásáról a filmek előállítóinak díjazásáról szóló 7.3. fejezetben írtunk részletesebben.

A magáncélú másolásokra tekintettel megállapított és befolyt („üres hordozó”) jogdíjak felosztásánál a FilmJUS különbséget tesz a filmírók és a filmalkotások mozgóképi alkotói (rendezők, operatőrök, valamint díszlet- és jelmeztervezők) között. A filmírókat megillető jogdíjakat a FilmJUS a tárgyévben a monitorozott csatornákon sugárzott művenként, a Felosztási Szabályzat 1. számú mellékletében található, műfaj szerint súlyozott hossza alapján osztja fel. A filmalkotások mozgóképi alkotóinál a jogdíjfelosztás alapja az adott jogosulti körök számára járó jogdíjmennyiség, amely az ARTISJUS (mint beszédő szervezet) által a filmalkotások mozgóképi alkotói részére átutalt jogdíj (növelve a kamatokkal és az elévült összegekkel), amelyet a FilmJUS a teljes tárgyév folyamán monitorozott televíziók műsoradatai alapján oszt fel az érin-

548 DOBOS István – SCHWARTZ Dániel: *Szerzői jogi törvény módosítása – A „value gap” problémája*. doboslegal.eu/szerzoi-jogi-torveny-modositasa-a-value-gap-problemaja/

549 TOMASOVSKY Edit: Újraírt játékszabályok – változások az online tartalmegosztók és a szerzők viszonyában. *Papageno*, 2022.02.28. papageno.hu/blogok/focus-on-you/2022/02/ujrairt-jatekszabalyok-valtozasok-az-online-tartalmegoszto-platformok-es-a-szerzok-viszonyaban/

550 Sztj. 66. § (2) bekezdése.

tettek között úgy, hogy a rendezők részére ezen alapösszeg 85,4 százaléka, az operatőrök részére 10,1 százaléka, míg a díszlet- és jelmeztervezők részére 4,5 százaléka kerül elkülönítésre.

A filmalkotások bérbeadása után megillető jogdíjakkal kapcsolatban a FilmJUS Felosztási Szabályzata mindössze annyit mond, hogy amennyiben azt az arra jogosult (filmelőállító vagy terjesztő) beszedi és átadja a FilmJUS részére, a bérbeadással kapcsolatos rendelkezésre álló adatok alapján az érintett szerzők között felosztja.⁵⁵¹ A közös jogkezelő éves beszámolóit nem tartalmazzák adatokat bérbeadásból származó díjbevételekről, ami azt mutatja, hogy a filmalkotások analóg hordozón (például DVD-n) történő példányonkénti üzletszerű kölcsönzése mára leáldozott, még akkor is, ha a FilmJUS évről évre megállapítja és közzéteszi ennek díjszabását.⁵⁵² Egyedül a szabad felhasználások körébe tartozó, ezáltal engedély- és díjmentes nyilvános könyvtári kölcsönzés keretében működik sok helyen jelenleg is a DVD-kölcsönzés.⁵⁵³

A filmek nyilvánosságához történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítése (az ún. kábeltelevíziózás) szempontjából jogosult műnek tekinthetők az Szt-ben meghatározott filmalkotások, függetlenül attól, hogy azok eredetileg milyen képhordozón készültek. A FilmJUS által felosztandó kábeltelevíziós jogdíjakból azon filmalkotás-részletek szerzői, illetve előállítói részesülhetnek, amelyek hossza meghaladja az 59 másodpercet. A mozgóképi alkotóknak járó kábeltelevíziós jogdíjrész 85,8 százaléka a filmrendezőket, 10,2 százaléka a filmoperatőröket, valamint 4 százaléka a díszlet- és jelmeztervezőket illeti. A filmíróknak és a filmalkotások mozgóképi alkotóinak a belföldi eredetű monitorozott televíziós csatornákra eső jogdíjak felosztása a teljes tárgyévvel vonatkozó műsoradatok alapján történik. A jogdíjakat a FilmJUS a monitorozott csatornák műsoradatai alapján a tárgyévben sugárzott művenként, a Felosztási Szabályzat mellékletének műfaj szerint súlyozott hossza alapján osztja fel és fizeti ki.⁵⁵⁴ Mindezt lépésenként bemutatva:

- az ARTISJUS-tól beérkezik az előző évben beszédett, és az egyes alkotói csoportokat képviselő szervezetek között szétosztott jogdíjösszeg, jogdíjtípus („üres hordozó” és kábeltelevíziós jogdíjak) és jogosulti minőség (filmírók, mozgóképi alkotók és filmelőállítók) szerinti bontásban;
- a FilmJUS az így rendelkezésére álló jogdíjakból levonja a kezelési költséget, majd hozzáadja az előző évi kamatbevétel arányos részét, valamint a négy évvel korábban felosztott, de ki nem fizetett, és így elévült jogdíjakat;

551 Ld.: a Felosztási Szabályzat 7.1. pontjában: www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2022/06/Felosztasi_szabalyzat_2022majus30-tol.pdf

552 A jogdíj mértéke több tényezőtől függ: egyrészt a többszörözött mű árától, másrészt a sokszorosítás példányszámától, harmadrészt az audiovizuális műnek az adott hordozón lefoglalt hosszától. A fizetendő jogdíj kiszámításának módszere a következő: példányonkénti, a fogyasztói (áfát magába foglaló) ár 8,6 százaléka, vagy a felvételkiadó nettó (áfa nélküli) átadási árának (terjesztők számára közzétett katalógusár, PPD) 14 százaléka, szorozva a filmalkotásból legyártott példányok számával, szorozva a hordozón található audiovizuális mű elfoglalt helyének arányával a hordozó teljes, felhasznált kapacitásához viszonyítva.

553 Szt. 39. § Az országos szakkönyvtárak a mű egyes példányait szabadon haszonkölcsönbe adhatják. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra.

554 A külföldi jogosultakat megillető jogdíjakat a FilmJUS az egyes nemzeti vagy nemzetközi jogkezelő szervezetekkel kötött ún. képviseleti szerződések alapján fizeti ki. A szerződött külföldi szervezetek számára a műsoradatokra vonatkozó tájékoztató lista alapján a szervezetek megjelölik azon műveket, amelyek jogosultjait képviselik. Az ezen művek után járó jogdíjakat a FilmJUS – a köztük lévő megállapodás rendelkezései alapján – átutalja az érintett szervezeteknek.

- egy program a monitorozási adatok alapján, jogosulti csoportok szerinti bontásban kiszámítja az 1 percre eső jogdíjak mértékét (figyelembe véve az egyes műfajok súlyozási százalékát is);⁵⁵⁵
- minden egyes szerző, illetve filmelőállító névre szóló ún. jogdíjértessítőt kap, ezen szerepel, hogy az adott szerzőnek mely művét mikor, melyik csatornán vetítették, és mennyi az ehhez tartozó üres-hordozó és kábeltelevíziós jogdíj. Ezek összege az illető részére, az adott jogdíjévre járó jogdíj.⁵⁵⁶

Mindezeknél részletesebb adatokat nem tartalmaz a FilmJUS Felosztási Szabályzata, és a közös jogkezelő szűkszavú éves beszámolói sem tartalmaznak bővebb információkat a befolyt és felosztott jogdíjak összegéről, vagy a kifizetéssel érintett jogosultak számáról.

8.4.4. A filmalkotók díjazásának joggyakorlata

A filmalkotókat a műveik elkészítése és felhasználása fejében megillető anyagi ellenszolgáltatások (praktikusan szerzői díjazások) megalapozottságával, és mértékének megállapításával kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlatról a Testület szakvéleményeiből és az esetenkénti bírósági ítéletekből tájékozódhatunk. Ezekből az ügyekből következtetni lehet a filmszerzők díjazásának nagyságrendjére, miközben nem feledkezhetünk meg arról, hogy a filmek sokfélesége, az alkotók személye, közreműködésük (hozzájárulásuk) foka és jellege teljesen szélsőséges, és egymással nem összemérhető díjmértékeket eredményezhet.

Dokumentumfilm-sorozatban korábban más dokumentumfilm céljára készített vágatlan filmanyag felhasználása és ennek díjazása tárgyában készült szakvéleményében a Testület megállapította, hogy a díjazás mértékekor indokolt figyelembe venni az átdolgozás nyomán létrejött új mű „felhasználási értékét”, azaz azt a tényezőt, hogy az új film felhasználásával milyen bevételre tesz szert az átdolgozást végrehajtó előállító. A szakvélemény leszögezte azt is, hogy nincs olyan jogszabály, amely pontosan vagy keretszerűen előírná, mennyi jogdíj jár a filmelőállítónak a filmalkotásnak más műben történő felhasználásáért. Az engedély fejében történő díjazás mértékének kérdése elsődlegesen piaci vita, és a Testületnek nem tartozik feladatkörébe, hogy ilyen kérdésben összegszerűen meghatározza a díjazás mértékét. A díjazás szabad meghatározása következtében, ha a jogosult meghatározott összeget kér az engedély fejében, a felhasználó döntésén múlik, hogy ennek megfizetését vagy vállalja, vagy nem. Ezért az eljáró tanács nem tudott az összegszerűség kérdésében állást foglalni, véleményében kizárólag a felek által felvetett, a díjazás mértékét befolyásoló szempontok megalapozottságát vizsgálta. A döntő kérdés az, hogy mi tekinthető a felhasználással arányos díjazásnak? A nemzetközi jogfelfogás és az Sztj. e tekintetben abból indul ki, hogy a felhasználónak (ár)bevétel kell realizálnia. További szempont, hogy nem feltétel a tevékenység eredményessége (nyereségessége), továbbá a bevétellel szemben közvetlenül nem számolhatók el a felmerült költsé-

555 Például egy adott évben a rendezőknek járó teljes jogdíjösszeg 100 millió forint, abban az évben (a súlyozásokat is figyelembe véve) 1 millió perc műsor ment le az összes monitorozott csatornán, akkor az 1 percre eső jogdíj mértéke 100 forint. Ha egy rendezőnek, abban az évben két TV-filmjét sugározták, az egyik 90 perces, erre a számított jogdíj 9 000 forint, míg a másik hossza 65 perc, az erre eső jogdíj 6 500 forint. E két szám összege lesz a rendezőnek járó jogdíj az adott jogdíjévre vonatkozóan.

556 mail.filmjus.hu/0_hirek/gyik_3.htm

gek. Ugyanakkor a bevételi oldalon kell figyelembe venni a felhasználó által elért mindazon anyagi előnyt, amelyet az a mű közönséghez közvetítéséért vagy arra a célra bárkitől kap.⁵⁵⁷

A konkrét ügyben az alperes arra hivatkozott, hogy egy másik személy 6x60 perces film-felvételét a sorozat két 50–55 perces részében 240 000 forintért felhasználták, ezért a felperes 6 000 000 forintos követelése eltúlzott. A Testület eljáró tanácsa szerint ezek az adatok csak korlátozottan szolgálhatnak összehasonlítás alapjául.

„Míg ezen összegek a dokumentumfilm teljes gyártási költségeit mutatják, a jogvita tárgya kész, bár vágatlan filmanyag felhasználása és átdolgozása fejében fizetendő díj összege. Megállapítható, hogy a dokumentumfilm időtartama nincs összefüggésben a gyártási költségekkel, és filmenként külön-külön vizsgálandóak a gyártás költségeket befolyásoló tényezők.”

A díjazás meghatározása során az eljáró tanács azonban nem tartotta indokoltnak kizárólag a gyártási költségekből kiindulni. Az Szt. szövege nem támasztja alá ezt a fajta számítási módot. Jelen esetben figyelembe kell venni, hogy már korábban elkészült archív anyag ismételt felhasználására került sor, amelynek következtében eltúlzottnak minősül a díjazást az új felvételek készítésén alapuló dokumentumfilm teljes gyártási költségeire alapozni. A perbeli filmanyag felhasználásával készített dokumentumfilmet már nyilvánosságra hozták a per tárgyát képező felhasználás előtt, tehát nem arról van szó, hogy az alperes megrendelte a filmet.

Az ügyben eljáró tanács idézte az SZJSZT-39/2000/1–2. számú szakvéleményt, amely a következőképpen határozta meg a díjazás összegét:

„A filmalkotás hagyományos felhasználási módozataihoz (filmszínházi forgalmazás, videokazettán történő forgalmazás, televíziós sugárzás stb.) kapcsolódó szokásos jogdíjtarifák és felhasználói bevételek közismertek és viszonylagos pontossággal behatárolhatók. Ebből következően az ilyen típusú jogsértéseknél az okozott vagyoni hátrány összege meglehetősen pontossággal megállapítható, megbecsülhető. A vagyoni hátrány megállapításánál figyelembe kell venni a Magyar Televízióban – amely ezeknek a filmeknek a legnagyobb potenciális hazai felhasználója – alkalmazott sugárzási jogdíjakat. A bünygyi iratok között is fellelhető sugárzási szerződések tanúsága szerint az érintett filmekből egy 3–3 perces bejátszásért 1998-ban 35.000 illetve 60.000 Ft-ot fizetett a televízió-szervezet az országos sugárzásra. Egy teljes mű (30–45 perces dokumentumfilm, vagy tudományos ismeretterjesztő film) országos sugárzási díja: 200.000–500.000 Ft-ig terjedhet, egy »egészestés« magyar játékfilm esetében pedig ez maximum 1.000.000 Ft lehet.”

A Testületnek nem volt információja a 2005-ben történt sugárzás idején alkalmazott hasonló sugárzási díjról, és figyelembe kellett vennie azt is, hogy az idézett szakvélemény tényállása hét évvel korábbi.

A felperes 6 000 000 forint + Áfa, és annak kamatait magában foglaló díj követelése arányosságának meghatározása során az eljáró tanácsa az alábbiakat emelte ki:

557 Például reklám- és szponzorbevételek, költségvetési támogatások.

- figyelemmel kell lenni arra, hogy az alperes nem a teljes felperesi filmanyag, hanem csak nyolc interjúalannal készült interjú tekintetében használta fel a felperes anyagát; az alperesi filmanyag ezzel szemben összesen 13 személlyel tartalmaz interjúkat;
- a gyártási költséget a díjazás összegének meghatározásakor mint viszonyítási alapot lehet értékelni, mert figyelembe kell venni, hogy alperes kész filmanyagokat használt fel, és ezért a piaci díjat befolyásolja az, hogy alperes nem kívánt a dokumentumfilm-sorozat elkészítéséhez szükséges teljes költségvetést beruházni, hanem éppen a kész filmanyag felhasználásával kívánt alacsonyabb költséggel készíthető új filmet sugározni. Ezért a gyártási költségek összegéhez képest díjcsökkentő tényező, hogy nem az alperes rendelte meg a filmforgatást, hanem a perbeli kész filmanyag felhasználásával készített azonos történelmi kort bemutató másik dokumentumfilmet. A felperesnél az újabb felhasználás során semmilyen további költség nem merült fel, a gyártási költségei feltehetőleg már az első felhasználásnál megtérültek, és számára nem volt előrelátható, hogy 10 évvel később további felhasználásra kerül sor, amelyből további díjbevétele származhat;
- olyan díjazás arányos, amely magasabb, mint a másik személynek fizetett 240 000 forint díj (arányosan vetítve az epizódok számára), figyelemmel arra, hogy az ennek a személynek fizetett díj mutatja „a piaci alku folyamán” kialakult díjat, de felperesi film lényegesen szélesebb körű előkészítő munkát igényelt;
- díjemelő tényezőként figyelembe kell venni „az áru sajátosságát, ritkaságát”, azt, hogy a háborút és a szovjet légereket megjárt generáció szinte utolsó tagjaival készültek az interjúk, és halálukra tekintettel egyszeri és visszahozhatatlan lehetőség volt a felvételek elkészítése;
- a felek elmulasztották a megállapodást a díjban, ami arra utal, hogy a felhasználás fejében fizetendő díj összegét a felek akkor nem tartották lényegesnek, amely körülmény azonban végül a jogvitához vezetett.

Mindezekre tekintettel megalapozatlan, és a szerzői jog alapvető szabályaival is ellentétes az az alperesi álláspont, miszerint az „adathordozók” ára lehetne az alapja a felhasznált filmanyagért fizetendő díjazásnak. „Olyan ez, mintha egy festmény értékét annak vászna és kerete határozná meg.”⁵⁵⁸

Az ügyben eljáró Fővárosi Bíróság a felperes fenntartott, eredeti kereseti kérelme megalapozottságának eldöntésénél az SZJSZT véleményét vette alapul, és az alperest 3 000 000 forint + Áfa összegű díj megfizetésére kötelezte. A Fővárosi Ítéltábla az elsőfokú bíróság ítéletének fellebbezett részét részben és akként megváltoztatta, hogy az alperest a 3 000 000 forint + Áfa összegű felhasználási díj után 2006. március 15. napjától a megfizetésig járó, a késedelemmel érintett naptári felévet megelőző utolsó napon érvényes jegybanki alapkamat 7 százalékkal növelt összegű késedelmi kamatának, és 231 000 forint perköltségnek a megfizetésére is kötelezte. A felhasználással arányos díjazás megállapítása során az elsőfokú bíróság által alkalmazott szempontokat a Fővárosi Ítéltábla osztotta, valamint azt is, hogy a bíróság helyesen vette figyelembe a Magyar Televízióban alkalmazott sugárzási jogdíjakat, amely a Testület szakvéleménye alapján is a perbeli esetben alkalmazható.⁵⁵⁹

558 SZJSZT-24/2010. Dokumentumfilm-sorozatban korábban más dokumentumfilm céljára készített vágatlan filmanyag felhasználása és ennek díjazása.

559 Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.461/2012/5.

Rágógumi csomagolásán látható karakterekhez és rajzfilmfigurákhoz fűződő szerzői jogok és védjegyhasználati jogok megsértése tárgyában készült szakvélemény részletesen foglalkozott a licencia díjak meghatározásának módjával és gyakorlatával. A Testület eljáró tanácsa rögzítette, hogy

„a felek megállapodhatnak egyösszegű jogdíjban is, és köthetik a fizetendő jogdíjat például az egyes felhasználási/védjegyhasználati módokhoz, így a többszörözött, gyártott példányok (árak) darabszámához függetlenül attól, hogy ezek terjesztése megtörténik-e, a ténylegesen értékesített áruk darabszámához, más díjmeghatározó tényezőhöz, például a forgalomba hozatalra kerülő áruk gyártói, nagykereskedelmi, vagy fogyasztói árához, stb.”

Ismert az egyösszegű díj és a felhasználási vagy védjegyhasználati módhoz/mértékhez igazodó díj kombinációja is. Az egyösszegű díj lehet minimumdíj, amelyre forgalom arányos díj (royalty) épül. Arra is van példa, hogy a szóban forgó merchandising típusú felhasználásnál nem különítik el a szerzői és a védjegyhasználati jogdíjat, hanem azt egy összegben kalkulálják. A díjazással kapcsolatos ügyvitel egyszerűsítése, és az ellenőrzés nehezen kivihető volta miatt az olyan tömegárúknál, mint a vád tárgyává tett cselekménnyel érintett rágógumi, csak az egyösszegű díjmeghatározás az életszerű. Egyoldalú állítás azonban nem elegendő az elmaradt jogdíj mértékének megállapításához. A konkrét ügyben keletkezett vagyoni hátrány összegének pontosabb behatárolására a szakvélemény nem vállalkozott.⁵⁶⁰

A filmszerzők engedélyezési jogai kapcsán már említett SZJSZT-19/2004. jelű szakvélemény a bűncselekménnyel okozott vagyoni hátránnyal kapcsolatban megállapította, hogy a plüssfigurák eladásából származó bevétel, amelyből jogszerű felhasználás esetében jogdíj járna a szerzőnek vagy a szerzői jogosultnak, vagyoni hátrányt okoz a jogosultaknak. A vagyoni hátrány megfelel a részükre ki nem fizetett jogdíjnak. Ennek mértéke függ a felhasználás mértékétől, időbeli, területi hatályától, a figurák fogyasztói árától. Az ennek alapján fizetendő jogdíj, illetve a vagyoni hátrány megállapítását az eljáró tanács könyvszakértői feladat körébe utalta.⁵⁶¹

Ugyancsak animációs filmekben szereplő jellegzetes figurák másodlagos (kereskedelmi célú) felhasználásáért a filmalkotóknak mint merchandising-jogosultak díjigénye kapcsán a Testület elsőként leszögezte, hogy a filmalkotás felhasználásából származó bevételből való részletetés az adott filmszerző és a filmelőállító közötti megállapodástól függ. A szerzők díjazására általában a forgalmazási jutalékkal és egyéb meghatározott költségek levonásával kalkulált nettó forgalmazási bevételekből kerül sor, a bruttó bevételekből történő részletetés nem jellemző. Az eljáró tanács a hazai és nemzetközi filmszakmai gyakorlat ismeretében megállapította, hogy a nagykereskedelmi bevétel 12 százalékában meghatározott díjarány méltányosnak tekinthető, azonban a százalékos díjmértékről történő megállapodásnál figyelemmel kell lenni arra is, hogy hány szerzőnek köteles a filmelőállító a filmalkotás bevételeiből jogdíj-

560 SZJSZT-17/2002. Szerzői és védjegyjogok megsértése rajzfilmfigurákkal összefüggésben; a jogsértéssel okozott vagyoni hátrány.

561 SZJSZT-19/2004. Filmalkotásban szereplő jellegzetes és eredeti alak felhasználása reklámfilmekben

kifizetést teljesíteni. A meghatározott százalékos díjmérték a gyakorlatban megoszlik a film szerzői között. A bevételből teljesítendő díjazásból előleg is fizethető a szerző részére.

„Figyelemmel azonban arra, hogy a filmelőállítónál realizált bevételek természetüknél fogva a kereskedelmi célú felhasználásból, forgalomból származnak, a magas összegű, a befolyó bevételektől független átalány-díjazás megállapítása a filmiparban nem jellemző, sőt méltánytalan és aránytalan terhet róhat a filmelőállítóra. A merchandising célú felhasználásból jellemzően az eladott példányok után befolyt bevétel meghatározott százaléka kerül a szerzők között felosztásra.”⁵⁶²

Az ügyben eljáró Pest Megyei Bíróság a felperes kereseti kérelmét részben megalapozottnak ítélte, és az alperest 2 092 900 forint + Áfa összegű kártérítés megfizetésére kötelezte. A felperes eredeti kártérítési igénye 45 000 000 forint volt (mint a forgalomhoz igazított nyereségből számolt szerzői jogdíj és kártérítés), amit 30 000 000 forintra szállított le. A bíróság álláspontja szerint a figuratervezőt alkotó tevékenysége alapján a társszerzők közül nagyobb mértékben illeti meg a jogdíj. Figyelemmel arra, hogy a mű létrehozásában a forgatókönyvíró és a rendező is alkotónak minősül, a másodlagos felhasználás körében az alperesnek velük is felhasználási megállapodást kellett volna kötnie, és részükre szerzői jogdíjat fizetni. Mivel ez a külön megállapodás nem jött létre, az animációs rendező és a forgatókönyvíró vonatkozásában az alperesi felhasználás jogosulatlanak minősül. A bíróság álláspontja szerint akár jogszerűen, akár jogszerűtlenül történt a felhasználás, a szerzőket a jogdíj megilleti. Jogszerű felhasználás esetében szerzői jogdíjat, jogosulatlan felhasználás esetében kártérítést, vagy jogalap nélküli gazdagodást köteles az alperes teljesíteni. A felperes a 30 millió forintos kártérítési igényét arra alapította, hogy a bevett gyakorlat szerint a jogdíj a bevétel alapján számítható, és ez 12 százalék mértéket tesz ki. A meghatározó alkotói közreműködések figyelembevételével a társszerzők díját egymás között a figuratervező részére 65 százalékban, a forgatókönyvíró részére 20 százalékban, a rendező részére 15 százalékban határozta meg a bíróság. A jogdíj az elmaradt jövedelem, haszon, de értékelhető a gazdagodás minimális összegének is; a kár további elemei (tényleges kár, költség) körében a felperest terhelte annak bizonyítása, hogy ilyen felmerült. A mű azonban nem semmisült meg, a kár elhárításához, megelőzéséhez szükséges kiadásokat nem igazolt, ezért a felperesi igény csak részben volt megalapozott.⁵⁶³

Irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdéseivel foglalkozó SZJSZT szakvélemény is abból indult ki, hogy a gazdagodás/elmaradt haszon egyenlő azzal a jogdíjjal, ami a megfilmesítési engedély fejében a jogosultat illette volna. Ez szabad megállapodás tárgya, ugyanakkor a szokásos összegekről az ügyben eljáró tanácsnak nem voltak számszerű ismeretei, ellenben a felperes által 1 500 000 forintban megjelölt összeget nem tartotta eltulzottnak.⁵⁶⁴ A szakvélemény kiegészítő szempontként ajánlotta a bíróság figyelmébe az egyes

562 SZJSZT-28/2005. Rajzfilmek szerzői jogai

563 Pest Megyei Bíróság 21.P. 22.998/2006/24.

564 A felperes az alperes gazdagodásának összegét a megfizetni elmulasztott jogdíjjal egyezően 1 500 000 forintban jelölte meg, mivel tudomása szerint a film forgatókönyvéért összesen 4 050 000 forintot fizetett ki az alperes. Ebből 500 000 forint került a dramaturg részére, 700 000 forint az írói konzultánsok részére, 1 100 000 forint az írók részére kifizetésre, továbbá 1 500 000 forint fordítási és 250 000 forint forgatókönyv-másolási költség merült fel. Tehát a négy, elismerten résztvevő írói konzultáns részére összesen 700 000 forint került megfizetésre, vagyis az egy személy részére járó jogdíj 175 000 forint volt.

felhasználási szerződések szabályairól és a díjazás mértékéről szóló (hatályon kívül helyezett) miniszteri rendeleteket. A díjmértékeket az évek során ritkán, de az inflációt követve változtatták. Így például 1983-ban a filmnovella megfilmesítésének díja 15 000–75 000 forint volt, ami akkor a havi átlagkereset (4 862 forint) 3–5-szörösének felelt meg. A 2010-es havi 206 400 forintos átlagkereset háromszorosa 619 000 forint, tizenötszöröse 3 096 000 forint lenne. Ugyanakkor a film forgatókönyvíróinak fizetendő díj nem azonos az irodalmi mű filmre való átdolgozásáért az irodalmi mű szerzőjének fizetendő díjjal, mivel a film dramaturgiai folyamatának csak egyik eleme a forgatókönyv.⁵⁶⁵

Az ügyben első fokon eljáró Fővárosi Törvényszék megállapította, hogy az alperes azzal, hogy a felperes filmnovelláját a film előállításánál engedély nélkül átdolgozta, megsértette a felperes szerzői jogait, ezért kötelezte az alperest 175 000 forint és késedelmi kamatai megfizetésére. Ezt meghaladóan a felperes követelését elutasította. Miután a rendelkezésre álló költségvetésből megállapítható volt, hogy a felperesi jogelőd részére megfizetni elmulasztott jogdíj összege ténylegesen 175 000 forint volt, így az Szjt. 94. § (1) bekezdés e) pontja alapján a bíróság ezen összegnek, és a felperes által kért kamatainak a megfizetésére kötelezte az alperest. A Fővárosi Ítélet tábla az elsőfokú bíróság ítéletét részben megváltoztatta, és a felperes javára megállapított díjazás összegét 500 000 forintra felemelte. Indoklásában a másodfokú bíróság rámutatott arra, hogy a felperesi jogelőd novellája az eredeti mű, míg az alperes oldalán beavatkozó novellája, a forgatókönyv és a film átdolgozásnak, illetve felhasználásnak minősül.

„Az elsőfokú bíróság emellett tévedett az írói konzultáns szerepének és a jogdíj fogalmának tekintetében. Az írói konzultánsnak ötletadó, véleményező szerepe van, önálló művet nem hoz létre, a filmnek nem alkotója, hanem közreműködő, ezért sem szerzői jogvédelem, sem jogdíj nem illeti meg. Az írói konzultánsnak kifizetett pénz a munka díjazása és nem jogdíj, ezért az elsőfokú bíróságnak az írói konzultánsok részére kifizetett összeg felosztásán alapuló díjmegállapítása nem csak megalázóan alacsony, hanem helytelen is.”

Ahogy arra az SZJSZT szakvéleménye rámutatott, a megfilmesítési engedély díja (a jogdíj) szabad megállapodás tárgya, de kiegészítő szempontként a havi átlagkereset 3–15-szöröse vehető figyelembe. A felperesi jogelődnek az alperessel kötött 1994-es szerződése 270 000 forintban határozta meg az első forgatási napon esedékes megfilmesítési díjat, mely összeg az 1994-es átlagkereset 8,5-szeresének felel meg. 2007-ben a KSH adatai szerint az átlagkereset 185 017 forint volt, ennek 8,5-szeres szorzata 1 572 500 forint. Ebből következően az 1 500 000 forintos igény nem csak az SZJSZT szerint, hanem e számítás szerint is reális és elfogadható.⁵⁶⁶

Filmalkotások jogosulatlan fájlcseré útján megvalósuló nyilvánosságához közvetítésével a filmek szerzőinek és előállítóinak okozott vagyoni hátrány megállapítása tárgyában készült szakvéleményében a Testület eljáró tanácsa előjáróban hangsúlyozta, hogy a művek/műpéldányok piaci értékét a jogosult állapítja meg. A realizált vagyoni hátrány ezzel szoros összefüggésben van, mivel a jogosultat – mint a hátrány legalacsonyabb összege – éppen akkora hátrány éri, amekkora összegtől azáltal esik, hogy az adott felhasználásra nem adhatott engedélyt. A vagyoni hátrány megállapításánál célszerű figyelembe venni a piaci gyakorlatot, azaz, hogy hasonló felhasználási módok jogszerű engedélyezése esetén milyen licencia díjakat

565 SZJSZT-18/2011. és SZJSZT-11/2012. Irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdései

566 Fővárosi Ítélet tábla 8.Pf.20.671/2013/3.

állapítanak meg. Tekintettel arra, hogy a kirendelés tárgyát képező jogsértő felhasználások nem állnak közös jogkezelés alatt, az okozott vagyoni hátrány mértékére a jogosult nyilatkozata lehet irányadó. A jogosult a feljelentésében „jogsértésenként”, azaz hozzáférhetővé tételként (valójában: filmenként) 550 000 forintban állapította meg az őt ért vagyoni hátrányt. A filmek esetében egyébként egységesnek mondható az a gyakorlat, amelynek alapján a vagyoni hátrányt az ASVA⁵⁶⁷ által a hatóságoknak 2009-ben rendelkezésre bocsátott, a nemzetközi gyakorlatot figyelembe vevő nyilatkozata alapján állapítják meg a hatóságok. Eszerint letöltésenként 1 100 forint (amelyet természetesen az infláció mértékével módosítani kell), vagy hozzáférhetővé tett filmenként 800–3 000 USD-nek megfelelő forintösszeg az engedély díja („licencia díj”).⁵⁶⁸

Egy 2014-ben született testületi szakvélemény egy 1943-as filmalkotás 2005-ös remake-je által felvetett szerzői jogsértéseket járta körbe. Az eljáró tanács véleményében kiemelte, hogy a második filmalkotás ugyan nem az első szolgai másolata, mivel van köztük fontos különbség is, ám ezzel együtt is világosan átdolgozást eredményez.

„Az új filmváltozat és forgatókönyv olyan származékos művek, amelyek, bár az átdolgozás során eszközölt írói változtatásoknak köszönhetően számos helyen jelentősen eltérnek a régi filmváltozattól, annak cselekményvezetését, dialógusait, szereplőit, a karakterek megformálását illetően rendkívül nagy mértékű azonosságot, illetve hasonlóságot is mutatnak azzal.”

A Testület azt nem látta bizonyítottnak, hogy vajon az eredeti film 1943-as elkészültekor milyen felhasználási engedélyt adott az eredeti szerző (a forgatókönyv írója) a filmelőállítónak, hiszen ettől erősen függ az, hogy jelenleg ki követelhet kártérítést az engedély nélküli átdolgozás után. Az ügyben eljáró tanács az 5 000 000 forintos felperesi kereseti követelést nem tekintette túlzónak, tekintettel az új filmváltozat számos hasznosítási módjára, valamint arra a tényre, hogy bevételarányos részesedést az eredeti szerző jogutódja (feltehetően bizonyítási nehézségek miatt) nem kívánt érvényesíteni.⁵⁶⁹

Fájlcserélő rendszert működtető (torrent) oldal üzemeltetőjének szerzői jogi felelőssége tárgyában a Testület eljáró tanácsa kifejtette, hogy a szerzőt ért vagyoni hátrány csak elmaradt vagyoni előny természetű lehet, mivel az érintett jogsértő magatartás (nyilvánossághoz közvetítés) vagyonban okozott kárról nem lehet beszélni. Az elmaradt vagyoni előny a jogsértő felhasználó oldalán gazdagodásként jelentkezik, amelynek mértéke értelemszerűen igazodik a mindenkori felhasználói aktivitáshoz. A vagyoni hátrány e mértéke a jogdíj összegétől függ, amely a felek szabad megállapodásának tárgya, ennek hiányában pedig a bírósági gyakorlat és az SZJSZT a felek nyilatkozatait figyelembe véve vagy becsléssel állapítja meg. Az eljáró tanács hozzátette, hogy

„egészen pontos jogdíjszámítást e körben csak akkor lehetne elvégezni és elsősorban a jogosultaknak mint sértetteknek, ha kiterjedt piaci összehasonlító elemzéseik alapján kimutatható lenne mindaz a járulékos vagyoni hátrány, ami a »torrentezés« folytán őket éri. Ilyen adatok és elemzések a Testület rendelkezésére bocsátott iratanyagokban nem lehetők fel.”

567 Audiovizuális Művek Szerzői Jogait Védő Közhasznú Alapítvány.

568 SZJSZT-03/2014. Fájlcseréi büntetőjogi megítélése

569 SZJSZT-23/2014. Filmalkotás átdolgozása

Végezetül a Testület kifejtette, hogy álláspontja szerint ilyen esetben vagyoni hátrány „minimálisan az a díj, amelyet az adott piacon a reprezentatív jogosulti többség elfogadott.”⁵⁷⁰

Egy bünygyben a Testületnek megválaszolandó szerzői jogi kérdés arra irányult, hogy az engedély nélkül megvalósított lehívásra hozzáférhetővé tétel milyen mértékű vagyoni hátrányt okozott a jogosultaknak. Az ügyben eljáró tanács megállapította, hogy „a Testület reálisnak találja, hogy a filmek feltöltésével filmenként 800 USD összegű vagyoni hátrány keletkezik a jogtulajdonosoknál.” Megjegyezte azonban, hogy

„ezek a jogtulajdonosok jelentős részét tömörítő ASVA által közölt becsült összegek. Teljesen pontos összegű vagyoni hátrány az egyes jogtulajdonosok adott filmekre vonatkozó nyilatkozatai alapján lenne megállapítható. Mivel azonban a periratok között ilyen nyilatkozatok nem lelhetőek fel és a Testületnek sincs eszköze arra, hogy ezeket a nyilatkozatokat a jelen eljárásban beszerezze, ezért a vagyoni hátrány a becsült összegekben határozandó meg.”⁵⁷¹

Végül, figyelmet érdemel a filmalkotások és televíziós műsorok kereskedelmi szálláshelyeken történő nyilvános előadása tárgyában készült testületi szakvélemény, amely elsősorban a nyilvánossághoz közvetítéssel kapcsolatos engedélyezési kérdésekre terjedt ki, különösen arra, hogy e felhasználás tekintetében melyik jogosulti csoportokat és műveket képviselő közös és független jogkezelő szervezetektől szükséges felhasználási engedélyt kérni, kitérve a filmelőállítókat képviselő MPLC Magyarország Kft. független jogkezelő szervezet e vagyoni jog érvényesítésével kapcsolatos eljárási gyakorlatára. Az eljáró tanács kifejtette, hogy

„a filmelőállítókat a megbízásban foglalt tevékenységgel összefüggésben kizárólag a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel joga illeti meg. Vagyis ha a szálloda-üzemeltetők nem internetes lehíváson alapuló, hanem a nyilvános előadási/nyilvánosságához közvetítési jogot érintő szolgáltatást biztosítanak a hotelszobákat igénybe vevő ügyfelek részére, akkor e vonatkozásban a filmelőállítók nem rendelkeznek közvetlenül vagyoni jogokkal. Ugyanakkor a filmelőállítók előadóművészekről vagy szerzői jogosultaktól átruházás vagy felhasználási szerződés útján törvény által közös jogkezelésbe nem utalt vagyoni jogokat szereznek, akkor e jogok gyakorlása céljából felléphet a független jogkezelő szervezet is.”

Ezek alapján annak megjelölése a független jogkezelő feladatkörébe tartozik, hogy melyik filmelőállítóhoz tartozó filmalkotással kapcsolatban kezelhet megbízás alapján vagyoni jogokat. Ezért, amennyiben a filmelőállítókat képviselő független jogkezelő

„jogdíjigényt próbál érvényesíteni valamely szállodával szemben, ezt csak akkor teheti sikerrel, ha bizonyítja, hogy a szálloda által hozzáférhetővé tett valamely programban szerepelnek filmek, amelyekkel kapcsolatban – ugyancsak bizonyíthatóan – jogosult konkrét jogosultak konkrét jogainak a kezelésére.”⁵⁷²

570 SZJSZT-29/2017. Torrent oldal üzemeltetőjének szerzői jogi felelőssége és a filmalkotások jogtulajdonosait ért vagyoni hátrány mértékének meghatározása

571 SZJSZT-9/2019. Okozott vagyoni hátrány mértékének meghatározása az egyes jogtulajdonosok vonatkozásában

572 SZJSZT-01/2018. Filmalkotások és televíziós műsorok kereskedelmi szálláshelyeken történő nyilvános előadása

Ebben a (bizonyított) esetben a független jogkezelő a felhasználók (például vendéglátóipari egységek, szálláshelyek, művelődési házak) felé érvényesítheti a filmalkotások nyilvános előadással történő felhasználása után fizetendő jogdíjakról szóló éves díjszabását.⁵⁷³ A fizetendő jogdíj mértéke függ a becsült nézőszámtól és az előadások számától.⁵⁷⁴ A probléma ezzel a konkrét jogkezeléssel az, hogy nem ismert a független jogkezelő szervezet által képviselt jogosultak (filmelőállítók) személyi köre, és az sem tudható, hogy kiknek a nevében és javára kezel vagyoni jogokat, és ezek milyen összeget tesznek ki.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a szakértői és bírói gyakorlat egységes és következetes annak megítélésében, hogy az elmaradt vagyoni előny a jogsértő felhasználó oldalán gazdagodásként jelentkezik. A vagyoni hátrány mértéke a jogdíj összegétől függ, amely egyedi engedélyezés körébe tartozó felhasználási módok (főként a megfilmesítés joga) esetében a felek szabad megállapodásának tárgya, ennek hiányában pedig a bíróság az SZJSZT szakvéleményeinek és a felek nyilatkozatainak figyelembevételével, vagy becsléssel állapítja meg. Az elmaradt vagyoni előny minimum összegét pedig annak a jogdíjnak az összegében határozza meg a bíróság, amelyet a jogsértéssel megvalósított felhasználás ellenében – jogszertű eljárás esetén – a jogsértőnek fizetnie kellett volna. A becslés során a szakértőkre támaszkodó bíróságok több kiegészítő szempont alapulvételével mérlegelnek, és hozzák meg a döntést. A megfilmesítési engedély díjának megállapításánál elfogadott a havi átlagkereset 3–15-szörösének figyelembevétele. A filmalkotás hagyományos felhasználási módozataihoz (filmszínházi vetítés, DVD-forgalmazás stb.) kapcsolódó szokásos közös jogkezelői jogdíjtarifák közismertek,⁵⁷⁵ a publikus filmforgalmazási statisztikákból az ezekből származó bevételek is viszonylagos pontossággal behatárolhatók, így az ilyen típusú jogsértéseknél az okozott vagyoni hátrány összege meglehetősen biztonságosan megbecsülhető. A jogsértő televíziós sugárzással okozott vagyoni hátrány megállapításánál pedig figyelembe lehet venni a médiaszolgáltatókkal kötött sugárzási szerződésekben alkalmazott sugárzási jogdíjakat, és az audiovizuális jogdíjközlemények irányadó tarifáit.

9. A televízióműsorok alkotóinak díjazása

A hazai tételes jog, különösen a szerzői jogi szabályozásunk nem határolja el élesen egymástól, és nem is tisztázza a különbséget a filmalkotások szerzői és a televízióműsorok (az Szjt. fogalomhasználatában televízió-játékok) alkotói között.⁵⁷⁶ A televízióműsorok – az Mttv. fogalom- és szabályrendszerében műsorok⁵⁷⁷ – szerzői filmalkotónak minősülnek a szerzőket megillető jogokkal, ha alkotótevékenységük és a televízió-szervezettel fennálló jogviszonyuk megfelel az Szjt. filmalkotásokra és a megfilmesítési szerződésre vonatkozó előírásainak. Ezt támasztja alá az Szjt. már tárgyalt 64. § (1) bekezdésének fogalom-meghatározása, amely a

573 kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/mplc_dijszabas_2023.pdf

574 2023-ban nyilvános előadás 500 feletti nézőszáma esetén a fizetendő jogdíj összege alkalmanként 109 025 forint (plusz áfa), attól függetlenül, hogy a nyilvános előadás során belépődíjat szednek vagy sem.

575 Ezek hozzáférhetők a Magyar Közlöny mellékleteként megjelentetett Hivatalos Értesítőben, valamint a közös jogkezelő szervezetek internetes oldalain és az SZTNH közös jogkezelő szervezetekről vezetett nyilvántartásában.

576 Nincs segítségünkre ebben az uniós jog sem; a vonatkozó irányelvek nem a műsor, illetve a televízióműsor alkotói oldaláról, hanem a műsorsugárzó szervezet szemszögéből közelíti meg a tartalmi kérdéseket.

577 Mttv. 203. § 44. pontja.

filmalkotások körébe sorolja a televíziós filmet is. Nincs ugyanakkor konkrét szabály vagy egyértelmű jogértelmezés (joggyakorlat), amely tisztázná a televíziós film és a televízióműsor közötti fogalmi hasonlóságokat és különbségeket.

Esetenként nem egyértelmű a televízióműsorok szerzői körének és jogi státuszának meghatározása például a szerkesztő vagy egy műsorvázlat (szinopszis) készítője tekintetében. Ezzel szemben a hírolvasók, bemondók tevékenysége nem áll szerzői jogi védelem alatt, mert nem nyújtanak olyan teljesítményt, ami az ő vonatkozásukban a védelmet megalapozná.

A helyzetet bonyolítja, hogy a televízió-szervezetek által közzétett médiatartalmak egyaránt tartalmaznak szerzői jogi védelemmel rendelkező filmalkotásokat és más audiovizuális műveket, a rádió- és televízió-szervezetek szomszédos jogi védelme alatt álló műsorokat és jogi védelmet nem élvező műsorelemeket, jeleket, információkat. A médiaszolgáltatók által előállított, szerkesztett és közzétett tartalom több, egymáshoz kapcsolódó vagy egymásra épülő alkotó folyamat (és/vagy teljesítmény) okán is részesülhet szerzői (és/vagy szomszédos) jogi védelemben, így például egy színpadi előadás több sávon és többféle beállításban rögzített kép- és hanganyagának vágásával, szerkesztésével létrehozott filmalkotás szerzői jogi védelemben, az előadók, a filmelőállító, valamint a műsorszámot közvetítő televízió-szervezet teljesítménye szomszédos jogi védelemben részesül. Másként közelítve, „a médiaszolgáltatásban megjelenő tartalmak egy része nem minősül szerzői műnek, de majdnem minden esetben párhuzamosan kapcsolódnak hozzájuk szomszédos jogi oltalmak: a televízió-szervezetek műsoraikban audiovizuális jeleket közvetítenek, így az őket megillető védelem mellett valamely filmelőállító jogai is megjelennek.”⁵⁷⁸

A televíziós médiaszolgáltatásban tehát élesen el kell választani a televízió-szervezetek szomszédos jogi védelmétől a médiaszolgáltatásban bemutatott filmalkotások alkotóinak szerzői jogi védelmét és előállítóinak szomszédos jogi védelmét (ezekkel a 7.2. és a 8. fejezetekben foglalkoztunk bővebben), valamint a televízióműsorok készítőinek jogi státuszát.

9.1. A televízió-szervezetek jogai

Az Sztj. fogalom-meghatározásának hiányában a televízió-szervezetek körének tisztázásában is az Mttv. értelmező rendelkezései nyújtanak segítséget, mely szerint a lineáris és lehívható audiovizuális médiaszolgáltatást nyújtó médiaszolgáltatókat tekinthetjük televízió-szervezeteknek. A médiaszolgáltató definíciójának elemei ugyanakkor eltérnek a filmelőállító Sztj.-beli fogalmától: amíg a médiaszolgáltató esetében a médiatartalom megválasztásának és összeállításának felelőssége a döntő fogalmi elem,⁵⁷⁹ addig a filmelőállítónál a film megvalósításának kezdeményezése, megszervezése, valamint anyagi és egyéb feltételeiről való gondoskodás áll a fogalom-meghatározás középpontjában. A két jogosulti csoport között a közös pont, hogy bárki (természetes személy, jogi személy) lehet filmelőállító és televízió-szervezet, bár a valóságban csak tőkeerős, nagyobb létszámú vállalkozások rendelkeznek

578 Kiss Zoltán–SZIVI (2015): 32.

579 Mttv. 203. § 44. Médiaszolgáltató: az a természetes vagy jogi személy, aki vagy amely szerkesztői felelősséggel rendelkezik a médiaszolgáltatás tartalmának megválasztásáért, és meghatározza annak összeállítását. A szerkesztői felelősség a médiatartalom kiválasztása és összeállítása során megvalósuló tényleges ellenőrzésért való felelősséget jelenti, és nem eredményez szükségszerűen jogi felelősséget a médiaszolgáltatás tekintetében.

egy televíziós médiaszolgáltató alapításához és működtetéséhez szükséges személyi, anyagi és tárgyi feltételekkel.

A rádió- és televízió-szervezetek szomszédos jogi szabályozási környezete nem csak az engedélyezési jogok fajtái tekintetben, hanem gyakorlásuk módjában is különbözik a filmelőállítók jogaitól. Az egyik lényeges különbség az, hogy a filmelőállító rendszerint egy vagy néhány produkció (filmalkotás) létrehozására vállalkozik, és ezek köré szerveződik a gyártás az alkotókkal és más közreműködőkkel kötött megfilmesítési szerződések alapján. Az Sztj. külön is nevesíti és tárgyalja ezt a szerződéstípust, amelyben kiemelt helyet kaptak a jogát ruházási vélelem ellenére a filmszerzőknél maradó vagyoni jogok. A televízió-szervezeteknél ilyen szabályokat nem találunk, a szabályozás szintjén nem jelennek meg sem a műsorokat gyártó szerzők, sem a televízió-szervezetek műsorai. Az Sztj. ezekre úgy tekint mint a televízió-szervezetek saját műsorai, amelyek vagyoni jogaival a médiaszolgáltató kizárólagosan rendelkezik.

A másik fontos különbség a két jogosult csoport között az, hogy a filmelőállítók az engedélyezési jogok mellett közös jogkezelés alá tartozó jogokat is birtokolnak, míg a rádió- és televízió-szervezeteknek nincsenek kötelező (törvényileg előírt) vagy önkéntes közös jogkezelésbe vont vagyoni jogosultságai, minden engedélyezési jogukat egyedileg gyakorolják.

A Római Egyezmény 13. cikke tartalmazza a műsorsugárzó szervezeteket minimálisan megillető engedélyezési jogokat. A régi Sztj. 1994. évi VII. törvénnyel beiktatott módosítása már ennek megfelelően foglalja össze a rádió- és televízió-szervezetek egyedi engedélyezési jogait azzal a kiegészítéssel, hogy az itt felsorolt jogok nemcsak a saját műsort sugárzó, hanem az ilyen műsort vezeték útján a nyilvánossághoz átvivő szervezetekre (kábel társaságokra) is alkalmazandó. Ezt egészítette ki az Sztj. 2003. május 1-jétől hatályos jogharmonizációs módosítása, amely – megfelelően az INFOSOC-irányelv 3. cikkének – a nyilvánosság számára „lehívásra” való hozzáférhetővé tételt illetően a rádió- és a televízió-szervezetek számára is kizárólagos jogot adott.⁵⁸⁰

Mindezek alapján a televízió-szervezeteket műsoraik alábbi felhasználásai esetében illeti meg kizárólagos engedélyezési jog:

- sugárzás, illetve a nyilvánossághoz közvetítés [Sztj. 80. § (1) bekezdésének *a*) pontja];
- rögzítés [Sztj. 80. § (1) bekezdésének *b*) pontja];
- hozzájárulás nélkül történt rögzítés esetén a műsor rögzítés után történő többszörözése [Sztj. 80. § (1) bekezdésének *c*) pontja];
- engedélyhez nem kötött rögzítés engedélyhez kötött felhasználás céljából történő többszörözése [Sztj. 80. § (1) bekezdésének *c*) pontja];
- közvetítés olyan helyiségben, amely belépti díj ellenében hozzáférhető a közönség számára [Sztj. 80. § (2) bekezdése];⁵⁸¹
- vezeték útján történő nyilvánossághoz közvetítés [Sztj. 80. § (4) bekezdése];
- nyilvánosság számára lehívásra való hozzáférhetővé tétel [Sztj. 80. § (1) bekezdésének *d*) pontja]
- a fent említett felhasználások esetén a név feltüntetésének joga (Sztj. 81. §-a).⁵⁸²

580 Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény 71. §-a.

581 Az e szomszédos jogi jogcímen történő engedélyezés nem gyakori.

582 Ez a televízió-szervezetek egyetlen személyhez fűződő joga.

Az Szjt. megfogalmazása alapján nem egyértelmű, hogy a műsor egésze, annak valamely terjedelmű része vagy minden eleme védelem alatt áll-e. „Korábbi értelmezés szerint ez a szomszédos jogi védelem a műsorfolyamhoz, és ennek révén a műsorba foglalt műsorszámokhoz vagy azok részleteihez is kapcsolódik.”⁵⁸³ Az Szjt. 80. és 81. §-aiban a védelem tárgya kizárólag a műsor, a törvény alkalmazása nem szűkíthető le a műsor teljes terjedelemben történő felhasználására, vagyis a televízió-szervezetet nemcsak a teljes műsor átvétele esetén, hanem a műsorból bizonyos részeknek, elemeknek az átvétele tekintetében is megilleti a Szjt. 80. §-ának (1) bekezdésében biztosított szomszédos jogi védelem.⁵⁸⁴

Ezt az álláspontot osztotta a Testületnek a televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege tárgyában készült szakvéleménye, amelyben azt állapította meg, hogy sem a műsor címe, sem pedig az egyes műsorok egésze mint gyűjteményes mű nem tekinthető egyéni, eredeti alkotásnak, és ezért nem részesül szerzői jogi védelemben. Az eljáró tanács csupán a műsorok egyes konkrét elemeit találta szerzői jogi védelemre méltónak. Kitért a vélemény arra is, hogy „a szomszédos jogi védelem céljára és jellegére tekintettel az Szjt.-ben meghatározott jogok nemcsak a teljes műsorfolyamra, hanem az annak zárt egységként megnyilvánuló részeit jelentő egyes műsorszámokra tekintettel is megilleti a rádió-televízió szervezeteket.”⁵⁸⁵

A televízió-szervezetek szomszédos jogi teljesítménye azonban alapvetően a műsorba felvett filmek és más műsorelemek jellegének (műfajának stb.) és sorrendiségének eldöntésében, vagyis az adásszerkesztésben testesül meg.⁵⁸⁶ Ez alapján felmerül a kérdés, hogy egy bizonyos terjedelem alatti műsor-részletet (például egy műsorszám néhány perces részletét) megillet-e a védelem? A mai napig formálódó hazai és nemzetközi joggyakorlat igennel válaszolta meg ezt a kérdést, összhangban a védelem tárgyának a műsorjelekre történő kiterjesztésének kísérletével.⁵⁸⁷

Mivel az Szjt. 26. §-ának (1)–(5) bekezdésében és 28. §-ban foglalt meghatározásokat a műsor sugárzásának, illetve más nyilvánossághoz továbbközvetítésének fogalmára is megfelelően alkalmazni kell, a műsor vezetékes továbbközvetítése esetén – a szerzőknek fizetendő díj mellett – a televízió-szervezet engedélyét is be kell szerezni. A szerzőknek történő (utólagos) jogdíjfizetés nem jelenti azt, hogy az engedélykérés elmaradása következtében más jogok, így a televíziós szervezet szomszédos jogai nem sérülnek.⁵⁸⁸

A televíziós szervezetek engedélyezési jogai túlmutatnak az Szjt. 80–81. §-ában felsorolt jogokon. Ezt támasztja alá a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) égisze alatt folyó, a rádió-televíziós szervezetek (szomszédos jogi) védelméről szóló nemzetközi egyezmény immár több mint két évtizede folyó előkészítése, amelynek az elfogadását azonban továbbra is hátráltatja, hogy a tagországok képtelenek megállapodásra jutni a védelem tárgya (az egyezmény által biztosított jogok) terjedelméről. Az egyezmény egyik legfontosabb újdonsága a műsorsugárzó szervezetek számára biztosított kizárólagos jog lenne a műsort hordozó jelek továbbközvetítése tekintetében. A téma legutóbb a WIPO Szerzői és Szomszédos Jogi Állandó Bizottságának

583 Kiss Zoltán–SZIVI (2015): 33–34.

584 BH 2005.56.

585 SZJSZT-24/2008. Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege.

586 GYERTYÁNFY (2021): 443.

587 SÁR-NÁTHON (2002)

588 SZJSZT 20/2003. Kábeltelevíziós hálózat működtetésének szabályszerűsége.

2022. május 9–13-ai ülésén szerepelt, de a tagállamok megítélése szerint az egyezmény elfogadására hivatott diplomáciai konferencia összehívásához további egyeztetésekre van szükség.⁵⁸⁹

Sajátosan alakul a terjesztési jog gyakorlása a televízió-szervezetek esetében, hiszen a terjesztés (a műpéldány tulajdonjogának adásvétellel vagy más jogcímen történő átruházása, bérbeadása, importja, nyilvánosság számára haszonkölcsönbe adása) nem az elsődleges hasznosítási formája a televízióműsoroknak. Ettől függetlenül a jelentős és értékes archívummal rendelkező médiaszolgáltatók (elsősorban a közszolgálati média tartalmainak jogait birtokló MTVA) élnek ezzel a lehetőséggel és bevételi forrással, sőt, arra is lehetőség van, hogy műsoraikat – személyes érintettsége esetén – a megrendelő számára értékesítsék a közmédia árlistája alapján.⁵⁹⁰ Fontos szabály, hogy a médiatartalom kiadása (többszörözése és kereskedelmi forgalomban történő terjesztése) esetén az alkotók az ide kapcsolódó szabályok szerint kapják meg közvetlenül – vagy egyes jogosult csoportok, illetve terjesztési módok esetén közös jogkezelő szervezeteken keresztül – a felhasználásért járó jogdíjat.⁵⁹¹

A terjesztés engedélyezéséhez és az ezért járó díjazáshoz való jog elválhat egymástól: a filmelőállítók és hangfelvétel-előállítók a gyakorlatban rendszerint megszerzik az alkotások szerzőitől és szomszédos jogi jogosultjaitól a felvétel terjesztésének jogát is, azonban (a szerződésben esetleg rögzített részesedésen túl) az Sztj. közvetlenül a szerzők részére – közös jogkezelő szervezetükön keresztül – rendeli megfizetni a filmalkotások és hangfelvételek bérbeadása után járó jogdíjat.⁵⁹² A film- és hangfelvétel-előállítók engedélyezési joga még szerződés alapján sem terjedhet ki a filmbe vagy hangfelvételbe foglalt művek szerzőinek a mű egyes példányai nyilvánosság számára történő haszonkölcsönbe adásához kapcsolódó jogára, amelyet kizárólag közös jogkezelés úján érvényesíthetnek.⁵⁹³

Az átdolgozás és annak engedélyezése – a korábbi és a hatályos szerzői jogunkban egyaránt – a szerző elismert kizárólagos joga.⁵⁹⁴ A mű minden olyan megváltoztatásának engedélyezésére, amelynek eredményeként az eredeti műből másik egyéni-eredeti mű jön létre, és az ennek fejében járó díjazásra a szerzők mindig egyedileg jogosultak.⁵⁹⁵ A médiaszolgáltatásban tehát minden egyes átdolgozásra (például forgatókönyvből film készítése) egyedi szerződést kell kötni. Éppúgy a televízió-szervezet jogtulajdonát képező műsor más médiaszolgáltató általi átdolgozásához (remake) szükséges az „eredeti” televízió-szervezet engedélye.

A televízió-szervezet megillető engedélyezési jogok kapcsán is meg kell említeni a műben szereplő jellegzetes és eredeti alak (merchandising) kereskedelmi célú hasznosításra irányuló jogvédelmet.⁵⁹⁶ Ez a jog a szerzői művek (esetünkben leginkább rajzfilm) olyan elemét részesíti egy konkrét felhasználás erejéig szerzői jogi védelemben, amely önmagában nem feltétlenül élvezne szerzői jogi védelmet. A televízió-szervezetek, különösen az MTVA közszolgálati

589 Revised Draft (2022)

590 Ld.: MTVA 2022. január 1-től érvényes tartalomértékesítési árlistáját: mtva.hu/wp-content/uploads/sites/17/2017/12/2022_%C3%A9vi_MTVA_tartalom%C3%A1rlista_internetre.pdf

591 Kiss Zoltán–Szrv (2015): 146.

592 Sztj. 23.§ (6) bekezdése.

593 Sztj. 23.§ (3) bekezdése.

594 Régi Sztj. 13.§ (1) bekezdése, Sztj. 29. §-a.

595 Ha egy mű megváltoztatása olyan kismértékű, hogy nem éri el az átdolgozás szintjét, és ezen felhasználásra egyéb engedélyt (pl. többszörözésre) a jogosult nem adott, pusztán másolásról, plágiumról van szó.

596 Sztj. 16.§ (3) bekezdése.

médiaarchívuma, több olyan közismert alkotást őriznek, amelyek iránt nem csupán eredeti formájukban érdeklődik a közönség, de a piac is felismerte, hogy a bennük szereplő jellegzetes, eredeti alak reklám célú felhasználásával népszerűbbé tehetnek egyes termékeket. Meglehetősen gyakori a közszolgálati médiavagyonba tartozó mesefilmek, rajzfilmek figuráinak megjelenése a legkülönbélebb árucikkeken.⁵⁹⁷

A közszolgálati műsorokat gyártó és a közszolgálati médiavagyont kezelő MTVA abban a speciális helyzetben van, hogy – miután nem pusztán készen vásárolt művekből, illetve műsorszámokból állítja össze a médiaszolgáltatások műsorfolyamát, hanem belső és külső gyártásban, valamint koprodukción készült alkotások filmelőállítója, illetve a filmszerzők munkáltatója – többes jogosulti pozíciót tölt be az alábbiak szerint:

- önállóan vagy esetleges koprodukción partnerével együttesen gyakorolja a filmalkotások megfilmesítési szerződéssel vagy munkavállalótól átruházással megszerzett vagyoni jogait egyrészt eredeti szomszédos jogi jogosultként (mint film- vagy hangfelvétel-előállító), másrészt származékos szerzői jogosultként használja fel a filmalkotásokat, hangfelvételeket, illetve engedélyezi azok bármilyen módon történő felhasználását (tipikusan nyilvánossághoz közvetítés, adathordozón történő többszörözés és terjesztés, nyilvános előadás),
- egyéni-eredeti jelleggel nem bíró filmek előállítójaként mint szomszédos jogi jogosult, engedélyezheti az Szt. 80. §-ában meghatározott cselekmények felhasználását,
- rádió- és televízió-szervezetként mint szomszédos jogi jogosult, műsorának nyilvánosságához közvetítésére, rögzítésére, többszörözésére van engedélyezési joga, ami azonban nem mindig korlátlan. A szerzői jogi szempontból jogosulti pozícióban lévő rádió- és televízió-szervezet egyes műsorszámait felhasználását harmadik fél számára egyéb jogszabályi kereteket is figyelembe véve engedélyezheti vagy köteles engedélyezni.⁵⁹⁸

Jóllehet az Szt. hatálybalépése előtti időkben a filmszerzők és a televízióműsorok alkotói munkaviszony keretében dolgoztak, a (munkáltató) filmelőállító, illetve televízió-szervezet csak a megfilmesítéshez, illetve a televíziós felhasználáshoz szükséges vagyoni jogokat szerzte meg, ily módon a remake és a merchandising jogok nem szálltak át, a másodlagos felhasználásokra már akkor is külön szerződést kellett kötni. Ezt erősítette meg a jövőre nézve is irányadóan a Testület és a bíróság a híres VUK-ügyben, megállapítva, hogy a filmelőállító a megfilmesítési szerződéssel csak a film nyilvános előadásával közvetlenül összefüggő terjedelmű jogot szerzett (mozielőadás, televíziós sugárzás, video-forgalmazás). A bíróság azt is rögzítette, hogy a kereskedelmi hasznosítás is felhasználás, vagyoni jog, ha önálló nyereségforrást jelent.⁵⁹⁹ Összefoglalva, a megfilmesítési (gyártási) szerződés alapján a televízió-szervezet nem szerez jogot arra, hogy a filmben, televízióműsorban felhasznált önálló, jellegzetes és

597 Vuk, Vízipók, Süsü, Mirr-Murr és a többiek figurája pólókon, bögréken, táskákon látható – de a TV Maci képe – sőt, az eredetivel azonos betűtípussal szedett cím – is gyakran jelenik meg új könyvek borítóján.

598 Kiemelt sportesemények továbbközvetítésére csak a sport- és médiajogi szabályok, illetve a kapcsolódó háttérszerződések keretei között kerülhet sor; külföldi hírügynökségek anyagait tartalmazó műsorszámok vagy azok részletei e megállapodások kötelmi korlátaival adhatók csak tovább. A kiemelten nagy jelentőséggel bíró eseményekre (például Olimpia) vonatkozó kizárólagos közvetítési jogot korlátozza az Mttv. a nézők, hallgatók érdekében, lehetővé téve más médiumok számára is legalább a rövid híradást (Mttv. 16–19. §-ai).

599 BH1986. 363.

eredeti alakot nyereségforrásként hasznosítsa. Erre csak a szerzőkkel kötött külön megállapodás alapján van lehetőség. Általánosságban is kijelenthetjük, hogy minél népszerűbb és több műfajban felhasznált karakterról van szó, annál bonyolultabb lehet a tervezett felhasználás jogosítása, és nehezebb az engedélyezésre jogosult szerzők megtalálása.⁶⁰⁰

9.2. A televízióműsorok alkotóinak vagyoni jogai

Mivel a televíziós filmalkotást az Szjt. a filmalkotások körébe sorolja, kiindulópontnak tekinthetjük, hogy a televíziós filmalkotás szerzői itt is a (televíziós) film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a rendező és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. A probléma ott jelentkezik, hogy a televíziós filmnek nincs törvényi definíciója,⁶⁰¹ ezért csak következtetni tudunk a jogalkotói szándékra: a televíziós film megfeleltethető a klasszikus filmes műfajok körébe tartozó alkotásoknak (játékfilm, reklámfilm, dokumentumfilm, animációs film, ismeretterjesztő film) azzal a különbséggel, hogy a televíziós film nem filmszínházi, hanem elsőként televíziós bemutatás céljára készül.

Felvetődik a kérdés, hogy a (televíziós) filmek alkotóinak jogi státusza vizsgálható-e médiaszolgáltatás fajtái alapján? Az Mttv. több szempont szerint is megkülönbözteti a médiaszolgáltatási típusokat, amelyek közül számunkra a közszolgálati, a közösségi és a kereskedelmi médiaszolgáltatás lehet irányadó. Tekintettel arra, hogy a három televíziós típus műsorai hasonló elemekből építkeznek, ezért nem lehet különbséget tenni az alkotók és az általuk létrehozott művek jogi státusza között. Egy további elhatárolási szempont lehet a televíziós műsorkészítésben kialakult műsортípusok szerinti megkülönböztetés:

- információs műsorok (hírműsorok stb.),
- filmműsorok (saját készítésűek és vásárolt drámai művek)
- kulturális és oktatóműsorok (zenei műsorok, színházi közvetítések, kulturális magazink stb.)
- ismeretterjesztő műsorok,
- program- és kulturális ajánlóműsorok,
- gyermekműsorok,
- sportműsorok (sporthíradók, összefoglalók és helyszíni közvetítések),
- szórakoztató műsorok (show-műsorok, vetélkedők, szórakoztató magazinok),
- promóciós műsorok (saját műsorokat hirdető, beharangozó blokkok műsorajánló, műsorelőzetes, továbbá időjárás-jelentés, szerencsejáték-sorsolás, politikai hirdetés, déli harangszó, műsorzárás, társadalmi célú hirdetés, közérdekű közlemény),
- kereskedelmi műsorok (reklám, támogatás, televíziós vásárlás, termékmegjelenítés),
- vallási műsorok,

600 LEGEZA (2017): 128.

601 A szakmai közegben egyedül a televíziós filmsorozatnak létezik elfogadott meghatározása; eszerint televíziós sorozatnak vagy tévésorozatnak nevezzük a rendszerint egy vagy több főhős élete köré szerveződött eseménysorozatot képernyőn elbeszélő többrészes alkotást, amely nagy nézettséget vonz, ezért az alkotók/műsorszerzők rendszerint ismétlik, újra feldolgozzák, tovább írják vagy utánozzák.

- kisebbségi és határon túli műsorok,
- esélyegyenlőségi műsorok,
- regionális műsorok (regionális és körzeti híradók).⁶⁰²

A felsorolt műsортípusok esetében sokszor nem egyértelmű a műfaji besorolásuk, mert két eltérő típus határmezsgyéjén vannak, ugyanakkor az is látható, hogy a műsorok adott tartalmi és formai sajátosságai alapján sem határozhatók meg ezeknek a médiatartalmaknak a szerzői jogi hovatartozása, besorolása. Az viszont biztonsággal kijelenthető, hogy a fenti műsортípusok mindegyike önmagában is szerzői jogi védelem alatt állhat, egyedül a promóciós műsorok némelyike esetében vetődhet fel ennek hiánya, amely mindig egyedileg, a konkrét eset vizsgálatával ítéltető meg.

A televíziós műsортípusok fenti részletezése jó támpontul szolgál az alkotói jogok körének és terjedelmének elhatárolásához:

- vásárolt műsorok (nagyobb részt külső gyártásban készült vagy filmelőállítótól illetve forgalmazótól beszerzett filmalkotások, televíziós filmsorozatok): Készen vásárolt vagy megrendelésre készült alkotások esetén a gyártó, illetve a filmelőállító szavatolja, hogy a felhasználáshoz (nyilvánossághoz közvetítéshez stb.) szükséges terjedelmű jogokat a filmszerzőktől megszerezte. A külső gyártású művek pedig tipikusan olyan – szerzői jogi elemekkel vegyes – vállalkozási szerződések alapján jönnek létre, amelyekben a gyártó szavatolja, hogy a felhasznált művek szerzőitől, illetve teljesítmények szomszédos jogi jogosultjaitól megfelelő terjedelmű felhasználási jogot szerez. A gyártó mindig az a személy, aki a produkció gyártását a filmelőállító megrendelésére (kezdemenyezésére) és finanszírozása mellett ténylegesen elvégzi, de a vagyoni jogok e jogviszony alapján a filmelőállítóhoz kerülnek át.⁶⁰³ Készen vásárolt filmalkotások esetén a filmszerzők jogdíját a forgalmazó/filmelőállító rendezi.
- saját készítésű műsorok: A belső gyártásban újonnan létrejövő saját gyártású műsorszámok döntően szolgálati művekből álló többszerzős, vagyis több filmszerző (rendező, operatőr, dramaturg stb.) együttes munkája eredményeként létrejövő művek, amikor a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó rendelkezésekre is figyelemmel kell lenni a felhasználás során. Ha az alkotók munkavállalók, és munkaköri kötelezettségüknek eleget téve működnek közre a televíziós film elkészítésében, akkor az Sztj. 30. §-a (filmalkotás esetén a velük kötött megfilmesítési szerződés) alapján a vagyoni jogok átszállnak a munkáltató televízió-szervezetre, és engedélyük megadottnak tekinthető. Az Sztj. hatályba lépése óta televízió-szervezet kizárólag abban az esetben szerez jogot egy belső gyártásban és koprodukcióban készült-készülő alkotáson, ha arra vonatkozóan külön megfilmesítési szerződést köt(ött) a filmszerzőkkel (forgatókönyvíró, rendező, operatőr stb.).⁶⁰⁴ Nem alkalmazható tehát az a rendelkezés, miszerint a filmalkotás

602 Kocsis

603 A gyártó nem tévesztendő össze a régi Sztj. „filmgyár” kifejezésével, amely többnyire az (új) Sztj.-ben a filmelőállító fogalomnak feleltethető meg.

604 Az Sztj. hatálybalépése előtt a munkáltató televízió-szervezet egyrészt a munkaszerződésbeli kikötések, másrészt a régi Sztj. alapján szerezte meg a televíziós filmek felhasználási jogát.

felhasználásának joga annak elkészültével, illetve átadásával törvény erejénél fogva a televízió-szervezetre száll át.⁶⁰⁵

A televízió-szervezetek, különösen a közszolgálati média belső gyártásában készülő művek tehát tipikusan munkaviszonyban alkotott művek, aminek elsősorban a közvetítések (és ismétlések) jogszerűsége és jogdíj-vonzata szempontjából van jelentősége.⁶⁰⁶ Felhasználóként a médiaszolgáltató a munkaköri kötelezettség vagy egyéb szolgálati jogviszony keretében létrehozott művek (műsorok) közvetítésére szerez engedélyt, illetve reklám céljára készült alkotások közvetítésére megrendelést. A munkavállaló a televízió-szervezettel kötött szerződésében szavatolja, hogy a televízió-szervezet jogosult a kívánt terjedelmű felhasználásra, illetve annak engedélyezésére.⁶⁰⁷

Munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban az eredeti szerző munkavállaló⁶⁰⁸ által alkotott mű (szolgálati mű) átadásával az ahhoz kapcsolódó vagyoni jogok teljességét a munkáltató szerzi meg, amennyiben a mű megalkotása a szerző munkaviszonyból származó kötelezettsége – ez a törvényi (ex lege) jogátruházás egyik, fent már említett esete. A gyakorlatban kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy kizárólag a munkaköri kötelezettségként alkotott mű vagyoni jogainak az átruházása történik meg az átadással: amennyiben a filmszerző munkavállaló ezen kívül hoz létre egyéni-eredeti alkotást, és azt a munkáltató fel kívánja használni, erre vonatkozóan a feleknek külön megállapodást kell kötniük.⁶⁰⁹

Mivel az új Sztj. hatályba lépését követően a filmalkotásra nem alkalmazhatók a szolgálati művekre vonatkozó szabályok, ezért a munkaviszonyban létrehozott filmalkotásokra megfilmesítési szerződést kell kötni. A gyakorlatban a felek – praktikus megoldásként – a munkaszerződésbe belefoglalják a jövőben megalkotandó művekre vonatkozó – természetesen az Sztj. szabályainak megfelelő tartalmú és korlátjait figyelembe vevő – megfilmesítési részt.⁶¹⁰

Iránymutató szakvéleményben tárta fel a Testület, hogy milyen feltételek mellett lehet az 1999. szeptember 1-jét megelőzően munkaviszony keretében, de a munkaköri kötelezettség pontos, írásbeli meghatározása nélkül alkotott műveket szolgálati műnek tekinteni. Az eljáró tanács megállapította, hogy az 1970. január 1. előtt létrejött, munkaköri kötelezettség teljesítéseként alkotott filmművekre – szerződés eltérő rendelkezése hiányában – analógia útján alkalmazhatók az 1969. évi Sztj. hivatkozott rendelkezései, így az ilyen filmalkotás szolgálati műnek minősíthető, jogosultja pedig a munkáltató. Ebből következően, a munkáltató megszerezte a mű felhasználási jogát, beleértve a filmalkotás sugárzása harmadik – belföldi vagy

605 Kiss Zoltán–SZIVY (2015): 136.

606 A munkaviszonyban alkotott művekről ld.: az Sztj. 30. §-át.

607 A jogszavatossági kikötés nem pusztán a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozik: a jogtulajdonos rendszerint azt is garantálja, hogy a médiában felhasználni engedett tartalom nem sért személyiségi jogi, médiajogi (kiskorúak védelme, reklámtiltalmak stb.), és egyéb jogszabályi előírásokat sem.

608 Munkavállaló, vagy közszolgálati, közalkalmazotti jogviszonyban, szolgálati viszonyban foglalkoztatott személy, illetve munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tag.

609 Kiss Zoltán–SZIVY (2015): 95.

610 Az 1969. évi (rég) Sztj. még nem zárta ki a munkaviszonyból (vagy más hasonló jogviszonyból) folyó köteletség teljesítéseként megalkotott művek szabályainak a filmalkotásokra alkalmazhatóságát. Azaz, ha a szerző e dátumot megelőzően átadta a munkaköri (vagy munkaviszonyból eredő egyéb) kötelezettségeként létrehozott filmalkotást a munkáltatónak, a vagyoni jogok ezzel a törvény alapján a munkáltatóra szálltak át, így az (új) Sztj. hatályba lépését követő új felhasználás esetén a szolgálati műnek minősülő filmalkotás felhasználását a munkáltató engedélyezheti.

külföldi – személy részére történő engedélyezésének jogát is. A szerzői jog egészét azonban a munkáltató nem ruházhatta magára a munkaszerződés alapján.⁶¹¹

A közszolgálati médiaszolgáltatás felhasználási szerződéseit elemezve nem lehet megkerülni a megfilmesítési szerződések kérdését: miután a hatályos Sztj. – a régi szerzői jogi törvény-nyel ellentétben – kimondja, hogy a filmalkotásokra nem alkalmazhatók a munkaviszonyból folyó köteleesség teljesítéseként megalkotott művekre vonatkozó általános szabályok,⁶¹² a médiaszolgáltatónak a belső gyártású filmalkotásokban közreműködő, szerzőnek minősülő munkavállalóival vagy külön megfilmesítési szerződést kell kötnie, vagy a munkaszerződés részévé kell tennie az erre vonatkozó megállapodást.

Végül, a közszolgálati médiaszolgáltatással kapcsolatban ki kell térni az MTVA Archivuma felhasználásának (például készülő műsorszámhoz más műsor részletének felhasználása, ismételt közvetítés, DVD-kiadás) esetén követendő eljárásrendre. A problémát az okozza, hogy az Archivum összetétele szerzői jogi értelemben rendkívül vegyes, pontosabban egyes archív műsorok szerzői és szomszédos jogi jogosult feltárásának (copyright-kutatás) eredményeként egy műsor tekintetében előfordulhatnak munkaviszonyban közreműködő szerzők, közös jogkezelő szervezet által jogosított és díjazott alkotók, végül olyan nagyjogos szerzők, akiktől az MTVA-nak egyedileg kell engedélyt beszerezni. A helyzetet tovább bonyolíthatja az is, hogy egyes időszakok munkaszerződesei és megbízási szerződesei nem, vagy csak hiányosan és hézagosan lelhetők fel. Ez sok esetben oda vezet, hogy a leggondosabb szerződszerzőkutatás és elemzés ismeretében is bemutatásra kerülhetnek olyan művek, amelyeknél utóbb, egy-egy jogutód jelentkezésekor okoz problémát az engedélykérés elmaradása.⁶¹³

9.3. A televízióműsorok alkotói díjazásának joggyakorlata

A televíziós műsортípusok alkotói jogok szerinti – előző pontban részletezett – felosztása meglehetősen szűk keretek közé szorítja a televízióműsorok alkotóinak a műsorok további, másodlagos felhasználása esetén szóba jöhető vagyoni jogait és díjigényeit. A készen vásárolt vagy megrendelésre készült alkotások esetén a gyártó, illetve a filmelőállító (gyártó) eleve megszerzi a filmszerzőktől a mű televíziós felhasználásához szükséges engedélyezési jogokat, vagyis ebben az esetben itt is irányadóak a filmalkotók díjazásának jogi szabályozásáról a 8.4.3. fejezetben leírtak. A saját gyártású műsorszámok pedig döntően munkaviszonyban alkotott szolgálati művek, amelyeknél – eltérő megállapodás hiányában – a mű átadásával a vagyoni jogokat a munkáltató szerzi meg.⁶¹⁴

Az Sztj. 20. § (1) bekezdése és 28. § (2) bekezdése alapján a magáncélú másolásra, illetve az egyidejű változatlan és csonkítatlan továbbközvetítésre tekintettel a szerzőket és a szomszédos jogi jogosultakat – ideértve a filmalkotások mozgóképi alkotóit, a filmírókat és a filmelőállítókat is – díjazás illeti meg. Ebből az is következik, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatók műsorában sugárzott művek jogosultjait is megilletik ezek a díjazások.⁶¹⁵ A közszolgálati

611 SZJSZT-9/2004. A mű szolgálati jellegének; a szerző és előadóművész személyhez fűződő jogai megsértésének megállapítása.

612 Sztj. 65. § (5) bekezdése.

613 Kiss Zoltán–SziVI (2015): 176.

614 Sztj. 30. § (1) bekezdése.

615 Kiss Zoltán–SziVI (2015): 135.

műsorok egyidejű, változatlan továbbközvetítéséért fizetendő szerző jogdíj tárgyában született testületi szakvélemény arra az álláspontra helyezkedett, hogy a must carry műsorelosztás körében törvényi engedélyről van szó, mely esetben a szerzőknek és más jogosultaknak méltányos díjazás jár. A méltányos díjazás elve az adott felhasználás összes – esetleg az idők folyamán változó – körülményeinek és valamennyi érintett fél érdekeinek, így a díjfizetésre kötelezettjeinek is, a megfelelő, méltányos figyelembevételét kívánja meg. Az ügyben eljáró tanács szerint annak megállapítása, hogy az adott esetben pontosan milyen összegű lehetne a méltányos díj, nem tartozik a Testületre, és nincs is abban a helyzetben, hogy e tekintetben állást foglaljon.⁶¹⁶ A must carry jogdíj tekintetében az MTVA minden évben szerződést köt az ARTISJUS-szal, az MTVA által fizetendő (minden jogosulti körre kiterjedő) összeget az NMHH egységes költségvetéséről szóló törvény rögzíti.⁶¹⁷

Az Sztj. hatálybalépése előtt készült filmek sugárzási célú, engedély nélküli felhasználása tárgyában készült testületi szakvélemény rámutatott arra, hogy az érintett filmek szerzőinek a filmek gyártóival kötött szerződésai az új Sztj. hatálybalépése előtt jöttek létre. A régi Sztj. 41. §-ának (3) bekezdése szerint „a filmre vonatkozó szerzői vagyoni jogokat a szerzőkkel kötött szerződések alapján jogutódként a filmgyár szerzi meg és harmadik személyekkel szemben kizárólag a filmgyár gyakorolja”. A filmekre vonatkozó felhasználási szerződések megkötésére tehát a filmszerzők jogutódként a film előállítója, illetőleg az általa a film forgalmazására jogosított személy jogosult. A film bármilyen felhasználására 1999. szeptember 1. után kötött szerződésekre nézve a Sztj. előírásai az irányadóak. Az Sztj. 66. §-ának (3) bekezdése értelmében a szerzőt a jogosított felhasználások tekintetében mindenfajta felhasználási módra nézve külön díjazás illeti meg. A díj megfizetésére a film előállítója köteles. Az Sztj. 16. §-ának (4) bekezdése szerint – eltérő megállapodás hiányában – a díjazásnak a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. Mindezekből következően a szerzők, illetőleg a szerzői jogosultak elhatározása alapján eljáró FilmJUS a Filmmúzeum Rt. által a MOKÉP Rt., illetőleg az MTV vállalatokkal kötött szerződésekben adott sugárzási engedély fejében járó jogdíjat a jogosítóknak járó díj megfelelő arányában, elsősorban a filmelőállítótól, illetőleg a jogosított forgalmazótól követelheti.⁶¹⁸

Az előadóművészek közreműködésével készült televízió-műsorok ismételt sugárzásának díjazásával kapcsolatban a Testület szintén útmutató álláspontja szerint a sugárzás vagy nyilvánossághoz történő átvitel céljából rögzített előadások esetében – ideértve a filmalkotásoknak tekinthető ilyen rögzítéseket is – teljes egészében, minden korlátozás nélkül fennáll az Sztj. 74. §-ának (2) bekezdése szerinti díjigény, és nem vonatkozik rá a 73. § (3) bekezdésének első mondata szerinti jogátszállási vélelem. A díjigény akkor is fennmarad, ha az előadóművész hozzájárul előadásának filmalkotásban való rögzítéséhez, és nem köti ki külön, hogy ez a jogdíjigény a rögzítéshez való hozzájárulással nem száll át a rögzítést végzőre vagy másra.⁶¹⁹

Filmalkotás engedély nélküli televíziós felhasználása, és az indokoltnak tekinthető felhasználási díj megállapítása tárgyában született átfogó testületi szakvélemény előzménye az

616 SZJSZT-39/2003. A közszolgálati műsorszórók programjainak a kötelező („must carry”) vezetékes elosztása fejében járó és az ORTT Műsorszolgáltatási Alapja által fizetendő díj

617 Legutóbb a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2023. évi egységes költségvetéséről szóló 2022. évi LXXXI. törvény 4. számú mellékletében (Az Alap 2023. évi költségvetésének kiadási előirányzatai) 266,1 millió forint.

618 SZJSZT-36/2001/1-2. Televíziós csatorna archívumának felhasználása.

619 SZJSZT-27/2006. Az Sztj. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése.

volt, hogy a felperes saját ötlete és finanszírozása alapján, saját rendezésében 1999-ben készült riportfilmet egy helyi televízió 2013-ban a felperes szerzői jogait megsértve, engedély nélkül használt fel. A felperes műve engedély nélküli felhasználásának megállapítása mellett kártérítésként 500 000 forint elmaradt haszon, valamint 1 500 000 forint összegű nem vagyoni kártérítés megfizetését kérte a törvényszéktől. Az ügyben eljáró tanács rámutatott, hogy a felperes

- filmelőállítóként jogosult közvetlenül, egyedi felhasználási szerződésben engedélyt adni a filmalkotás nyilvánosságához közvetítésére,
- az alperesnek közvetlenül a riportfilm előállítójától kellett volna engedélyt kérnie és számára jogdíjat fizetnie, amelynek elmaradásával a kiesett jogdíjbevétele a felperest filmelőállítóként illeti meg,
- rendezőként jogosult a filmszerzőket képviselő közös jogkezelő szervezet által – a már
- nyilvánosságra hozott, magyarországi előállítású filmalkotások felhasználása után – beszedett jogdíjakra.⁶²⁰

A szakvélemény – visszautalva a konkrét ügyben is relevánsnak tekinthető SZJSZT-24/2010. számú szakvéleményre – leszögezte, hogy

„a díjazás szabad meghatározása következtében, ha a jogosult meghatározott összeget kér az engedély fejében, a felhasználó döntésén múlik, hogy ennek megfizetését vagy vállalja, vagy nem. Ezért az eljáró tanács nem tud az összecszerűség kérdésében állást foglalni, véleményében kizárólag a felek által felvetett, a díjazás mértékét befolyásoló szempontok megalapozottságát vizsgálja.”

Mindezekre tekintettel az eljáró tanács elsődlegesen a filmalkotások nyilvánosságához közvetítésére (sugárzására) vonatkozó engedély – jelen esetben elmaradt – díja meghatározásánál irányadó, a díj kiszámításához külön-külön vizsgálandó aspektusokat mutatta be igen részletesen. Ezek a következők:

- a felhasználás módja,⁶²¹
- a felhasználás területe és a médiaszolgáltatással elért nézők száma.⁶²² A nézők számának változásával a jogdíj nem egyenesen arányos, mert például az országos televízió-csa-

620 A filmszerzőket megillető jogdíj vizsgálatára, a filmelőállító számára fizetendő jogdíj mértékének meghatározásához – és a jogdíjak változásához – támpontot ad a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesületének a filmalkotások sugárzással, vezeték útján vagy más hasonló eszközzel vagy módon történő nyilvánosságához közvetítése után fizetendő jogdíjakról és e felhasználások egyéb feltételeiről szóló jogdíjközleménye illetve az évente felülvizsgált és közzétett díjszabásokban meghatározott jogdíjösszegek évenkénti esetleges változása.

621 A nyilvánosságához közvetítésen belül is differenciálni kell, hogy milyen módon (földi vagy műholdas sugárzással, vezeték útján, kódoltan vagy kódolatlanul) és különösen, hogy lineárisan (műsorrend szerint, egy időben) vagy lekérhető módon (nem lineáris, ún. lekérhető – on demand – nyilvánosságához közvetítéssel) történ-e a felhasználás.

622 Televíziós médiaszolgáltatás esetén a felhasználás területe a szolgáltatott műsor vételkörzetét jelenti, azon belül pedig nem a vételkörzet tényleges mérete, hanem a közvetített tartalomhoz hozzáférő nézők száma releváns a jogdíj meghatározása szempontjából.

- tornán történt közvetítés jogdíja nem osztható el arányosan, a helyi televízió nézőinek számára vetítve, ugyanis ez a számítási mód kisebb vételkörzetű médiumok esetén irracionálisan alacsony, a filmszerzőknek (külön) fizetendő jogdíj alatti összeget eredményezne,
- a közvetítések száma és a jogbirtoklási idő;
 - kizárólagosság;
 - a médiaszolgáltatás kereskedelmi vagy közösségi jellege;⁶²³
 - a felhasználással kapcsolatban elért bevétel.⁶²⁴ A számítás menete: a médiaszolgáltató éves bevételeit a teljes éves műsoridő tartamához viszonyítva ki lehet számítani az egy percre jutó átlagos bevételt, és ez alapján annak 10 százalékában meghatározni az egy műsorpercre eső átlagos jogdíjat, majd ezt értelemszerűen felszorozni a műsorszám perchosszával;⁶²⁵
 - a filmszerzőknek fizetendő díj mértéke;⁶²⁶
 - a filmalkotás költségvetése;
 - a film készítésének időpontja;⁶²⁷
 - a film tartalma és népszerűsége;⁶²⁸
 - a film hozzáférhetősége más forrásból;⁶²⁹
 - összehasonlító adatok.⁶³⁰

Felperes a per irataihoz csatolta az 1999-ben kötött felhasználási szerződést, amelyben 4 600 forint/perc jogdíj ellenében engedélyezte a filmalkotás egy éves jogbirtoklási időn belül történő, kétszeri sugárzását. Alperes „ellenbizonyítékként” csatolt két felhasználási szerződést, amelyben 11, illetve 12 filmalkotás felhasználására ad engedélyt 55 880, illetve 63 500 forint jogdíj ellenében. Az eljáró tanács megtekintette az MTVA 2013. évi tartalomértékesítési árjegyzékét: teljes terjedelmű filmek és műsorok televíziós sugárzási célra történő megvásárlásának ára 1997. január 1. előtt készült filmeknél nettó 4 000 Ft/megkezdett perc, míg 1996. december 31. után készült filmeknél nettó 3 000 Ft/megkezdett perc. Ezek alapján, ha alperes 2013-ban az MTVA archívumából vásárolt volna egy 62 perces, 1999-ben készült filmet,

623 A médiaszolgáltatás másfajta tipizálása az országos, körzeti, helyi és kisközösségi médiaszolgáltatás megkülönböztetése, amely azonban a tartalomhoz hozzáférő nézők meghatározása szempontjából bír csak jelentőséggel, külön nem értékelhető a jogdíj meghatározásakor.

624 A felhasználáshoz kapcsolódó bevétel egy médiaszolgáltató esetén nem csupán a kifejezetten a mű közvetítéséért kapott díjat (előfizetői díj vagy a műsorterjesztőktől a műsor továbbításáért esetlegesen kapott „műsordíj”), hanem a médiaszolgáltatás érdekében vagy azzal összefüggésben bevételezett valamennyi támogatást, fenntartói hozzájárulást, reklám- és szponzorációs bevételt stb. is jelenti.

625 Az ún. 10 százalékos elv szerint a felhasználók a mű hasznosítása révén szerzett összes bevétel kb. 1/10 részéről kötelesek lemondani a szerzők és egyéb jogosultak javára.

626 A filmelőállító és a televíziós médiaszolgáltató közti szerződésben a díjat úgy kell kalkulálni, hogy ha a médiaszolgáltató nem vállalja át annak megfizetését, akkor azt a FilmJUS felé az előállítónak kell megfizetnie.

627 A költségek megtérülése miatt ez a díjat csökkentő, a már archív értéket képviselő alkotásoknál esetenként a díjat növelő jellemző lehet.

628 A nagyközönség előtt már ismert filmalkotások népszerűsége, a film témája vagy szereplője iránti nagyobb érdeklődés, tárgyának esetleges aktualitása egyértelműen a díjat növelő tényező.

629 Például a DVD-n már kiadott, vagy lekérhető médiaszolgáltatáson keresztül elérhető filmalkotás egy televíziós csatornán jelentősen kisebb nézettségre számíthat, mint a más forrásból nem hozzáférhető tartalom.

630 Díjat csökkentő tényező lehet az alperes vételkörzetében elérhető nézők száma, azonban díjnövelő tényező a film első nyilvánosságra hozatala és az engedély nélkül történt bemutatása között eltelt idő. Figyelembe kell venni továbbá a filmszerzőket a jogsértés időpontjában (évében) megillető díj mértékét is.

akkor minimum 74 400 (62x3000x0,4) forintot fizetett volna érte úgy, hogy a filmszerzőket megillető jogdíjak megfizetését át kellett volna vállalnia.

„Az eljáró tanács ismeretei szerint a magyarországi gyakorlat az, hogy a helyi és a regionális televíziók percenként 100–1000 forintos jogdíjat fizetnek a hasonló filmalkotások felhasználása ellenében. A leírtakat összegezve: az adott helyzetben a felperesi 500 000 forintos jogdíjigény túlzottnak tűnik.”

Végezetül a szakvélemény kiemelte, hogy a jogdíj jellege, meghatározásának rendkívüli összetettsége miatt célszerű nem az egy adott időpontban meghatározott jogdíjhoz viszonyítani egy másik időpontban irányadó jogdíjat. Konkrétabban, a bíróságnak indokolt a fentebb ismertetett szempontokat mindkét időpontban önállóan vizsgálni, és ez alapján külön-külön meghatározni a díjmértéket.⁶³¹

Összefoglalva mindezt, a televízióműsorok, illetve az audiovizuális médiaszolgáltatásban bemutatásra kerülő filmek alkotói díjazásának utólagos megállapítása nagyon összetett és több, a díjazás mértékének megállapítását befolyásoló tényező vizsgálatát igénylő feladat. Az objektív, fentebb részletezett szempontok mellett a jogalkalmazó szervek nagyban támaszkodhatnak a felek korábbi vagy kapcsolódó megfilmesítési és sugárzási szerződéseire, továbbá a médiaszolgáltatók tartalomértékesítési árjegyzékeire, valamint a FilmJUS éves díjszabásaira és egyéb szabályzataira.

Figyelemmel azonban arra, hogy a televízióműsorok alkotói általában teljes körű jogátzással járó munkaviszony vagy a filmelőállítóval kötött egyösszegű megfilmesítési szerződésben foglalt jogviszony keretei között végzik alkotó tevékenységüket, az alkotó(k) és a televízió-szervezetek között viszonylag ritkán merül fel jogvita az alkotói díjazással összefüggésben. Ilyen típusú viták/perек legfeljebb a filmelőállító, illetve az egyidejűleg szerzői és előállítói státusszal rendelkező jogosult, és a televízió-szervezet között fordulnak elő, megismételve a díjazás szabad meghatározásából következő alapvetésünket, miszerint, ha a jogosult (szerző, filmelőállító) meghatározott összeget kér az engedély fejében, a felhasználó (televízió-szervezet) döntésén múlik, hogy ennek megfizetését vagy vállalja, vagy nem.

631 SZJSZT-24/2015. Filmalkotás felhasználási jogdíja.

Összegzés

E tanulmánykötet bevezető gondolataként idéztük fel a szerzői jog egyik fő feladatát, az alkotóknak műveik tulajdonjogának átruházásért és/vagy felhasználásának engedélyezéséért járó (arányos és megfelelő) díjazás elismerését és garantálását. Nem szorult különösebb bizonyításra, hogy a vételárban és a jogdíjakban megtestesülő anyagi elismerés ellentételezi az alkotói ráfordításokat, konkrétan az alkotónak a mű létrehozására fordított idejét, energiáját, költségét, emellett tartalmazza ennek tisztességes hasznát is. A haszon az a többlethozam, amely újabb és újabb művek létrehozására ösztönzi az alkotó embert.

A vizuális és az audiovizuális szerzők – sok esetben eltérő felhasználási módokból származó – díjazási típusainak, és az azokra vonatkozó szabályozás részletes bemutatása rávilágított arra, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás nem tud lépést tartani a globális és digitális tartalom-felhasználások generálta változásokkal, az igazságos szerzői jogi rendszer előmozdításának folyamatosan hangoztatott ígéretével és ábrándjával. Miközben a közelmúltban elfogadott és bevezetett új szabályok, leginkább a CDSM irányelv deklarált célkitűzése volt, hogy megerősítse a szerzők és a jogosultak helyzetét,⁶³² a digitális egységes piacon ezek a jól hangzó kinyilatkoztatások kevésbé kivitelezhetőek, és a jogszabályi változások sokkal inkább a tartalmak online hozzáférését és felhasználását könnyítik meg, nem pedig a művészek helyzetének, anyagi biztonságának erősítését.

Mindazonáltal, jelen kötet az üzleti titok határát nem súrolva mutatja be a szerzői díj megállapításának és mértékének – a felhasználás jellegétől függően – eltérő változatait a tárgyalkotó és mozgóképi alkotások vonatkozásában. Fontos következtetése és tanulsága a kutatásnak egyfelől az, hogy szinte minden vizsgált műtípus hasznosításának egyedi törvényszerűségei és sajátosságai vannak, amelyek különbségekhez vezetnek a díjazások megállapításának módjára és összecszerűségére. Bizonyítást nyert, hogy a vitás esetekben csak a jogalap elismerésében nyújt segítséget az arányos és méltányos díjazás kőbe vésett szabálya. Másfelől a szerződéses viszonyokat nagyban behatárolja az alkotók művészeti piacon elfoglalt helye, a megrendelőkkkel (vevőkkel) szembeni tárgyalási pozíciója, amelyeket nem igazán lehet jogi eszközökkel befolyásolni.

További fontos következtetés az is, hogy a filmalkotások és televízióműsorok alkotóinak díjazása nem választható el a filmszerzők, a filmelőállítók és a televízió-szervezetek sajátos jogviszonyától, a médiatörvény és a filmtörvény irányadó rendelkezéseitől, valamint a közös jogkezelés szerepétől az audiovizuális művek felhasználásában. Figyelemmel a filmelőállítók jogszerzését megalapozó törvényi vélelemre, és a televízió-szervezetek – döntően munkaviszonyban alkotott – saját gyártású műsorszámainak szolgálati mű jellegére, az audiovizuális alkotók díjazásának megállapításánál különösen felértékelődnek a felek között létrejött megfilmesítési szerződések.

A vizuális (tárgyalkotó) alkotások hasznosítása nem munkaviszony és nem megfilmesítési szerződések keretében történik, hanem adásvételi vagy bizományosi szerződéssel válik a

632 20. cikk (1) A tagállamok biztosítják, hogy az e cikkben foglalthoz hasonló mechanizmusról rendelkező, alkalmazandó kollektív szerződés hiányában a szerzők és az előadóművészek vagy képviselőik jogosultak legyenek további megfelelő és méltányos díjazást követelni attól a féltől, akivel a jogok gyakorlásáról szerződést kötöttek, illetve azok jogutódjaitól, amennyiben az eredetileg kialakított díjazás aránytalanul alacsonynak bizonyul a művek vagy előadások felhasználásából származó valamennyi későbbi bevételhez képest.

vevő a műtárgy tulajdonosává. Jóllehet, a vizuális művészek legfontosabb jövedelemforrása az alkotásaik értékesítéséből származó bevétel, a műpéldány tulajdonjogának átruházása nem eredményezi a vagyoni jogok összességének átszállását: a szerzőnél vagy jogutódjánál maradnak a követő jogi, és a művek másodlagos felhasználásainál főszabályként közös jogkezelés keretében érvényesített jogok és díjigények. Ennek ellenére a képzőművészek és fotóművészek anyagi elismerése és biztonsága – ritka kivételektől eltekintve – nem éri el sem az építészek és iparművészek, sem a filmalkotók egzisztenciális megbecsülését, nagy részük óraadásból, állami pályázatokból, ösztöndíjakból származó bevételekből tartja fenn magát. Ez az alkotói kör nem célcsoportja a szektorális adókedvezményeknek, és csak minimális mértékben támaszkodhat a képviselőre hivatott reprezentatív közös jogkezelő szervezetre.

Minden műtípus, de az audiovizuális művek fokozottan ki vannak téve a jogsértéseknek, az illegális többszörözések, letöltések ártalmainak. A jogalkalmazó szervezetek sosem a jogsértés tényének megállapítása, hanem a jogosulatlan felhasználásokkal okozott vagyoni hátrány mértékének kiszámítása okoz nehézséget. Az építészkamara (ajánlott) tervezési díjszabásait, és egyes médiaszolgáltatók tartalomértékesítési árjegyzékeit leszámítva a többi műfajban nem találunk publikus és elfogadott díjszámítási modelleket az egyedi engedélyezés körébe tartozó felhasználási módokra; ezek minden esetben a felek szabad megállapodásának tárgyát képezik. Mindezekre figyelemmel a bíróságok a vizuális és audiovizuális piaci szegmensben is a szakvélemények, a felek nyilatkozatai és korábbi szerződésai figyelembe vételével, illetve becsléssel állapítják meg a kártérítés összegét.

Felhasznált irodalom

BARTA (2005) = BARTA Judit: Az építészeti alkotások és tervek jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, 2005/2. 405–417.

BARTA (2011) = BARTA Judit: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/6. 104–118.

BARTA (2017) = BARTA Judit: Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon. *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies*, 2017/2. 229–248.

BÁNYÁSZ (2010) = BÁNYÁSZ Ibolya: *A kommunikáció csatornái és jellemzői, a kommunikációs készségek fejlesztése*. Budapest, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, 2010.

BÁRDICS–BÉRCZI–OLAJOS (2020) = BÁRDICS Adél – BÉRCZI Linda – OLAJOS Anna (szerk.): *Kortárs helyzet – milyen ma képzőművésznek lenni? Kutatás. 2020*. Budapest, Együtt a művészetért egyesület, 2020. www.egyuttamuveszetert.hu/wp-content/uploads/2020/09/kortars-helyzet-2020-09-30.pdf

BERKES (2018) = BERKES Júlia: A magyar filmipar átalakulása a szervizprodukciók hatására. *Metropolis*, 2018/4.
metropolis.org.hu/a-magyar-filmipar-atalakulasa-a-szervizprodukciok-hatasara

BUDA (2001) = BUDA Béla: *Közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest, Animula Kiadó, 2001.

ÉBLI (2007) = ÉBLI Gábor: Kortárs, magyar és fotó: esély a (nemzetközi) sikerre? *Fotóművészet*, 2007/2. fotomuveszet.net/korabbi_szamok/200702/kortars_magyar_es_foto

ÉBLI (2018) = ÉBLI Gábor: Festmény fotó film – Beszélgetés Gerő Lászlóval a fotóművészet gyűjtéséről. *Fotóművészet*, 2018/3. 5–14.

FICSOR (2010) = FICSOR Mihály (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati alkalmazása a digitális online környezetben*. Budapest, Complex Kiadó, 2010.

FORGÓ (2011) = FORGÓ Sándor: *A kommunikációelmélet alapjai*. Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2011. (Médiainformatikai Kiadványok)
dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/8784/03_a_kommelmélet_alapjai.pdf?sequence=1&isAllowed=y

GYENES (2014) = GYENES Zsolt: *Fogalom-magyarazatok a vizuális kommunikáció tanításához*. 2014. vizualzene.hu/fogalommagyarazat_vizkom_gyenes_fn.pdf

GYENGE (2003) = GYENGE Anikó: Alkotmányossági kérdések a szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2003/5. 13–25.

GYENGE (2004) = GYENGE Anikó: A szerzői mű ára - díjak az egyedi felhasználási szerződésekben 1. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2004/6. 28–36.

GRAD-GYENGE (2016) = GRAD-GYENGE Anikó: *Film és szerzői jog. A megfilmesítési szerződés*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézete, 2016.

GYERTYÁNFY (2021) = GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, Budapest. 2021.

HEPP (2011a) = HEPP Nóra: A fotóművészet és a képzőművészet találkozása a szerzői jogi védelem asztalán. *Foróművészet*, 2011/1.
www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201101/szellemi_tulajdon_i

HEPP (2011b) = HEPP Nóra: A formatervezésiminta-oltalom szerzői jogi megközelítése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/5. 48–74.

JANOUSEK (1972) = Jaromir JANOUSEK: *Társadalmi kommunikáció*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1972.

KISS Zoltán (2016) = KISS Zoltán Károly: *Magyarázat a szerzői jogdíjról*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

KISS Zoltán (2018) = KISS Zoltán Károly: A műgyűjtés és a műkereskedelem jogi szabályrendszere. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2018/1. 44–71.

KISS Zoltán (2020) = KISS Zoltán Károly: A belsőépítészet és a tájépítészet szerzői jogi vetületei. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2020/5. 35–59.

KISS Zoltán (2021a) = KISS Zoltán Károly: *A vizuális művészetek és a jog. 2. Az építészet, a fotóművészet és az alkalmazott művészetek jogi szabályozása*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2021.

KISS Zoltán (2021b) = KISS Zoltán Károly: Díszletek és jelmezek szerzői jogi védelme. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/4. 35–50.

KISS Zoltán–SZIVI (2015) = KISS Zoltán – SZIVI Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2015.

KISS Zoltán–KISS Dóra (2019) = KISS Zoltán Károly – KISS Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog 1. A képzőművészet szabályozása*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2019.

KISS Zoltán–KISS Dóra (2022a) = KISS Zoltán Károly – KISS Dóra Bernadett: Fotóművészeti alkotásokhoz fűződő szerzői és személyiségi jogok. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2022/6. 20–47.

KISS Zoltán–KISS Dóra (2022b) = KISS Zoltán Károly – KISS Dóra Bernadett: Iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások jogi védelme és párhuzamos oltalmazhatóságuk lehetősége. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2022/3. 58–83.

KISS Tibor (2007) = KISS Tibor: A követő jog – Egy jogintézmény múltja, jelene és jövője a magyar szerzői jogban. *Miskolci Jogi Szemle*, Miskolc. 2007/1. 45–66.

KOCSIS = KOCSIS Éva: A televízió műsorstruktúrája. A televízió műsorainak elemzése. Budapest, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal, é.n.
www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/4_1555_002_100915.pdf

KOVÁCS (2021) = KOVÁCS Márk: Magyarország az elsők között ültette át a CDSM és SatCab II irányelveket. *Jogászvilág*, 2021.06.28. jogaszvilag.hu/szakma/magyarorszag-az-elsok-kozott-ultette-at-a-cdsm-es-satcab-ii-iranyelveit/

KRICSFALVI (2020) = KRICSFALVI Anita: A megfilmesítési szerződéssel való jogszerzés. *Jogászvilág*, 2020.12.23. jogaszvilag.hu/szakma/a-megfilmesitesi-szerzodesselel-valo-jogszerzes/

LÁBODY (2021) = LÁBODY Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon. *In Medias Res*, 2021/1. 102–127. media-tudomany.hu/archivum/szerzoi-jogi-user-szabadsagok-a-globalis-tartalommegosztto-platformokon/

LEGEZA (2014) = LEGEZA Dénes (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából.* Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2014.

LEGEZA (2016) = LEGEZA Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/3. 100–128.

LEGEZA (2017) = LEGEZA Dénes (szerk.): Szerzői jog mindenkinek. Budapest, SZTNH, 2017.

LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS (2017) = LONTAI Endre–FALUDI Gábor–GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv: *Szerzői jog és iparjogvédelem.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2017.

Photographic Works (1988) = Photographic Works. Preparatory Document and Report of the WIPO/Unesco Committee of Governmental Experts. *Copyright*, 1988/6. 262–281.

Piacelemzés (2016) = *Piacelemzés a filmforgalmazási és a moziüzemeltetési piacok működéséről.* Budapest, GVH, 2016.
www.gvh.hu/data/cms1034183/Piacelemzes_filmforgalmazas_vegleges_tanulmany_2016_05_25.pdf

POGÁCSÁS (2010) = POGÁCSÁS Anett: Szerzői jog újratöltve. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2010/6. 33–40.

POGÁCSÁS (2017) = POGÁCSÁS Anett: *Különbözőség az egységben – A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskolája, 2017.

POPPER (2014) = POPPER Viktória: Szerzői jog a képzőművészetben. *Artmagazin*, 2014/8. 54–59. www.artmagazin.hu/articles/archivum/679d122e2d525d5fb7e9011539222bb3

Revised Draft (2022) = *Revised Draft Text For The Wipo Broadcasting Organizations Treaty. SCCR/42/3*. 2022. www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_42/sccr_42_3.pdf

SÁPI (2019) = SÁPI Edit: *A színpadi művek szerzői joga*. Budapest, Patrocinium, 2019.

SÁPI–SZUNYOGH (2020) = SÁPI Edit – SZUNYOGH Örs: A szerzőket megillető méltányos díjazás szabályai – egy jogvita margójára. *Miskolci Jogtudó*, 2020/2. 31–39.

SÁR–NÁTHON (2002) = SÁR Csaba – NÁTHON Natalie: A műsorsugárzó szervezetek jogi védelme a WIPO Egyezménytervezetének tükrében. In: ENYEDI NAGY Mihály – POLYÁK Gábor – SARKADY Ildikó (szerk.): *Magyarország médiakönyve 2002. II. kötet*. Budapest, ENAMIKÉ, 2002. 595–604.

SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET (2014) = A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmánya az audiovizuális ágazat és a kulturális örökség intézményeivel kapcsolatban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/6. 99–166.

SZINGER–TÓTH (2004) = SZINGER András – TÓTH Péter Benjamin: *Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz - Az EU-csatlakozástól hatályos szabályokkal*. Budapest, Novissima, 2004.

TAKÓ (2014) = TAKÓ Sándor: A filmkészítés folyamatát övező polgári jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/1. 5–58.

TAKÓ (2018) = TAKÓ Sándor: A filmforgalmazás magánjogi kérdései. A filmforgalmazási szerződés 1. A filmforgalmazásról általában. *In Medias Res*, 2018/2. 309–325.

Térképek (2014) = *Térképek szerzői jogi védelmének kérdései*. Budapest, Holló & Társai Ügyvédi Iroda, 2014. hplaw.hu/wp-content/uploads/2014/11/terkepek-szerzoi-jogi-vedelmenek-kerdesei.pdf

TESZÁRIK–VÁRADI (2020) = TESZÁRIK Eszter – VÁRADI Kata: A magyar festménypiac pénzügyi szemmel. *Közgazdasági Szemle*, 2020/12. 1271–1298.

Jogi dokumentumok jegyzéke

Magyar jogszabályok

Törvények

Magyarország Alaptörvénye

1969. évi III. törvény a szerzői jogról (régi Szjt.)
1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szervek, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről
1991. évi XLV. törvény a mérésügyről
1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról
1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról (Vt.)
1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (Étv.)
1999. évi LXXXVII. törvény a szerzői jogról (Szjt.)
2000. évi C. törvény a számvitelről
2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról (Fmtv.)
2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (Örökségvédelmi törvény)
2024. évi II. törvény a mozgóképről (filmtörvény)
2008. évi XLVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól
2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásról és a tömegkommunikációról (Mttv.)
2011. évi CLXXIII. törvény, a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról
2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
2012. évi XLVI. törvény a földmérési és térképészeti tevékenységről (Fttv.)
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
2014. évi CVI. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő törvények módosításáról
2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (Kjkt.)
2018. évi CXXXIV. törvény az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról
2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról
2022. évi LXXXI. törvény Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2023. évi egységes költségvetéséről

Kormányrendeletek

- 10/1968. (II. 28.) Korm. rendelet a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjáról
138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól

266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről
155/2016. (VI. 13.) Korm. rendelet a lakóépület építésének egyszerű bejelentéséről

Miniszteri rendeletek

9/1969. (XII. 29.) MM rendelet a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtásáról (Vhr.)
8/1970. (VI. 24.) MM rendelet a művészi fényképek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról
9/1970. (VI. 25.) MM rendelet az iparművészeti és ipari tervezőművészi alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és szerzői díjáról
12/1970. (VI. 30.) MM rendelet a megfilmesítési szerződések feltételeiről és a szerzők díjazásáról
8/2020. (VI. 26.) MvM rendelet az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartásról

Alkotmánybírósági határozatok

23/1990. (X. 31.) AB
34/1992. (VI. 1.) AB
852/B/1995. AB
124/B/2004. AB
28/2014. (IX. 29.) AB

Bírósági ítéletek (a közreadás sorrendjében)

Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.465/2009/4.
BDT2010. 2329.
BH2004. 326.
BH1990. 420.
1/2012. számú BKMPJE határozat
Győri Ítéltábla Gf.IV.20.228/2005/30.
Győri Ítéltábla Pf.I.20.055/2011/7.
Szegedi Ítéltábla Pf.20.119/2005.
Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.21.771/2008/7.
Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3.P.21.040/2007/75.
Bács-Kiskun Megyei Bíróság 14.P.21.356/2006/53.
Veszprém Megyei Bíróság P.20.145/1992.
Fővárosi Bíróság 8.P.24.006/1995/11.
EBD2013. P.1.
Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.461/2012/5.
Pest Megyei Bíróság 21.P. 22.998/2006/24.
Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.671/2013/3.
BH 2005.56.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

SZJSZT-3/1986.

SZJSZT-14/1991.

SZJSZT 10/1992.

SZJSZT-23/2001. Festmény aukciós katalógusban való megjelentetésének és kiállításának jogszerűsége.

SZJSZT-36/2001/1-2. Televíziós csatorna archívumának felhasználása.

SZJSZT-08/2002. Videofelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok.

SZJSZT-14/2002. Könyvtárak állománygyarapítási tanácsadójának jogi védelme; internetes felhasználási jogának gyakorlása.

SZJSZT-17/2002. Szerzői és védjegyjogok megsértése rajzfilmfigurákkal összefüggésben; a jogsértéssel okozott vagyoni hátrány.

SZJSZT-24/2002. Miniatúrák elkészítése után fizetendő szerzői jogdíj.

SZJSZT-13/2003. Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben.

SZJSZT-39/2003. A közszolgálati műsorszórók programjainak a kötelező („must carry”) vezetékes elosztása fejében járó és az ORTT Műsorszolgáltatási Alapja által fizetendő díj.

SZJSZT-9/2004. A mű szolgálati jellegének; a szerző és előadóművész személyhez fűződő jogai megsértésének megállapítása.

SZJSZT-14/2004. Film televíziós felhasználásának szerzői jogi kérdései.

SZJSZT-18/2004. Az MTI egyes anyagainak szerzői, illetve kapcsolódó jogi védelme és a vonatkozó szerződések.

SZJSZT-19/2004. Filmalkotásban szereplő jellegzetes és eredeti alak felhasználása reklámfilmben.

SZJSZT-24/2004. A fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének feltételei.

SZJSZT-26/2004. Építészeti látványtervek szerzői jogi oltalma és felhasználása.

SZJSZT-34/2004. Festmények felhasználása.

SZJSZT 25/2005. Kiállítási jog gyakorlása.

SZJSZT-28/2005. Rajzfilmek szerzői jogai.

SZJSZT-02/2006. Szerzői jogdíjak jelmezterveken.

SZJSZT-21/2006. Doboz formatervek szerzői jogi védelme.

SZJSZT-26/2006. Szövegrészletek és fotók kiadványban történt jogosulatlan felhasználásával okozott kár megállapítása.

SZJSZT-27/2006. Az Sztj. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése.

SZJSZT-30/2006. Ipari beruházásokhoz készített tervek felhasználása.

SZJSZT-31/2006. Gokart pályarajz szerzői jogi védelme.

SZJSZT-01/2007. Bútorkatalógusok szerzői jogi védelme.

SZJSZT-07/2007. Térképészeti alkotások szerzői jogi oltalma.

SZJSZT-10/2007. Fényképfelvétel szerzői jogi védelme.

SZJSZT-12/2007. Gokart pályarajz szerzői jogi védelme.

SZJSZT 23/2007. Fotórészletek jogosulatlan felhasználása.

SZJSZT-24/2007/1. Tervdokumentáció átdolgozása.

SZJSZT-25/2007. Szerzői minőség jogi megítélése, tervezői és kivitelezői tevékenység viszonya.

SZJSZT-28/2007. A filmelőállító fogalmának értelmezése.

SZJSZT-35/2007. A szerzői mű és a rokonjogi védelmet élvező térkép elhatárolása.

SZJSZT-39/2007. Színpadi díszlet megváltoztatása.

- SZJSZT-09/2008. Építészeti mű szerzői jogának megsértése.
- SZJSZT-16/2008. Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása.
- SZJSZT-24/2008. Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege.
- SZJSZT-11/2009. Áru csomagolásán, reklámjában felhasznált fotográfiai mű szerzői jogdíja.
- SZJSZT-12/2009. Díszletterv átdolgozása.
- SZJSZT-15/2010. Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján.
- SZJSZT-24/2010. Dokumentumfilm-sorozatban korábban más dokumentumfilm céljára készített vágatlan filmanyag felhasználása és ennek díjazása.
- SZJSZT-04/2011. Fotók kiadványban és naptárban történt jogosulatlan felhasználása esetén megállapítható jogdíj.
- SZJSZT-15/1-2/2011. Belsőépítészeti terv felhasználása, átdolgozása.
- SZJSZT-18/2011. Irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdései.
- SZJSZT-09/2012. Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása.
- SZJSZT-11/2012. Irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdései.
- SZJSZT-19/2012/02. A P. rekonstrukciójával érintett szerzői jogokra vonatkozó korábbi szerződések értelmezése
- SZJSZT-11/2013. Tervdokumentáció átdolgozása.
- SZJSZT-17/2013. A jelmeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban.
- SZJSZT-24/2013. Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme.
- SZJSZT-01/2014. Sítérkép szerzői jogi védelme.
- SZJSZT-03/2014. Fájlcsera büntetőjogi megítélése.
- SZJSZT-13/2014. Kő dísz tárgyak szerzői jogi védelme és szolgai másolása.
- SZJSZT-23/2014. Filmalkotás átdolgozása.
- SZJSZT-26/2014. Szerzői jog megsértésének vétsége.
- SZJSZT-32/2014. Zsűrített kerti fabútorok szerzői jogi védelme.
- SZJSZT-47/2014. Építészeti terv engedély nélküli átdolgozása, az építészeti mű sérthetlenségéhez fűződő jog megsértése építészeti terv átdolgozása.
- SZJSZT-24/2015. Filmalkotás felhasználási jogdíja.
- SZJSZT-17/2017. Acélszerkezetes építési rendszerű csarnokok.
- SZJSZT-21/2017. Városháza átépítésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések.
- SZJSZT-29/2017. Torrent oldal üzemeltetőjének szerzői jogi felelőssége és a filmalkotások jogtulajdonosait ért vagyoni hátrány mértékének meghatározása.
- SZJSZT-01/2018. Filmalkotások és televíziós műsorok kereskedelmi szálláshelyeken történő nyilvános előadása.
- SZJSZT-9/2019. Okozott vagyoni hátrány mértékének meghatározása az egyes jogtulajdonosok vonatkozásában.
- SZJSZT-13/2019. Városi csapadékvíz-elvezetés, vízjogi létesítési engedélyezési terv felhasználása.
- SZJSZT-07/2020. Szobor kiállítása esetén fizetendő jogdíj meghatározásának szempontjai.

Külföldi jogszabályok

Nemzetközi szerződések

1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről (BUE)

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Szerzői Jogi Szerződése (WCT); kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény

Európa Unió jogforrásai

A Tanács 93/83/EGK irányelve (1993. szeptember 27.) a műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról (Műhold irányelv)

A Tanács 1993. október 29-i 93/98/EGK irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról (Védelmi idő irányelv)

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról (INFOSOC irányelv)

Európai Parlament és a Tanács (2001. szeptember 27.) 2001/84/EK irányelve eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról (Követő jogi irányelv)

Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről (Jogérvényesítési Irányelv)

Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115. EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról (Bérlet-irányelv)

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (CDSM irányelv)

A műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17-i (EU) 2019/789 európai parlamenti és tanácsi irányelv (SatCab irányelv)

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok. A „közös európai minimum” azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)
10. Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában* (2014)
11. Apró István (szerk.): *Média és identitás* (2014)
12. Pruzsinszky Sándor: *Halhatatlan cenzúra* (2014)
13. Kóczián Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban* (2014)
14. Apró István – Paál Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig* (2014)
15. Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete* (2015)
16. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014* (2015)
17. Grad-Gyenge Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre* (2015)
18. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014/2* (2015)
19. Apró István (szerk.): *Média és identitás 2.* (2016)
20. Mezei Péter : *Jogkimerülés a szerzői jogban* (2016)
21. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 I.* (2016)
22. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 II.* (2016)
23. Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt* (2016)
24. Grad-Gyenge Anikó: *Film és szerzői jog – A megfilmesítési szerződés* (2016)
25. Kőhidi Ákos: *Fájlcseré és felelősség* (2016)
26. Hajdú Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és a francia szerzői jogban* (2016)
27. Tóth J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalalmazás és becsületsértés* (2017)
28. Kelemen Roland: *Az első világháború sajtójogi forrásai – Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában* (2017)
29. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar médiumok 2016* (2017)
30. Klein Tamás (szerk.): *Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről* (2018)

31. Kiss Zoltán Károly: *A kulturális tevékenységekre, valamint a médiaszolgáltatásra vonatkozó közteherviselési és jogdíjfizetési szabályok* (2018)
32. Merkovity Norbert: *A figyelemalapú politika a közösségi média korában* (2018)
33. Csapody Miklós: *Az „irányított nyilvánosság” és a „szerkezet megváltoztatása” Magyarországon* (2018)
 34. Apró István (szerk.): *Média és identitás 3.* (2019)
 35. Mák Ferenc: *Sajtó a Birodalom határán. Hírlapok és a nemzeti újjászületés a kiegyezés utáni Délvidéken* (2019)
36. Paál Vince: *Tanulmányok a magyar sajtószabadság történetéhez 1867–1944* (2019)
 37. Kiss Zoltán Károly – Kiss Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog – 1. A képzőművészet szabályozása* (2019)
38. Gálik Mihály – Csordás Tamás (szerk.): *A média gazdaságtanának kézikönyve* (2020)
 39. Klestenitz Tibor: *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből* (2020)
40. Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020* (2020)
 41. Apró István (szerk.): *Média és identitás 4.* (2021)
42. Kiss Zoltán Károly: *A vizuális művészetek és a jog 2. Az építészet, a fotóművészet és az alkalmazott művészetek jogi szabályozása* (2021)
 43. Apró István (szerk.): *Magyar médiaműhelyek a Kárpát-medencében* (2021)
 44. Grad-Gyenge Anikó: *Egy modern szerzői jog* (2022) (Online kiadvány!)
 45. Szadai Károly (szerk.): *VV10 – Egy valóságshow valósága* (2022)
46. Dobos Ferenc: *Isaurától az 5G-ig. (A médiahasználat változása 2001 és 2021 között a határon túli magyarság körében)* (2022)
47. Gyulay Dániel: *Becsület csorbitásának vizsgálata a tényállásszerű és jogellenességet nélkülöző cselekmények körében* (2023)
48. Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti mozaikok 2022* (2023)

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel Nyakas Levente
Tördelő: Varga Ákos
Megjelent 11,75 (B/5) ív terjedelemben, 300 példányban
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 49.: ISBN 978-615-5302-45-9